

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૨૩૫૬ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૨૧૩૧ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૫૩૨૫ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૫૩૨૯ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૩૯૫૯ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૩૪૧ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૪૫૪ /૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૩૩૪૧ /૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૫૩૦૨ /૨૦૨૦

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૬૮૫૪ /૨૦૨૦

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૬૭૩૯ /૨૦૨૦

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૪૨૨૧ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૨૭૨ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૦૦૮૩ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૫૨૪૧ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૪૭૨૦ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૬૫૮૫ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૭૮૨૧ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૮૦૬૮ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૮૦૭૬ /૨૦૧૬

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૯૦૬૩ /૨૦૧૬

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૨૦૮૮૧ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૨૧૫૬૬ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૨૨૯૩૯ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૪૨૩૬ /૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૪૩૯૫ /૨૦૨૨

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૬૧૮૬ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૬૧૮૫ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૭૨૩૨ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૧૮૮૫ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૧૬૮૩ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૮૪૫૭ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૭૯૫૭ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૮૭૨૨ /૨૦૨૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૧૮૧૩ /૨૦૨૦

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૫૮૬૬ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૫૬૫૬ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૫૬૫૭ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૫૬૪૦ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૨૦૪૦૦ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૨૧૩૮૪ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૮૮૯૪ /૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૮૮૯૫ /૨૦૧૯

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી ન્યાયમૂર્તી શ્રી ભાર્ગવ ડી. કારિયા

=====

૧	સ્થાનિક અખબારોના પ્રતિનિધિઓને આ ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી શકાય કે નહીં ?	
૨	રિપોર્ટરને સંદર્ભ માટે મોકલવું કે નહીં ?	
૩	શું લોર્ડશીપ્સ ચુકાદાની શુદ્ધ નકલ જોવાની ઇચ્છા રાખે છે ?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન સંબંધે, અથવા તેના હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ સંબંધે, કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સંકળાયેલો છે?	

=====

અમ્બે પબ્લિક સ્કૂલ

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

=====

ઉપસ્થીતી:

એસ.સી.એ. નં.૨૩૫૬/૨૦૨૧ અને એસ.સી.એ. નં. ૨૧૩૧/૨૦૨૧:
અરજદારો તરફથી શ્રી એ.જે. યાજ્ઞિક.

એસ.સી.એ. નં.૧૫૩૨૫/૨૦૧૯ અને એસ.સી.એ. નં.૧૫૩૨૯/૨૦૧૯:
અરજદારો તરફથી શ્રી નિકુંત રાવલ માટે પરિષ્ક વકીલ શ્રી ધવલ સી. દવે.

એસ.સી.એ. નં. ૩૯૫૯/૨૦૨૧, એસ.સી.એ. નં. ૧૩૪૧/૨૦૨૧,
એસ.સી.એ. નં. ૪૫૪/૨૦૨૨, એસ.સી.એ. નં. ૩૩૪૧/૨૦૨૨,
એસ.સી.એ. નં. ૫૩૦૨/૨૦૨૦, એસ.સી.એ. નં. ૬૮૫૪/૨૦૨૦,
એસ.સી.એ. નં. ૬૭૩૯/૨૦૨૦, એસ.સી.એ. નં. ૪૨૨૧/૨૦૨૧,
એસ.સી.એ. નં. ૧૨૭૨/૨૦૨૧, એસ.સી.એ. નં. ૧૦૦૮૩/૨૦૧૯,
એસ.સી.એ. નં. ૧૫૨૪૧/૨૦૨૧, એસ.સી.એ. નં. ૧૪૭૨૦/૨૦૧૯,
એસ.સી.એ. નં. ૧૬૫૮૫/૨૦૨૧, એસ.સી.એ. નં. ૬૭૧/૨૦૨૧,
એસ.સી.એ. નં. ૧૭૮૨૧/૨૦૨૧, એસ.સી.એ. નં. ૧૮૯૮૮/૨૦૨૧,
એસ.સી.એ. નં. ૧૮૦૬૮/૨૦૧૯, એસ.સી.એ. નં. ૧૮૦૭૬/૨૦૧૯,

એસ.સી.એ. નં. ૧૯૦૬૩/૨૦૧૯, એસ.સી.એ. નં. ૨૦૮૮૧/૨૦૧૯,
એસ.સી.એ. નં. ૨૧૫૬૬/૨૦૧૯, એસ.સી.એ. નં. ૨૨૯૩૯/૨૦૧૯,
એસ.સી.એ. નં. ૪૨૩૬/૨૦૨૨ અને એસ.સી.એ. નં. ૪૩૯૫/૨૦૨૨:
અરજદારો તરફથી સુશ્રી દિશા નાણાવટી માટે શ્રી મિહિર જોશી, પરિષ્ઠ વકીલ
સાથે શ્રી મિતુલ શેલત.

એસ.સી.એ. નં.૬૧૮૬/૨૦૨૧, એસ.સી.એ. નં.૬૧૮૫/૨૦૨૧,
એસ.સી.એ. નં.૭૨૩૨/૨૦૨૧, એસ.સી.એ. નં.૧૧૯૮૫/૨૦૨૧,
એસ.સી.એ. નં.૭૯૮૩/૨૦૨૧: અરજદારઓ માટે શ્રી મિહિર ઠાકોર, પરિષ્ઠ
વકીલ, સાથે શ્રી આર.એસ. સંજાણવાળા, પરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી સત્યમ છાયા
તરફથી.

એસ.સી.એ. નં.૮૪૫૭/૨૦૨૧, એસ.સી.એ. નં.૧૭૯૫૭/૨૦૨૧,
એસ.સી.એ. નં.૧૮૭૨૨/૨૦૨૧: અરજદારો તરફથી શ્રી મિહિર ઠાકોર, પરિષ્ઠ
વકીલ, શ્રી અનીપ ગાંધી માટે.

એસ.સી.એ. નં.૧૧૮૧૩/૨૦૨૦: અરજદારો તરફથી શ્રી મિહિર ઠાકોર, પરિષ્ઠ
વકીલ, શ્રી સિદ્ધાર્થ સિન્હા સાથે શ્રી બી.એચ. છત્રપતિ.

એસ.સી.એ. નં.૧૫૮૬૬/૨૦૧૯, એસ.સી.એ. નં.૧૫૬૫૬/૨૦૧૯,
એસ.સી.એ. નં.૧૫૬૫૭/૨૦૧૯, એસ.સી.એ. નં.૧૫૬૪૦/૨૦૧૯:
અરજદારો તરફથી શ્રી મિહિર ઠાકોર, પરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી તેજસ સહા તરફથી.

એસ.સી.એ. નં.૨૦૪૦૦/૨૦૧૯: અરજદારો તરફથી શ્રી પાર્થ કોન્ટ્રાક્ટર.

એસ.સી.એ. નં.૨૧૩૮૪/૨૦૧૯: અરજદારો તરફથી શ્રી પરસી કવિના, પરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી નિકુંત રાવલ માટે.

એસ.સી.એ. નં.૧૮૮૯૪/૨૦૧૯, એસ.સી.એ. નં.૧૮૮૯૫/૨૦૧૯:
અરજદારો તરફથી સુશ્રી વૈભવી પરીખ માટે શ્રી તુષાર હેમાણી, પરિષ્ઠ વકીલ.

પ્રતિવાદીઓ તરફથી સુશ્રી મનીષા લવકુમાર શાહ, પરિષ્ઠ વકીલ, સાથે શ્રી
કે.એમ. અંતાણી અને સુશ્રી નિધિ વ્યાસ, એ.જી.પી..

કોરમ:માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી ભાર્ગવ ડી. કારિયા

તારીખ : ૨૨/૦૭/૨૦૨૨

સી.એ.વી. ચુકાદો

:અનુક્રમણિકા:

ક્રમ સંખ્યા	વિગતો	પરિચ્છેદ ક્રમાંકો.
૧.	પરિચય	૧ થી ૫

૨.	સંબંધિત જોગવાઈઓ	૬
૩.	સામાન્ય મુદ્દાઓ માટે અરજદારોની રજૂઆતો	૭ થી ૩૪
૪.	અરજદારોની રજૂઆતો દરેક અરજામાંના અન્ય મુદ્દાઓ અંગે	૩૫(૧)થી ૩૫(૩૨)
વિ.	પ્રતિવાદીઓની રજૂઆતો	૩૬ થી ૬૦
૬.	વિશ્લેષણ	૬૧ થી ૮૩
૭.	નિષ્કર્ષ	૮૪ થી ૮૭

૧- પરિચય

૧. આ તમામ અરજીઓ સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીની નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (સંક્ષેપમાં “અધિનિયમ, ૨૦૧૭”) તથા ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીની નિયમન) નિયમો, ૨૦૧૭ (સંક્ષેપમાં “નિયમો, ૨૦૧૭”) ની જોગવાઈઓ હેઠળ ફી નિયામક સમિતિ (સ્વનિર્ભર શાળાઓ) અને અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોને પડકારતા દાખલ કરવામાં આવી છે.

૨. વિદ્વાન વકીલોની સંમતિથી, આ અરજીઓનું અંતિમ રીતે સાંભળવામાં આવ્યું છે અને આ અરજીઓમાંથી ઉદ્ભવતા પ્રશ્નો ઓછા વધુ સમાન જ

હોસાયે, આ સામાન્ય ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા તેમનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૩. આ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની સંવિધાનિક માન્યતાને આ અદાલત સમક્ષ રિટ અરજિ (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૩૨ ઓફ ૨૦૧૭ તથા અન્ય સમાન અરજીઓ દાખલ કરીને પડકારવામાં આવી હતી. આ અદાલતની વિભાગીય પીઠે (કોરમ : માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર. સુભાષ રેડ્ડી અને માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ વિપુલ એમ. પંચોલી) તા. ૨૭મી ડિસેમ્બર, ૨૦૧૭ ના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા, તેમાંના અરજદાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વિવિધ મુદ્દાઓ અંગે નીચે મુજબના નિષ્કર્ષે પહોંચી, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની સંવિધાનિક માન્યતા યથાવત્ રાખી હતી:

“૬૧. ઉપરોક્ત ચર્ચા અને કારણોને ધ્યાનમાં લેતાં, અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વિવિધ મુદ્દાઓ અંગે અમે નીચેના નિષ્કર્ષ પર પહોંચીએ છીએ :

(એ) પ્રતિવાદી રાજ્યને ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીની નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તથા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો, જેમાં સી.બી.એસ.સી., આઈ.સી.એસ.ઈ. અને આઈ.બી. સાથે સંલગ્ન શાળાઓ માટેના નિયમોનો પણ સમાવેશ થાય છે, ઘડવાની વિધાનક્ષમતા છે અને ઉક્ત અધિનિયમ તથા

તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓ બાળકોને મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૯ સાથે પણ અસંગત નથી.

(બી) ગુજરાત સેલ્ફ ફાઇનાન્સ સ્કૂલ્સ (ફીની નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમો ૨(જી), ૨(આર), ૨(ટી), ૨(યૂ), ૩, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧ અને ૧૨ તેમજ ગુજરાત સેલ્ફ ફાઇનાન્સ સ્કૂલ્સ (ફીની નિયમન) નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમો ૬, ૭ અને ૮ અને ફોર્મ ૨ તથા તેના અનુબંધો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯(૧)(જી) નો ભંગ કરતા નથી અને ઉપરોક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા તે અંતર્ગત બનાવવામાં આવેલા નિયમોમાં વિવિધ પ્રતિબંધો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૬) ના અર્થમાં વાજબી પ્રતિબંધો છે.

(સી) ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીનું નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તથા તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓ અલ્પસંખ્યક સંસ્થાઓ સંબંધે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલા અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતી નથી.

(ડી) ગુજરાત સ્વવિત્તપોષિત શાળાઓ (ફીની નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩ અને ૧૨ હેઠળ ફી નિયમન

સમિતિ અને ફી પુનરીક્ષણ સમિતિની રચના, અરજીકર્તાઓ દ્વારા કરાયેલ દલીલ મુજબ, અસંવિધાનીય નથી.

(ઈ) ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીની નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને તેના હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોની જોગવાઈઓ, અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલ મુજબ, ભૂતલક્ષી સ્વરૂપની નથી.

(એફ) ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીનું નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૯(૧) હેઠળ તા. ૨૫.૦૪.૨૦૧૭ ની બહાર પાડવામાં આવેલ અધિસૂચના માન્ય છે. તેમ છતાં, અમે શાળાઓની વિવિધ શ્રેણીઓના એસોસિએશનને આજથી છ અઠવાડિયાની અવધિમાં અધિસૂચનામાં જાહેર કરાયેલ મુક્તિમર્યાદામાં ફેરફાર કરવા માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી સમક્ષ રજૂઆત દાખલ કરવાની પરવાનગી આપીએ છીએ. આવી રજૂઆતો દાખલ કરવામાં આવે તો, સક્ષમ સત્તાધિકારીએ આવી રજૂઆતો પર વિચાર કરીને તે બાદની છ અઠવાડિયાની અવધિમાં યોગ્ય આદેશો પસાર કરવા. જો સક્ષમ સત્તાધિકારી આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે મુક્તિમર્યાદામાં સુધારો કરવો આવશ્યક છે, તો તે સત્તાવાર રાજપત્રમાં પ્રકાશન દ્વારા જરૂરી અધિસૂચના બહાર પાડવા માટે જરૂરી પગલાં લેશે અને તે જ શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૮૧૯ થી અમલમાં આવશે.

(જી) અમે વધુમાં આ બાબત સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે ફી નિયમન સમિતિ સમક્ષ ફોર્મ ૨ માં પ્રસ્તાવ રજૂ કરવો જરૂરી હોય તેવી સ્વનિર્ભર શાળાઓ માટે, ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીની નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(જી) હેઠળ સૂચિત વિવિધ પ્રકારની ફીઓ સુધી જ મર્યાદિત રહેવા વિના અથવા નિયમો, ૨૦૧૭ માં નાણાકીય માહિતીના ભાગ ૪ (પરિશિષ્ટ ૨) માં દર્શાવેલ આવકના પ્રકાર સુધી જ મર્યાદિત રહેવા વિના, ફીનો પ્રસ્તાવ કરવો ખુલ્લો છે. આવી શાળાઓ માટે શિક્ષણની ગુણવત્તા તથા શાળાઓના ધોરણમાં સુધારો કરવા માટે કોઈ અન્ય ફી પ્રસ્તાવિત કરવી પણ ખુલ્લી છે. તે જ સમયે, એવો પ્રસ્તાવ અતિશય ફી વસૂલવા સમાન ન હોવો જોઈએ, અથવા ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીની નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(આર) ના અર્થમાં નફાખોરી સમાન ન હોવો જોઈએ.

(એચ) અમે સ્વનિર્ભર શાળાઓને આજથી ત્રણ અઠવાડિયાની અવધિમાં સક્ષમ સત્તાધિકારી સમક્ષ તેમનો પ્રસ્તાવ રજૂ કરવાની પરવાનગી આપીએ છીએ. જે સ્વનિર્ભર શાળાઓએ અગાઉથી જ પ્રસ્તાવો રજૂ કર્યા છે, તેમને પણ, જો કોઈ હોય તો, આજથી ત્રણ અઠવાડિયાની અવધિમાં વધુ દસ્તાવેજો દાખલ કરવાની પરવાનગી

આપવામાં આવે છે. આવા પ્રસ્તાવો અંગે, સક્ષમ સત્તાધિકારીને કાયદા અનુસાર આગળની કાર્યવાહી કરવી ખુદ્દી છે.”

૪. તેમાંના અરજદારોએ ઉપરોક્ત તારીખ રૂઝમીનો ચૂકાદો અને આદેશ પડકાર્યો છે ડિસેમ્બર, ૨૦૧૭ માં વિશેષ અનુમતિ માટે અરજી કરીને અપીલ (સી) ક્રમાંક ૩૧૪/૨૦૧૮ તથા અન્ય સંબંધિત બાબતો માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ.

૫. ઉપરોક્ત મામલાઓ બાકી રહેલા સમયગાળા દરમિયાન માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે વિવિધ અંતરિમ આદેશો કર્યા છે, જેના આ સમૂહની અરજીઓમાં અરજદારોએ ઉઠાવેલા મુદ્દાઓ પર કંઈક અસર થઈ શકે છે અને તેથી યોગ્ય તબક્કે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે.

૨- સંબંધિત જોગવાઈઓ:

૬. ઉપરોક્ત વિકાસોને ધ્યાનમાં રાખીને, સંબંધિત ફી નિયમન સમિતિઓ અને ફી પુનર્નિર્ધારણ સમિતિઓ દ્વારા ફી પ્રસ્તાવોનું નિર્ધારણ કરવામાંથી ઉદ્ભવેલ આ અરજીઓમાં અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વિશિષ્ટ પ્રશ્નો તરફ વળતા પહેલાં, અધિનિયમ, ૨૦૧૭નું નિવેદન તથા તેના હેતુઓ અને કારણો તેમજ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને નિયમો, ૨૦૧૭ની સંબંધિત જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે, જે નીચે મુજબ છે:

“ઉદ્દેશ્યો અને કારણોનું નિવેદન

હાલમાં ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૭૨ ની કલમ ૧૭ ની કલમશરત (૧૯) સરકારને નોંધાયેલ શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓના પ્રવેશ માટેની શરતો નિર્ધારિત કરવાની સત્તા આપે છે અને તે હેતુસર ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડને દિશાનિર્દેશો આપી શકાય છે. વધુમાં, ગુજરાત પ્રાથમિક શિક્ષણ નિયમો, ૧૯૪૯ પણ, ઉક્ત નિયમોનું તેમજ બાળકોને મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૯ ની જોગવાઈઓનું કડક પાલન કરવાની આવશ્યકતા દર્શાવે છે. તેમ છતાં, શાળાઓ દ્વારા, અને વિશેષ કરીને સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા, ફી નિર્ધારણ અંગે કોઈ કાયદો અસ્તિત્વમાં નથી. નોંધવામાં આવે છે કે સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા વસૂલાતી ફીના ધોરણો નિર્ધારિત કરતો એવો કોઈ કાયદો ન હોવાને કારણે, આવી શાળાઓ અતિશય ફી વસૂલ કરે છે. તેથી, સ્વનિર્ભર શાળાઓમાં પોતાના સંતાનોના પ્રવેશની ઈચ્છા ધરાવતા માતાપિતાની મુશ્કેલી દૂર કરવા માટે, સ્વનિર્ભર શાળાઓ માટે ફી નિર્ધારણ અંગે વિશેષ જોગવાઈઓ કાયદા દ્વારા કરવી આવશ્યક માનવામાં આવે છે. –

આ વિધેયક ઉપરોક્ત હેતુઓ સિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

નીચે આપેલ કલમો અંગેની નોંધો, સંક્ષેપમાં, વિધેયકની કેટલીક મહત્વપૂર્ણ જોગવાઈઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરે છે :—

ખંડ ૧—આ કલમ અધિનિયમના સંક્ષિપ્ત શીર્ષક, વ્યાપ અને પ્રારંભ માટે જોગવાઈ કરે છે.

ખંડ ૨—આ કલમમાં વિધેયકમાં વપરાયેલા શબ્દોની વ્યાખ્યા કરવામાં આવે છે.

ખંડ ૩ અને ૪.—આ કલમો ફી નિયમન સમિતિની રચના, અધિકારક્ષેત્ર અને મુખ્ય મથક માટે જોગવાઈ કરે છે.

ખંડ ૫.—આ ખંડમાં જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે સમિતિમાં ઊભી થયેલી ખાલી જગ્યાઓથી સમિતિની કાર્યવાહી અમાન્ય બનશે નહીં.

ખંડ ૬.—આ કલમમાં ફી નિયામક સમિતિની બેઠકમાં અનુસરવાની પ્રક્રિયા નિયંત્રિત કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે.

ખંડ ૭.—આ ખંડ રાજ્ય સરકારને નિમણૂક સમાપ્ત કરવાની સત્તા માટે જોગવાઈ કરે છે

તેમાં ઉલ્લેખિત પરિસ્થિતિઓ હેઠળ ફી નિયમન સમિતિના અધ્યક્ષ અથવા કોઈપણ સભ્ય.

ખંડ ૮.—આ ખંડમાં ફી નિયમન સમિતિ દ્વારા વાપરવામાં આવનારી સત્તાઓ અને બજાવવામાં આવનાર કાર્યો માટે જોગવાઈ કરવામાં આવે છે.

ખંડ ૯.—આ ખંડમાં કોઈપણ સ્વનિર્ભર શાળાને ફી નિયામક સમિતિ સમક્ષ હાજર થસાથેી આપવામાં આવેલી મુકિતની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે.

ખંડ ૧૦.—આ કલમમાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલા પરિબળોની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે, જેના આધારે ફી નિયમન સમિતિ સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા વસૂલપાત્ર ફી નક્કી કરશે.

ખંડ ૧૧.—આ ખંડ સ્વનિર્ભર શાળાને ફી નિયમન સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત કરાયેલ ફીથી વધુ કોઈપણ ફી વસૂલવા પ્રતિબંધિત કરે છે.

ખંડ ૧૨.—આ ખંડ ફી પુનરીક્ષણ સમિતિની રચના માટે જોગવાઈ કરે છે.

ખંડ ૧૩.—આ કલમ સ્વનિર્ભર શાળાના હિસાબોના નિયમન તથા તે સંબંધિત અભિલેખોની જાળવણી માટે જોગવાઈ કરે છે.

ખંડ ૧૪ થી ૧૫.—આ કલમોમાં આ અધિનિયમ હેઠળ કરવામાં આવેલા ગુનાઓ તથા તે બદલની દંડની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે.

ખંડ ૧૬—આ ખંડ અધિનિયમ, તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અથવા આદેશોની જોગવાઈઓના અમલીકરણના હેતુ માટે રાજ્ય સરકારને નિર્દેશો આપવાની સત્તા માટે જોગવાઈ કરે છે.

ખંડ ૧૭.—આ કલમમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદાની જોગવાઈઓની વધારાની રહેશે અને તેમાંથી કોઈપણ પ્રકારનો ઘટાડો કરતી ગણાશે નહીં.

ખંડ ૧૮.—આ ખંડમાં સદ્ભાવનાપૂર્વક કરવામાં આવેલ કૃત્યો માટે સામાન્ય વળતરની જવાબદારીથી મુક્તિની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે.

ખંડ ૧૯.—આ ખંડમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે સમિતિના સભ્યો, અધિકારીઓ અને કર્મચારી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૧ના અર્થમાં જાહેર સેવક ગણાશે.

ખંડ ૨૦.—આ કલમ રાજ્ય સરકારને અધિકૃત કરે છે કે તે અધિનિયમના હેતુઓને અમલમાં મૂકવા માટે સત્તાવાર ગેઝેટમાં જાહેરનામા દ્વારા નિયમો બનાવી શકે.

કલમ ૨૧.—આ કલમ રાજ્ય સરકારને અધિનિયમના અમલમાં આવવાના દિવસથી બે વર્ષની અવધિની અંદર ઊભી થતી મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાની સત્તા આપે છે.”

ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળા (ફીન નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭

૨(૭) "ફી અથવા ફી માળખું" નો અર્થ એવો કોઈપણ રકમ થાય છે કે જે, કોઈપણ નામે ઓળખાતી હોય, વિદ્યાર્થીને કોઈપણ ધોરણ અથવા અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ આપવા માટે શાળા દ્વારા, પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે, વસૂલ કરવામાં આવે છે અને તેમાં સમાવેશ થાય છે,—

(૧) ટ્યુશન ફી;

(૨) ટર્મ ફી, જે પ્રતિ ટર્મ એક માસની શૈક્ષણિક ફીથી વધુ નહીં હોય;

(૩) પુસ્તકાલય ફી અને જમા રકમ;

(૪) પ્રયોગશાળા ફી અને થાપણ;

(૫) જિમખાના ફી;

(૬) જમાનત રકમ;

(૭) પરીક્ષા ફી;

(૮) પ્રવેશ ફી, જે એક મહિનાની શિક્ષણ ફીથી વધુ ન હોવી જોઈએ;

(૯) યોગ અને શારીરિક શિક્ષણ ફી;

(૧૦) ફી નિયમનકારી સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી કોઈપણ અન્ય ફી;

૨(આર) "નફાખોરી"નો અર્થ રોકડમાં અથવા વસ્તુરૂપે, પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે, આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર નિર્ધારિત અથવા મંજૂર કરાયેલ ફી કરતાં વધુ સ્વીકારવામાં આવેલ કોઈપણ રકમ થાય છે અને તેમાં શાળાથી, શાળાની સાથે કોઈપણ રીતે

સંકળાયેલ ટ્રસ્ટ અથવા કંપની દ્વારા મેળવવામાં આવેલ નફાનો પણ સમાવેશ થશે;

૩. ફી નિયમન સમિતિની રચના. – (૧) સરકાર સ્વનિર્ભર શાળાઓમાં કોઈપણ ધોરણ અથવા અભ્યાસક્રમ માટેની ફી નક્કી કરવાના હેતુસર ફી નિયમન સમિતિની રચના કરશે;

(૨) અધ્યક્ષ અને સભ્યોની વય નિમણૂકના સમયે ૬૫ વર્ષથી વધુ ન હોવી જોઈએ. અધ્યક્ષ અને અન્ય નિયુક્ત સભ્યોનો કાર્યકાળ ત્રણ વર્ષનો રહેશે.

(૩) સભ્યને ચુકવવાપાત્ર માનદભથ્થું અને ભથ્થાં તથા સેવાની અન્ય શરતો અને નિયમો એવી રહેશે જે નિર્ધારિત કરવામાં આવે.

(૪) સમિતિમાં નીચેના સભ્યો હશે, અર્થાત્: –

(એ) નિવૃત્ત જિલ્લા અને સેશન્સ જજ અથવા એવી વ્યક્તિ કે જે ઓલ ઇન્ડિયા સર્વિસનો સભ્ય રહી હોય અને સરકારમાં પ્રિન્સિપલ સેક્રેટરીના દરજ્જાથી નીચા ન હોય તેવા પદ પરથી નિવૃત્ત થયેલી હોય, અથવા એવી વ્યક્તિ કે જે ઇન્ડિયન પોલીસ સર્વિસનો સભ્ય રહી હોય અને એડિશનલ ડિરેક્ટર જનરલ ઓફ પોલીસના દરજ્જાથી નીચા ન હોય તેવા પદ પરથી નિવૃત્ત થયેલી હોય, જેને સરકાર

દ્વારા નામનિર્દેશિત કરવામાં આવશે, અને જે સમિતિના અધ્યક્ષ રહેશે;

(બી) સરકાર દ્વારા નામનિર્દેશિત કરવામાં આવનાર ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ;

(ઈ) એક સિવિલ ઇજનેર/સરકાર દ્વારા મંજૂરીત મૂલ્યાંકનકાર, જેની નિમણૂક સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે;

(ડી) સંબંધિત ઝોનના સ્વનિર્ભર શાળા સંચાલનમાંથી એક પ્રતિનિધિ, જેની નિયુક્તિ સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે;

(ઈ) પ્રતિષ્ઠિત એક શિક્ષણવિદ્, જેની નિમણૂક સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે.

(પ) જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારી અથવા, જેવો મામલો હોય તે મુજબ, જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ અધિકારી, સમિતિને વહીવટી સહાય પૂરી પાડવા માટે સંકલનકર્તા તરીકે કાર્ય કરશે.

૮. ફી નિયમનકારી સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો.— (૧) કલમ ૯ ની જોગવાઈઓના અધિન રહીને, ફી નિયમનકારી સમિતિ સ્વવિત્તપોષિત શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર ફી નક્કી કરશે.

(૨) સમિતિને નીચે મુજબ સત્તા રહેશે,—

(એ) દરેક સ્વનિર્ભર શાળાને એવી શાળાની પ્રસ્તાવિત ફી માળખું તથા તે સંબંધિત તમામ દસ્તાવેજો અને હિસાબની પુસ્તકો, સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી તારીખ પહેલાં, તપાસણી માટે સમિતિ સમક્ષ રજૂ કરવાની ફરજ પાડવી;

(બી) સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી ચુકિતસંગત છે કે નહીં અને તે નફાખોરી અથવા અતિશય ફી વસૂલાત સમાન છે કે નહીં, તેની ખાતરી કરવી;

(સી) વર્તમાન ફી માળખાને મંજૂરી આપવી અથવા સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફી નક્કી કરવી;

(ડી) ગુજરાત રાજ્યના પ્રદેશની અંદર કાર્યરત સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા વસૂલવામાં આવેલી ફી, સક્ષમ રાજ્ય શૈક્ષણિક સત્તાધિકારી દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત છે કે નહીં અથવા, જે તે પરિસ્થિતિ મુજબ, ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ/સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એજ્યુકેશન/કાઉન્સિલ ફોર ઇન્ડિયન સ્કૂલ સર્ટિફિકેટ એક્ઝામિનેશન્સ/આઈબી બોર્ડ અથવા અન્ય કોઈ બોર્ડ સાથે સંલગ્ન છે કે નહીં, તથા શાળા ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ અથવા ઉપરોક્ત મુજબ અન્ય કોઈ બોર્ડ દ્વારા નિર્ધારિત શિક્ષણ આપે છે કે નહીં, તેની તપાસ કરવી;

(પ) ઉપર કલમ (ડી) માં ઉલ્લેખિત મુજબ સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા વસૂલવામાં આવેલી અતિરિક્ત ફી અંગેની ફરિયાદો સાંભળવી અથવા સ્વપ્રેરિત સુનાવણી શરૂ કરવી;

(એફ) આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર શાળા દ્વારા વસૂલવામાં આવતી ફીનું નિયંત્રણ કરવું અને દંડાત્મક કાર્યવાહી કરવી;

(જી) યોગ્ય કાર્યવાહી માટે સંબંધિત સક્ષમ શૈક્ષણિક સત્તાધિકારીને આ બાબતની જાણ કરવી કે શાળાએ વધારાની ફી વસૂલ કરી છે અને સંબંધિત બોર્ડના લાગુ પડતા સંબંધિત અધિનિયમો તથા તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યું નથી.

(૩) (એ) આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે, ફી નિયામક સમિતિ તપાસ ચલાવતી વખતે, નીચેના મુદ્દાઓના સંબંધમાં દાવાની સુનાવણી કરતી વખતે, નાગરિક કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૦૮, (પ of ૧૯૦૮) હેઠળ નાગરિક અદાલતને રહેલી સત્તાઓ ધરાવશે, તે મુજબ:—

(૧) કોઈપણ સાક્ષીને સમન્સ પાઠવી તેની હાજરી ફરજિયાત કરાવવી અને તેને શપથ ઉપર તપાસવો;

(૨) કોઈપણ દસ્તાવેજના ખુલાસા અને રજૂઆતની માંગણી કરવી;

(૫૨) સોગંદનામા પર પુરાવો ગ્રહણ કરવો; અને

(૪) સાક્ષીઓની પૂછપરછ માટે તથા સ્થાનિક તપાસ માટે કમિશન જારી કરવું,

(બી) આ અધિનિયમ હેઠળની તમામ પૂછપરછો અને પુનરીક્ષણો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૧૯૩, ૨૧૯ અને ૨૨૮ (૧૮૬૦ નો ૪૫) ના અર્થમાં ન્યાયિક કાર્યવાહી ગણાશે

૧૦. ફી નક્કી કરવા માટેના પરિબળો. – (૧) ફી નિયમન સમિતિ સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફી નીચે દર્શાવેલા પરિબળોને ધ્યાનમાં લઈને નક્કી કરશે, એટલે કે: –

(૧) સ્વનિર્ભર શાળાનું સ્થાન, અર્થાત્ જે ગામ, નગર અથવા શહેરમાં શાળા સ્થિત છે તે;

(૨) શાળા સ્થાપવા માટે થયેલ રોકાણ;

(૩) ગુણવત્તાસભર શિક્ષણ માટે વિદ્યાર્થીઓને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલ આધારીક સુવિધાઓ, તથા શાળાની પ્રવેશપુસ્તિકા અથવા વેબસાઈટમાં ઉલ્લેખિત અમને પ્રદાન કરાયેલ સુવિધાઓ;

(૪) શાળાના વહીવટ, સેવાઓના નિભાવ અને સુવિધાઓ માટેના ખર્ચ;

(૫) શાળામાં વિદ્યાર્થીઓને ફીમાં નિઃશુલ્કતા અથવા વિવિધ સરકારી યોજનાઓ હેઠળના અન્ય મુદ્દાઓ માટે, સંચાલન દ્વારા પરોપકારના ભાગરૂપે તેમજ સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલા યોગદાનરૂપે, અનિવાસી ભારતીયો પાસેથી ઉત્પન્ન થયેલ અતિરિક્ત ભંડોળ.

(૬) સ્વવિત્તપોષિત શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા;

(૭) શાળા દ્વારા ઓફર કરવામાં આવતા અભ્યાસના વર્ગો અને અભ્યાસક્રમો;

(૮) શિક્ષણકાર્ય અને બિન-શિક્ષણકાર્ય સ્ટાફની લાયકાતો (સંબંધિત ધોરણો મુજબ), તેમના પગારના ઘટકો, અને વાર્ષિક પગારવધારા માટેની વાજબી રકમ;

(૯) શાળાની કુલ આવકની સામે વિદ્યાર્થીઓ પર થયેલ ખર્ચ, જેમાં આવી શાળાની સાથે સંકળાયેલ ટ્રસ્ટ અથવા કંપની દ્વારા શાળામાંથી મેળવેલ નફાનો સમાવેશ થશે;

(૧૦) શાળાના વિકાસ, શિક્ષણ અને વિસ્તરણના હેતુ માટે ચુકિતસંગત આવકવધિયું;

(૧૧) સમયાંતરે સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવા અન્ય કોઈપણ પરિબલો।

(૨) સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફી નક્કી કર્યા પછી, ફી નિયમન સમિતિ પોતાનો નિર્ણય સંબંધિત શાળાને જાણ કરશે.

(૩) ફી નિયમન સમિતિ શાળા દ્વારા વસૂલવામાં આવતી વિવિધ તમામ ફીઓનું ધ્યાનમાં લઈ, વસૂલવાની થતી કુલ ફી નક્કી કરશે.

(૪) આ રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ ફીનું માળખું સ્વનિર્ભર શાળાઓ પર ત્રણ વર્ષની અવધિ માટે બાંધધરીરૂપ રહેશે.

(૫) ફી સુધારણા સમિતિ રાજ્યની શાળાઓ માટે રાખવામાં આવનાર ઉચ્ચતમ ફી મર્યાદા અંગે સરકારને ભલામણ કરી શકે છે. સરકાર આવી ભલામણનો યોગ્ય રીતે વિચાર કરી શકે છે.

૧૧. અધિક ફી વસૂલવા અંગે પ્રતિબંધ. – (૧) કોઈપણ સ્વનિર્ભર શાળા, તે શાળામાં વિદ્યાર્થીઓને કોઈપણ ધોરણ અથવા અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ આપવા માટે ફી નિયમન સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત કરેલી ફી કરતાં વધુ ફી વસૂલ કરશે નહીં.

(૨) કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાના માટે અથવા આવી સ્વનિર્ભર શાળાની તરફેથી અથવા આવી સ્વનિર્ભર શાળાના સંચાલનની તરફેથી કોઈ વધારાની ફી વસૂલ કરશે નહીં.

(૩) કોઈપણ શાળા પોતે અથવા પોતાની તરફેથી કોઈપણ નામે કોઈ દાન કે કેપિટેશન ફી વસૂલ કરશે નહીં, અથવા શાળા સંચાલનો, શાળાના ટ્રસ્ટો, કંપની, અથવા શાળાના કોઈ ટ્રસ્ટી અથવા સભ્યને કોઈપણ શીર્ષક હેઠળ કોઈ થાપણ સ્વીકારશે નહીં. જો કોઈ વિદ્યાર્થીના માતા-પિતા અથવા સંરક્ષકે ઉપરોક્ત કોઈપણ રકમ સ્વૈચ્છિક રીતે ચુકવી હોય, તો તે આવી ચુકવણીની વિગતો સોગંદનામા પર સંબંધિત ફી નિયમન સમિતિને જાણ કરશે. આવી અજાહેરાત શાળા સંચાલન દ્વારા કરાયેલા નફાખોરીના દુષ્કૃત્યમાં પ્રેરણા સમાન ગણાશે.

(૪) દરેક નોંધાયેલ શાળા માટે શાળાએ અલગ અને માત્ર એક જ બેંક ખાતું ખોલવું તથા ચલાવવું પડશે. માતા-પિતાએ નિર્ધારિત ફીની ચૂકવણી સીધી સંબંધિત શાળાના બેંક ખાતામાં કરવી પડશે. માતા-પિતાથી વસૂલ કરાયેલ કુલ ફીની પ્રાપ્તિની પાવતી, જે પ્રકરણ મુજબ હોય તે પ્રમાણે, બેંક અને સંબંધિત શાળાની કાઉન્ટર-ફોર્લના સ્વરૂપમાં આપવામાં આવશે.

૧૨. ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ.—(૧) સરકાર ફી નિયામક સમિતિ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ વિરુદ્ધ પુનરીક્ષણના હેતુસર એક સમિતિની રચના કરશે. ફી પુનરીક્ષણ સમિતિનું મુખ્યાલય ગાંધીનગર ખાતે અથવા સમિતિના અધ્યક્ષ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તેવા અન્ય સ્થળે રહેશે.

(૨) સમિતિમાં નીચેના સભ્યો હશે, અર્થાત્:—

(૧) વડી અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ, જેઓનું સરકાર દ્વારા નામાંકન કરવામાં આવશે, તેઓ સમિતિના અધ્યક્ષ રહેશે;

(૨) ગુજરાત સરકારના, શિક્ષણ વિભાગ (પ્રાથમિક અને માધ્યમિક) ના સચિવ;

(૩) ગુજરાત સરકારના નાણાં વિભાગના સચિવ, અથવા તેમની દ્વારા નિયુક્ત એવો પ્રતિનિધિ, જેનો હોદ્દો ઉપસચિવના દરજ્જાથી નીચો ન હોય;

(૪) સચિવ, ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ અથવા, જે મુજબ પ્રકરણ હોય તે મુજબ, પ્રાથમિક શિક્ષણના નિયામક, પદસિદ્ધ રીતે, જે સભ્ય—સચિવ રહેશે;

(પ) સ્વનિર્ભર શાળા સંચાલન તરફથી સરકાર દ્વારા નિમણૂક કરવામાં આવનાર એક પ્રતિનિધિ;

(ડ) સરકારે નામાંકિત કરવાનો ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ.

(૩) કલમ ૧૦ હેઠળ ફી નિયામક સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશથી વ્યથિત થયેલ વ્યક્તિ એવો આદેશ પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી એકવીસ દિવસની અંદર ફી પુનર્વિચાર સમિતિ સમક્ષ પુનર્વિચાર અરજી દાખલ કરી શકશે: પરંતુ, જો ફી પુનર્વિચાર સમિતિને એવો સંતોષ થાય કે પૂરતા કારણસર તેવી શાળાને નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં પુનર્વિચાર અરજી દાખલ કરવામાં અવરોધ થયો હતો, તો તે વિલંબ માફ કરી શકશે અને પુનર્વિચાર અરજી સ્વીકારશે, પરંતુ તે ત્રણ મહિનાથી મોડું નહીં હોય.

(૪) ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશો સ્વનિર્ભર શાળા પર અંતિમ અને બંધનકારક રહેશે.

ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફી નિયમન અંગે) નિયમો, ૨૦૧૭

“૫. ફી નિયમન સમિતિની બેઠકો.—(૧) ફી નિયમન સમિતિની બેઠકોમાં અધ્યક્ષ અધ્યક્ષસ્થાન ગ્રહણ કરશે. સમિતિને યોગ્ય

લાગે તે પ્રમાણે કાર્યસંચાલન માટે પોતાની પ્રક્રિયા અપનાવવાની સત્તા રહેશે.

(૨) સમિતિની બેઠકની તારીખ, સમય અને સ્થળ અધ્યક્ષ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે અને તેની જાણ સમિતિના સભ્યોને સમિતિના સંયોજક દ્વારા કરવામાં આવશે.

(૩) ફોર્મ ૧ માંની નોટિસ, બેઠકના કાર્યસૂચિના મુદ્દાઓ સાથે, સમિતિના દરેક સભ્યને સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તે મુજબ સ્ટાન્ડર્ડ પોસ્ટ સ્વીકૃતિ દ્વારા અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક પદ્ધતિ સહિત અન્ય કોઈપણ પદ્ધતિ દ્વારા ઓછામાં ઓછા ૭ સ્પષ્ટ દિવસ અગાઉ આપવામાં આવશે. સ્વીકૃતિને એક વર્ષ સુધી જાળવી રાખવામાં આવશે.

(૪) ફી નિયમનકારી સમિતિના અધ્યક્ષ દ્વારા ૨૪ કલાકની ટૂંકી નોટિસ પર આપાતકાલીન બેઠક બોલાવવામાં આવી શકે છે.

(૫) સમિતિની બેઠક માટેનું કોરમ સમિતિની કુલ સંખ્યાબળના ઓછામાં ઓછા બે-તૃતીયાંશ સભ્યોનું રહેશે. જો બેઠકમાં કોરમ ન હોય, તો તે જ બેઠક અડધા કલાક માટે મુલતવી રાખવામાં આવશે. ત્યારબાદ, તેની કામગીરીના વ્યવહાર માટે બેઠક યોજવામાં આવશે.

(૬) જે તે પરિસ્થિતિ મુજબ, જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારી અથવા ઝોનલ મુખ્યાલયના જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ અધિકારી સમિતિના સંયોજક રહેશે, જે અધ્યક્ષશ્રીના નિર્દેશો અનુસાર કાર્ય કરશે અને બેઠકની કાર્યવાહી તૈયાર કરીને તે જ બેઠકની તારીખથી સાત દિવસની અંદર તમામ સભ્યોને પરિભ્રમણમાં મોકલશે.

(૭) વહીવટી સ્વરૂપના વિષયને સંબંધિત તમામ સત્તાવાર પત્રવ્યવહાર કોઓર્ડિનેટરના હસ્તાક્ષર હેઠળ જારી કરવામાં આવશે.

૬. ફી અથવા ફી માળખું નિર્ધારિત કરવા માટે સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવ રજૂ કરવાની પ્રક્રિયા.—(૧) સ્વનિર્ભર શાળા ફી નિયમન સમિતિ સમક્ષ, ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરવા માટે, નિર્ધારિત વિગતો સમાવીને, ફોર્મ ૨ માં પ્રસ્તાવ તૈયાર કરીને રજૂ કરશે, જેથી તે તેના વિચાર અને મંજૂરી માટે પ્રસ્તાવના વર્ષના ૩૧મી ઓક્ટોબર સુધીમાં, અને તે તારીખથી મોડું નહીં, પહોંચે. પ્રસ્તાવમાં નીચે દર્શાવેલ બાબતો પણ સમાવેશ પામશે, એટલે કે

(૧) પ્રસ્તાવ આગામી ત્રણ વર્ષ માટે ફી અથવા ફી માળખાના નિર્ધારણ માટે હશે;

(૨) પૂર્વવર્તી છેલ્લા બે નાણાકીય વર્ષોના હિસાબોની લેખાપરીક્ષિત નકલો;

(૩) જે વર્ષમાં પ્રસ્તાવ કરવામાં આવ્યો હોય તે વર્ષના ૧લી એપ્રિલથી ૩૧મી ઓગસ્ટ સુધીના કામચલાઉ હિસાબો, તેમજ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટનું એવું પ્રમાણપત્ર, જેમાં વિવિધ મથાળા હેઠળની આવક અને ખર્ચનું વિશિષ્ટીકરણ કરવામાં આવેલ હોય;

(૪) સંબંધિત નોંધપોથી અને પુરાવા સાથે પ્રસ્તાવના વર્ષ સંબંધિત પ્રસ્તાવિત અંદાજપત્રના અંદાજ; અને

(૫) સંલગ્ન/હોલિંગ અથવા સહાયક કંપનીઓ, જેઓમાં સમાન અથવા સંબંધિત ટ્રસ્ટીઓ અને નિયામકો હોય, દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે આપવામાં આવતી શિક્ષણસંબંધિત સેવાઓ માટે થયેલો ખર્ચ

૨) નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં પ્રસ્તાવ રજૂ ન કરવાના અથવા ફી નિર્ધારણ માટે અધૂરી વિગતો રજૂ કરવાના પ્રસંગે, ફી નિયમન સમિતિ સ્વપ્રેરિત રીતે ફીનું માળખું નિર્ધારિત કરશે, અને તે આવી શાળાને બંધનકારક રહેશે. ફી નિયમન સમિતિ દ્વારા સ્વપ્રેરિત રીતે નિર્ધારિત કરાયેલું ફીનું માળખું આગામી ત્રણ શૈક્ષણિક વર્ષો માટે લાગુ પડશે.

(૩) સ્વવિત્તપોષિત શાળા રજૂઆત સાથે પ્રક્રિયા શુલ્ક તરીકે રાજ્ય સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તેવી રકમ ચૂકવશે.

(જ) સ્વનિર્ભર શાળા, સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં, ફી નિયમન સમિતિને જરૂરી હોય તેવી કોઈપણ વધારાની માહિતી અથવા હિસાબો પુરા પાડવા માટે બંધાયેલ રહેશે.

૭. ફી અથવા ફી માળખું નિર્ધારિત કરવા માટે ફી નિયામક સમિતિ દ્વારા અપનાવવાની પ્રક્રિયા— સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવતી સુવિધાઓને અનુરૂપ ફી અથવા ફી માળખું અથવા ફી નિર્ધારિત કરવા માટે ફી નિયામક સમિતિ નીચે દર્શાવેલ પ્રક્રિયા અપનાવશે, એટલે કે:

(૧) (એ) સ્વનિર્ભર શાળાથી ફોર્મ ૨ માં દરખાસ્ત પ્રાપ્ત થતાં, ફી નિયમન સમિતિ અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર તે દરખાસ્તની તપાસ કરશે.

(બી) સમિતિ નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં સ્વ-વિત્તપોષિત શાળા પાસેથી પ્રસ્તાવિત ફી અથવા ફી માળખાની તપાસ માટે જરૂરી હોય તેવી કોઈપણ વધારાની માહિતી અથવા નિવેદનો મંગાવી શકે છે અને સંબંધિત શાળાને સુનાવણીનો અવસર આપી શકે છે.

(સી) સમિતિ દસ્તાવેજો અને શાળાની ઇમારતો વગેરેની સ્થળ પર ચકાસણી માટે કોઈપણ સભ્ય અથવા કોઈપણ અધિકારીને અધિકૃત કરી શકે છે.

(૨) કાર્યવાહીની પ્રક્રિયા દરમિયાન સમિતિ સામાન્ય રીતે ત્રણથી વધુ મુલતવીઓ મંજૂર કરશે નહીં.

(૩) અધિનિયમ અને નિયમોમાં જોગવાઈ કરાયેલા તમામ સંબંધિત પરિબલોની વિચારણા કર્યા પછી, ફી નિયમન સમિતિ એવો પ્રસ્તાવ પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી નેવું દિવસની અવધિમાં તે પ્રસ્તાવ અંગે નિર્ણય કરશે.

(૪) ફી નિયામક સમિતિ એકમાત્ર શીર્ષક હેઠળ લાદી અથવા વસૂલ કરી શકાતી કુલ ફી નિર્ધારિત કરશે. ફોર્મ ૩ માં કુલ ફી નિર્ધારિત કરતો આદેશ ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે અમલમાં રહેશે.

(૫) અધિનિયમ અથવા નિયમોના ઉદ્દંઘન થવાના પ્રસંગે, ફી નિયંત્રણ સમિતિ નીચે મુજબનો આદેશ કરશે, —

(એ) તે સ્થિતિમાં, જ્યારે શાળાએ વધારાની ફી વસૂલ કરી હોય, તફાવતની રકમની પરતફેર; અને

(બી) અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના કોઈપણ ઉદ્દંઘનના કિસ્સામાં દંડ.

(૬) પૂર્વ-પ્રાથમિક શાળાઓ, પ્રાથમિક શાળાઓ, માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓ માટે ફી નિયામક સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત ફી આવી દરેક સ્વનિર્ભર શાળાએ પોતાના સૂચના ફલક પર ગુજરાતી અને અંગ્રેજીમાં તથા પોતાની સત્તાવાર વેબસાઇટ પર પણ પ્રદર્શિત કરવી પડશે.

(૭) કોઈપણ સ્વનિર્ભર શાળા કોઈપણ વિદ્યાર્થી પાસેથી એક સમયે એક ત્રિમાસિકથી વધુ જેટલી ફી વસૂલ કરશે નહીં અને એક સમયે એક ત્રિમાસિકથી વધુ સમયગાળાની ફી વસૂલવી એ કેપિટેશન ફી વસૂલવા તરીકે અર્થઘટિત કરવામાં આવશે અને એવી શાળા સામે અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર કાર્યવાહી કરવાની જવાબદારી ઊભી થશે.

(૮) ફી નિયામક સમિતિ દ્વારા ફી નક્કી કરતો આદેશ, ફી પુનર્વિચાર સમિતિ દ્વારા પુનર્વિચાર અરજીનો અંતિમ નિર્ણય કરવામાં આવે ત્યાં સુધી, સ્વનિર્ભર શાળા પર બંધનકારક રહેશે. ફી પુનર્વિચાર સમિતિ દ્વારા ફીમાં વધારો કરવામાં આવે તેવી સ્થિતિમાં, સ્વનિર્ભર શાળાને આગામી ત્રિમાસિકમાં વિદ્યાર્થી / માતા-પિતા પાસેથી તફાવતી રકમ વસૂલ કરવાની મુક્તતા રહેશે.

૯. ફી નિયામક સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો – અધ્યક્ષ અને ફી નિયામક સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, નીચે મુજબ રહેશે, એટલે કે

(૧) ફી નિયમન સમિતિના અધ્યક્ષ –

(૧) આદેશ દ્વારા, એવા આદેશો તથા અધિનિયમની કલમ ૬ ની ઉપકલમ (૩) હેઠળ સમિતિના એવા નિર્ણયોનું પ્રમાણીકરણ કરવા માટે કોઈપણ અધિકારી અથવા વ્યક્તિને સત્તાધિકૃત કરશે;

(૨) કોઈપણ ફી નિયમન સમિતિના સભ્યને ચકાસણી માટે કોઈપણ શાળાની મુલાકાત લેવા અધિકૃત કરી શકે છે;

(૩) કલમ ૧૩ની ઉપકલમ (૪) હેઠળ સ્વનિર્ભર શાળાના હિસાબો અને અભિલેખોના નિરીક્ષણ માટે કોઈપણ અધિકારીને અધિકૃત કરી શકે;

(૪) અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓના કડક અમલીકરણની દેખરેખ રાખશે.

(૨) ફી નિયમન સમિતિએ કરવું જોઈએ–

(૧) જ્યાં ફી સુધારણા સમિતિ સમક્ષ સ્વવિત્તપોષિત શાળા દ્વારા ફી સુધારણા અરજી કરવામાં આવે ત્યાં જરૂરી દસ્તાવેજો ઉપલબ્ધ કરાવવા;

(૨) શુલ્ક માળખાનું નિર્ધારણ કરવા માટે જરૂરી હોય તેવી અન્ય માહિતી અથવા નિવેદનો મંગાવી શકે અથવા સ્વવિત્તપોષિત શાળાના અધિકૃત વ્યક્તિની હાજરી માંગવી.

(૩) કુલ ફી નિર્ધારિત કરતી સમિતિના આદેશમાં તેમાં ઉલ્લેખિત નિર્ધારિત સમયમર્યાદા અંદર ફીની તફાવત રકમ પરત કરવા અંગેના નિર્દેશો પણ સમાવિષ્ટ રહેશે.

૧૨. ધારા ૧૩ હેઠળ હિસાબો અને નોંધપોથીનું જતન.—દરેક સ્વનિર્ભર શાળા નીચે મુજબ હિસાબો જાળવી રાખશે, અર્થાત્: —

(૧) (એ) સ્વનિર્ભર શાળા ફી તરીકે વસૂલ કરાયેલી રકમ, કેન્દ્ર/ રાજ્ય સરકાર/ સ્થાનિક સત્તાધિકારી પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી અનુદાનરાશિ, પ્રાપ્ત થયેલા દાન અને નાણાકીય સહાય, શિક્ષક અને બિન-શિક્ષક કર્મચારીવર્ગને પગાર અને ભથ્થાંની ચુકવણી, મશીનરી, ઉપકરણો, પ્રયોગશાળાના સાધનો અને વપરાશની વસ્તુઓ, પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો, લખાણ-વાંચણ સામગ્રી, કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર તથા શિક્ષણ પ્રવૃત્તિઓ પૂરી પાડવા માટે

કરાયેલા અન્ય આવા ખર્ચ, જેમ કે શાળાની ઇમારતનું બાંધકામ/નવીનીકરણ/વિસ્તરણ વગેરે, માટે થયેલા ખર્ચ અને વ્યવહારોના વિવિધ પ્રકારો અંગે હિસાબો રાખશે;

(બી) શિક્ષક અને બિન-શિક્ષક સ્ટાફના વેતન માટે સ્ત્રોતે કપાત કરાયેલા કર (ટીડીએસ) સંબંધિત પ્રમાણપત્ર;

(સી) સંબંધિત ટ્રસ્ટ અથવા સમાન ટ્રસ્ટીઓ/ ડિરેક્ટરો/ સભ્યો ધરાવતી સંલગ્ન/ નિયામક/ આગામીઆગામીની કંપની અથવા શૈક્ષણિક, વ્યવસ્થાપન સેવા અથવા ગૃહવ્યવસ્થા સેવાઓ માટે સંબંધીઓ તરફ થયેલો ખર્ચ.

(ર) સ્વનિર્ભર શાળા, ફી નિયમન સમિતિ અથવા અધિકૃત અધિકારી દ્વારા નિરીક્ષણ માટે, બધા યુક્તિયુક્ત સમયે, તેના પરિસરમાં રજીસ્ટરો, હિસાબો અને અભિલેખો રાખશે.

(૩) સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા જાળવાયેલા હિસાબો સાથે વિવિધ મુદ્દાઓ સંબંધિત તમામ વાઉચરો અથવા આવકો અને ખર્ચના દાખલાઓ તે શાળા દ્વારા હિસાબોની લેખાપરીક્ષા પૂર્ણ થાય અને ઉઠાવવામાં આવેલ આપત્તિ, જો કોઈ હોય, તેનું નિરાકરણ થાય ત્યાં સુધી અથવા સાત વર્ષની અવધિ સુધી, બંનેમાંથી જે પછીનું હોય ત્યાં સુધી, સંરક્ષિત રાખવામાં આવશે.

(જ) (એ) સ્વવિત્તપોષિત શાળા અધિનિયમ અને નિયમોના
હેતુઓ માટે નીચે મુજબના રજિસ્ટરો અને અભિલેખો જાળવી
રાખશે, એટલે કે:

(૧) સામાન્ય નોંધણી પોથી,

(૨) પ્રવેશ નોંધણી પોથીઓ,

(૩) ફી રસીદ,

(૪) ફી વસૂલાત નોંધણી પોથી,

(૫) રોકડ પોથી,

(૬) પુસ્તકાલાય નોંધણી પોથી,

(૭) સ્ટાફ હાજરી નોંધણી પોથી,

(૮) વિદ્યાર્થી હાજરી નોંધણી પોથી,

(૯) વાઉચર ફાઈલ,

(૧૦) ચેક નોંધણી પોથી,

(૧૧) સેવા પોથીઓ,

(૧૨) જથ્થા નોંધણી પોથીઓ,

(૧૩) સ્થળાંતર પ્રમાણપત્ર પોથી,

(૧૪) આકસ્મિક ખર્ચ નોંધણી પોથી,

(૧૫) સંપત્તિ નોંધણી પોથી,

(૧૬) મકાનભાડું નોંધણી પોથી,

(૧૭) શિક્ષણ માટેની જિલ્લા માહિતી પ્રણાલી (ડાઇઝ) ફોર્મ,

(૧૮) શિક્ષણ માટેની એકીકૃત જિલ્લા માહિતી પ્રણાલી (યુડાઇઝ) ફોર્મ,

(૧૯) શાળા સંચાલનની કાર્યવૃત્ત પોથી,

(૨૦) ટીડીએસ પ્રમાણપત્ર માટેની નોંધણી પોથી.

(બી) સ્વનિર્ભર શાળાના પ્રિન્સિપાલ / હેડ માસ્ટર / મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી અથવા અધિકૃત વ્યક્તિ હિસાબો, અભિલેખો અને નોંધપોથીઓની જાળવણી માટે જવાબદાર રહેશે.

૧૫. ફી પુનરીક્ષણ સમિતિની બેઠકો (૧) અધ્યક્ષ ફી પુનરીક્ષણ સમિતિની બેઠકો ઉપર અધ્યક્ષસ્થાન સંભાળશે. સમિતિ પોતાના કાર્યના વ્યવહાર માટે તેને યોગ્ય લાગે તેવી પોતાની પ્રક્રિયા સ્વીકારી શકશે.

(૨) સમિતિની બેઠકની તારીખ, સમય અને સ્થળનો નિર્ણય અધ્યક્ષ દ્વારા કરવામાં આવશે અને તેની જાણ સમિતિના સભ્ય-સચિવ દ્વારા સમિતિના સભ્યોને કરવામાં આવશે.

(૩) સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તે મુજબ, ફોર્મ ૬ માંની નોટિસ બેઠકના કાર્યસૂચીના મુદ્દાઓ સાથે સમિતિના દરેક સભ્યને નોંધાયેલ ટપાલની સ્વીકૃતિ દ્વારા અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમ સહિત કોઈપણ અન્ય રીતથી, ઓછામાં ઓછા સાત સ્પષ્ટ દિવસ અગાઉ આપવામાં આવશે. સ્વીકૃતિ એક વર્ષની અવધિ સુધી જાળવી રાખવામાં આવશે.

(૪) ફી પુનર્નિર્ધારણ સમિતિના અધ્યક્ષ દ્વારા ૨૪ કલાકની ટૂંકી સૂચના સાથે તાત્કાલિક બેઠક બોલાવવામાં આવી શકે છે.

(૫) સમિતિની બેઠકમાં ગણપૂર્તિ સમિતિની કુલ સભ્ય સંખ્યાના ઓછામાં ઓછા બે તૃતિયાંશ સભ્યોની રહેશે. જો બેઠકમાં ગણપૂર્તિ ન હોય, તો તે ૪ બેઠક અડધા કલાક માટે મુલતવી રાખવામાં

આવશે. ત્યારબાદ બેઠક તેનો કાર્ય વ્યવહાર ચલાવવા માટે યોજાશે.

(૬) સમિતિના સભ્ય-સચિવ બેઠકની કાર્યવાહી તૈયાર કરશે અને તેની નકલ બેઠકની તારીખથી સાત દિવસની અંદર તમામ સભ્યોને પરિભ્રમિત કરશે.

(૭) વહીવટી સ્વરૂપની બાબતો સંબંધિત તમામ સત્તાવાર પત્રવ્યવહાર સમિતિના સભ્ય-સચિવની સહી હેઠળ જારી કરવામાં આવશે. સમિતિના આદેશો અને નિર્ણયોનો પણ સંદેશ સમિતિના સભ્ય-સચિવ દ્વારા આપવામાં આવશે. સમિતિ, ચકાસણી માટે શાળાની મુલાકાત લેવા સમિતિના કોઈપણ સભ્યને અને હિસાબો તથા નોંધપોથીઓની તપાસ માટે કોઈપણ અધિકારીને અધિકૃત કરી શકશે.

૧૬. ફી સુધારણા સમિતિ દ્વારા પુનરીક્ષણ અરજી નક્કી કરવાની પ્રક્રિયા.—ફી સુધારણા સમિતિ, સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા ફોર્મ ૫ માં કરવામાં આવેલી પુનરીક્ષણ અરજી નક્કી કરવા માટે નીચેની પ્રક્રિયા અપનાવશે, તે મુજબ:

(૧) સ્વનિર્ભર શાળા પાસેથી નિર્ધારિત રીત પ્રમાણે સુધારણા અરજી પ્રાપ્ત થતાં, ફી સુધારણા સમિતિ,—

(૧) ફી નિયમન સમિતિની કાર્યવાહીની મંગાવશે;

(૨) ફી નિયમન સમિતિ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલ સ્વવિત્તપોષિત શાળાના પ્રસ્તાવ તથા તેવા પ્રસ્તાવ સાથે જોડાયેલા સંબંધિત દસ્તાવેજો અને પુરાવાઓની તપાસ કરશે;

(૩) પુનર્વિચાર અરજી કયા આધાર પર કરવામાં આવી છે તેની તપાસ કરશે;

(૪) અરજીનો નિર્ણય કરવા માટે જરૂરી હોઈ શકે તેવી કોઈપણ માહિતી અથવા પુરાવા, સ્વનિર્ભર શાળા પાસેથી, નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં રજૂ કરવા માટે મંગાવી શકે;

(૫) ફી નિયમન સમિતિએ ફી માળખું નિર્ધારિત કર્યું હોય તે આધારભૂત પરિબલોને ધ્યાનમાં લેશે;

(૬) જે અન્ય બાબતોને તે જરૂરી માને તે બાબતોનો વિચાર કરવો.

(૨) ઉપનિયમ (૧) માં ઉલ્લેખિત તમામ સંબંધિત પરિબલોનું વિચારણા કર્યા બાદ, ફી સુધારા સમિતિ, ઉક્ત સુધારા અરજી પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી નેવું દિવસની અવધિની અંદર, સુધારા અરજી અંગે નિર્ણય લેશે.

(૩) ફી પુનરીક્ષણ સમિતિનો નિર્ણય શાળા વ્યવસ્થાપનને જણાવવામાં આવશે અને તેની નકલ ફી નિયમન સમિતિને મોકલવામાં આવશે.

(૪) ફી પુનરીક્ષણ સમિતિનો આદેશ ત્રણ વર્ષ માટે વસૂલવાની કુલ ફીનું નિર્ધારણ અને ઉદ્ધંધન થયેલ હોય તેવા પ્રસંગે દંડ લાદવાની જોગવાઈ સ્પષ્ટપણે નિર્દિષ્ટ કરશે.

૧૭. ફી પુનઃનિર્ધારણ સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો.—અધ્યક્ષ અને ફી પુનઃનિર્ધારણ સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, નીચે મુજબ રહેશે, એટલે કે:—

(૧) સમિતિ સ્વ-નિર્ભર શાળાની પુનર્વિચાર અરજીનો નિર્ણય કરવા માટે જરૂરી હોય તેવી કોઈપણ માહિતી અથવા પુરાવાઓ મંગાવી શકે છે.

(૨) સમિતિ અધિનિયમની કલમ ૧૪ માં નિર્ધારિત બાબતો અંગેનો નિર્ણય સંચારિત કરવા માટે જરૂરી માને તેવી દિશાનિર્દેશો જારી કરી શકે છે.”

૩-સામાન્ય મુદ્દાઓ માટે અરજદારોની રજૂઆતો:

૭. સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવતા ફીની દરખાસ્તો અંગે નિર્ણય કરવા માટે ફી નિયમન સમિતિ (ટૂંકમાં “એફ.આર.સી.”) ની સત્તાઓ બાબતે વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી મિહિર ઠાકોરે રજૂ કર્યું કે ઉપરોક્ત ઉદ્દેશ્યો અને કારણોના નિવેદનના પ્રકાશમાં, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત તથા વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા સ્વનિર્ભર શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની ફી નિર્ધારિત કરવા બાબતે પ્રતિપાદિત વિવિધ સિદ્ધાંતોમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી છે અને તમામ નિર્ણયો માં રહેલો આધારભૂત સુવર્ણ સૂત્ર એ છે કે સ્વનિર્ભર શાળાઓ, કોલેજો અને યુનિવર્સિટીઓ દ્વારા નફાખોરી અને અતિશય ફી વસૂલાતને અંકુશમાં રાખવો. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ જાહેર કરવાનો હેતુ સ્પષ્ટ કરે છે કે શાળાઓ દ્વારા, અને વિશેષ કરીને સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા, ફી નિર્ધારણ અંગે કોઈ કાયદો નહોતો અને સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફીના ધોરણો નિર્ધારિત કરતો એવો કોઈ કાયદો ન હોસાથી, આવી શાળાઓ અતિશય ફી વસૂલતી હતી; તેથી, સ્વનિર્ભર શાળાઓમાં બાળકોને પ્રવેશ અપાવવા ઈચ્છતા માતા-પિતાની વેદના હળવી કરવા માટે રાજ્યમાં સ્વનિર્ભર શાળાઓ માટે ફી નિર્ધારણ અંગે અને તે સંબંધિત બાબતો માટે વિશેષ જોગવાઈઓ કરવાની દૃષ્ટિએ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અસ્તિત્વમાં આવ્યો છે.

૮. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી મિહિર ઠાકોરે સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયોના ઉદ્દેશ કરીને એવી રજૂઆત કરી કે ફી નક્કી કરવાનો અધિકાર સંપૂર્ણપણે શાળાનો છે અને એફ.આર.સી.નો એકમાત્ર અધિકારક્ષેત્ર એ તપાસવાનો છે કે

શાળાઓ દ્વારા નક્કી કરાયેલ ફી નફાખોરી સમાન થાય છે કે કેપિટેશન ફી વસૂલવામાં આવે છે, તેમજ ખર્ચ ઉપરની ફીની વધેલી રકમ વાજબી છે કે નહીં.

૯. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ઠાકોરે તેમની રજૂઆતોના સમર્થનમાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમો ૨(આર), ૮(૨)(બી) અને ૧૦ ની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કર્યો અને તેના પર આધાર રાખ્યો.

૧૦. શ્રી ઠાકોર રજૂ કરશે કે એફ.આર.સી.ને થયેલા ખર્ચની વાજબીતા નિર્ધારિત કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી અને તે એવું કહી શકતી નથી કે એવો ખર્ચ કલમની જોગવાઈઓ હેઠળ ન્યાયસંગત નથી અધિનિયમની કલમ ૨(૨)(બી), ૧૦(૧) ને કલમ ૨(આર) હેઠળની “અતિનફાખોરી” ની વ્યાખ્યા સાથે વાંચવામાં આવે, ૨૦૧૭.

૧૧. પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, વિધાવંત પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી મિહિર ઠાકોરે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો:

૧) ટી.એમ.એ. પાઈ ફાઉન્ડેશન અને અન્ય વિ. કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૨) ૮ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસેસ ૪૮૧ માં પ્રસિદ્ધ થયો છે, તે કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

૫૪. શૈક્ષણિક સંસ્થા સ્થાપવાનો અધિકાર નિયમિત કરી શકાય છે; પરંતુ આવા નિયામક ઉપાયો સામાન્ય રીતે યોગ્ય શૈક્ષણિક ધોરણો, વાતાવરણ અને માળખાગત સુવિધાઓ (યોગ્ય લાયકાત ધરાવતા સ્ટાફ સહિત) જળવાઈ રહે તે સુનિશ્ચિત કરવા તથા સંચાલનના હવાલે રહેલા લોકો દ્વારા દુર્વ્યવસ્થાપન થતું અટકાવવા માટે હોવા જોઈએ. કઠોર ફી માળખું નક્કી કરવું, સરકારી સંસ્થાની રચના અને બંધારણ કેવી રીતે હોવું તે નક્કી કરીને લાદવું, નિમણૂક માટે શિક્ષકો અને સ્ટાફની ફરજિયાત નામાંકન કરવું અથવા પ્રવેશ માટે વિદ્યાર્થીઓનું નામાંકન કરવું અસ્વીકાર્ય પ્રતિબંધો ગણાશે.

૨) ઈસ્લામિક એકેડેમી ઓફ એજ્યુકેશન અને અન્ય વિ. કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૩) ૬ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસેસ ૬૯૭ માં આવેલ છે, તે મામલે સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

“૧૫૪. તેથી, દરેક અને પ્રત્યેક કોલેજ સંબંધિત ફીનું માળખું અલગથી નક્કી કરવું આવશ્યક છે, અને તે માટે ઉપલબ્ધ સુવિધાઓ, ઉપલબ્ધ કરાયેલ માળખાકીય સવલતો, સંસ્થાની વય, કરાયેલ રોકાણ, વિસ્તરણ તથા શૈક્ષણિક ધોરણના સુધારણા માટેની ભાવિ યોજના વગેરે સહિતના અનેક પરિબલોને

ધ્યાનમાં લેવા જરૂરી છે. આ સંદર્ભે દરેક સંસ્થાનો મામલો યોગ્ય સમિતિ દ્વારા વિચારવામાં આવવો આવશ્યક છે. ઉક્ત હેતુસર, સંસ્થા દ્વારા જાળવવામાં આવેલી હિસાબની પુસ્તકો પણ જોવાની આવશ્યકતા પડી શકે છે. ઉપરોક્ત સંબંધિત પરિબળોને, જેમાંથી કેટલાકનો ઉલ્લેખ અગાઉ કરવામાં આવ્યો છે, ધ્યાનમાં રાખીને સમિતિ દ્વારા જે કોઈ ફીનું માળખું નક્કી કરવામાં આવે, તે કરતાં વધુ કોઈ પણ રકમ વસૂલવાનો સંસ્થાના સંચાલનને અધિકાર રહેશે નહીં.

૧૫૫. ફી માળખું નક્કી કરતી વખતે એવી સુરક્ષા વ્યવસ્થા કરવી જરૂરી છે કે વ્યાવસાયિક સંસ્થાઓ બેઠકોના વેચાણના હેતુસર હરાજ મંડીઓમાં પરિવર્તિત ન થઈ જાય. ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૫૬ માં નિર્ધારિત કાનૂની નિવેદનને ધ્યાનમાં લેતાં, પૂરતી માર્ગદર્શિકાઓ પૂરી પાડી શકાઈ હોત તો વધુ યોગ્ય રહેત. આપું કાર્ય, જે કઠિન છે, સમિતિ ઉપર છોડી દેવું પડે. ફી માળખું નક્કી કરતી વખતે સમિતિએ અન્ય બાબતો ઉપરાંત, અધ્યાપકવર્ગના સભ્યો તથા અન્ય કર્મચારીઓને ચૂકવવાનું વેતન અથવા પરિશ્રમભથ્થું, તેમના દ્વારા કરાયેલ મૂડીરોકાણ, સંસ્થા દ્વારા ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલ આધારભૂત સુવિધાઓ અને સંસ્થાના ભાવિ વિકાસ તેમજ વિસ્તરણ માટેની યોજના પણ ધ્યાનમાં લેવી

રહેશે. શૈક્ષણિક સંસ્થાના ભાવિ આયોજન અથવા સુવિધાઓના સુધારાનો પણ પ્રાવધાન કરી શકાય. કોઈ સંસ્થા ખર્ચાળ સાધન (મેડિકલ કોલેજો માટે) અથવા શક્તિશાળી કમ્પ્યુટર (ટેકનિકલ કોલેજ માટે)માં રોકાણ કરવા ઈચ્છતી હોઈ શકે. આ પરિબલોનું પણ ધ્યાન રાખવું આવશ્યક છે. સમિતિની રચના અને તેના સુચારુ કાર્ય માટે રાજ્યએ વિગતવાર પ્રક્રિયા વિકસાવવી જ જોઈએ.”

૩) પી.એ. ઇનામદાર અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય તથા અન્ય, જેમાં રિપોર્ટેડ (૨૦૦૫) ૬ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસેસ ૫૩૭માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

“પ્ર. ૩ ફી, નિયમન અંગે

૧૩૯. પાઈ ફાઉન્ડેશનમાં જાહેર કરાયેલા કાયદા મુજબ, બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦(૧) ના અર્થક્ષેત્રમાં "સંસ્થા સ્થાપવાની અને તેનું સંચાલન કરવાની હક" માં વાજબી ફી માળખું નક્કી કરવાનો પણ એક ઘટક સમાવેશ થાય છે. દરેક સંસ્થા પોતાની ફી રચના સ્વયં ઘડવા માટે મુક્ત છે, પરંતુ એ મર્યાદાને આધીન છે કે નફાખોરી થઈ શકતી નથી અને કેપિટેશન ફી સીધી કે આડકતરી રીતે, અથવા કોઈપણ સ્વરૂપે, વસૂલ કરી શકાતી નથી (આ સંદર્ભે

પાઈ ફાઉન્ડેશનના પરિચ્છેદ ૫૬ થી ૫૮ અને ૧૬૧ [પ્રશ્ન ક્રમાંક ૫(સી) ના જવાબ] સંબંધિત છે). કેપિટેશન ફી

૧૪૦. કેપિટેશન ફી વસૂલવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં અને કેપિટેશન ફીની ચુકવણી દ્વારા કોઈ બેઠક પોતાના કબજામાં લેવા દેવામાં આવી શકે નહીં. 'વ્યવસાયિક ધંધો' ને 'ધંધા' અથવા માત્ર 'વ્યવસાય' થી ભિન્ન ગણવો આવશ્યક છે. જ્યારે ધંધામાં, અને કોઈ અંશે વ્યવસાયમાં, નફાનો હેતુ રહેલો હોય છે, ત્યારે વ્યવસાયિક ધંધો મુખ્યત્વે સમાજને સેવા આપવાનો હોય છે, જેમાં કમાણી ગૌણ અથવા અનુસંગિક હોય છે. જે વિદ્યાર્થી કેપિટેશન ફી ચૂકવીને વ્યવસાયિક પદવી મેળવે છે, તે એકવાર વ્યવસાયિક તરીકે લાયકાત પ્રાપ્ત કર્યા પછી, સેવા કરતાં કમાણી તરફ વધુ ઝુકાવ રાખે તેવી શક્યતા રહે છે અને તે સમાજ માટે અભિશાપરૂપ બને છે. વ્યવસાયિક અભ્યાસક્રમો માટે અનુદાનવિહોણી અલ્પસંખ્યક તથા ગેર-અલ્પસંખ્યક સંસ્થાઓ દ્વારા કેપિટેશન ફી વસૂલવી ક્યારેય અનુમત્ય નથી. તેવી જ રીતે, નફાખોરી પણ અનુમત્ય નથી. કાનૂની સ્થિતિ એવી હોવા છતાં, શિક્ષણના વેપારીકરણની કઠોર વાસ્તવિકતાઓ તથા અનેક સંસ્થાઓ દ્વારા પોતાના ખાનગી અથવા સ્વાર્થપૂર્ણ હેતુઓ માટે વિશાળ રકમો કમાવવા અપનાવવામાં આવતી દુષ્પ્રથાઓ સામે આ અદાલત આંખ આડી કરી શકતી નથી. જો કેપિટેશન ફી અને નફાખોરીને

નિયંત્રિત કરવી હોય, તો પ્રવેશની પદ્ધતિનું નિયમન કરવું
આવશ્યક બને, જેથી પ્રવેશો યોગ્યતા અને પારદર્શિતાના આધારે
આપવામાં આવે અને વિદ્યાર્થીઓનું શોષણ ન થાય. ઉપરોક્ત હેતુ
સિદ્ધ કરવા માટે પ્રવેશ તથા ફી માળખાનું નિયમન કરવું અનુમત્ય
છે.”

જ) માલનકારા ઓર્થોડોક્સ એસ.સી.એમ.ના કેસમાં કોલેજ વિ. ફી નિયમન
સમિતિ, જેનો અહેવાલ ૨૦૦૭ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન કેર ૪૨૮ માં પ્રગટ
થયો છે, કેરળ વડી અદાલતે નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કર્યું :

“૨. અરજદારે એવી ઘોષણા માગી છે કે અરજદારને સમિતિ સમક્ષ
તેમના દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી માળખાના આધારે વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી
ફી વસૂલવાનો અધિકાર છે. કેરળ સરકારે અધિનિયમ ૨૦૦૬ ના
૧૯ ની કલમ ૬ હેઠળ ફી નિયામક સમિતિની રચના કરી છે.
અધિનિયમ હેઠળ નિયામક સમિતિને પ્રદાન કરવામાં આવેલી
સત્તાઓ આ અદાલતના લિસી મેડિકલ એન્ડ એજ્યુકેશન
ઈન્સ્ટિટ્યુશન્સ વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ, ૨૦૦૭(૧) કેએલટી ૪૦૯
ના નિર્ણયનો વિષય હતી. આ અદાલતે સર્વોચ્ચ અદાલતના
ટીએમએ પાઈ ફાઉન્ડેશન કેસ (૨૦૦૨) ૮ એસસીસી ૪૮૧,
ઈસ્લામિક અકાદમીના કેસ (૨૦૦૩) ૬ એસસીસી ૬૯૭, અને

ઈનામદારના કેસ ડબલ્યુપી(સી). ૧૬૩૦૩/૦૭ (૨૦૦૫) ૬ એસસીસી ૫૨૭ ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

આગળ પણ એ સ્પષ્ટ છે કે ફીનો નિર્ણય સંસ્થાઓએ પોતે જ કરવો રહે છે અને સંસ્થાઓનો એવો અધિકાર રાજ્ય હસ્તગત કરી શકે નહીં. તેમ છતાં, ફીનું માળખું નક્કી કરતી વખતે સંસ્થાઓ નફાખોરીમાં પ્રવૃત્ત થઈ શકશે નહીં, તેમજ કેપિટેશન ફી પણ વસૂલ કરી શકશે નહીં, જોકે ફી નક્કી કરતી વખતે સંસ્થાઓની ભાવિ આવશ્યકતાઓને પહોંચી વળવા માટે વધિયાત આવકના તત્વને નિશ્ચિતપણે ધ્યાનમાં લઈ શકાય. રચવામાં આવતી સમિતિઓ અથવા બનાવવામાં આવતા કાયદાનો વ્યાપ માત્ર નફાખોરી અને કેપિટેશન ફી વસૂલાતને નિયમિત કરવા પૂરતો જ હોઈ શકે. સમિતિઓને પોતાને સંસ્થાઓ દ્વારા નક્કી કરાયેલ ફી માળખામાં ફેરફાર કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે અને આદેશ દ્વારા સંસ્થાઓને પ્રતિબંધિત પણ કરી શકશે અને જો તે હેતુસર કાયદા દ્વારા વિધાન કરવામાં આવે, તો ફી માળખામાં નફાખોરી અને/અથવા કેપિટેશન ફીનો ઘટક સમાયેલ હતો એવી નોંધ પર પહોંચે ત્યારે ફીમાં ઘટાડો પણ કરી શકશે, પરંતુ તેથી વધુ કંઈ નહીં. ખાસ કરીને બિનસહાયિત સંસ્થા હોય ત્યારે ફી માળખું નક્કી કરવાનો અધિકાર સંસ્થાનો છે. રચવામાં આવતી સમિતિઓનો અથવા સરકારનો

કાયદેસર વિધાન કરવાનો અધિકાર, અમારા સુવિચારિત મત મુજબ, ફી માળખામાં નફાખોરી અથવા કેપિટેશન ફી વસૂલાતનો તત્ત્વ છે કે નહીં તેની તપાસ કરવા સુધી જ સીમિત રહી શકે, ભલે તે નિરીક્ષણ સમિતિઓ દ્વારા હોય કે વિધાન દ્વારા.

પ) ભોજિયા ડેન્ટલ કોલેજના & હોસ્પિટલ અને અન્ય વિ. હિમાચલ પ્રદેશ મામલામાં , જે ૨૦૧૩ એસીસી ઓનલાઈન એયપી ૩૮૬૮ માં અહેવાલિત છે, તેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું :

૨૧. ઉપરોક્ત નિર્ણયો ના ઉતારેલા ભાગમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની શંકા રહેતી નથી કે પોતાની ફી રચના નક્કી કરવાનું અધિકાર, અને તેથી પણ વધીને વિશેષાધિકાર, શૈક્ષણિક સંસ્થાનું છે. સમીક્ષા સમિતિએ એનું મૂલવણ કરવું પડે છે કે આ ફી રચનાથી નફાખોરી, વ્યાવસાયિકીકરણ અથવા દાનફી ની માંગ ઊભી થાય છે કે નહીં. સમીક્ષા સમિતિએ શૈક્ષણિક સંસ્થા દ્વારા આપવામાં આવેલ ન્યાયોચિત કારણોની તપાસ કરવાની અને કારણસભર આદેશ દ્વારા, તથા તે માટે નોંધાયેલા કારણો સાથે, એક રીતે કે બીજી રીતે પોતાની સંતોષની નોંધ કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. સમિતિએ ઇસ્લામિક એકેડેમી ના અનુચ્છેદ ૧૫૫ અને પી.એ.

ઈનામદાર (ઉપરોક્ત) ના અનુચ્છેદ ૧૪૯ માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત વ્યાપક રૂપરેખાઓ ધ્યાનમાં રાખવી પડશે.

૬) કેરળ સેલ્ફ ફાઈનાન્સ ડેવલપના મામલે કોલેજ મેનેજમેન્ટ્સ કન્સોર્ટિયમ વિ. રાજ્ય કેરળા, જે ૨૦૧૭ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન કેર ૧૯૧૦૬ માં અહેવાલિત છે, તેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

૪૦. સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત નિર્ણયોની શ્રેણીમાંથી અમને જે સમજ થાય છે તે એ છે કે આવી સંસ્થાઓ સહાયવિહોણી ખાનગી મેડિકલ કોલેજો હોવાને કારણે તેઓને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) હેઠળના તેમના મૂળભૂત અધિકારો પ્રાપ્ત છે, કારણ કે તેઓ એક "વ્યવસાય" ચલાવે છે, અને તે અધિકારમાં ફી નક્કી કરવાનો અધિકાર પણ સમાવેશ પામે છે, જેનું નિયંત્રણ માત્ર અનુચ્છેદ ૧૯(૬)ના પરિધિમાં એટલું જ થઈ શકે કે રાજ્યને નફાખોરી અને માત્ર કેપિટેશન ફી પર નિયંત્રણ રાખવાનો અધિકાર મળે, સાથેસાથે વાજબી નફો/વધારાવધારાો સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે. આ ચુકાદાઓ રાજ્યને આ કોલેજોના વ્યવસાય પર નિયંત્રણ કરવાનો, તો દૂરની વાત, ફી નક્કી કરવાનો પણ અધિકાર આપતા નથી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ઓર્ડિનન્સો અથવા અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ સમિતિ દ્વારા રાજ્ય

સંસ્થાઓને એ રીતે નિર્દેશો આપી શકતું નથી કે કયો ખર્ચ વાજબી ગણાશે અને કયો ખર્ચ અવાજબી ગણાશે; કયો ખર્ચને ફીના ભાગરૂપે મંજૂર કરી શકાય અને કયો ખર્ચને ફીના ભાગરૂપે સમાવેશ કરી શકાય નહીં. રાજ્ય કોઈ ખર્ચને સંપૂર્ણ રીતે અથવા તેના કોઈ ભાગને નામંજૂર કરતાં પહેલાં તે માટેના કારણો દર્શાવવા બંધાયેલું રહેશે કે એવો ખર્ચ મંજૂર કરસાથે શા માટે નફાખોરી થશે અથવા કેપિટેશન ફી લેવાની મંજૂરી મળશે.

૧૨. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(આર) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત “નફાખોરી” નો અર્થ માત્ર એટલો જ થાય છે કે રોકડ અથવા વસ્તુ સ્વરૂપે સ્વીકારવામાં આવેલી એવી કોઈપણ રકમ, જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ નક્કી કરાયેલ અથવા મંજૂર કરાયેલ ફી કરતાં વધારે હોય, અને ટ્રસ્ટ દ્વારા શાળામાંથી મેળવવામાં આવેલ નફાને ઉપર અહીં ઉલ્લેખિત સર્વોચ્ચ અદાલતના વિવિધ નિર્ણયોના સંદર્ભમાં જ વાંચવો જોઈએ. તેથી એવો ભાર મુકવામાં આવ્યો હતો કે, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮(૨)(બી) હેઠળ ફી નિયમન સમિતિની ભૂમિકા માત્ર એટલી જ છે કે સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી નફાખોરી સમાન છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરવી, એટલે કે, શાળાએ વાસ્તવમાં કરેલા ખર્ચના આધારે કાયદેસર રીતે વસૂલ કરી શકાય તેવી ફી કરતાં વધુ વસૂલાત થાય છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવું.

૧૩. શ્રી ઠાકોરે રજૂ કર્યું કે એફ.આર.સી.ને ખર્ચની વાજબીતા અંગે વિચારણા કરવાની કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી, કારણ કે તે સ્વનિર્ભર શાળાનો વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર છે. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે જ્યાં સુધી ખર્ચ શાળાના સંચાલન માટે કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં સુધી તે જ ફી નક્કી કરવા માટે એફ.આર.સી. દ્વારા માન્ય ગણવો જરૂરી છે. એમ દર્શાવવામાં આવ્યું કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૮(૨)(બી)ની જોગવાઈઓ મુજબ, એફ.આર.સી. માત્ર આવા ખર્ચોની ખરાઈ ચકાસી શકે છે કે જેથી જાણી શકાય કે તે શાળાના સંચાલન માટે ઉદ્દેશિત છે કે નથી. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ‘વાજબી ઠરતો’ શબ્દપ્રયોગ એફ.આર.સી.ને ખર્ચોની વાજબીતા અંગે ઊંડાણપૂર્વક તપાસ કરવાની સત્તા આપતો નથી અને એફ.આર.સી. દ્વારા નક્કી કરવાના માપદંડો મુજબ થયેલા ખર્ચ અંગે કોઈ વિષયલક્ષી સંતોષ પણ હોઈ શકતો નથી, કારણ કે ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે કયા સ્તરનો ખર્ચ કરીને શિક્ષણ આપવાનું તે દરેક શાળાએ પોતે નક્કી કરવાનું છે, તેના દ્વારા નક્કી કરાયેલા શિક્ષણના ધોરણ અનુસાર, અને તે આધારે પ્રવેશ મેળવવાનો નિર્ણય વિદ્યાર્થીઓના માતા-પિતાએ કરવાનું છે. તેથી શ્રી ઠાકોરે રજૂ કર્યું કે ‘વાજબી ઠરતો’ શબ્દ માત્ર ખર્ચ ઉપરની ફીના વાજબી વધારાવધારા સાથે જ સંબંધિત હોઈ શકે, એટલે કે વધારાવધારા વાજબી છે કે નથી, અથવા અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૧૦(૧)માં ઉદ્દેખિત પરિબલોને અનુરૂપ ન હોય તેવી અતિશય ફી વસૂલવામાં તેનું પરિણામ થાય છે કે નહીં.

૧૪. અરજદાર-શાળાઓ તરફથી વરિષ્ઠ અધિવક્તા શ્રી મિહિર જોશી, જેઓને અધિવક્તા શ્રી મિતુલ શેલત દ્વારા સહાય આપવામાં આવી હતી, તેમણે રજૂ કર્યું કે શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી શાળા સંચાલન દ્વારા નફાખોરી સમકક્ષ બને છે એવો કોઈ નિષ્કર્ષ ઉપલબ્ધ ન હોય ત્યારે એફ.આર.સી.ને તે ફી ઘટાડવાનો અધિકાર નથી. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે પ્રતિવાદી સમિતિઓને માત્ર આ આધારે કે સમિતિઓના મત અનુસાર આવી સુવિધાઓ અનાવશ્યક હતી અને/અથવા કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત જરૂરીયાતથી અધિક હતી, વિદ્યાર્થીઓને વધુ સારી શૈક્ષણિક અને સંબંધિત સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે શાળાએ કરેલા ચોક્કસ ખર્ચાને નામંજૂર કરવાની કોઈ સત્તા નથી. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરતાં રજૂ કરવામાં આવ્યું કે, શાળાના ઓડિટ કરાયેલા હિસાબી પુસ્તકોમાં દર્શાવ્યા મુજબ શાળાએ કરેલા ખર્ચાને એફ.આર.સી. નામંજૂર કરી શકતી નથી અથવા ફી નક્કી કરવાની દ્રષ્ટિએ તે ઘટાડીને ગણી શકતી નથી, જ્યાં સુધી તેવું ઠરાવવામાં ન આવે કે હિસાબો શાળાઓ દ્વારા વિધિવત્ અને યોગ્ય રીતે જાળવવામાં આવ્યા ન હતા, અથવા એવા ખર્ચાની ખરાઈ અંગે કોઈ નિષ્કર્ષ નોંધવામાં ન આવે. આગળ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે હિસાબી પુસ્તકોમાં યોગ્ય રીતે નોંધાયેલા અને ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ દ્વારા ઓડિટ કરાયેલા, શિક્ષણના હેતુ માટે શાળાએ કરેલા ખર્ચાની રકમનું પરિમાણ એફ.આર.સી. નક્કી કરી શકતી નથી.

૧૫. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે દરેક શાળાને શિક્ષણની પદ્ધતિ અપનાવવાનો અને એવી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ ઉપલબ્ધ કરાવવાનો અધિકાર છે, જે બાળકના સર્વાંગી શારીરિક અને માનસિક વિકાસને સર્વોત્તમ રીતે સુનિશ્ચિત કરે, અને ફક્ત ન્યૂનતમ આવશ્યકતાઓના આધારે અથવા કોઈ માનકીકૃત સૂત્રના આધારે ફી નિર્ધારિત કરસાથી શિક્ષણમાં ઉત્તમતાને પ્રતિકૂળ અસર થશે અને શૈક્ષણિક સંસ્થાને શાળાનું સંચાલન અને સંચાલિત કરવાનો અધિકાર ભંગિત થશે.

૧૬. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ ત્યારબાદ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની રચના તરફ, વિશેષ કરીને કલમ ૨(જી) ની જોગવાઈઓ તરફ, જે “ફી અથવા ફી માળખું” ની વ્યાખ્યા આપે છે, કલમ ૨(આર) તરફ, જે ‘અતિનફાખોરી’ ની વ્યાખ્યા આપે છે, અને કલમ ૩(૧) તરફ, જે અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાઓ ધરાવતા તેના મંડળના પાંચ સભ્યો ધરાવતી ફી નિયમન સમિતિની રચના માટે જોગવાઈ કરે છે, સંદર્ભ કર્યો. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩(જ) નો પણ સંદર્ભ કર્યો અને તેના પર આધાર મૂક્યો, તે રજૂ કરવા માટે કે નિવૃત્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ, ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ, સિવિલ એન્જિનિયર, સંબંધિત ઝોનના સ્વનિર્ભર શાળા સંચાલનના પ્રતિનિધિ અને પ્રતિષ્ઠિત શિક્ષણવિદ સહિત વ્યક્તિઓની પાંચ જુદી જુદી શ્રેણીઓ ફી નિયમન સમિતિની રચના કરે છે અને તેથી, કોઈપણ નિર્ણય સમિતિ દ્વારા તેના સમગ્ર મંડળ તરીકે લેવાયેલો નિર્ણય હોવો જોઈએ, માત્ર અધ્યક્ષ દ્વારા લેવાયેલો નહીં;

જ્યારે આ અરજીઓમાં પડકારવામાં આવેલા સમિતિઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા મોટાભાગના આદેશોમાં હકીકત તેના વિપરીત છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે કલમ ૮ ફી નિયમન સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો માટે જોગવાઈ કરે છે અને કલમ ૧૦ ફી નિર્ધારણ માટેના પરિબળોની જોગવાઈ કરે છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી નિયમન માટેની પ્રક્રિયા, તેની રચનાના ઉદ્દેશો અને હેતુઓને ધ્યાનમાં લેતા, તેના તમામ સભ્યો ધરાવતી સમિતિ દ્વારા જ હાથ ધરવામાં આવવી જોઈએ. શ્રી જોશીએ ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીનું નિયમન) નિયમો, ૨૦૧૭ (સંક્ષેપમાં “નિયમો, ૨૦૧૭”) ના નિયમ ૫, ૭, ૧૪ થી ૧૬ પર આધાર મૂક્યો, એ દર્શાવવા માટે કે કોરમ સંબંધિત જોગવાઈઓને ફી નિયમન સંબંધિત અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી પર લાગુ કરી શકાય નહીં જેથી સમિતિના ફક્ત કેટલાક સભ્યો દ્વારા જ આદેશો પસાર કરવામાં આવ્યા હોવાનો ન્યાયસંગત ઠરાવ થઈ શકે, જેમ કે આ અરજીઓમાં પડકારવામાં આવેલા વિવિધ આદેશોમાં જણાય છે.

૧૭. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ શ્રી ઠાકોર દ્વારા ઉદ્દેખિત અને આધારિત ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરીને તેમની ઉપર આધાર મૂક્યો અને વધુમાં રિટ અરજી નં. ૧૩૨/૨૦૧૭ માં, જેમાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની માન્યતાને પડકારવામાં આવ્યો છે, તે મામલે વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામેલ રાજ્યના વલણનો નીચે મુજબ વધુ ઉલ્લેખ કર્યો:

[૧૭.૨] ત્યારબાદ વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે રજૂ કર્યું કે, એ બાબતનું મૂલવણું કરવું જરૂરી છે કે ૨૦૧૭ ના અધિનિયમની કલમ ૩(૧), ૮(૧), ૯(૨) તેમજ કલમ ૧૦ ની ઉપકલમો (૧) થી (૪) માં ફી અંગે “નક્કી કરવું” શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જ્યારે ૨૦૧૭ ના અધિનિયમની કલમ ૮(૨)(એ) તથા ૨૦૧૭ ના નિયમોના નિયમ ૬(૧) અને ૭(૧)(એ) માં ફી અંગે “દરખાસ્ત” શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ફી નિયમન સમિતિ ફી નક્કી કરતી વખતે, પ્રારંભિક રીતે નક્કી કરાયેલ અને વસૂલવાની ફીની દરખાસ્તને, ૨૦૧૭ ના અધિનિયમની કલમ ૧૦ માં દર્શાવેલ પરિબળોના આધાર પર છે અને શિક્ષણનું વ્યાપારીકરણ થતું નથી તેવી ખાતરી થયા બાદ, માત્ર અંતિમ મંજૂરી આપે છે. આથી, ૨૦૧૭ ના અધિનિયમની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે તેમાં નિયમનકારી ઉપાયનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે અને સ્વનિર્ભર શાળાઓને પોતાની ફી નક્કી કરવાની સત્તાઓથી વંચિત કરવામાં આવેલી નથી.

૧૮. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ વધુમાં, તા. ૨૭.૧૨.૨૦૧૮ ના ચુકાદા અને આદેશમાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની માન્યતા ચથાવત રાખતાં દ્વિ-ન્યાયાધીશ પીઠ દ્વારા કરવામાં આવેલી નીચેની નોંધો પર આધાર મૂક્યો :

“[૨૯.૧] મદ્રાસ વડી અદાલતે તામિલ નાડુ નર્સરી, મેટ્રિક્યુલેશન એન્ડ હાયર સેકન્ડરી સ્કૂલ્સ એસોસિયેશન વિ./સ. સ્ટેટ ઓફ તામિલ નાડુ એન્ડ અધર્સ (પૂર્વોક્ત) ના કેસમાં આપેલા નિર્ણયમાં, મદ્રાસ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ટી.એમ.એ. પાઈ ફાઉન્ડેશન (પૂર્વોક્ત), પી.એ. ઇનામદાર (પૂર્વોક્ત) અને ઇસ્લામિક એકેડેમી (પૂર્વોક્ત) ના કેસોમાં આપેલા નિર્ણયો પર વિચારણા કરી છે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત તમામ નિર્ણયોમાંથી પસાર થતો એક સામાન્ય તત્ત્વ એ છે કે શિક્ષણના તમામ સ્તરે શિક્ષણનું વાણિજ્યીકરણ અટકાવવામાં આવવું જોઈએ. વધુમાં, શિક્ષણનું વાણિજ્યીકરણ અયોગ્ય ફી વસૂલ કરીને અથવા કેપિટેશન ફી લઈને અથવા નફાખોરી કરીને કરવામાં આવી શકે છે. સ્વનિર્ભર શાળાઓમાંથી કોઈએ ઉપરોક્ત પૈકીના કોઈ ઉપાય અપનાવ્યા છે કે કેમ તે જાણવા માટે યોગ્ય નિયમન જરૂરી છે, જેથી સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા નક્કી કરાયેલ અને પ્રસ્તાવિત ફી, જો તે વાજબી હોય, તો સ્વીકારી શકાય. આ હેતુ માટે માત્ર ફરિયાદ / રજૂઆતની પદ્ધતિ સાથે સંબંધિત કાયદાકીય વ્યવસ્થા એટલી પૂરતી નહીં ગણાય કે જેના દ્વારા એ જાણી શકાય કે સ્વનિર્ભર શાળાઓ અયોગ્ય ફી વસૂલે છે કે કેપિટેશન ફી લે છે કે નફાખોરી કરે છે. આ બાબત પણ નોંધવા યોગ્ય છે કે શિક્ષણના વાણિજ્યીકરણને

અંકુશમાં લેવા માટે લાદવામાં આવતી મર્યાદાઓનું સ્વરૂપ ઉપરોક્ત બે વર્ગોની શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ, અર્થાત્ સ્વનિર્ભર વ્યાવસાયિક કોલેજો અને સ્વનિર્ભર શાળાઓ, બાબતે ભિન્ન હોઈ શકે નહીં. તેથી, 'મહત્તમ સ્વાયત્તતા' ના આશ્રય હેઠળ, સ્વનિર્ભર શાળાઓને એ દલીલ કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી કે તેમને 'સંપૂર્ણ સ્વાયત્તતા' છે. તેથી, પડકારાયેલા અધિનિયમ દ્વારા લાદવામાં આવેલ નિયમનાત્મક ઉપાયને અયોગ્ય મર્યાદા કહી શકાય નહીં. XXX

[૩૦] માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત તથા વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલ ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાંથી એવું કહી શકાય કે રાજ્યને એક તરફ તમામ ખાનગી બિનસહાયિત શૈક્ષણિક સંસ્થાઓના સંચાલન દ્વારા કોઈપણ સ્વરૂપે, વેશમાં, બહાને અથવા ઢાંકપોચામાં નફાખોરી અને કેપિટેશન ફી ની વસૂલાતની ચકાસણી કરવા તથા તેને અટકાવવા માટે માન્ય નિયંત્રણ અને બીજી તરફ સંસ્થાની કાર્યાત્મક, વહીવટી અને શૈક્ષણિક સ્વાયત્તતામાં અયોગ્ય દખલ ટાળવા વચ્ચે નાજુક સંતુલન જાળવી રાખીને સ્વનિર્ભર શાળાની ફી માળખાને નિયમિત કરવાની સત્તા છે. વધુમાં, એ પણ સ્પષ્ટ છે કે યદ્યપિ સ્વનિર્ભર શાળાની સ્વાયત્તતાનો માન રાખવો આવશ્યક છે, તથાપિ સ્વાયત્તતાના

બહાને શિક્ષણના વ્યાપારીકરણને મંજૂરી આપી શકાય નહીં. અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે એક તરફ શાળાઓને તેમની ફી નક્કી કરવાની સ્વાયત્તતા અને બીજી તરફ શાળાઓ નફાખોરીમાં સંકળાયેલી નથી તેની ખાતરી કરવા માટે મર્યાદિત હેતુસર ફીની રકમ નિયમિત કરવાની સત્તા પ્રદાન કરવાની બાબતે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે વિવિધ નિર્ણયોમાં પ્રતિપાદિત કરેલા કાનૂની સિદ્ધાંતો સાથે અધિનિયમની જોગવાઈઓ સુસંગત છે. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, અરજીઓના વર્તમાન સમૂહમાં અમારે આ પ્રશ્ન નક્કી કરવાનો છે કે ફી નિર્ધારણ સંબંધિત જોગવાઈઓ બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) નું ઉલ્લંઘન કરે છે કે નહીં, અથવા તો તેઓ નિયમનકારી સ્વરૂપની છે, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૬) ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં અનુમત્ય છે, અને તે ધ્યાનમાં રાખીને કે નફાખોરી અટકાવવાના હિતમાં સરકારને ફી નિર્ધારણને નિયમિત કરવાની સત્તા છે અને વધુમાં ફી નિર્ધારણને આરંભિક તબક્કાથી જ નિયમિત અને નિયંત્રિત કરવું આવશ્યક છે. જો પડકારાયેલ અધિનિયમની જોગવાઈઓનું માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત તેમજ ઉપર ઉલ્લેખિત વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા કરાયેલા અવલોકનોના પ્રકાશમાં સતર્કતાપૂર્વક પરીક્ષણ કરવામાં આવે, તો અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે પડકારાયેલ અધિનિયમ તથા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો ઘડતાં સમયે

બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) હેઠળ અરજદારોને આપવામાં આવેલ મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું નથી અને પ્રતિવાદી રાજ્ય દ્વારા લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધોને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૬) ના અર્થમાં વાજબી પ્રતિબંધ કહી શકાય. xxx

[૩૦.૩] ઉપરોક્ત જોગવાઈ અંગે, પ્રતિવાદી રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અધિનિયમની કલમ ૨(જી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત ફી અને ફીનું માળખું, ફીની નવ વિવિધ મથકો તથા ફી નિયામક સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તેવી અન્ય કોઈપણ ફીનો સમાવેશ કરે છે. એવો પ્રસ્તાવ કરવામાં આવે છે કે આવી વ્યાખ્યાનો અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓ તથા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો સાથે સંપૂર્ણરૂપે વાંચન કરવું જરૂરી છે. એવો પ્રસ્તાવ કરવામાં આવે છે કે આથી સ્વનિર્ભર શાળાઓને વસૂલ કરવાપાત્ર અન્ય કોઈપણ ફી પ્રસ્તાવિત કરવામાં મર્યાદિત કરવામાં આવશે નહીં. એવો પણ પ્રસ્તાવ કરવામાં આવે છે કે વ્યાખ્યામાં સૂચિત વિવિધ મથકો માત્ર દૃષ્ટાંતરૂપ છે, પૂર્ણસમાપ્ત નથી. એવો પ્રસ્તાવ કરવામાં આવે છે કે ઉક્ત વ્યાખ્યા નિયમોના આર્થિક માહિતી સંબંધિત નિયત પરિશિષ્ટ ૨ ભાગ (જ) ના સંદર્ભમાં છે. કોલમ ક્રમાંક ૨ માં આવકનો પ્રકાર માત્ર કલમ ૨(જી) હેઠળ સૂચિત વિવિધ મથકો

હેઠળ વસૂલ કરાયેલી ફી સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ તેમાં પરિવહન ફી, નાસ્તા અથવા બપોરના ભોજનની ફી, પુસ્તકોના વેચાણ, કમ્પ્યુટર ફી વગેરે અંગે શાળા સંચાલન દ્વારા વસૂલ કરવાપાત્ર અન્ય કોઈપણ ફીનો પણ સમાવેશ થાય છે.

[૩૦.૪] ઉપરોક્ત કલમ ૨(જી) ની જોગવાઈ નિયમો સાથે વાંચતાં અને આપવામાં આવવાની આવશ્યક માહિતીના સંદર્ભમાં નિયમોના અનુબંધ ૨ ના નાણાકીય માહિતી સંબંધિત ભાગ ૪ અંગે, અમારું મત એવું છે કે જો શાળા સંચાલન અધિનિયમની કલમ ૨(જી) હેઠળ જાહેર કરાયેલા વિવિધ મથકો હેઠળ વસૂલવામાં આવતી ફી સિવાય કોઈ અન્ય ફી વસૂલતું હોય, તો આવી ફી નિયમોના અનુબંધ ૨ ના ભાગ ૪ માં દરખાસ્તમાં દર્શાવવી શાળા સંચાલન માટે હંમેશા ખુદ્દી છે. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે કલમ ૨(જી) હેઠળ જાહેર કરાયેલા ફીના વિવિધ મથકો માત્ર દ્રષ્ટાંતરૂપ છે, પૂર્ણરૂપે સર્વસમાવેશક નથી. તેથી, આથી સ્વનિર્ભર શાળાઓને પરિવહન ફી, કમ્પ્યુટર ફી, પુસ્તકોના વેચાણની ફી વગેરે જેવી અન્ય કોઈ પણ ફી વસૂલસાથે રોકી શકાશે નહીં અને આવી વસૂલ કરાયેલ ફી પ્રસ્તાવમાં સામેલ કરી શકાશે, જે વસૂલવાની ફીને મંજૂરી માટે ફી નિયમન સમિતિ સમક્ષ રજૂ કરવાની હોય છે. xxx

[૩૧.૧] ઉપરોક્ત નફાખોરીની વ્યાખ્યા કરતી જોગવાઈને મુખ્યત્વે આ આધાર પર પડકારવામાં આવી છે કે શાળા કદી પણ સ્વતંત્ર કાનૂની એકમ હોતી નથી, અને તેની પાસેથી નફા-નુકસાનનો હિસાબ અથવા તુલનાપત્ર જાળવવાની અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં. તેથી, 'નફાખોરી' ની વ્યાખ્યા કાનૂની તથા હિસાબી સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ જાય છે, કારણ કે શાળા સ્વતંત્ર એકમ નથી અને જો આવી સ્થિતિ સ્વીકારવામાં આવે, તો 'નફાખોરી' ની વ્યાખ્યા સંપૂર્ણપણે અમલાતીત, મનસ્વી અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)નું ઉલ્લંઘન કરતી બને છે. એ સાચું છે કે શાળાની કોઈ સ્વતંત્ર કાનૂની સત્તા નથી અને તેને ટ્રસ્ટ અથવા કંપની દ્વારા જ સ્થાપિત કરવામાં આવવાની હોય છે. પરંતુ તે જ સમયે, નફાખોરીની વ્યાખ્યાથી જ સ્પષ્ટ થાય છે કે અધિનિયમની જોગવાઈઓ મુજબ નિર્ધારિત અથવા મંજૂર કરાયેલ ફીથી વધુ રકમ રોકડમાં કે વસ્તુરૂપે, પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે સ્વીકારવામાં આવે, તો તેમાં ટ્રસ્ટ અથવા કંપની દ્વારા પ્રાપ્ત કરાયેલ નફાનો પણ સમાવેશ થાય છે. કલમ ૨(આર) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત 'નફાખોરી' શબ્દ સ્વનિર્ભર શાળાઓ ચલાવતી ટ્રસ્ટ અથવા કંપનીને નફો કમાવવા પ્રતિબંધિત કરતો નથી. જે બાબત પ્રતિબંધિત છે તે એ છે કે સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા નિર્ધારિત અને મંજૂર કરાયેલ ફીથી વધુ ફી વસૂલ કરીને નફો કમાવવો, અને જો

અધિનિયમની જોગવાઈ મુજબ નિર્ધારિત ફીથી વધુ રોકડ અથવા વસ્તુરૂપે સ્વીકાર કરવામાં આવે, તો તે નફાખોરી ગણાશે અને તેમાં ટ્રસ્ટ અથવા કંપની દ્વારા ચલાવવામાં આવતી શાળામાંથી પ્રાપ્ત થયેલ નફાનો પણ સમાવેશ થશે.

[૩૧.૨.] જો આ વ્યાખ્યાને અધિનિયમની કલમ ૧૦(૧)(૧૦) હેઠળની જોગવાઈના સંદર્ભમાં વિચારવામાં આવે, તો તે સ્પષ્ટ થાય છે કે આથી શાળાના સંચાલન અથવા ટ્રસ્ટને કોઈપણ ફી વસૂલ કરસાથે રોકટોક થતી નથી, જેમાં શાળાના વિકાસ, શિક્ષણ અને વિસ્તરણના હેતુ માટેનો વાજબી આવક વધારાવધારાો પણ સમાવેશ પામે છે. નફો ટ્રસ્ટ અથવા કંપનીને માત્ર તેવી સ્થિતિમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે વાજબી આવક વધારાવધારાથી વધુ એવી વધારાની ફી વસૂલ કરવામાં આવે, જે શાળાના વિકાસ, શિક્ષણ અને વિસ્તરણના હેતુ માટે જરૂરી નથી. આ વ્યાખ્યાનો વિચાર અધિનિયમના હેતુના સંદર્ભમાં કરવો આવશ્યક છે, જે શાળાઓ ચલાવવામાં થતા નફાખોરીને અટકાવવા માટે રચાયેલ છે. માત્ર એટલા કારણે કે શાળાની કોઈ સ્વતંત્ર કાનૂની સત્તા નથી, અને આવી શાળાઓ માત્ર ટ્રસ્ટ અથવા કંપની દ્વારા જ ચલાવવાની હોય છે, તેથી અરજદારઓનો દાવો સ્વીકારવા જેટલું આ

નફાખોરીની વ્યાખ્યાને ગેરકાયદેસર અથવા મનસ્વી ગણાવી શકાતું નથી. XXX

[૩૯.૩] આવી રજૂઆતનો પ્રતિભાવ આપવા માટે, પ્રતિવાદી રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે છે કે શાળાના સંચાલન માટે ફીનો પ્રસ્તાવ મૂકવો હંમેશા ખુલ્લો છે. રજૂ કરવામાં આવે છે કે પ્રસ્તાવ પર કોઈપણ પ્રતિબંધના અભાવે, અરજીકર્તાઓ દ્વારા દર્શાવવાના પ્રયત્ન મુજબ ફી નિયમન સમિતિ ફી નક્કી કરે છે અથવા તેનું નિર્ધારણ કરે છે, એવું કહી શકાય નહીં. રજૂ કરવામાં આવે છે કે 'નક્કીકરણ અને નિર્ધારણ' શબ્દોનો ઉપયોગ, સંચાલન દ્વારા મોકલવામાં આવેલા ફી અથવા પ્રસ્તાવને મંજૂરી આપતી સમિતિને સોંપવામાં આવેલી મંજૂરીની સત્તાના સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યો છે. રજૂ કરવામાં આવે છે કે ફી નિર્ધારણ માટેના પ્રસ્તાવ પર વિચાર કરતી વખતે, સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી વાજબી છે કે કેમ અથવા તે અધિનિયમની કલમ ૮(૨)(બી) માં ઉલ્લેખિત મુજબ નફાખોરી અથવા અતિશય ફી વસૂલવા સમાન છે કે કેમ, તેની ચકાસણી કરવામાં ફી નિયમન સમિતિ તરફથી કોઈ ખોટ નથી. રજૂ કરવામાં આવે છે કે કોઈપણ ફી વાજબી બનવા માટે, તે સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા આપવામાં આવતી સુવિધાઓને અનુરૂપ

હોવી જરૂરી છે. અરજીકર્તાઓ દ્વારા વિવિધ મથાળાઓ હેઠળ વસૂલ કરવામાં આવતી જે તે ફી છે, તે ફી નિયમન સમિતિ દ્વારા આવી ફીને મંજૂરી આપવાના હેતુસર વાજબી વધારાવધારા તરીકે દર્શાવી શકાય છે. રજૂ કરવામાં આવે છે કે જો પ્રસ્તાવો વાજબી હોય અને નફાખોરી અથવા અતિશય ફી વસૂલવા સમાન ન હોય, તો આવા પ્રસ્તાવને મંજૂરી આપવામાં આવશે. માત્ર તેવા કિસ્સાઓમાં, જ્યાં સમિતિએ એવું માન્યું હોય કે ફી નક્કી કરવા અંગેનો પ્રસ્તાવ નફાખોરી અથવા અતિશય ફી વસૂલવા સમાન છે, માત્ર એવો પ્રસ્તાવ જ ફી નિયમન સમિતિ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવશે નહીં. રજૂ કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમને સમગ્રરૂપે, તેના હેતુઓ અને કારણોના સંદર્ભમાં જોવામાં આવે તો, સમિતિને સોંપવામાં આવેલી સત્તા માત્ર નિયમનાત્મક યંત્રણા છે અને એવું કહી શકાય નહીં કે સમિતિ પોતાની રીતે ફી નક્કી કરે છે.

[૩૯.૪] તેથી, અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રારંભમાં પ્રસ્તાવો શાળા / શાળાઓના સંચાલન દ્વારા રજૂ કરવાના હોય છે અને પ્રસ્તાવ અંગે નિર્ધારિત કોઈ મહત્તમ મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી ન હોય ત્યારે, ફી નિયામક સમિતિને શાળાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફી નક્કી અને નિર્ધારિત કરવાનો અધિકાર છે એવું કહી શકાય નહીં. રજૂ કરવામાં આવે છે કે

અધિનિયમની યોજના અનુસાર, જ્યારે શાળાનું સંચાલન અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરે છે ત્યારે અધિનિયમના ભાગ ૪ હેઠળ દંડાત્મક જોગવાઈઓ પણ લાગુ પડે છે. ફી નિયામક સમિતિની રચના અંગે, રજૂ કરવામાં આવે છે કે ઉક્ત સમિતિ કોઈ ન્યાયનિર્ધારક કાર્ય બજાવતી નથી, તેથી તેમાં નિવૃત્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ અથવા જિલ્લા ન્યાયાધીશનો સમાવેશ અનિવાર્ય રીતે થતો નથી. રજૂ કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૨ હેઠળ રચાયેલ ફી પુનરાવલોકન સમિતિનું અધ્યક્ષપદ સરકાર દ્વારા નિમણૂક કરાયેલા વડી અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવે છે, જે સમિતિના અધ્યક્ષ રહેશે. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા માનનીય એડવોકેટ જનરલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી અધિનિયમની કલમ ૧૨(૩) હેઠળના પુનરાવલોકનની જોગવાઈઓનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી સરકાર ઉપરોક્ત જોગવાઈમાં યોગ્ય રીતે સુધારો કરવા માટે જરૂરી પગલાં લેશે, જેથી હાલ જે રીતે માત્ર કલમ ૧૦ હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશો સુધી મર્યાદિત છે તે રીતે નહીં, પરંતુ ફી નિયમનકારી સમિતિના કોઈપણ આદેશથી અસંતોષ પામેલ કોઈપણ વ્યક્તિ પુનરીક્ષણ સત્તાધિકારી સમક્ષ જઈ શકે. રજૂ કરવામાં આવે છે કે જરૂરી પ્રક્રિયાનું પાલન કરીને, જોગવાઈમાં યોગ્ય રીતે સુધારો કરવા માટે પગલાં લેવામાં આવશે.

[૩૯.૫] અધિનિયમના શીર્ષક “ધ ગુજરાત સ્વ-વિત્તપોષિત શાળાઓ (ફીની નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭” પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવાયેલી સ્વ-વિત્તપોષિત શાળાઓએ ફી અથવા ફી માળખા અંગેનો પ્રસ્તાવ, સંબંધિત દસ્તાવેજો અને હિસાબનાં પુસ્તકો સાથે, ફી નિયમન સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી તારીખ પહેલાં તપાસણી માટે રજૂ કરવો આવશ્યક છે. અધિનિયમ તથા તેના અંતર્ગત બનાવવામાં આવેલા નિયમોની વિવિધ જોગવાઈઓનું ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો, અધિનિયમની કલમ ૨(આર) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત નફાખોરીને રોકવા માટે અધિનિયમની યોજનામાં નિયમનાત્મક તંત્રની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, તે સ્પષ્ટ થાય છે. આ પણ સ્પષ્ટ છે કે તે શાળા / શાળા સંચાલનને કોઈપણ પ્રકારની ફીનો પ્રસ્તાવ મુકાશે તેમાંથી વંચિત કરતું નથી, જેથી આવા પ્રસ્તાવને મંજૂરી માટેનું ચુકિતકરણ મેળવવામાં આવે, અને સમિતિને માત્ર એટલી જ સત્તા છે કે પ્રસ્તાવો સાથે સમિતિ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવનારા સંબંધિત દસ્તાવેજોના આધારે અધિનિયમમાં વ્યાખ્યાયિત નફાખોરી ન થાય તેની ખાતરી કરે.

[૩૯.૬] ફી નિયમન સમિતિ પોતાની રીતે ફી નક્કી કરી શકતી નથી. અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓમાં વપરાયેલા 'નિર્ધારણ

અને નક્કીકરણ' શબ્દોનો સંદર્ભ શાળા સંચાલન દ્વારા રજૂ કરવાની ફી અથવા ફી માળખાની દરખાસ્ત સાથે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, ફી નિયમન સમિતિને આવી દરખાસ્તોની તપાસ કરવાની સત્તા છે જેથી તે નિશ્ચિત કરી શકાય કે આવી દરખાસ્તો અધિનિયમની કલમ ૨(આર) ના અર્થમાં અતિનફાખોરી સમાન ન બને. આ દૃષ્ટિકોણથી, અમારો મત છે કે માત્ર એટલા માટે કે અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓ હેઠળ 'નિર્ધારણ અને નક્કીકરણ' શબ્દો વપરાયા છે, તે પોતાની જાતે જ ઉક્ત જોગવાઈઓને અમાન્ય ઠેરવવા માટેનો કોઈ આધાર બનતો નથી, જેમ અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું છે, કારણ કે નિયમનનો હેતુ શાળા ચલાવવામાં અતિનફાખોરી રોકવા માટે નિયમનકારી તંત્ર પૂરું પાડવાનો છે. ઉપર ઉલ્લેખિત જોગવાઈઓમાં દર્શાવાયેલા 'નિર્ધારણ અને નક્કીકરણ' શબ્દો પોતાની જાતે જ આવી જોગવાઈઓને અધિકારાતિરેકી અથવા ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) નો ભંગ કરતી જાહેર કરવા માટેનો કોઈ આધાર બનતા નથી. XXX

[૪૧] હવે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ઉપરોક્ત નિર્ણયો ધ્યાનમાં રાખતાં, અમારો સુવિચારિત અભિપ્રાય એવો છે કે કાયદાની કેટલીક જોગવાઈઓમાં વપરાયેલા 'નિર્ધારણ

અને સ્થિરકરણ' શબ્દોને ફી નિયામક સમિતિ દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફીની મંજૂરી આપવાની સત્તા તરીકે મર્યાદિત અર્થમાં વાંચવા યોગ્ય છે. અધિનિયમના હેતુઓ અને શીર્ષકમાંથી જ સ્પષ્ટ થાય છે કે આવો અધિનિયમ સ્વનિર્ભર શાળાઓમાં ફીનું નિયમન કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો છે, કારણ કે એવું નોંધાયું છે કે સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફીના ધોરણો નિર્ધારિત કરતો કોઈ એવો કાયદો ન હોય ત્યારે આવી શાળાઓ અતિશય ફી વસૂલ કરે છે. વધુમાં, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ના હેતુમાં પણ જણાવાયું છે કે સ્વનિર્ભર શાળાઓમાં પોતાના સંતાનોને પ્રવેશ અપાવવા ઈચ્છતા માતા-પિતાની વ્યથા હળવી કરવા માટે સ્વનિર્ભર શાળાઓ માટે ફી નિશ્ચિત કરવા અંગે વિશેષ જોગવાઈઓ કરવી આવશ્યક માનવામાં આવી છે. જો અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ના હેતુને અધિનિયમની તમામ જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં ધ્યાનમાં લેવાય, તો સ્પષ્ટ થાય છે કે કેટલીક જોગવાઈઓમાં વપરાયેલા 'નિર્ધારણ અને સ્થિરકરણ' શબ્દોનો અર્થ માત્ર શાળાના સંચાલન દ્વારા મોકલાયેલા પ્રસ્તાવ પર ફી નિયામક સમિતિ દ્વારા ફીની મંજૂરી તરીકે જ કરવો જોઈએ. નોંધવા જેવી બાબત એ છે કે અધિનિયમની યોજનાના હેઠળ એવો કોઈ મહત્તમ ઉપરી મર્યાદા-સીમા નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી જ્યારે આવો પ્રસ્તાવ મોકલવામાં આવે. એકમાત્ર બાબત એટલી છે કે જ્યારે આવા

પ્રસ્તાવો મોકલવામાં આવે ત્યારે અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓ હેઠળ અનુમાનિત સંબંધિત માહિતી અને આવશ્યકતાઓ, તે પ્રસ્તાવની છાનબીન માટે, શાળાના સંચાલન દ્વારા રજૂ થવી આવશ્યક છે. આવા પ્રસ્તાવ પર, ફી નિયામક સમિતિએ તે નિર્ધારિત કરવું પડે છે કે પ્રસ્તાવિત ફી વાજબી છે કે કેમ, જેમાં યોગ્ય વધારાવધારાો પણ સમાવેશ પામે છે, જેનો ઉપયોગ શાળાનું સંચાલન શાળાના વિકાસ અને વિસ્તરણ વગેરે માટે કરી શકે. અંતે, જો ફી નિયામક સમિતિને એવું જણાય કે પ્રસ્તાવ મુજબ વસૂલવાની માંગવામાં આવેલી ફી અતિશય છે અને તે નફાખોરી સમાન છે, તો સમિતિ મંજૂરી ન પણ આપે. તેવી સ્થિતિમાં, અધિનિયમમાં જ ફી પુનરાવલોકન સમિતિ સમક્ષ જવાની સારવાર ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી છે, જેનું અધ્યક્ષપદ વડી અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ કરે છે, જ્યાં ફી નિયામક સમિતિનો આદેશ પુનરાવલોકન સત્તાધિકારીની મંજૂરીના વિષયરૂપ બને છે.”

૧૯. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની માન્યતા જાળવી રાખનાર વિભાગીય ખંડપીઠના આદેશને પડકારતી એસ.એલ.પી.ઓની પ્રલંબિત સ્થિતિ દરમિયાન સર્વોચ્ચ અદાલતે વિવિધ વચગાળાના આદેશો કર્યા છે, જે આ અરજીમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓના નિવારણના હેતુસર સંબંધિત છે.

૨૦. શ્રી જોષીએ તારીખ ૧લીના આદેશ પર આધાર મૂક્યો ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૮ ના રોજ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલ અદાલત, જે નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે:

“ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીનું નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭, (આગળ ‘અધિનિયમ’ તરીકે ઉલ્લેખિત), હેઠળ સત્તાના ઉપયોગ અંગે અરજીકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ગંભીર ફરિયાદો કરવામાં આવી છે અને આશંકાઓ વ્યક્ત કરવામાં આવી છે, જેનો સમર્થન ગુજરાતની વડી અદાલતે આપેલા આક્ષેપિત ચુકાદા(ઓ) અને આદેશ(ઓ) દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે.

બંને પક્ષોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી, અમે નીચેના આદેશો પસાર કરવું યોગ્ય ગણીએ છીએ:

પ્રતિવાદી ગુજરાત રાજ્ય આજથી એક અઠવાડિયાની અવધિમાં અધિનિયમ હેઠળની ફી નિર્ધારણ સમિતિઓ તથા પુનરીક્ષણ પ્રાધિકરણનું પુનઃગઠન કરશે. સમિતિઓનું અધ્યક્ષસ્થાન વડી અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવશે. પુનરીક્ષણ પ્રાધિકરણમાં વડી અદાલતના બે નિવૃત્ત ન્યાયાધીશોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.

પ્રતિવાદી-રાજ્ય અધિનિયમની કલમ ૯ હેઠળ મુક્તિ મર્યાદા નક્કી કરવાની પ્રક્રિયા હાથ ધરશે. આ હેતુસર, તે અરજદાર-શાળાઓના પ્રતિનિધિઓને અને માતાપિતા સંઘોના દરેકમાંથી એક પ્રતિનિધિને, જેમાં એક અધિનિયમનો વિરોધ કરતું હોય અને બીજું અધિનિયમને સમર્થન આપતું હોય, સાંભળશે.

પ્રતિવાદી-રાજ્યએ તે માપદંડો દર્શાવવાના રહેશે કે જેના આધારે અધિનિયમની કલમ ૯ હેઠળ મુક્તિ મર્યાદા નિર્ધારિત કરવા માટે નાગરિકો દ્વારા સૂચવાયેલા વિવિધ પરિબલોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે. આવી મર્યાદા નિર્ધારિત થયા બાદ, ફી નિર્ધારણ સમિતિઓ અરજદારોની શાળાઓ સહિત વિવિધ શાળાઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પ્રસ્તાવો અને હિસાબોની તપાસ કરશે અને ફી નિર્ધારિત કરશે. શક્ય હોય ત્યાં સુધી, રાજ્ય સરકાર શાળાઓ દ્વારા ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવતી સુવિધાઓ સાથે ફી માળખાની શ્રેણીઓ રચી શકે જેથી તેઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફીનું સરળતાથી નિર્ધારણ થઈ શકે.

ઉપરોક્ત સમિતિઓ શાળાને કામચલાઉ રીતે જાણ કરશે અને શાળાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફીની જાણ પોતાની વેબસાઈટ પર પ્રસિદ્ધ કરશે. આવી જાણ પછી ૭ દિવસની અંદર શાળાઓ સમિતિઓ સમક્ષ પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરી શકશે. આવી

રજૂઆતો પ્રાપ્ત થયા પછી એક અઠવાડિયાની અંદર સમિતિઓ શાળાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફી અંતિમરૂપે નિર્ધારિત કરશે.

રાજ્ય સરકાર દ્વારા છૂટમર્યાદા ચાર અઠવાડિયાની અવધિમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવશે.

જેઓ શાળાઓએ તેમની દરખાસ્તો અને હિસાબો ફી નિર્ધારણ સમિતિઓ સમક્ષ રજૂ કર્યા નથી, તેઓએ તે જ ત્યારબાદ બે અઠવાડિયાની અવધિની અંદર રજૂ કરવા પડશે.

સમિતિઓ શાળાઓ પાસેથી દરખાસ્તો અને હિસાબો પ્રાપ્ત થયાના અનુસંધાને બે અઠવાડિયાની અંદર કામચલાઉ ચાટી જાહેર કરશે. તે અંગે શાળાઓ ત્યારબાદ એક અઠવાડિયાની અંદર પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરશે. ફીની અંતિમ નિર્ધારણ ફી નિર્ધારણ સમિતિઓ દ્વારા ત્યારબાદ ચાર અઠવાડિયાની અંદર જાહેર કરવામાં આવશે.

તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જો અધિનિયમની કલમ ૧૨(૩) હેઠળ શાળાઓ દ્વારા પુનર્વિચાર અરજી દાખલ કરવામાં આવે, તો તે જ અરજીનો ત્યારબાદ ૩૦ દિવસની અવધિમાં પુનર્વિચાર સત્તાધિકારી દ્વારા વિચાર કરીને નિકાલ કરવામાં આવશે.

અમે આદેશ આપીએ છીએ કે અંતિમ નિર્ધારણ આ અદાલતના વધુ આદેશો વિના રાજ્ય સરકાર દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવશે નહીં।

આ આદેશના અમલીકરણ અંગે કોઈપણ પક્ષને કોઈ ફરિયાદ હોય તો તે હાલની કાર્યવાહી દરમિયાન માત્ર આ અદાલત સમક્ષ જ રજૂ કરવામાં આવશે અને અન્ય કોઈ અદાલત અથવા મંચ સમક્ષ નહીં. જોકે, તે દરમિયાન ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીની સંબંધિતતા) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ પ્રતિવાદી-રાજ્ય દ્વારા કોઈ બળજબરીભર્યા પગલાં લેવામાં આવશે નહીં.

વધુમાં, એ પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે આ આદેશથી કોઈપણ પક્ષના અધિકારો અને દલીલોને કોઈ પૂર્વગ્રહ થશે નહીં.

તે દરમિયાન, શાળાઓએ પોતાની ફી-રચના માત્ર કામચલાઉ ધોરણે જાહેર કરવી અને કામચલાઉ ફીથી વધુ કોઈપણ રકમ વસૂલ કરવી નહીં.

આ મામલાઓને વધુ સુનાવણી માટે ૦૩.૦૫.૨૦૧૮ના રોજ ચાલીબઢ્ધ કરો.

આ દરમિયાન, પ્રતિવાદી-રાજ્ય, હોય તો, જવાબી સોગંદનામું દાખલ કરી શકે છે.”

૨૧. ઉપરોક્ત તા. ૦૧.૨.૨૦૧૮નો આદેશ તા. ૧૯.૨.૨૦૧૮ના આદેશ દ્વારા નીચે મુજબ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો હતો:

“અમારા તા. ૦૧.૦૨.૨૦૧૮ ના આદેશમાં ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા કેટલીક સ્પષ્ટતાઓ માંગવામાં આવી છે.

બંને પક્ષોને સાંભળ્યા બાદ, નીચેનો આદેશ પસાર કરવો યોગ્ય હોવાનું અમે માનીએ છીએ :

અરજીના પાતું ૨૪ પરના શબ્દો "સમિતિઓનું અધ્યક્ષપદ વડી અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવશે. પુનર્વિચાર સત્તાધિકરણમાં વડી અદાલતના બે નિવૃત્ત ન્યાયાધીશોનો સમાવેશ થશે" કાઢી નાખેલ ગણવા અને તેના સ્થાને નીચેના મુજબના શબ્દો મૂકવામાં આવશે"

સમિતિઓના પ્રમુખ તરીકે, જો ઉપલબ્ધ હોય તો, વડી અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ અથવા નિવૃત્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ રહેશે. વડી અદાલતના ન્યાયાધીશોની યાદી અરજદાર-શાળાઓ દ્વારા માનનીય ગુજરાત વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશશ્રીના કાર્યાલય

સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે, જે આ હેતુ માટે ન્યાયાધીશોની પસંદગી કરી શકે. પુનર્વિચારણા પ્રાધિકરણની રચના અધિનિયમની કલમ ૧૨ દ્વારા કલ્પિત મુજબ યથાવત્ રહેશે. તેમ છતાં, તેનું પ્રમુખપદ વડી અદાલતના બે ભૂતપૂર્વ ન્યાયાધીશો દ્વારા સંભાળવામાં આવશે, જે અધ્યક્ષ તરીકે કાર્ય કરશે અને

સમિતિના ઉપાધ્યક્ષ. ઉક્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશોનું પણ પસંદગી ગુજરાત વડી અદાલતના માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવશે,"

અરજીના પાનું ૨૫ પરના શબ્દો, "આવી રજૂઆતો પ્રાપ્ત થતાં એક અઠવાડિયાની અવધિમાં સમિતિઓ દ્વારા શાળાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાતી ફી અંતિમ કરવામાં આવશે" ના સ્થાને શબ્દો, "આવી રજૂઆતો પ્રાપ્ત થતાં ચાર અઠવાડિયાની અવધિમાં સમિતિઓ દ્વારા શાળાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાતી ફી અંતિમ કરવામાં આવશે" મૂકાશે.

ફીની અસ્થાયી નિશ્ચિતિ વર્ષો ૨૦૧૭-૨૦૧૮ અને ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટે રહેશે. તેમ છતાં, આ આદેશ બંને પક્ષોના હકો અને દલીલોને અહિંત પહોંચાડ્યા વિના રહેશે.

આઈ.એ. નં. ૨૦૩૦૩/૨૦૧૮ ઉપરોક્ત શરતો મુજબ પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.”

૨૨. ત્યારબાદ સર્વોચ્ચ અદાલતે ૨૫.૦૪.૨૦૧૮ના રોજ નીચેનો આદેશ પસાર કર્યો :

“અરજદારો તરફથી વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી અરવિંદ દાતાર, શ્રી કપિલ સિબલ, શ્રી મિહિર જોષી તથા પ્રતિવાદીઓ તરફથી એડવોકેટ જનરલ શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલ અને વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સી.એ. સુંદરમને સાંભળ્યા પછી, એવું જણાય છે કે ફીની નિશ્ચિતતા માટે જ્યારે અધિનિયમ અમલમાં મૂકવામાં આવે ત્યારે જો નીચેની વિશેષતાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવે, તો તે ન્યાયના હિતોને પૂર્ણ કરશે:

(એ) ગુજરાત રાજ્ય પોતાની અદાલતની સત્તા હેઠળ કોઈ પણ શાળાના આ નિર્ણયને પડકારશે નહીં કે તે પોતાની શાળામાં શિક્ષણ આપવામાં યોગ્ય માને તેવી કોઈ વિશિષ્ટ સુવિધા અથવા વિશિષ્ટ ગુણવત્તા અથવા ધોરણ મુજબની વસ્તુઓ પૂરી પાડે. શાળાઓને તેઓ જે શિક્ષણના ધોરણોને પૂર્ણ કરવાની દાવો કરે છે, તેના અનુરૂપ તેઓ યોગ્ય માને તેવી સુવિધાઓ પ્રદાન કરવાનો અધિકાર રહેશે. આવી સુવિધાઓ અથવા ધોરણો પૂરા પાડવાના

ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે શાળાઓને પોતાની ફી રચના નક્કી કરવાનો હક રહેશે.

બી) અરજદાર-શાળાઓ અને ગુજરાત રાજ્ય બેઠક યોજશે અને નિર્ધારિત કરવામાં આવનાર સૂત્ર/ધોરણ અનુસાર શાળાઓ દ્વારા કેટલા ટકા વધારાવધારાનો ઉત્પન્ન થઈ શકે તે નક્કી કરશે. શાળાઓને વધારાવધારાનો ઉપયોગ માત્ર શિક્ષણસંબંધિત સોસાયટી/ટ્રસ્ટના હેતુઓ માટે જ કરવાનો અધિકાર રહેશે, જેમાં કામગીરીના વિસ્તરણ માટેનો ખર્ચ, સુવિધાઓમાં વધારો, માળખાગત સુવિધાઓનો વિસ્તરણ તથા નવી શાખા અથવા નવી શાળા સ્થાપવા માટેનો વાજબી વધારાવધારાનો સમાવેશ પામશે.

(સી) 'શાળા' શબ્દનો અર્થ શૈક્ષણિક સંસ્થા, પરોપકારી ટ્રસ્ટ અથવા સોસાયટી અથવા શાળા ચલાવતી કંપની એવો થશે. પક્ષકારો એક યોજના તૈયાર કરશે અને તે જ બાબતે પ્રત્યેક પક્ષ દ્વારા તૈયાર કરાયેલ યોજના પરસ્પર વિનિમય કરશે. ત્યારબાદ તેઓ સંયુક્ત યોજના તૈયાર કરશે અને આગલી સુનાવણીની તારીખ પહેલાં તે આ અદાલતમાં રજૂ કરશે. ગુજરાત રાજ્ય અમારી સમક્ષ બે પેરેન્ટ એસોસિયેશન (એસ.એલ.પી.(સી)..ડી. નં. ૧૧૯૮૫ અને ૧૧૭૨૩/૨૦૧૮ માં અરજદારો) દ્વારા રજૂ થઈ શકે તેવા, જો કોઈ હોય તો, પ્રતિનિધિત્વો સ્વીકારશે.

આ બાબતોને જુલાઈ, ૨૦૧૮ ના બીજા અઠવાડિયામાં ચાલીબઢ્ઢ કરો.”

૨૩. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઉપરોક્ત પસાર કરાયેલા આદેશોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે, જ્યારે એવો ખર્ચ હકીકતમાં શાળા ચલાવવાના હેતુસર કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે માત્ર તે શિક્ષણ સાથે સંબંધિત નથી એવા આધાર પર, ઓડિટ કરાયેલા હિસાબી પુસ્તકોમાં દર્શાવ્યા મુજબ શાળાએ કરેલો સમગ્ર ખર્ચ એફ.આર.સી. માટે નામંજૂર કરવો અનુમત્ય નથી. વધુમાં એ પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે, ઘણી બાબતોમાં, એફ.આર.સી.એ ફી નક્કી કરવા માટે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ રીતે, શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની વાસ્તવિક સંખ્યાને બદલે વિદ્યાર્થીઓના કલ્પિત આંકડાઓના આધારે ફીનું માળખું નિર્ધારિત કર્યું છે.

૨૪. શ્રી જોશીએ આગળ રજૂ કર્યું કે ઘણા કેસોમાં એફ.આર.સી.એ શાળાના સંચાલનને શિક્ષણનો ખર્ચ વસૂલ કરવા દેવાનો ઇનકાર કર્યો હતો, આ આધાર પર કે શૈક્ષણિક વર્ષ ત્યારથી પૂર્ણ થઈ ગયું છે અને માતા-પિતાઓ પર શિક્ષણનો ખર્ચનો બોજ મૂકી શકાય નહીં, અને શાળા પરોપકારી ટ્રસ્ટ દ્વારા સંચાલિત હોસાથે તેને શિક્ષણનો ખર્ચ વહન કરવો જ જોઈએ, તેમજ અધિનિયમમાં ફીનો તફાવત વસૂલ કરવાની જોગવાઈ નથી. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે આવા માપદંડો અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ હેઠળ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા નથી.

૨૫. શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૯ની જોગવાઈઓ, વિશેષ કરીને કલમો ૨(બી), ૧૩, ૧૮ અને ૨૩ તથા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના નિયમ ૧૫(બી)નો ઉલ્લેખ કરીને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૯ હેઠળ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે શાળા સંચાલન દ્વારા કરવામાં આવેલ શિક્ષણ ખર્ચને નામંજૂર કરવામાં એફ.આર.સી. ન્યાયસંગત નથી.

૨૬. શ્રી જોશીએ ત્યારબાદ ખર્ચના પ્રત્યેક મથાળા અંગે દલીલ કરી, જે આ અરજીઓમાં પડકારાયેલા આદેશોમાં એફ.આર.સી. દ્વારા કોઈ પૂછપરછ કર્યા વગર અથવા કોઈ કારણ આપ્યા વગર અથવા તો નામંજૂર કરવામાં આવ્યો છે અથવા ઘટાડવામાં આવ્યો છે, અને રજૂ કર્યું કે સમિતિઓ દ્વારા ફીની આવી મનસ્વી નિર્ધારણા ન્યાયસંગત નથી.

૨૭. ત્યારબાદ વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ આ અરજીઓમાં ઉદ્ભવતા સામાન્ય પ્રશ્નોનો ઉલ્લેખ કર્યો, જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ હેઠળ ફી નિર્ધારિત કરતી વખતે એફ.આર.સી. અને ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા જે ખર્ચોને કાં તો મંજૂર કરવામાં આવતા નથી અથવા ઘટાડવામાં આવે છે તે બાબત સંબંધિત છે.

અ) ભાવિ વિકાસ ખર્ચની નામંજૂરી:

૧) વિચારાધીન વર્ષ માટેની ફી નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી. દ્વારા નફાના માત્ર ૫% જેટલો જ ભાગ ભાવિ વિકાસ ખર્ચ તરીકે મંજૂર કરનાર આદેશોનો ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આગામીઆગામીઆગામી વર્ષો માટે ફીમાં માત્ર ૫%નો વધારો આપવાનો કોઈ તર્કસંગત આધાર નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સંબંધિત શાળાએ ફી રિવિઝન કમિટી સમક્ષ દાખલ કરેલી પુનર્વિચાર અરજીમાં આ આધાર ઉઠાવ્યો હતો કે શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી શાળાએ ત્રણ શૈક્ષણિક વર્ષ દરમિયાન કરવાના અનુમાનિત ખર્ચના આધારે નક્કી કરવામાં આવી હતી, જેનાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અનુમાનિત ફી અને ખર્ચ વચ્ચે ખાધ છે; તેમજ એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે દેશની મોંઘવારીનો દર ધ્યાનમાં લેતાં, આગામીઆગામી વર્ષો માટે ફીમાં ૫%નો વધારો ચુકિતસંગત નથી, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે દર વર્ષે સ્ટાફને ચૂકવવાના વેતનમાં સતત ૧૨% થી ૧૪%નો વધારો થાય છે. તેમ છતાં, એફ.આર.સી. દ્વારા કરાયેલ આદેશની પુષ્ટિ કરતી વખતે ફી રિવિઝન કમિટીએ આગામીઆગામી વર્ષો માટે ફીમાં માત્ર ૫% વધારાના આ આધારોનો વિચાર કર્યો નહોતો અને તેણે માત્ર વિચારાધીન વર્ષ માટેના પ્રસ્તાવનો જ વિચાર કર્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આગામીઆગામી વર્ષો માટે ફીમાં ૫%નો વધારો એ એફ.આર.સી.નો વિષયાનુસાર નિર્ણય છે, કારણ કે વિવિધ ઝોનની જુદી જુદી એફ.આર.સી. ભાવિ વિકાસ ખર્ચના માપદંડ માટે અલગ અલગ ટકાવારી અપનાવે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.ઓ રાજ્ય સરકારે તા. ૨૦.૦૮.૨૦૧૧ના ઠરાવ દ્વારા શાળાઓને

દર વર્ષે ૧૦% મુજબ ફી વધારવાની મંજૂરી આપી હતી, તેનો યોગ્ય રીતે મૂલવવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.ઓએ એ બાબતનો પણ વિચાર કર્યો નહોતો કે મોંઘવારીને કારણે દર વર્ષે અંદાજે ૮% થી ૧૦% જેટલા ઇનપુટ ખર્ચમાં વધારાની સાથે શાળાને પોતાના સ્ટાફને દર વર્ષની ધોરણે ૮% થી ૧૦% વાર્ષિક વધારો આપવો આવશ્યક બને છે, અને આગામીઆગામીની વર્ષો માટે ફીમાં માત્ર ૫%નો વધારો શાળાઓને ભારે આર્થિક નુકસાન તરફ દોરી જશે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ આ હકીકતનો પણ વિચાર કર્યો નહોતો કે એફ.આર.સી. દ્વારા કરાયેલા આદેશમાં કોઈપણ ભાવિ વિકાસ ભથ્થું તથા વાજબી વધારાવધારાની જોગવાઈ કરવામાં આવી નહોતી, જ્યારે ઉપરોક્ત રીતે અહીં અગાઉ ઉલ્લેખિત વિવિધ નિર્ણયોમાં ફી નિર્ધારણના માપદંડ નક્કી કરતી વખતે માનનીય સર્પોચ્ય અદાલતે તેની મંજૂરી આપી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શિક્ષણના ધોરણને પૂર્ણ કરવા માટે શાળાઓને કોઈપણ પ્રવૃત્તિનો સમાવેશ કરવાનો અધિકાર છે અને એફ.આર.સી. અથવા ફી રિવિઝન કમિટી શાળાને વાજબી વધારાવધારા અને વિકાસ ભથ્થા માટે જોગવાઈ કરવા ઉપર કોઈ પ્રતિબંધ મૂકી શકતી નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે રાજકોટ ખાતેની એફ.આર.સી.એ ફીમાં ૧૦%નો વધારો મંજૂર કર્યો છે, જ્યારે સુરત ખાતેની એફ.આર.સી.એ ૭%નો વધારો મંજૂર કર્યો છે, જોકે મોંઘવારી ખર્ચ માટે લઘુત્તમ ૧૦% પ્રતિ વર્ષ જોગવાઈ થવી જોઈએ. તેથી, દર વર્ષે વાજબી

વધારાવધારાો સર્જવા અને/અથવા ફીમાં વધારો કરવા બાબતે વિવિધ ઝોનની વિવિધ એફ.આર.સી.ઓ વચ્ચે અસંગતતા છે, એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું.

૨) તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આગામીઆગામીી વર્ષો માટે ફીમાં વધારો નક્કી કરતી વખતે દરેક શાળાની હકીકતોને અલગથી ધ્યાનમાં રાખી, એકરૂપ અને કઠોર માનકીકૃત સૂત્ર પર આગ્રહ રાખ્યા વિના, બધી એફ.આર.સી.ઓમાં સુસંગત અભિગમ હોવો જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની કિંમત અને શિક્ષણના ધોરણને જાળવી રાખવા માટેના ખર્ચને ધ્યાનમાં લેતાં, દરેક શાળાની હકીકતોના આધારે તેને અલગ રીતે જોવી જરૂરી છે, જેથી મોંઘવારી તથા દર વર્ષે ૧૨% થી ૧૪% સુધી વધતા વેતનનો વિચાર કરી આગામીઆગામીી વર્ષો માટે વાજબી વધારાવધારાો ઉપલબ્ધ રહે તે માટે ફીમાં વધારો કરી શકાય.

૩) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તથા ઉપરોક્ત રીતે અહીં અગાઉ ઉલ્લેખિત માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના તા. ૨૫.૦૪.૨૦૧૮ના આદેશ મુજબ, એફ.આર.સી.એ વાજબી વધારાવધારાા ના નિર્ધારિત મથક હેઠળ નિર્ધારિત રકમ મંજૂર કરવી આવશ્યક છે.

બી) ભાડાની નામંજૂરી: ૧) આગળનો સામાન્ય મુદ્દો શાળાઓ દ્વારા શાળાની જમીન અને મકાન/પૂરક માળખા માટે ચૂકવવામાં આવતા ભાડા સંબંધિત છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળાએ કરાર/લીજ દસ્તાવેજની શરતોનો વિચાર કરીને તે અમલમાં મૂક્યા બાદ, નોંધપાત્ર દસ્તાવેજ નોંધ પર ઉદ્ભવતા કોઈ તથ્યાત્મક નિષ્કર્ષના અભાવે કે સંબંધિત શાળાએ કરેલો લીજ વ્યવહાર સ્વતંત્ર વ્યાપારી આધારે નહોતો, ત્યારે એફ.આર.સી. તે શરતોને અવગણીને શાળાએ ચૂકવવાનું ભાડું/લીજ ભાડું ફરીથી નક્કી કરી શકતું નથી.

૨) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે એફ.આર.સી. હકીકતોની મૂલવણી તથા અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ હેઠળ કરાવવાની આવશ્યક એવી તપાસના આધારે એ નિષ્કર્ષે આવે કે સંબંધિત શાળાએ કરેલો લીજ દસ્તાવેજ સ્વતંત્ર વ્યાપારી આધારે નહોતો, ત્યારે એફ.આર.સી. માટે ભાડું/લીજ ભાડું નક્કી કરવાની કસરત હાથ ધરવી જરૂરી નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે દરેક શાળાના કિસ્સામાં, જ્યારે એ સમજાવવામાં આવે છે કે લીજ કરારની શરતો મુજબ ભાડું સ્વતંત્ર તૃતીય પક્ષને ચૂકવવામાં આવે છે, ત્યારે બે પક્ષો વચ્ચે થયેલા કાયદેસર કરારની શરતોને અવગણવાનો અધિકારક્ષેત્ર એફ.આર.સી.ને નથી.

૩) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ હેઠળ શાળાની તરફથી કોઈ ગેરરીતિ થયેલી છે કે નહીં તે જાણવા માટે

એફ.આર.સી.ને તપાસ કરવાની સંપૂર્ણ સત્તા અને અધિકાર છે, પરંતુ જ્યારે આવી તપાસ શાળાએ ફી નિર્ધારણ માટેના પ્રસ્તાવ સાથે રજૂ કરેલા તથ્યોના વિરોધમાં કોઈ નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચતી નથી, ત્યારે લીજ દસ્તાવેજની શરતો મુજબ શાળાએ ચૂકવેલા લીજ ભાડામાં એફ.આર.સી. કરી શકતું નથી અને કરવું પણ ન જોઈએ એવું ઘટાડો કે ફેરફાર કરી શકતું નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ સંબંધિત શાળાના વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ધ્યાનમાં લઈ, શાળાને જરૂરી જમીન અને મકાન અંગે પોતાનાં આત્મલક્ષી વિશ્લેષણના આધારે તથા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ધ્યાને રાખીને પ્રમાણસર ભાડું ઘટાડવા માટે પોતાનો સ્વયંનો તર્ક શાળાએ ચૂકવેલા ભાડાને ઘટાડવા કે બદલવા માટે મૂકી શકતી નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તૃતીય પક્ષ સાથે શાળાએ કરેલા સાચા લીજ દસ્તાવેજની શરતોમાં ફેરફાર કરવા માટે એફ.આર.સી. પાસે કોઈ યુક્તિસંગત આધાર નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે નોંધપાત્ર દસ્તાવેજ નોંધ પર એવો કોઈ આધારભૂત સામગ્રી વિના માત્ર અનુમાનોના આધારે એફ.આર.સી.એ એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો છે કે શાળા અને તૃતીય પક્ષ વચ્ચે થયેલા વ્યવહારો ખરા અને સદ્ભાવનાપૂર્વકના નથી અને આવા વ્યવહારો વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી અતિશય ફી વસૂલ કરીને નફો કમાવવાના હેતુસર જ કરવામાં આવ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સંબંધિત શાળા વાસ્તવમાં જે લીજ ભાડું ચૂકવે છે, તેમાં મનસ્વી રકમ મૂકી તેના સ્થાને બદલી કરી શકાતી નથી.

૪) પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ રજૂઆત કરી હતી કે નોંધ પર એવો કોઈ તથ્ય ઉપલબ્ધ ન હોય કે કોઈ વિશિષ્ટ શાળાએ કરેલો લીજ વ્યવહાર સ્વતંત્ર વ્યાપારી આધારે નહોતો, તો શાળા સંચાલન દ્વારા કરાયેલો લીજ દસ્તાવેજ એફ.આર.સી. અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા નકારવામાં આવી શકતો નથી.

૫) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જો એફ.આર.સી. અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિનો એવો દૃષ્ટિકોણ હોય કે કોઈ વિશિષ્ટ શાળા દ્વારા ચૂકવાતું લીજ ભાડું માત્ર વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી વસૂલ થનારી ફી આવકને અન્યત્ર વાળી નફાખોરી કરવાનો ઉપાય છે, તો આવી પરિસ્થિતિમાં એફ.આર.સી.એ માત્ર લીજ દસ્તાવેજ વાંચીને તેમાંથી અનુમાન કાઢવાને બદલે યોગ્ય તપાસ કરવી આવશ્યક હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.ને સમન્સ જારી કરીને તેમજ તપાસ માટે અધિકારીઓ મોકલી તપાસ કરવાની સત્તા છે અને તેથી શાળા વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ અનુમાન ખેંચવાનો કોઈ આધાર નથી.

૬) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે નોંધ પર રહેલી કોઈ સામગ્રીના આધારે એવો કોઈ નિષ્કર્ષ નથી કે સંબંધિત શાળાએ આવી લીજ દસ્તાવેજમાં પ્રવેશ કરીને નફાખોરી અને/અથવા કેપિટેશન ફી વસૂલાત કરી છે, ત્યારે એફ.આર.સી. “જંત્રી” (સર્કલ રેટ) ના આધારે પુનર્ગણતરી કરીને શાળાએ ચૂકવેલા ભાડાનું સ્થાને બીજું ભાડું મૂકી શકતું નથી. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. શાળાના સંચાલનની બેઠક પર બેસી શકતું નથી

અને તેને લીજ ભાડું નામંજૂર કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર નથી, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે સંદર્ભિત પરિસર સંબંધિત શાળાએ કરેલા ભાડા કરારની શરતો મુજબ તૃતીય પક્ષ પાસેથી ભાડે લેવામાં આવ્યું હોય. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ભાડાની માત્રા અંગે એફ.આર.સી.નું આત્મલક્ષી મત, એવી કોઈ પાયાની સામગ્રી વિના, શાળા સંચાલન દ્વારા વાસ્તવમાં કરાયેલા અને ચૂકવાયેલા લીજ ભાડાને નામંજૂર કરવાની પાચારૂપ થઈ શકે નહીં.

૭) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વિવિધ આદેશોમાં શાળાએ ચૂકવેલા ભાડાની બદલી માટે એફ.આર.સી. દ્વારા ઉલ્લેખિત “જંત્રી” દરો વર્ષ ૨૦૧૧માં જમીનની ન્યૂનતમ કિંમત સંબંધિત છે, જે વર્ષ ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટે ભાડું નક્કી કરવાનો આધાર બની શકતા નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કોઈ પણ સ્થિતિમાં “જંત્રી” દર જમીનની બજાર કિંમતને પ્રતિબિંબિત કરતાં નથી, પરંતુ સ્ટેમ્પ શુલ્કની ચુકવણી માટે વિચારવામાં લેવાતી ન્યૂનતમ કિંમત છે અને તેથી “જંત્રી” મૂલ્યના આધારે ભાડાની રકમ બદલી નાખવાનો એફ.આર.સી.નો એવો અભિગમ ટકાઉ નથી.

૮) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે શાળાએ તૃતીય પક્ષ સાથે લીજ દસ્તાવેજ કરીને કરારમાં પ્રવેશ કર્યો હોય, ત્યારે ખાસ કરીને જ્યારે એફ.આર.સી.ને તે નક્કી કરેલા દરે મિલકત ઉપલબ્ધ છે કે નહીં તે સુનિશ્ચિત કરવાનો અધિકાર નથી, ત્યારે ભાડાની માત્રા અંગે અપીલરૂપે બેસવાનો

અધિકારક્ષેત્ર એફ.આર.સી.ને નથી. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.ને લીજ કરારની શરતોનું પુનર્વિલોકન/પુનલેખન કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી અને તે મુજબ ભાડાની નામંજૂરી ગેરકાયદેસર છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કેટલાક કિસ્સાઓમાં પ્રસ્તાવ ફોર્મમાં દર્શાવેલું ભાડું અને લીજ કરારમાં દર્શાવેલું ભાડું મેળ ખાતું નથી અને પ્રથમ દષ્ટિએ એવું જણાય છે કે શાળા ભાડાની શરતોમાં નફો કમાઈ રહી છે, એવા એફ.આર.સી.ના નિષ્કર્ષો કોઈ આધારરૂપ પુરાવા વિના અને લીજ કરારની શરતોના વિરોધમાં છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે દરેક શાળાએ ચૂકવેલું ભાડું લેખાપરીક્ષણના આધીન છે અને તેથી શાળા ભાડાની ચુકવણીથી નફો કમાઈ રહી છે અને એટલા માટે આવું ભાડું સ્વીકાર્ય નથી એવો એફ.આર.સી.નો નિષ્કર્ષ તેની આત્મલક્ષી માન્યતા પર આધારિત છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવા પુનર્ગણતરી માટે કોઈ આધાર આપ્યા વિના અને વાસ્તવિક ભાડું નામંજૂર કરીને કલ્પિત આંકડાઓના આધારે ભાડું ફરીથી ગણવું, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓના વ્યાપમાં આવતું નથી અને તે સંપૂર્ણપણે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની ભાવના વિરુદ્ધ તથા સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા તા. ૨૫.૪.૨૦૧૮ ના રોજ કરવામાં આવેલા આદેશના ઉલ્લંઘનમાં છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળાઓએ તૃતીય પક્ષ સાથે કરેલા નોંધાયેલ લીજ દસ્તાવેજ મુજબ શાળાએ ચૂકવેલા લીજ ભાડાને નકારવાનો તથા શાળાએ ચૂકવેલા વાસ્તવિક ભાડાને, જે લેખાપરીક્ષિત આવક-જાવક હિસાબ, ભાડા ખાતાનાં લેજર, હિસાબી પુસ્તકો, શાળાઓ પાસેથી ભાડું પ્રાપ્ત થયાનું માલિકનું પુષ્ટિકરણ તેમજ

જેને ભાડું ચૂકવવામાં આવે છે તે માલિકના બેંક ખાતાની વિગતોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેને અવગણી “જંત્રી” દર મુજબ ભાડું નક્કી કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર એફ.આર.સી.ને નથી, અને આવું કરવું સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા તા. ૨૫.૪.૨૦૧૮ ના રોજ કરવામાં આવેલા આદેશના વિરોધમાં આવશે.

સી) મૂલ્યહાસની નામંજૂરી:

૧) આગળનો સામાન્ય મુદ્દો ફી સુધારા સમિતિ દ્વારા નામંજૂર કરવામાં આવેલા મૂલ્યહાસને લગતો છે. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ રજૂ કર્યું કે ફી નક્કી કરવાના હેતુસર મૂલ્યહાસને ખર્ચ તરીકે ગણવામાં ન લેવાનો ફી સુધારા સમિતિનો નિર્ણય કાનૂની નથી. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે વધિયાતની ગણતરી માટે મૂલ્યહાસને ધ્યાનમાં ન લેવા માટે ફી સુધારા સમિતિએ આપેલા કારણો સ્થિર થયેલી કાનૂની સ્થિતિના વિરુદ્ધ છે, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે ખાનગી કોલેજોને નિયમિત કરતી ફી નિયમન સમિતિ (ટેકનિકલ) તેમજ મેડિકલ કોલેજોની ફી નક્કી કરતી વખતે ફી નિયમન સમિતિ (મેડિકલ), ગુજરાત દ્વારા મૂલ્યહાસને ખર્ચ તરીકે માન્ય ગણવામાં આવે છે.

૨) રાજ્ય સરકાર દ્વારા ફી નિયમન સમિતિ (મેડિકલ) ને જારી કરાયેલા તા. ૧૧.૦૭.૨૦૨૦ ના સૂચનો પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, જેથી આ દર્શાવી શકાય કે રાજ્ય સરકારના મત મુજબ, ફિક્સ સંપત્તિઓ પર નિર્ધારિત દર મુજબ

સ્ટ્રેઇટ લાઇન પદ્ધતિથી મૂલ્યહાસ મંજૂર કરવો ફી નિયમન સમિતિ (મેડિકલ) માટે આવશ્યક છે, ભલે સંપત્તિઓ ટ્રસ્ટ અથવા સંચાલક સંસ્થાની માલિકીની હોય, જેટલા સમય સુધી તે સંપત્તિઓનો ઉપયોગ માત્ર શિક્ષણ હેતુ માટે જ થતો હોય. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે મૂલ્યહાસના નિર્ધારિત દરો નીચે મુજબ છે:

મકાન	૫%
ફર્નિચર અને સાધનો	૧૫%
કમ્પ્યુટર્સ	૩૩%
પુસ્તકો	૩૩%
વાહનો અને અન્ય	૧૫%

૩) ત્યારબાદ, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા તૈયાર કરાયેલ માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલયના ઉચ્ચ શિક્ષણ વિભાગના “શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં હિસાબી ધોરણોના અમલીકરણ” વિષયક અહેવાલ પર આધાર મૂકીને રજૂ કર્યું કે ઉક્ત અહેવાલ મુજબ મૂલ્યહાસ હિસાબી પ્રક્રિયા સંબંધિત હિસાબી ધોરણો બાબતે, નાણાકીય

હિસાબોની રજૂઆતમાં એકરૂપતા, યોગ્ય ખુલાસો અને પારદર્શિતા જળવાઈ રહે તે માટે શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ માટે તેનો અમલ ફરજિયાત બનાવવામાં આવ્યો છે.

૪) પ્રતિવાદી તરફથી વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ કાઉન્સિલ ઓફ ધ કોસ્ટ એકાઉન્ટન્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા જાહેર કરાયેલા મૂલ્યહાસ અને અમોર્ટાઇઝેશન અંગેના ખર્ચ હિસાબી ધોરણ (સીએએસ-૧૬) પર આધાર મૂકીને રજૂ કર્યું કે મૂલ્યહાસ એ ઉપયોગ, સમયગાળાનો પ્રવાહ અથવા ટેકનોલોજી તથા બજારના ફેરફારોને કારણે જૂનાપણું આવસાથે ઘટી શકાય તેવી સંપત્તિના ઘસારા, વપરાશ અથવા મૂલ્યમાં અન્ય નુકસાનનું પરિમાણ છે અને સંપત્તિના અનુમાનિત ઉપયોગી આયુષ્ય દરમિયાન દરેક હિસાબી અવધિમાં મૂલ્યહાસ પાત્ર રકમનો યોગ્ય હિસ્સો વસૂલ થાય તે રીતે મૂલ્યહાસનું વિતરણ કરવામાં આવે છે.

૫) ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયાની ફિસ્કલ લોઝ કમિટી દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ “ડિપ્રિસિએશન – અકાઉન્ટિંગ, ટેક્સેશન એન્ડ કંપની લો ઇશ્યૂઝ – એ સ્ટડી” શીર્ષક ધરાવતાં પ્રકાશનનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ઉક્ત પ્રકાશન મૂલ્યહાસ શું છે, તેની વ્યાખ્યા શું છે અને આવકવેરા અધિનિયમ તથા કંપની કાયદાના સંદર્ભમાં હિસાબી પ્રશ્નો શું છે તેની વિગતવાર સમીક્ષા આપે છે. મૂલ્યહાસ સંબંધિત વિવિધ હિસાબી મુદ્દાઓ, મૂલ્યહાસની પદ્ધતિઓ, મૂલ્યહાસ માટે પાત્ર

સંપત્તિઓ વગેરેનો પણ ઉલ્લેખ કરીને રજૂ કરવામાં આવ્યું કે હિસાબી પુસ્તકોમાં દર્શાવાયેલ મૂલ્યહાસને યોગ્ય આવકના માપદંડ તથા આવર્તિત નફો કે નુકસાનના યોગ્ય અંદાજ માટે અનિવાર્ય રીતે ધ્યાનમાં લેવો જરૂરી છે. એમ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે સંપત્તિના ઉપયોગી આયુષ્યના અંતે તેના બદલાવ માટે પૂરતી રકમ ઊભી થાય તે માટે પણ આ જરૂરી છે. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ભલે એ સાચું હોય કે મૂલ્યહાસ નફા ઉપર રોકડરહિત ભારરૂપ ખર્ચ છે અને તે કોઈ વાસ્તવિક રોકડ બહાર જવાની સ્થિતિ ઊભી કરતું નથી તથા સ્વતંત્ર રીતે ભંડોળ પણ પેદા કરતું નથી, તેમ છતાં કુલ આવક પ્રાપ્તિમાથી મૂલ્યહાસનો ભાર મૂકસાથે શૈક્ષણિક હેતુ માટે વપરાતી સંપત્તિના બદલાવ માટે ચોક્કસ રકમ અટકાવવામાં આવે છે. તેથી રજૂ કરવામાં આવ્યું કે મૂલ્યહાસ એ માત્ર હિસાબી દ્રષ્ટિએ રોકડરહિત ખર્ચ છે અને વાસ્તવિક ખર્ચ નથી, તેથી તે કાનૂની રાહતરૂપ કલ્પિત કપાત છે અને ઉપલબ્ધ રોકડ વધિયાતને અસર કરતી નથી, એવો આધાર લઈને મૂલ્યહાસને ખર્ચ તરીકે ન ગણવામાં ફી સુધારા સમિતિએ ભૂલ કરી છે. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી નક્કી કરતી વખતે અંતિમ ફી આંક નક્કી કરવા માટેની જતા ખર્ચ તરીકે મૂલ્યહાસની કપાત થઈ શકે નહીં, એવો ફી સુધારા સમિતિએ અપનાવેલો સમગ્ર આધાર સ્વીકારેલા અને અમલમાં રહેલા હિસાબી ધોરણોના વિરુદ્ધ છે. ફી સુધારા સમિતિએ આપેલું આ નિષ્કર્ષ પણ કે ભાવિ વિસ્તરણ અને/અથવા જૂની પડી ગયેલી સંપત્તિના બદલાવ માટે વાજબી વધિયાતની રકમ સુધી પહોંચવા માટે મૂલ્યહાસની રકમ સંબંધિત પરિબલોમાંનું એક બની શકે નહીં, તે મૂલ્યહાસની જોગવાઈના મૂળ હેતુના વિરુદ્ધ છે, કારણ કે

તેનો હેતુ એ જ છે કે જ્યારે સંપત્તિના બદલાવની જરૂર પડે ત્યારે તે માટે ભંડોળ ઉપલબ્ધ રહે. તેથી રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ખર્ચ નક્કી કરતી વખતે બદલાવનો ખર્ચ ધ્યાનમાં લેવામાં નહીં આવે તો શૈક્ષણિક ટ્રસ્ટ પાસે શૈક્ષણિક હેતુ માટે વપરાશમાં લેવાતી સંપત્તિના બદલાવ માટે કોઈ ભંડોળ ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ખર્ચનો ખ્યાલ તમામ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ માટે સર્વત્ર એકસરખો રહે છે અને તેથી ગુજરાત રાજ્યમાં અનુદાનરહિત કોલેજોની ફી નક્કી કરતી વખતે જો મૂલ્યહાસનો ખર્ચ શિક્ષણ ખર્ચ તરીકે મંજૂર થાય છે, તો અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સ્વનિર્ભર શાળાઓની ફી નક્કી કરતી વખતે પણ એ જ માપદંડ લાગુ કરવો જોઈએ. તેથી રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ગુજરાત પ્રોફેશનલ ટેકનિકલ એજ્યુકેશનલ કોલેજિસ ઓર ઇન્સ્ટિટ્યુશન્સ (રેગ્યુલેશન ઓફ એડમિશન એન્ડ ફિક્સેશન ઓફ ફીઝ) અધિનિયમ, ૨૦૦૭ તથા ફી નિયમન સમિતિ (ટેકનિકલ) અને ફી નિયમન સમિતિ (મેડિકલ) ના પરિપત્ર/નોંધ અને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ વચ્ચે ફી સુધારા સમિતિએ જે ભેદ પાડવાનો પ્રયાસ કર્યો છે તે કોઈ આધાર વિના છે. આગળ એમ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે વિવિધ શાળાઓ દ્વારા મૂલ્યહાસના જુદા જુદા દરે ભાર મૂકવામાં આવે છે અથવા હિસાબી પુસ્તકોમાં મૂલ્યહાસ દાખલ કરવામાં આવતો નથી, તે બાબત મૂલ્યહાસને શિક્ષણ ખર્ચ તરીકે ન ગણવાનો આધાર બની શકે નહીં; તેમ જ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા પણ મૂલ્યહાસને શિક્ષણ ખર્ચ તરીકે ન ગણવાનો આધાર બની શકે નહીં. શિક્ષણ આપવા માટે જે સંપત્તિઓનો ઉપયોગ થાય છે તે પરનો મૂલ્યહાસ શિક્ષણ ખર્ચ તરીકે ગણવો જ પડે, જે

વાજબી વધિયાતનો ભાગ બની શકે છે, કારણ કે જ્યારે જમીન અને મકાનનો ઉપયોગ સંપૂર્ણપણે શાળા ચલાવવાના હેતુ માટે થતો હોય ત્યારે ફી નક્કી કરવાના હેતુસર વાસ્તવિક રોકડ બહાર જવું અને શિક્ષણ ખર્ચ તરીકે ગણવાનો ખર્ચ, એમ બંને વચ્ચે કોઈ ભેદ રહેતો નથી.

૬) પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ નીચેના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો:

૧) જે.કે. ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, જે (૨૦૧૭) માં અહેવાલિત છે

૧૩ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૬૭૩, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“અવમૂલ્યન

૧૫૨. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, સમયભેદ એટલે કોઈ અવધિ માટેની કરપાત્ર આવક અને હિસાબી આવક વચ્ચેનો તફાવત. આવકની ગણતરીમાં, ભલે તે કરપાત્ર આવક હોય કે હિસાબી આવક, અવમૂલ્યન મહત્વપૂર્ણ ઘટકોમાંથી એક છે. પિક્લ્સ એકાઉન્ટન્સી, ચોથી આવૃત્તિ, પાનું ૦૫૧૮ મુજબ, અવમૂલ્યન એટલે કોઈપણ

કારણસર સંપત્તિના મૂલ્યમાં થતા સ્વાભાવિક ઘટાડાને કહેવામાં આવે છે. મશીન ઘસાઈ જવું એ અવમૂલ્યનનું સરળ ઉદાહરણ છે. હિસાબી લખાણની દોહરી નોંધ પદ્ધતિમાં, અવમૂલ્યનના સમાયોજન માટે સંપૂર્ણ દોહરી નોંધ હોવી આવશ્યક છે. તે પદ્ધતિ હેઠળ અવમૂલ્યન સમાયોજન માટે જરૂરી નોંધ એ છે કે ટ્રેડિંગ અને નફો-નુકસાન ખાતાને ડેબિટ કરવું અને જે સંપત્તિ અંગે અવમૂલ્યન નોંધવામાં આવે છે તેને ક્રેડિટ કરવી. આવી નોંધ પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ છે, અર્થાત્ ટ્રેડિંગ અને નફો-નુકસાન ખાતામાં ડેબિટ આવશ્યક છે કારણ કે લખી નાખવામાં આવેલી રકમ ખર્ચ દર્શાવે છે અને સંપત્તિને ક્રેડિટ આપવી જરૂરી છે, કારણ કે સંપત્તિનું મૂલ્ય તદનુસાર ઘટ્યું છે. તેથી, ઉપરોક્ત દૃષ્ટિકોણથી હિસાબશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોમાં, કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં સમાન વહેંચણીને વર્ષો દરમિયાન ચૂકવાયેલા ખર્ચ તરીકે માનવામાં આવે છે. આવી વહેંચણી માટે જોગવાઈ કરવાનો હેતુ સંપત્તિ મેળવવામાં થયેલા ખર્ચને તેની પ્રભાવી આયુષ્યાવધિ દરમિયાન ફેલાવી દેવાનો છે. હિસાબી અવધિ સંબંધિત જે જોગવાઈ કરવાની હોય તેની રકમ એવો ભાગ દર્શાવવા માટે છે કે એવો ખર્ચ જે તે અવધિ દરમિયાન સમાપ્ત થયો છે. તેથી, તે અર્થમાં, તે ખર્ચાયેલ નાણું છે જે સંપત્તિના પ્રભાવી આયુષ્ય દરમિયાન ફેલાવાયેલું છે. આવકવેરા અધિનિયમ હેઠળ પણ, સંસદે અધ્યાય જની અનેક કલમોમાં, જેમાં કલમ

જઝએ આવે છે, “ભથ્થાં અને અવમૂલ્યન” એવો પ્રયોગ કર્યો છે. આ સંદર્ભમાં, કલમ ૩૭નો ઉલ્લેખ કરી શકાય, જે નિર્દેશ આપે છે કે કલમ ૩૦ થી ૩૬માં ન આવતો, અને વ્યવસાયના હેતુ માટે સંપૂર્ણપણે અને એકમાત્ર રીતે ખર્ચાયેલ અથવા ખર્ચ માટે મુકાયેલ કોઈપણ ખર્ચને વ્યવસાયિક આવકની ગણતરીમાં મંજૂર કરવો જોઈએ. તેથી, અવમૂલ્યન અને ભથ્થાંનો વિચાર કલમ ૩૨માં કરવામાં આવ્યો છે અને કલમ ૩૭માં આવેલો “કોઈપણ ખર્ચ” એવો પ્રયોગ ભથ્થાં અને અવમૂલ્યન બંનેને આવરી લે છે. [જુઓ કમિશનર ઓફ ઇન્કમ-ટેક્સ વિ. ઇન્ડિયન જ્યુટ મિલ્સ અસોસિએશન (૧૯૮૨) ૧૩૪ આઈટીઆર ૬૮ (કેલ)]. આવકવેરા અધિનિયમ હેઠળનું અવમૂલ્યન પ્રોત્સાહન/ભથ્થું છે. જોકે, વ્યાવસાયિક હિસાબશાસ્ત્રમાં, તે તુલનાપત્રમાં દર્શાવેલી સંપત્તિના મૂલ્યમાંથી ઘટાડો/કપાત છે.

અનામતો અને જોગવાઈઓ

૧૫૩. (૧૯૯૬) ૨૧૯ આઈ.ટી.આર. ૭૦૬ માં અહેવાલિત સ્ટેટ બેન્ક ઓફ પટિયાલા વિ. સી.આઈ.ટી. માં, નિર્ધારિત કરદાતા-બેન્ક દ્વારા નોંધપાત્ર રકમો અનામત તરીકે અલગ રાખવામાં આવી હતી. અનામત તરીકે દાવો કરાયેલ રકમો સામે કોઈ ખરાબ દેવાની રકમ વાસ્તવમાં લખી કાઢવામાં આવી નહોતી અથવા સમાયોજિત

કરવામાં આવી નહોતી. સંબંધિત આકારણી વર્ષો દરમિયાન ખરાબ દેવા તરીકે કોઈ કપાતનો દાવો કરવામાં આવ્યો નહોતો. નિર્ધારિત કરદાતાએ કોઈ પણ ખરાબ અને શંકાસ્પદ દેવા સામે કદી કોઈ રકમ ફાળવી નહોતી. તે રકમ મૂડી તરીકે નિર્ધારિત કરદાતાના ખાતામાં જ રહી હતી અને નિર્ધારિત કરદાતાએ ઉક્ત રકમને અનામત તરીકે ગણાવી હતી, અને બેલેન્સ-શીટની તારીખે અસ્તિત્વમાં હોવાનું જાણીતું હોય તેવી કોઈ જવાબદારી, આકસ્મિકતા, બાધ્યતા અથવા સંપત્તિના મૂલ્યમાં ઘટાડાને પૂર્ણ કરવા માટે રચાયેલ જોગવાઈ તરીકે ગણાવી નહોતી.”

૨) દિલ્હી ઇલેક્ટ્રિસિટી નિયમનકારી આયોગ વિ. બીએસઈએસ ચમુના પાવર લિમિટેડ, જેનો અહેવાલ ૨૦૦૭ માં પ્રકાશિત થયો હતો

(૩) એસસીસી ૩૩, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૪૦. નીચે દર્શાવેલ કારણોસર, આ દીવાની અપીલમાં કોઈ સાર નથી. પ્રથમ, ખર્ચોના હિસાબીકરણની પદ્ધતિ તે કસરત કયા હેતુ અને ઉદ્દેશ માટે હાથ ધરવામાં આવે છે તેના મુજબ ભિન્ન હોય છે. અવમૂલ્યન એટલે સંપત્તિ(ઓ)ના અપેક્ષિત ઉપયોગી આયુષ્ય દરમિયાન દરેક હિસાબી અવધિમાં અવમૂલ્યનપાત્ર રકમનો વાજબી

હિસ્સો આરોપિત થાય તે રીતે ખર્ચનું વહેંચણું. અવમૂલ્યનમાં એવી સંપત્તિઓનું અમોર્ટાઇઝેશન પણ આવે છે જેઓનું ઉપયોગી આયુષ્ય પૂર્વનિર્ધારિત હોય છે. તેમાં ઉપયોગની પ્રક્રિયા દ્વારા સંસાધનોના ક્ષયનો પણ સમાવેશ થાય છે. વ્યાપારી હિસાબીકરણમાં અવમૂલ્યન અને કર હિસાબીકરણમાં અવમૂલ્યન ભિન્ન હોય છે. આ મામલે, આપણે વિજળી હિસાબીકરણ સાથે સંકળાયેલા છીએ. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અપેક્ષા રાખે છે કે કોઈ સંપત્તિ સાથે સંકળાયેલા આર્થિક લાભો વર્ષોની અવધિ દરમિયાન ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે તે સંપત્તિને તુલનાપત્રમાં માન્યતા આપવામાં આવે છે. તે અનુસાર, તે સંપત્તિને એવો ખર્ચ અથવા મૂલ્ય હોય છે જેનું માપન કરી શકાય. હિસાબીકરણ હેઠળ આવક અને ખર્ચનું સુસંગતકરણ એક મહત્વપૂર્ણ કસરત છે. અવમૂલ્યન આ કસરતનો એક ભાગ છે. નિર્ધારિત વર્ષનો વહેંચાયેલ ખર્ચ તે વર્ષની અપેક્ષિત આવક સાથે સુસંગત હોવો આવશ્યક છે. સુસંગતકરણની સંકલ્પના એવી છે કે થયેલા ખર્ચ અને નિર્દિષ્ટ આવકની વસ્તુઓની કમાણી વચ્ચેના સીધા સંબંધના આધારે નફા અને નુકસાનના હિસાબમાં ખર્ચોને માન્યતા આપવામાં આવે છે. અવમૂલ્યન સુસંગતકરણની આ સંકલ્પનાને સહાય કરે છે. સંપૂર્ણ ખર્ચ પદ્ધતિ (સંક્ષેપમાં 'એક્સીએમ') આવક (રેવન્યુ) અને ખર્ચના સુસંગતકરણની પદ્ધતિ છે. આ પદ્ધતિ એ આધાર પર આગળ વધે છે કે આવક અને

ખર્ચનું યોગ્ય સુસંગતકરણ ત્યારે જ શક્ય બને જ્યારે કુલ ખર્ચોનો અનુપાતીય ધોરણે અવમૂલ્યન કરવામાં આવે. તેથી, એક્સીએમ અહેવાલિત કમાણીમાં વિકૃતિ આવતી અટકાવે છે. આ જ સંદર્ભમાં વહેંચી શકાય તેવા નફા અને રોકડ નફા વચ્ચેનો ફરક ધ્યાનમાં રાખવો પડે છે. અવમૂલ્યન રોકડ નફો ઘટાડ્યા વિના વહેંચી શકાય તેવો નફો ઘટાડે છે. બંને વચ્ચેનો ફરક એવી રકમ છે જે કંપનીએ ભવિષ્યમાં બદલણીના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે જાળવી રાખવી પડે છે. અમે સ્પષ્ટતા કરીએ છીએ કે વ્યાપારી હિસાબીકરણ હેઠળ અવમૂલ્યન સામાન્ય રીતે “ભંડોળનો સ્ત્રોત” નથી, તેમ છતાં, અમદાવાદ મિસેલેનિયસ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ વર્ક્સ’ યુનિયન વિ. અમદાવાદ ઇલેક્ટ્રિસિટી કો. લિ., એ.આઈ.આર. ૧૯૬૨ એસસી ૧૨૫૫ ના મામલામાં આ સર્વોચ્ચ અદાલતે જેવું ધારણ કર્યું છે, તે મુજબ વિજળી પુરવઠા અધિનિયમના સંદર્ભમાં અવમૂલ્યન ચુટિલિટીને વિજળીના પુરવઠા બદલ ગ્રાહકો પાસેથી વસૂલ કરવાનાં શુલ્કો નક્કી કરવાની સગવડ આપે છે; તેથી ઉક્ત વિજળી અધિનિયમની અનુસૂચિની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું પડે અને વિજળી હિસાબીકરણ હેઠળ ખર્ચના ઘટકોમાંના એક તરીકે અવમૂલ્યનની ગણતરી કરતી વખતે આવકવેરા અધિનિયમની જોગવાઈઓનું પાલન કરવાનું રહેતું નથી. કારણ કે આ શુલ્ક ગ્રાહકો પાસેથી વસૂલ કરી શકાય છે, તેથી અવમૂલ્યન વર્તમાન વર્ષ માટે

નહીં પરંતુ બદલણીના ખર્ચ માટે ભંડોળનો સ્ત્રોત બને છે.
 એફ.આર.એમ. ડી. પૌલા દ્વારા લખાયેલ “ધ પ્રિન્સિપલ્સ ઓફ
 ઓડિટિંગ” મુજબ, ભૂતકાળમાં અવમૂલ્યન માટે જોગવાઈ કરવાનો
 સ્વીકારેલ સિદ્ધાંત એવો હતો કે સંપત્તિઓની ખરીદીમાં રોકાયેલ મૂળ
 મૂડી પાછી મેળવવી. સંપત્તિઓની ખરીદીમાં રોકાયેલ મૂળ મૂડી
 પરત મેળવવા માટે નફા અને નુકસાનના હિસાબમાં અવમૂલ્યન
 આરોપિત કરીને આવકનો એક ભાગ રોકી રાખવો આવશ્યક છે.
 મૂળ મૂડી અખંડિત રહે તે માટે આવકનો એક ભાગ રોકી રાખવો
 જરૂરી છે. જોકે, તાજેતરના વર્ષોમાં મોંઘવારીને કારણે ભાવસ્તરમાં
 થયેલા વધારાને લીધે મૂળ ખર્ચના તે મોડેલને બદલણી ખર્ચની
 સંકલ્પનાએ સ્થાન આપવું પડ્યું. તેથી, ઐતિહાસિક ખર્ચની
 સંકલ્પનાને મોટા અંશે બદલણી ખર્ચની સંકલ્પનાએ સ્થાન લીધું
 છે. ડી. પૌલા મુજબ, અગાઉ હિસાબો ઐતિહાસિક ખર્ચના આધારે
 તૈયાર થતા, પરંતુ આપણી જેવી અર્થવ્યવસ્થામાં, જે ખર્ચ
 દબાણવાળી અર્થવ્યવસ્થા છે, મોંઘવારીને કારણે હિસાબીકરણના
 આધાર તરીકે ઐતિહાસિક ખર્ચની સંકલ્પનાને સ્થિર સંપત્તિઓના
 બદલણી ખર્ચની સંકલ્પનાએ બદલી દીધી છે. ડી. પૌલા દ્વારા
 કરાયેલ ઉપરોક્ત વિશ્લેષણને આ સર્વોચ્ચ અદાલતે અસોસિયેટેડ
 સિમેન્ટ કંપનીઝ લિ., દ્વારકા સિમેન્ટ વર્ક્સ, દ્વારકા વિ. ઇટ્સ
 વર્કમેન અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એસસી ૮૬૭ ના

મામલામાં પોતાના ચુકાદામાં સ્વીકાર્યું છે. અમે નીચે ઉક્ત ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૨૮ અને ૩૪ ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ:

"૨૮. ઉપરાંત, એવું કહેવામાં આવે છે કે ઉદ્યોગના વેપારી નફામાંથી પુનર્વસનના સમગ્ર ખર્ચની જોગવાઈ થવી જોઈએ એવો સિદ્ધાંત પ્રબુદ્ધ અને પ્રગતિશીલ વ્યાપારીઓ તથા અર્થશાસ્ત્રીઓ દ્વારા સર્વત્ર સ્વીકારવામાં આવેલો નથી. આ સંદર્ભમાં એફ. આર. એમ. ડી પૌલા દ્વારા તેમના "ઓડિટિંગના સિદ્ધાંતો" માં કરાયેલ આ અવલોકનો પર આધાર રાખવામાં આવે છે કે "ઘસારા નો હેતુ મૂળ મૂડીનિવેશનું પુનઃસ્થાપન કરવાનો છે અને પુનઃસ્થાપન ખર્ચમાં વધારો થવો એક મહત્વની બાબત છે અને તેનો અર્થ એ છે કે મૂળ આવક-ઉપાર્જન ક્ષમતા જાળવવા માટે વધારાની મૂડી આવશ્યક બને છે". વધુમાં એ પણ નિર્દેશ કરવામાં આવે છે કે ઇંગ્લેન્ડ અને વેલ્સની ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ્સે, "હિસાબો સાથે સંબંધિત વધતા ભાવસ્તરો" એવા શીર્ષક હેઠળ ૧૯૪૯ માં કરેલી પોતાની ભલામણોમાં, આ નિર્દેશ કર્યો હતો કે "ઇતિહાસગત ખર્ચ અને પુનઃસ્થાપન ખર્ચ વચ્ચેનું અંતર એટલું વિશાળ હોઈ શકે છે કે વર્ષોની અવધિ દરમિયાન પુનઃસ્થાપન માટે કરાયેલ જોગવાઈ દ્વારા, ભલે તે ઘસારા ચાર્જોમાં વધારા રૂપે હોય અથવા ઘસારા ના સ્થાને અંદાજિત પુનઃસ્થાપન ખર્ચના આધારે નવીનીકરણ માટેની

જોગવાઈ ઉભી કરીને હોય, તે પૂરું કરી શકાય તેમ ન હોય." તેથી એવો સૂચન કરવામાં આવે છે કે સૂત્રમાં સુધારો કરતી વખતે પુનર્વસન માટેના દાવાઓને યોગ્ય રકમ પર નિશ્ચિત કરવાં જોઈએ અને બાકીની રકમ ઉધોગે અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી અને જરૂર પડે તો ઉપલબ્ધ વધારાવધારામાંના પોતાના હિસ્સામાંથી મેળવવી ફરજિયાત કરવી જોઈએ.

૩૪. ઉધોગના વેપારી નફામાંથી પુનઃસ્થાપન સંબંધિત સમગ્ર ખર્ચ બહાર આવવો જરૂરી નથી એવી સંકલ્પના સામાન્ય રીતે સ્વીકારવામાં આવી હોય તેમ લાગતું નથી. પૌલા પોતે જ જેમ નિરીક્ષણ કરે છે તેમ, "અતીતમાં સ્વીકારાયેલો સિદ્ધાંત એવો રહ્યો છે કે ક્ષય પામતી સંપત્તિઓ પર અવમૂલ્યન માટે જોગવાઈ કરવાનો મુખ્ય હેતુ એવી સંપત્તિઓના ખરીદીમાં મૂકેલો મૂળ મૂડીની પરત વસૂલી કરવાનો છે. કારણ કે સંસ્થાની મૂડીનો એક ભાગ આવી સંપત્તિઓની ખરીદીમાં મૂકેલો હોય છે, તેથી જ્યારે તેમનું કાર્યકારી જીવન અંતે પહોંચે છે, ત્યારે આવી સંપત્તિઓની આવક ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમતા સમાપ્ત થઈ જાય છે. તેથી વ્યવસાયના હેતુઓ માટે તે મૂલ્યહીન બની જાય છે, અને તેમનાં અધિગ્રહણમાં મૂકેલો મૂળ મૂડી, કબાટ મૂલ્ય જેટલું હોય તેટલું બાદ કરતાં, નષ્ટ થયેલી ગણાય છે. આથી, કોઈ વ્યવસાયની મૂળ મૂડી અખંડિત રાખવા

માટે, જો તેનો કોઈ ભાગ ક્ષય પામતી સંપત્તિઓની ખરીદીમાં મૂકીને લેવામાં આવે, તો નફા-નુકસાન ખાતામાં અવમૂલ્યન ખર્ચ દર્શાવીને આવકનો એક ભાગ અટકાવી રાખવો આવશ્યક છે, જેથી વેપારના પ્રવાહમાં અથવા આવક મેળવવાના પ્રયત્નમાં જે સંપત્તિઓ વપરાઈ રહી છે અથવા ક્ષીણ થઈ રહી છે, તે સ્વરૂપે પ્રતિનિધિત્વ પામતી મૂડીના નુકસાનની ભરપાઈ થઈ શકે" (એફ. આર. એમ. ડી. પૌલાનું 'પ્રિન્સિપલ્સ ઓફ ઓડિટિંગ', ૧૯૫૭, પૃ. ૧૩૬). એ જ લેખક દ્વારા વધુમાં એવું પણ જણાવાયું છે કે "જ્યાં જ તેવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં આવક મેળવવાનું એક સીધું કારણ ધીમે ધીમે ક્ષય પામતી સ્થિર સંપત્તિઓનો ઉપભોગ કરવાનું હોય, ત્યાં આવી સંપત્તિઓનું અવમૂલ્યન આવકમાંથી જ પૂરો પાડવું જોઈએ" (આઈબિડ, પૃ. ૧૩૮). એ સત્ય છે કે લેખક એ વાતને સ્વીકારે છે કે "૧૯૩૯-૪૫ના ચુકાતના અંત પછીથી ભાવસ્તરમાં થયેલા અત્યંત મોટા વધારો કારણે, ઉદ્યોગોને તેમની જરૂરિયાતો માટે તેમની મૂળ નાણાકીય મૂડી અપર્યાપ્ત લાગી રહી છે. તેથી સ્થિર સંપત્તિઓને બદલવાનો ખર્ચ ઘણો વધ્યો છે અને તે ઉપરાંત, નિર્ધારિત ઉત્પાદન-જથ્થાને નાણાકીય આધાર આપવા માટે વધારાની કાર્યકારી મૂડીની પણ આવશ્યકતા છે. ઘણા અર્થશાસ્ત્રીઓ, ઉદ્યોગપતિઓ અને હિસાબીઓનું મંતવ્ય છે કે નફો નક્કી કરતી વેળાએ આ વધેલી મૂડીની આવશ્યકતા માટે જોગવાઈ

કરવી જોઈએ". આ દષ્ટિકોણનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી લેખક ઉમેરે છે કે "આ લખાતી વેળાએ આ મુદ્દા અંગે હજુ ચર્ચા ચાલી રહી છે અને અંતિમ નિર્ણયો હજી સુધી લેવાયા નથી", અને તે અંતે એવો નિષ્કર્ષ આપે છે કે "આ જટિલ સમસ્યાનો અંતિમ ઉકેલ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી, સંસ્થાએ ભલામણ કરેલા સિદ્ધાંત સિવાય અન્ય કોઈ સિદ્ધાંત પર ઓડિટરે કાર્ય કરવું અવિવેકપૂર્ણ રહેશે" ((એફ. આર. એમ. ડી. પૌલાનું 'પ્રિન્સિપલ્સ ઓફ ઓડિટિંગ', ૧૯૫૭, પૃ. ૮૦); અને તે સિદ્ધાંત એવો જણાય છે કે અવમૂલ્યન માટેની જોગવાઈ આવકમાંથી જ કરવી જોઈએ. વધુમાં, આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે, ધારણાત્મક આધારે નફામાં ઉદ્યોગ અને શ્રમના હિસ્સાના દાવાઓનું સમાયોજન કરતી વખતે, વેપારી નફામાંથી પોતાના પ્લાન્ટ અને યાંત્રિક ઉપકરણોના પુનઃસ્થાપન માટે જોગવાઈ થવી જોઈએ એવો ઉદ્યોગનો દાવો નકારવો મુશ્કેલ બનશે. આ સિદ્ધાંત મુજબ ઉદ્યોગનું અવિરત ચાલુ રહેવું જેટલું માલિકના હિતમાં છે તેટલું જ શ્રમના હિતમાં પણ છે; અને તેથી તે હેતુસર કરવામાં આવેલી વાજબી જોગવાઈ ન્યાયસંગત ગણાવવી જ જોઈએ." xxx

૪૩. સમાપન પહેલાં, અમે એ જણાવી શકીએ છીએ કે અવમૂલ્યન પ્રદાન કરવાનો મૂળભૂત હેતુ એ છે કે કોઈ ઉપક્રમના નાણાકીય હિસાબોનું સત્ય

અને ન્યાયસંગત દૃશ્ય પ્રતિબિંબિત થાય તે માટે કોઈ સંપત્તિના અવમૂલ્યનની રકમને તેની વાસ્તવિક આયુષ્ય પર નહીં પરંતુ તેની ઉપયોગી આયુષ્ય દરમિયાન ફાળવવામાં આવે. ઉપયોગી આયુષ્ય એ એવો સમયગાળો છે જેના દરમિયાન અવમૂલ્યનપાત્ર સંપત્તિનો ઉપયોગ થવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. મૂડી-ઘન ઉદ્યોગમાં સંપત્તિનું ઉપયોગી આયુષ્ય સામાન્ય રીતે તેના ભૌતિક આયુષ્ય કરતાં ઓછું હોય છે. ઉપયોગી આયુષ્ય પૂર્વનિર્ધારિત રીતે કરારજન્ય મર્યાદાઓ દ્વારા અથવા ઉપસર્જન કે વપરાશની માત્રા દ્વારા નિર્ધારિત થાય છે, જે ઉપયોગના વ્યાપ અને ઘસારો તથા ક્ષયને કારણે થતી ભૌતિક ખરાબી પર આધારિત હોય છે; અને તે સંચાલન સંબંધિત પરિબલો, જેમ કે પાળીઓની સંખ્યા, યુટિલિટીની મરામત અને જાળવણી નીતિ, તેમજ તકનીકી પરિવર્તન, ઉત્પાદન પદ્ધતિઓમાં સુધારા વગેરેના કારણે ઊભી થતી અપ્રસ્તુતતાને કારણે ઘટે છે. વર્તમાન કેસમાં, ડી.ઈ.આર.સી.એ સંપત્તિના ભૌતિક આયુષ્ય અને સંપત્તિના ઉપયોગી આયુષ્ય વચ્ચેનો ફરક વિચારમાં લીધો નથી.”

૩) કમિશનર ઓફ ઇનકમ ટેક્સ – ૩, પુણે વિ. રાજસ્થાની એન્ડ ગુજરાતી ચેરિટેબલ ફાઉન્ડેશન, પૂણા, જેનો અહેવાલ (૨૦૧૮) ૭ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૮૧૦માં પ્રકાશિત છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સી.આઈ.ટી. વિ. આઈ.બી.પી.એસ.ના બોમ્બે વડી અદાલતના નિર્ણયને, જેનો અહેવાલ ૨૦૦૩

એસ.સી.સી. ઓનલાઈન બોમ ડઝરમાં પ્રકાશિત છે, મંજૂરી આપી હતી, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સામાન્ય સિદ્ધાંતોના આધારે અથવા આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ની કલમ ૧૧(૧)(એ) હેઠળ આસેસીની વાસ્તવિક આવકની ગણતરી કરતા સામાન્ય ઘસારો કાયદેસર કપાત તરીકે ગણવામાં આવી શકે. વધુમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ઈમારત, પ્લાન્ટ અને મશીનરી તથા ફર્નિચરમાંથી પ્રાપ્ત થતી ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની આવકની ગણતરી સામાન્ય વાણિજ્યિક પદ્ધતિથી કરવી પડે, ભલે ટ્રસ્ટ કોઈ ધંધો ચલાવતું ન હોય અને જે સંપત્તિ સંબંધે ઘસારાનો દાવો કરવામાં આવે છે તે ધંધાકીય સંપત્તિ ન હોય. આવા તમામ કેસોમાં, ધંધો અથવા વ્યવસાયમાંથી પ્રાપ્ત આવકની ગણતરી માટે ઘસારાની જોગવાઈ કરતી આવકવેરા અધિનિયમની કલમ ૩૨ લાગુ પડતી નથી. તેમ છતાં, ટ્રસ્ટની કુલ આવકમાંથી સામાન્ય ઘસારાની મંજૂરી આપી અને તેની કપાત કર્યા બાદ, ટ્રસ્ટની આવકની ગણતરી કલમ ૧૧ હેઠળ વાણિજ્યિક સિદ્ધાંતોના આધારે કરવી આવશ્યક છે.

૪) ઇન્ડસ્ટ્રિયલ ક્રેડિટ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ સિન્ડિકેટ લિમિટેડ વિ. કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ, મૈસૂર એન્ડ અનધર, જેનો અહેવાલ ૨૦૧૩ (૩) સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૫૪૧માં પ્રકાશિત છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઘસારો મંજૂર કરવાની હેતુસર નીચે મુજબ વિશ્લેષણ કર્યું છે:

“૧૧. અવમૂલ્યન એ મૂડીગત સંપત્તિને થયેલા ઘસારા અને જર્જરિતતાનું નાણાકીય સમકક્ષ છે, જેને સંપત્તિ કાર્યઅસમર્થ બને ત્યારે તેની બદલી સુલભ બનાવવા માટે અલગ રાખવામાં આવે છે.

૧૭. પી.કે. બડિયાની વિ. કમિશનર ઑફ ઇન્કમ ટેક્સ, બોમ્બે [૧૯૭૬] ૪ એસ.સી.સી. ૫૬૨ માં, આ અદાલતે નોંધ્યું છે કે મૂલ્યાંકન વર્ષને સંબંધિત હિસાબી અવધિ દરમિયાન જેટલા પ્રમાણમાં કોઈ સંપત્તિના મૂલ્યમાં ઘસારો થયો હોય, એટલા પ્રમાણમાં તે સંપત્તિના મૂલ્યનું પ્રતિસ્થાપન કરવા માટે ઘસારાની છૂટ આપવામાં આવવાની હોય છે અને કારણ કે તે પ્રમાણમાં મૂલ્ય ગુમાયેલું હોય છે, તેથી અનુરૂપ ઘસારાની છૂટ અમલમાં આવે છે.

૧૨. બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી (પમી આવૃત્તિ) માં ‘ડિપ્રિસિયેશન’ ની વ્યાખ્યા, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, આ પ્રમાણે કરવામાં આવી છે:

મૂલ્યહાસ – મૂલ્યમાં ઘટાડો; કીમતમાં ઘટાડો. ઉમર, ઉપયોગ અને વધુ ઉત્તમ પદ્ધતિઓને કારણે થયેલા સુધારાઓના પરિણામે થતો ક્ષય, અથવા મૂલ્યમાં નુકસાન કે ઘટાડો. ઘસારો અથવા જૂનાપણાને કારણે મિલકતના મૂલ્યમાં થતો ઘટાડો, અને સામાન્ય રીતે તે નિશ્ચિત સૂત્ર દ્વારા માપવામાં આવે છે, જે મિલકતના નિર્ધારિત ઉપયોગી આયુષ્યના ગાળામાં આ તત્વોને પ્રતિબિંબિત કરે છે.... કમાણીની સામે ખર્ચનું અનુરૂપન કરવા માટે સંપત્તિના

અંદાજિત ઉપયોગી આયુષ્ય દરમિયાન મૂડીરોકાણના ખર્ચનો
અંદાજ લગાવી તેને ફાળવવાની સાતત્યપૂર્ણ ક્રમિક પ્રક્રિયા...

ક્રમી આવૃત્તિ તેમાં, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ વ્યાખ્યા આપે
છે:

અવમૂલ્યન – હિસાબી પદ્ધતિમાં, મૂડી સંપત્તિના ખર્ચને તેની
અંદાજિત ઉપયોગી અવધિ દરમિયાન વહેંચી દેવાની પ્રક્રિયા.
વપરાશથી થતો ઘસારો અથવા અપ્રચલિતતા ના કારણે સંપત્તિના
મૂલ્યમાં આવતો ઘટાડો, જે સામાન્ય રીતે નિર્ધારિત સૂત્ર દ્વારા
માપવામાં આવે છે અને જે સંપત્તિની ઉપયોગી અવધિના નિર્ધારિત
ગાળામાં આ તત્વોને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

૧૩. પાક્સે વેલ્યુએશનના સિદ્ધાંતો અને પ્રયોગમાં (પાંચમી
આવૃત્તિ, પાનું ૩૨૩ પર) એવું જણાવ્યું છે: મકાન અંગે, ઘસારો
એ ઉપભોગ, અથવા ઉપયોગ, અથવા સમયગાળા વિતસાથી થતી
જર્જરિતતાનું માપ છે. પેટને તેના એકાઉન્ટ્સ હેન્ડબુકમાં (ત્રીજી
આવૃત્તિ) નિરીક્ષણ કર્યું છે કે ઘસારો અન્ય ખર્ચ જેટલો જ ખિસ્સેથી
થતો ખર્ચ છે. તેણે આગળ નિરીક્ષણ કર્યું છે કે ઘસારાનો ખર્ચ—
આરોપણ માત્ર સ્થિર સંપત્તિના ખર્ચનો આવર્તક સંચાલનાત્મક
પાસો છે.

૧૪. અધિનિયમમાં અવમૂલ્યન સંબંધિત જોગવાઈ એવી છે કે સંપત્તિ “કરદાતા દ્વારા સંપૂર્ણપણે અથવા આંશિક રીતે માલિકીની હોવી જોઈએ અને તેનો ઉપયોગ વ્યવસાયના હેતુઓ માટે થતો હોવો જોઈએ”. તેથી, તે અધિનિયમની કલમ ૩૨ હેઠળ સફળ દાવા માટે ‘માલિકી’ અને ‘વ્યવસાય માટે ઉપયોગ’ જેવી દ્વિગુણી આવશ્યકતા લાદે છે.”

૭) તેથી વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી જોશીએ રજૂ કર્યું કે વસૂલ કરાયેલ અવમૂલ્યન સ્થાવર સંપત્તિના ખર્ચનો માત્ર આવર્તક પાસો છે અને તેથી, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ શિક્ષણ આપવાના હેતુસર શાળા દ્વારા નક્કી કરવામાં આવતી ફી નક્કી કરતી વખતે તેને અવગણવામાં આવી શકતું નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર પણ આધાર મુકવામાં આવ્યો અદાલત દ્વારા કેન્દ્રીયના કમિશનરના કેસમાં એક્સાઈઝ, અમદાવાદ વિ. અસર્વા મિલ્સ અહેવાલિત છે (૨૦૧૫) ૧૪ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૮૦૬ અને મોડર્ન સ્કૂલ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અર્સ ના કેસમાં (૨૦૦૪) ૫ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૫૮૩ માં અહેવાલિત નિર્ણય તથા પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ના કેસમાં એ.આઈ.આર. ૧૯૭૨ એસ.સી. ૧૬૯૦ માં અહેવાલિત નિર્ણયનો આધાર લઈને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે અવમૂલ્યન શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટેના વાસ્તવિક ખર્ચનો ભાગ છે.

૮) તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી માળખાની નિર્ધારણ પ્રક્રિયામાં શાળાને વિશાળ સ્વાયત્તતા પ્રાપ્ત છે, કારણ કે તેઓ શિક્ષણના વિકાસ માટે વાજબી વધારાવધારાો ઉપજાવવા હકદાર છે અને માત્ર પ્રતિબંધ શિક્ષણના વ્યાપારીકરણ પર તથા નફો/વધારાવધારાોને અન્ય કોઈ ઉપયોગ અથવા હેતુ માટે વાળવા પર અને તેનો વ્યક્તિગત લાભ માટે અથવા અન્ય ધંધા કે સાહસ માટે ઉપયોગ કરવા પર છે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે માત્ર મર્યાદા અતિનફાખોરી તથા કેપિટેશન ફી અથવા અતિશય ફી વસૂલવા અંગે છે અને તેથી શાળાની સ્વાયત્તતા અને શિક્ષણના વ્યાપારીકરણને અટકાવવા માટે લેવામાં આવનારી નટપટિઓ વચ્ચે સંતુલન સાધવાની આવશ્યકતા છે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે શિક્ષણના વ્યાપારીકરણને રોકવાના બહાને, પુનર્વિચાર સત્તાધિકારી શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટેના ખર્ચ તરીકે અવમૂલ્યનને ધ્યાનમાં ન લે તે ન્યાયસંગત નહોતું.

ડી) ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફીની અસ્વીકૃતિ:

૧) વિચારણા માટે ઊભો થયેલો અનુસંચિત આગળનો સામાન્ય મુદ્દો અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(જી) ની જોગવાઈઓ મુજબ ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફી વસૂલવા સંબંધિત હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. દ્વારા મૂકવામાં આવેલો એવો પ્રતિબંધ કે શાળાને વિદ્યાર્થીઓ પર કોઈ વધારાનો

ભાર પડે તેવા કોઈપણ મથાળાં હેઠળ ફી વસૂલવાની પરવાનગી નથી, તે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓના વિરોધમાં છે, કારણ કે ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફીનું અધિનિયમ મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને તેથી, ઉક્ત જોગવાઈ મુજબના નિયંત્રણને આધીન રહી એવી ફી વસૂલવાનો ઇનકાર કરવાની સત્તા કે અધિકાર એફ.આર.સી. પાસે નથી. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી ફીમાં ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફીનો સમાવેશ થતો નથી, જ્યારે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળની મૂળભૂત જોગવાઈ દ્વારા તેની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફી વસૂલવા બાબતે એફ.આર.સી. ભિન્ન ધોરણો અપનાવી રહી છે, જે કાયદે માન્ય નથી, અને અરજદાર શાળાઓને એફ.આર.સી. દ્વારા ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફી વસૂલતા પ્રતિબંધિત કરી શકાતી નથી, કારણ કે આવી ફી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સ્પષ્ટપણે પ્રદાન કરવામાં આવી છે.

ઈ) લોન પરના વ્યાજના નકાર અંગે:

૧) શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે સંબંધિત શાળાએ લીધેલા ઋણ પર ચૂકવાયેલા વ્યાજના નકાર સંબંધિત સામાન્ય મુદ્દા બાબતે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે, શાળાએ ઋણ અવધિ દરમિયાન સામાન્ય ઉધાર પ્રક્રિયામાં મંજૂર કરાયેલ

ઋણના નિયમો અને શરતો મુજબ બેંકને વ્યાજની રકમ ચૂકવી હોવા છતાં, એફ.આર.સી.એ વાસ્તવિક વ્યાજ ખર્ચમાંથી માત્ર ૨.૫% જ મંજૂર કર્યું છે, આ આધાર પર કે જે વિદ્યાર્થીઓ ઋણ અવધિ દરમિયાન શાળામાં દાખલ થયેલા છે, જેમણે જણાવ્યા મુજબ ૭ થી ૮ વર્ષના ઋણકાળ દરમિયાન જ અભ્યાસ કરવો છે, એમના પર જ આ ભાર મૂકવો અત્યંત અયોગ્ય રહેશે, કારણ કે આવા વિદ્યાર્થીઓ માળખાગત સુવિધા ઉભી કરવાની વ્યાજલાગત વહન કરશે, જ્યારે તે સુવિધાનો મુખ્ય ઉપયોગ ભવિષ્યમાં દાખલ થનારા વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા થવાનો છે; અને આવી અનુમાનાધારિત દૃષ્ટિ પરથી, એફ.આર.સી.એ ઈમારતનું આયુષ્ય ૬૦ વર્ષ માનતાં અને શાળા એટલા ૬૦ વર્ષ સુધી ચાલુ રહેશે એવી ધારણા રાખતાં, શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની કિંમત નક્કી કરવા માટે સમગ્ર ઋણ અવધિનું કુલ વ્યાજ ૪૦ વર્ષની અવધિ દરમિયાન હપ્તાવાર વહેંચી ગણવું યોગ્ય છે એવું અનુમાન કર્યું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે વ્યાજ જે તે સમયે બાકી પડે ત્યારે ચૂકવવાનું હોય છે અને તેને ઋણકાળથી આગળની અવધિ માટે મુલતવી રાખી શકાય તેમ નથી, કારણ કે વ્યાજ ખર્ચને ચુકવણીના આધારે ગણવામાં અને મંજૂર કરવામાં આવવો જોઈએ અને શાળાની ફી નક્કી કરતી વખતે સંપત્તિઓના ઉપયોગી આયુષ્ય પર તે ખર્ચને હપ્તાવાર વહેંચી શકાતો નથી; આપું હપ્તાવાર વિતરણ અનુમત્ય નથી અને વ્યાજલાગત વિચારતી વખતે અમોર્ટાઇઝેશનના સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે એફ.આર.સી./ફી સુધાર સમિતિ શાળાના સંચાલનનું સ્થાન ગ્રહણ કરી શકે તેમ નહોતું, જેથી તે એવો નિષ્કર્ષ આપે કે ચોક્કસ શાળાને સંપત્તિ મેળવવા માટે

ઉધાર લેવામાં આવેલી રકમની સરખામણીએ ફીમાંથી મળતા નાણાપ્રવાહને ધ્યાનમાં લેતાં ઋણ લેવાની જરૂર નહોતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે એકવાર શાળાએ એ સ્થાપિત કરી દીધું કે વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે લેવાયેલા ઋણ પર તેણે વ્યાજ ચૂકવ્યું છે, ત્યારે એવો ખર્ચ ફી નક્કી કરવાની દૃષ્ટિએ મંજૂરપાત્ર ખર્ચ તરીકે ગણવામાં આવવો જ જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ચોક્કસ શાળાએ લીધેલું ઋણ શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે નહોતું એવી કોઈ તપાસના અભાવે, એફ.આર.સી. અને ફી સુધાર સમિતિએ કાઢેલા તારણો અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ છે. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી કે જ્યારે આ વિવાદિત નથી કે ટ્રસ્ટની એકમાત્ર પ્રવૃત્તિ સમગ્ર શૈક્ષણિક પરિસ્થિતિ જાળવી રાખવા માટે શાળાનું સંચાલન અને સંચાલન કરવી છે, ત્યારે શાળા અને ટ્રસ્ટના આવક-જવક હિસાબોને અલગ પાડી શકાય નહીં.

એફ) અભ્યાસક્રમ ખર્ચ નામંજૂરી:

૧) વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો આગામી સામાન્ય મુદ્દો અભ્યાસક્રમ ખર્ચની નામંજૂરીનો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળાએ અભ્યાસક્રમના પાઠ્યક્રમના વિકાસ, પાઠ્યક્રમના વિષયવસ્તુના અમલીકરણ, વિદ્યાર્થીઓને સક્રિય રીતે જોડાયેલા રાખવા માટે દર વર્ષે નવીન કાર્યસોંપણીઓ તૈયાર કરવા, વિદ્યાર્થીઓની પરીક્ષા લેવા, આ પદ્ધતિ માટે શિક્ષકોને તાલીમ આપવા,

અમલીકરણનું હિસાબી પરીક્ષણ કરવા વગેરેનો સમાવેશ કરતું, અત્યંત પરસ્પર-સંકળાયેલું અને ઉન્નત સંયુક્ત પ્રકલ્પ હાથ ધર્યો હોસાથી, તે દિશામાં થયેલા આવર્તિત ખર્ચને નામંજૂર કરીને એફ.આર.સી.એ ભૂલ કરી છે, કારણ કે સંબંધિત શાળાનું પોતાનું પાઠ્યક્રમ વિભાગ છે અને તેથી એફ.આર.સી. આવો ખર્ચ વર્ષોના ગાળામાં અમોર્ટાઇઝેશન દ્વારા વહેંચી શકતી ન હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તમામ ધોરણો માટે પાઠ્યક્રમની વિષયવસ્તુ તૈયાર કરવી એ પ્રકલ્પનો માત્ર અતિનગણ્ય ભાગ છે, જ્યારે કાર્યનો મોટો ભાગ પાઠ્યક્રમની વિષયવસ્તુનું અસરકારક પ્રદાન સુનિશ્ચિત કરવા માટે શિક્ષકવર્ગ સાથે સતત સંકળાયેલા રહેવા, તેમની તાલીમ અને વર્ગખંડમાં વાસ્તવિક પ્રદાનનું સતત ધોરણે હિસાબી પરીક્ષણ કરવા સંબંધિત છે અને આવી તમામ પ્રવૃત્તિઓ સમગ્ર વર્ષ દરમિયાન ચાલતી રહે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે દર વર્ષે માત્ર અલ્પ સુધારાની જરૂર પડતી પાઠ્યક્રમની વિષયવસ્તુથી ભિન્ન રીતે, આ ખર્ચનો મુખ્ય ભાગ આવર્તિત સ્વભાવનો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ અને તે હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા બનાવવામાં આવેલા નિયમો પાઠ્યક્રમની વિષયવસ્તુનું વાસ્તવિક પ્રદાન સુનિશ્ચિત કરવાની વ્યવસ્થા પર ભાર મૂકે છે અને શાળા દ્વારા અભ્યાસનું પરિણામ હાંસલ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાની જોગવાઈ કરે છે. શાળાનો પ્રકલ્પ વિષયવસ્તુની રચના, વિષયવસ્તુનું પ્રદાન અને અભ્યાસના પરિણામના મૂલ્યાંકન સુધી આરંભથી અંત સુધી એવું અભ્યાસપરિણામ સુનિશ્ચિત કરે છે અને તેથી, સમાન ખર્ચને પાંચ વર્ષના ગાળામાં અમોર્ટાઇઝ કરીને એફ.આર.સી.એ આવી સુવિધાને સંપત્તિ તરીકે

માનવામાં વિચાર કર્યો નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ આ બાબત અવગણી છે કે આ ખર્ચ વાર્ષિક અને આવર્તિત છે અને તે એવી સંપત્તિ નથી જેને મૂડીકૃત કરી શકાય, કારણ કે સમગ્ર ખર્ચ દર વર્ષે શિક્ષણ આપવાના હેતુસર આવર્તિત ધોરણે કરવામાં આવે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવા ખર્ચના અમોર્ટાઇઝેશનના આદેશનો પરિણામ એવો આવશે કે વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માં વિકસાવવામાં આવેલ સ્થિર પાઠ્યક્રમની વિષયવસ્તુ આગળના તમામ વર્ષો માટે યથાવત્ રહેશે અને વર્ગખંડમાં પ્રદાનનું કોઈ હિસાબી પરીક્ષણ નહીં થાય. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવર્તિત આવકખર્ચને મૂડી ખર્ચ તરીકે નક્કી કરીને તેને ત્રણથી પાંચ વર્ષના ગાળામાં મુલતવી રાખવામાં એફ.આર.સી. ન્યાયસંગત નહોતી.

૨) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિએ પણ અભ્યાસક્રમ ખર્ચ, જે શાળાને ઉચ્ચ ધોરણની શાળા બનાવવાનું મૂળ આધારસ્તંભ છે, તેનો વિચાર કર્યો નથી અને વિપરીત અનુમાન દોરી કાઢ્યું છે કે આ ખર્ચ શિક્ષકો માટે છે અને તેનો શિક્ષણ પ્રદાન સાથે કોઈ સંબંધ નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. અથવા ફી સુધારણા સમિતિ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોમાં અગાઉના વર્ષોમાં આવો ખર્ચ મંજૂર કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં પરિસ્થિતિમાં થયેલા કોઈ ફેરફાર અંગે કોઈ ચર્ચા નથી.

૩) તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સંબંધિત શાળાએ હિસાબી

પરીક્ષણ કરાયેલા હિસાબો સાથે આપેલું સ્પષ્ટીકરણ અવગણીને આવા ખર્ચને નામંજૂર કરવાનો કોઈ કારણ નહોતો, કારણ કે એફ.આર.સી. દ્વારા એવી કોઈ તપાસ કરવામાં આવી નથી કે આવો ખર્ચ શાળાએ કર્યો નહોતો અને વાજબી વધારાવધારાો રાખ્યા બાદ શાળાએ વાસ્તવમાં કરેલા ખર્ચના આધારે ફી નક્કી થવી જોઈએ. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવા ખર્ચની નામંજૂરી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ તેમજ સર્વોચ્ચ અદાલતે તારીખ ૨૫.૪.૨૦૧૮ ના પસાર કરેલા આદેશના વિરુદ્ધ છે.

જી) ક્વોરમનો મુદ્દો:

૧) વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ રજૂ કર્યું કે વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો બીજો એક સામાન્ય મુદ્દો એફ.આર.સી.નો “ક્વોરમ” છે. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો કે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો પર સમિતિના તમામ સભ્યોની સહી નથી અને તેના પર માત્ર સમિતિના મુખ્ય સંયોજકની સહી છે. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો કે અનેક પ્રસંગોએ સમિતિના પાંચ સભ્યોમાંથી માત્ર ત્રણ સભ્યો જ સુનાવણી દરમિયાન હાજર રહ્યા હતા. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો કે એફ.આર.સી. એક અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકાર છે અને તેથી, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩(૪)ની જોગવાઈઓ મુજબ નિયુક્ત કરાયેલા સમિતિના તમામ સભ્યો દ્વારા કાર્યવાહી ચલાવવામાં આવવી આવશ્યક છે અને તેથી, જો સમિતિના ૫ કરતાં ઓછા સભ્યો દ્વારા સુનાવણી હાથ ધરવામાં આવે, તો તેવું

કહી શકાય નહીં કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ સમિતિ દ્વારા સુનાવણી આપવામાં આવી હતી. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો કે સમિતિની સુનાવણીમાં ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ અને પ્રતિનિધિ નામાંકિત સભ્યોની ગેરહાજરીમાં અધિનિયમની સમગ્ર યોજના નિષ્ફળ બને છે.

૨) એવો દાવો કરવામાં આવ્યો કે એફ.આર.સી., અમદાવાદના અધ્યક્ષની વય ૭૨ વર્ષ હતી, જ્યારે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩ હેઠળ નક્કી કરાયેલી મહત્તમ વયમર્યાદા ૬૫ વર્ષ છે અને તેથી, એફ.આર.સી., અમદાવાદ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો ૬૫ વર્ષની વયથી આગળ ચાલુ રાખવામાં આવેલા અધ્યક્ષની સત્તાના અભાસાર્થી દૂષિત ગણાશે.

૩) પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી જોશીએ **કર્નાલ ઈમ્પ્રુવમેન્ટ ટ્રસ્ટ વિરુદ્ધ સુશ્રી પારકાશ વંતી (મૃત)** તરીકે ૧૯૯૫ (૫) એસ.સી.સી. ૧૫૯ માં અહેવાલિત સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે ત્રણ સભ્યોવાળા ટ્રિબ્યુનલમાં માત્ર પ્રમુખ દ્વારા આપવામાં આવેલ પુરસ્કાર અમાન્ય હતો અને ટ્રિબ્યુનલનું અર્ધ-ન્યાયિક કાર્ય માત્ર નિર્દેશાત્મક હોવાનું માન્ય રાખી શકાય નહીં. આ સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

“૬. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું સમીક્ષાત્મક અવલોકન અમને વિધાનમંડળની મંતવ્ય અંગે અચૂક સંકેત આપે છે કે ટ્રિબ્યુનલમાં ત્રણ સભ્યો હશે, એટલે કે પ્રમુખ અને બે મૂલ્યાંકનકારો, અને દરેકનો દરજ્જો અન્યના સમકક્ષ અસ્તિત્વ ધરાવતો છે. ટ્રિબ્યુનલ એક દીવાની અદાલત છે અને પ્રમુખ તે અદાલતના અધ્યક્ષસ્થ ન્યાયાધીશ છે. ન્યાયિક સભ્ય હોવાને કારણે, નિઃસંદેહ, તેમને ટ્રિબ્યુનલની અધ્યક્ષતા કરવા, સાક્ષીઓને સમન્સ પાઠવવા, પુરાવો સુનિશ્ચિત કરવા અને કાયદા, હક તથા કાર્યવાહી સંબંધિત પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાની સત્તા સોંપવામાં આવી છે. જો તેઓ આવશ્યક માને, તો તેઓ અન્ય સભ્યોની સહભાગિતામાં પણ એવું કરી શકે. કાર્યવાહી સંબંધિત બાબતોમાં પણ મર્યાદિત હદ સુધી, એટલે કે જમીનનું માપ કે તેની કિંમત સ્પષ્ટ કરવા માટે સક્ષમ, આવશ્યક અથવા મહત્વના સાક્ષીઓને સમન્સ પાઠવવાના વિષયમાં, સ્થાનિક વ્યક્તિઓ હોવાને કારણે મૂલ્યાંકનકાર-સભ્યોના અભિપ્રાયો સંબંધિત, યોગ્ય અને ક્યારેક આવશ્યક પણ હોઈ શકે. એ સત્ય છે કે મૂલ્યાંકનકારની નિમણૂક માટે કોઈ લાયકાત નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી, જ્યારે સભ્ય-પ્રમુખ માટે લાયકાતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. તેનું કારણ એવું જણાય છે કે મૂલ્યાંકનકાર સ્થાનિક સભ્ય હોવાને કારણે, સ્પષ્ટપણે, જમીનની સ્થાનિક પરિસ્થિતિઓ તથા તેની પ્રવર્તમાન

કિંમત અંગે વ્યક્તિગત જ્ઞાન ધરાવતો હોય છે; તેથી વિધાનમંડળનો આશય એવો જણાય છે કે સામાન્ય અનુભવ ધરાવતા લોકોનો અભિપ્રાય, શક્ય છે, વળતર નક્કી કરવા માટે વધુ યોગ્ય રહે. તે બાબત પ્રમુખની સ્થિતિને કેન્દ્રીય બનાવતી નથી અને મૂલ્યાંકનકારોને માત્ર પ્રમુખના ઉપાંગ અથવા અનુસંગી સ્થાને ધકેલતી નથી. જો સ્થિતિ અન્યથા હોત, તો વિધાનમંડળે એવી ભાષાનો ઉપયોગ કર્યો હોત કે પ્રમુખ, મૂલ્યાંકનકારોની સહાયથી, વળતર નક્કી કરશે અથવા જમીનનું માપન કરશે વગેરે વગેરે. કાયદા, હક અને કેટલાક કિસ્સાઓમાં કાર્યવાહી સંબંધિત પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાની સત્તા માત્ર પ્રમુખને આપવામાં આવી છે, અને તે સ્પષ્ટપણે આ કારણસર કે પ્રમુખને હક સંબંધિત વિવાદોના પ્રશ્નોમાં ન્યાયિક અથવા કાનૂની અનુભવ છે અને તેઓ દીવાની કાર્યવાહી સંહિતાની પ્રક્રિયા સાથે પણ પરિચિત છે. આ જોગવાઈ તે વ્યાપને વધુ સ્પષ્ટ કરે છે અને અધ્યક્ષસ્થ સભ્યને દીવાની ન્યાયાધીશનો એવો દરજ્જો આપે છે કે જેથી તે સાક્ષીઓને સમન્સ પાઠવી શકે, તેમનો પુરાવો અમલમાં મૂકી શકે અને દીવાની કાર્યવાહી સંહિતામાં જે રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે મુજબ દસ્તાવેજોના ઉત્પાદન માટે બાધ્ય કરી શકે.

૭. ટ્રિબ્યુનલનો એવોર્ડ અદાલતનો એવોર્ડ ગણવામાં આવ્યો છે અને ટ્રિબ્યુનલ અદાલત છે, તેમજ દરેક સભ્યને વળતર અથવા જમીનની માપણીના નિર્ધારણમાં પોતાનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપવાનો અધિકાર છે. અધ્યક્ષ, નાગરિક ન્યાયાધીશ તરીકે, ટ્રિબ્યુનલની તરફથી એવોર્ડ પર હસ્તાક્ષર કરવા સક્ષમ છે. અભિપ્રાયમાં મતભેદ હોય ત્યારે સભ્યોનો બહુમતી અભિપ્રાય ટ્રિબ્યુનલની હુકમનામા સમાન ડિક્રી ગણાશે. તેથી ફરજિયાત ગણપૂર્તિ ત્રણ સભ્યોની છે અને ટ્રિબ્યુનલનો એવોર્ડ નાગરિક અદાલતની ડિક્રી છે. પ્રમુખ પણ ટ્રિબ્યુનલનો સભ્ય છે અને તેમાંનો દરેક કલમ ૧૦માં દર્શાવાયેલા કોઈપણ કારણસર હટાવવામાં પાત્ર છે. કાર્યોના નિર્વહના સંદર્ભમાં દરેક સભ્ય સ્વતંત્ર સભ્ય છે. માત્ર એટલા કારણથી કે પ્રમુખ મૂલ્યાંકનકારોની ગેરહાજરીમાં પુરાવા નોંધશે, અથવા તેને ટ્રિબ્યુનલની અધ્યક્ષતા કરવાનો તથા સાક્ષીઓની હાજરી બળજબરીથી સુનિશ્ચિત કરવાનો અથવા પુરાવા પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે, તે માત્રથી ટ્રિબ્યુનલના સભ્ય તરીકે મૂલ્યાંકનકારોની રચના, સતતતા અને કાર્યોનું મહત્વ ઓછું થતું નથી કે નબળું પડતું નથી. પ્રમુખ સહિત કોઈ સભ્યની તાત્કાલિક ગેરહાજરીથી, અર્થાનુમાનથી, તેની હટાવણી અને તેના સ્થાને વિકલ્પ સભ્યની નિમણૂક કરવાની સ્થિતિ ઊભી થઈ શકે છે, જે આ બાબતને વધુ

મજબૂત કરે છે કે સભ્ય તરીકે કાર્યોના નિર્વહમાં ટ્રિબ્યુનલના દરેક સભ્યની હાજરી અને ભાગીદારી ફરજિયાત હોવી જોઈએ, જો સુધી તેની ગેરહાજરી અનિવાર્ય અને તેના નિયંત્રણ બહારની ન બની જાય. ઉદાહરણ તરીકે, સ્થળ બહાર હોવાને કારણે ગેરહાજરી. મૂલ્યાંકનકારોની ગેરહાજરીમાં પુરાવા નોંધવાનો અધિકાર પ્રમુખને એકમાત્ર સભ્યવાળી ટ્રિબ્યુનલ તરીકે પોતે જ વળતર અથવા જમીનની માપણીનો પ્રશ્ન નક્કી કરવાનો અધિકાર આપતો નથી. જ્યારે ટ્રિબ્યુનલમાં ત્રણ સભ્યો હોય, ત્યારે અભિપ્રાય સંયુક્ત મંડળનો હોવો જોઈએ, માત્ર એકલ પ્રમુખનો નહીં. કાયદાના પ્રશ્નો, હકમાલિકી અને પ્રક્રિયા અંગે નિર્ણય કરવાનો પ્રમુખમાં નિક્ષિપ્ત અધિકાર, ટ્રિબ્યુનલના મૂલ્યાંકનકાર સભ્યોની સ્થિતિ અને અન્ય બાબતોને નબળી પાડતો નથી. પ્રમુખ આવશ્યક રીતે સ્થાનિક વ્યક્તિ હોવો જરૂરી નથી. તે સંબંધિત રાજ્યની સેવામાંથી નિયુક્ત ન્યાયિક અધિકારી હોઈ શકે; અને મૂલ્યાંકનકારો, અર્થાનુમાનથી, માત્ર સ્થાનિક વ્યક્તિઓ હોઈ શકે છે, જેમને જમીનના પ્રચલિત ભાવોની જાણકારી હોય. પ્રમુખ માટે ન્યાયિક તાલીમ પ્રાપ્ત અથવા વહીવટી અનુભવ ધરાવતી વ્યક્તિ હોવી આવશ્યક છે. જ્યારે ટ્રિબ્યુનલ વળતર નક્કી કરે છે અથવા હસ્તગત કરાયેલ જમીનની હદ અથવા હસ્તગત થનાર જમીનની ગુણવત્તા અંગેનો વિવાદ નક્કી કરે છે, ત્યારે તે નિર્ણય ટ્રિબ્યુનલનો જ હોય છે.

અભિપ્રાયમાં મતભેદ હોય ત્યારે બહુમતીનો દૃષ્ટિકોણ જ અમલમાં મૂકવા યોગ્ય ડિક્કી બનશે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તે ત્રણ સભ્યોવાળું કાયદેસર મંડળ છે અને માત્ર અધ્યક્ષતા કરનાર ન્યાયાધીશથી બનેલું નથી. ટ્રસ્ટ માટે હસ્તગત કરાયેલી જમીનનું વળતર, અથવા તેની પ્રકૃતિ અથવા વ્યાપ નક્કી કરતી વખતે અન્ય સભ્યને જોડ્યા વિના પ્રમુખ પાસે કોઈ વિકલ્પ રહેતો નથી. કોઈપણ અન્ય અર્થઘટન અધિનિયમની યોજના, હેતુ અને વિધાનભાવના સાથે અસંગત તથા તેના અવમાનનાસમાન ગણાશે. વળતર અથવા જમીનની માપણી અથવા ગુણવત્તાના નિર્ધારણમાં ન્યાયનિર્ણય કરતી વખતે દરેક સભ્યની હાજરી અને ભાગીદારી આવશ્યક રીતે ફરજિયાત છે. ટ્રિબ્યુનલને વળતર નક્કી કરતી વખતે અથવા જમીનની માપણી અને ગુણવત્તા નક્કી કરતી વખતે ટ્રસ્ટ તરફના વકીલ તથા દાવેદારના, અથવા/અને દાવેદાર દ્વારા રોકાયેલા હોય તો દાવેદારના વકીલની મદદ ઉપલબ્ધ રહેશે. તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અનિવાર્ય પરિસ્થિતિ ન હોય ત્યાં સુધી તપાસના સમયે ત્રણેય સભ્યો હાજર રહેવા જોઈએ અને ભાગ લેવો જોઈએ, મુદ્દાની ગુણદોષ પર સાંભળણી કરવી જોઈએ અને ટ્રિબ્યુનલનો નિર્ણય સર્વસંમતિથી ન હોય અને અભિપ્રાયભેદ હોય, તો તે બહુમતી મુજબ હોવો જોઈએ.”

૪) પી.એ. ઇનામદાર અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્યગણના કેસમાં આપેલા નિર્ણય પર પણ આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો

(ઉપરોક્ત), જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ સંદર્ભમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૧૪૯. તેમ છતાં, અમે આવી સમિતિઓને સાવચેતીનો એક સંકેત આપવા ઇચ્છીએ છીએ. અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે આ રીતે રચાયેલી કેટલીક સમિતિઓની કાર્યપદ્ધતિની કડક ટીકા કરી છે. દૃઢ ઉદાહરણોનો ઉલ્લેખ કરીને એ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે કેટલીક સમિતિઓએ એવા અધિકારો સ્વીકારી લીધા છે અને એવા કાર્યો કર્યા છે, જે તેમને ઇસ્લામિક એકેડેમી દ્વારા ક્યારેય આપવામાં આવ્યા નહોતાં અથવા આપવા મંજૂર પણ કરવામાં આવ્યા નહોતાં. કેટલીક સમિતિઓના ચોક્કસ નિર્ણયો અંગે ગંભીર ટીકા કરવામાં આવી હતી અને એ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે તેમની દ્વારા મંજૂર કરાયેલ ફી માળખું અત્યંત નીચું હતું, જેના પરિણામે સંસ્થાઓનું સંચાલન લગભગ અસંભવ બની ગયું છે અથવા સંસ્થાઓને નુકસાન સાથે ચલાવવાની ફરજ પડી છે. કેટલીક સંસ્થાઓમાં શિક્ષકોએ પોતાની નોકરી છોડી અન્ય સંસ્થાઓમાં જતા રહ્યા હતા, કારણ કે સમિતિઓ દ્વારા મંજૂર કરાયેલા વેતન સામે પ્રતિભાશાળી અને ઉચ્ચ લાયકાત ધરાવતા શિક્ષકોને જાળવી રાખવું સંચાલન માટે શક્ય નહોતું. સમિતિઓનું નેતૃત્વ કરતા

નિવૃત્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશોને હિસાબી અને સંચાલન વિષયક નિષ્ણાતોની સહાય ઉપલબ્ધ હોય છે. તેમને વિવાદી પક્ષકારોને સાંભળવાનો લાભ પણ પ્રાપ્ત છે. અમારી અપેક્ષા છે કે સમિતિઓ, જ્યાં સુધી તેઓ કાર્યરત રહે, ત્યાં સુધી વધુ સંવેદનશીલ રહે અને હકીકતોનો યોગ્ય વિચાર કરીને તર્કસંગત અને વાજબી રીતે કાર્ય કરે. તેઓએ ફી માળખાઓનું સામાન્યકરણ કરસાથે દૂર રહેવું જોઈએ અને જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં, કોઈ વ્યક્તિગત સંસ્થા માટે આદર્શ તથા વાજબી ફી માળખું શું હોઈ શકે તે જાણવા માટે, તે સંસ્થાના હિસાબો, યોજનાઓ, આયોજન અને અંદાજપત્રોમાં પ્રવેશ કરીને તેની તપાસ કરવી જોઈએ.

પ) તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હિસાબ અને વ્યવસ્થાપનના નિષ્ણાતોની સહાયતા મેળવ્યા વિના, એફ.આર.સી. સંબંધિત શાળાઓની ફી નક્કી કરી શક્યું ન હોત.

૨૮. તે બાદ, રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજીઓના આ સમૂહમાં અન્ય એવા મુદ્દાઓ ઉદ્ભવે છે, જે સામાન્ય નથી અને તેથી, આવા મુદ્દાઓનો વ્યક્તિગત રીતે વિચાર કરવામાં આવશે.

૨૯. વિશેષ સિવિલ અરજી નં. ૧૮૮૯૪/૨૦૧૯ તથા સંલગ્ન બાબતોમાં હાજર રહેલા શિખેલા વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી તુષાર હેમાણી, જેઓને વિધવાન વકીલવિધવાન વકીલવિધવાન વકીલસુશ્રી વૈભવી પરીખે સહાયતા આપી હતી, તેમણે રજૂઆત કરી કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ના વ્યાપને ધ્યાનમાં લેતા, વાજબીપણું/આવશ્યકતાનો ખ્યાલ અધિનિયમની યોજનામાં નિર્ધારિત કરવામાં આવેલો નથી, કારણ કે ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે વિચારવા યોગ્ય એકમાત્ર માપદંડ એ છે કે સ્વવિત્તપોષિત શાળા નફાખોરીમાં પ્રવૃત્ત છે કે અતિશય ફી વસૂલ કરે છે કે નહીં. તેમની રજૂઆતોના સમર્થનમાં ગુજરાત સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ની કલમ ૬૬નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો, જે નફાના વિનિયોગ અંગે જોગવાઈ કરે છે, જેથી ઉપમા સ્વરૂપે દર્શાવી શકાય કે પરસ્પરતાના સિદ્ધાંત પર કાર્ય કરતી સહકારી મંડળી માટે પણ કાયદો ઉપાર્જિત વ્યાજ, બેડ ડેટ્સ, ઘસારો, કર્મચારીઓની કાનૂની જવાબદારીઓ વગેરેના સંબંધમાં વિનિયોગ કરવા યોગ્ય નફાનો વિચાર કરવાની જોગવાઈ કરે છે.

૩૦. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હેમાણીએ કંપનીઓ અધિનિયમ, ૨૦૧૩ ની જોગવાઈઓનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો, ખાસ કરીને તેની કલમો ૧૨૩, ૧૯૮ અને અનુસૂચિ-૨ નો, જેમાં ડિવિડન્ડની જાહેરાત, તેની ચુકવણી અને નફાની ગણતરી સાથે તેની અનુસૂચિ-૨ માં નિર્ધારિત ઘસારા ની ગણતરી અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જેથી તેઓ રજૂ કરી શકે કે સંસ્થાના નફાનું નિર્ધારણ

કરવા માટે ઘસારા ની ગણતરી અને તેની જોગવાઈ કરવા બાબતે વિવિધ અધિનિયમો હેઠળ વૈધાનિક જોગવાઈઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે.

૩૧. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હેમાણીએ પણ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા જારી કરાયેલ “બિનનફાકારક સંસ્થા માટે હિસાબી વ્યવસ્થા” અંગેની ટેકનિકલ માર્ગદર્શિકાનો ઉલ્લેખ કર્યો અને તેના પર આધાર મૂક્યો, જેમાં બિનનફાકારક સંસ્થા દ્વારા અવમૂલ્યન રૂપે થતી અનાણાકીય ખર્ચની ગણના કરવાની જોગવાઈ પણ કરવામાં આવી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો નિર્ધાર કર્યો છે કે શાળા સંચાલનોને નફાખોરી કર્યા વિના અથવા અતિશય ફી વસૂલ્યા વિના વાજબી વધારાવધારાો રાખવાનો હક છે અને તેથી, ફી નક્કી કરવા માટે, બિનનફાકારક સંસ્થા માટે હિસાબી વ્યવસ્થા સંબંધે ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકા, વસૂલવા પાત્ર અવમૂલ્યનની ગણતરી કરીને વાજબી વધારાવધારાો નક્કી કરવા માટે સંબંધિત ગણાશે.

૩૨. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હેમાણીએ પણ દિલ્લી ઇલેક્ટ્રિસિટી રેગ્યુલેટરી કમિશન વિ. બી.એસ.ઈ.એસ. યમુના પાવર લિમિટેડ અને અન્ય, ૨૦૦૭ (૩) એસ.સી.સી. ૩૩ માં અહેવાલિત સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે વિજળીના શુલ્ક નિર્ધારણના પ્રશ્નનો વિચાર કરતાં ઠરાવ્યું હતું કે અવમૂલ્યન એ ખર્ચનું એવું વહેંચાણ છે કે જેથી સંપત્તિના અપેક્ષિત

ઉપયોગી આયુષ્ય દરમ્યાન દરેક હિસાબી અવધિમાં અવમૂલ્યનીય રકમનો વાજબી હિસ્સો વસૂલ કરી શકાય. અવમૂલ્યનમાં એવી સંપત્તિઓનું અમોર્ટાઇઝેશન પણ સમાયેલું છે જેઓનું ઉપયોગી આયુષ્ય પૂર્વનિર્ધારિત હોય છે અને તેમાં ઉપયોગની પ્રક્રિયા દ્વારા સાધનોના ક્ષયનો પણ સમાવેશ થાય છે. વધુમાં એવું પણ ઠરાવાયું હતું કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અપેક્ષા રાખે છે કે કોઈ સંપત્તિ સાથે સંકળાયેલા આર્થિક લાભો વર્ષોના ગાળામાં ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે એવી સંપત્તિ બેલેન્સ શીટમાં માન્ય થાય છે. અનુરૂપ રીતે, એવી સંપત્તિની એવી કિંમત અથવા મૂલ્ય હોય છે જેને માપી શકાય અને આવક તથા ખર્ચનું સમીકરણ કરવું હિસાબી પદ્ધતિ હેઠળ મહત્વનું કાર્ય છે અને અવમૂલ્યન આ કાર્યનો એક ભાગ છે જેથી નિશ્ચિત વર્ષનો એવો ખર્ચ વહેંચી શકાય જે તે વર્ષ માટે અપેક્ષિત આવક સાથે સુસંગત રહે. તેથી સર્વોચ્ચ અદાલતે સમીકરણની સંકલ્પનાનો અવલંબ કર્યો, જેના અનુસાર થયેલા ખર્ચ અને આવકની નિશ્ચિત બાબતની કમાણી વચ્ચેના સીધા સંબંધના આધારે નફા અને નુકસાનના હિસાબમાં ખર્ચને માન્ય કરવામાં આવે છે, અને એવું ઠરાવાયું હતું કે અવમૂલ્યન સમીકરણની આ સંકલ્પનાને સહાય કરે છે અને કુલ કોસ્ટ મેથડ (એફ.સી.એમ.) આવકના સમીકરણની પદ્ધતિ છે (આવક અને ખર્ચ). આ પદ્ધતિ એ આધાર પર આગળ વધે છે કે આવક અને ખર્ચનું યોગ્ય સમીકરણ ત્યારે જ શક્ય બને જ્યારે કુલ સંપત્તિઓનું અનુપાતીય ધોરણે અવમૂલ્યન કરવામાં આવે. તેથી એફ.સી.એમ. અહેવાલિત કમાણીમાં વિકાર આવતો અટકાવે છે અને આ સંદર્ભમાં વિતરણપાત્ર નફા અને રોકડ નફા વચ્ચેનો ભેદ ધ્યાનમાં રાખવો જરૂરી છે. અવમૂલ્યન રોકડ

નફામાં ઘટાડો કર્યા વિના વિતરણપાત્ર નફામાં ઘટાડો કરે છે અને બંને વચ્ચેનો તફાવત એવી રકમ છે જે કંપનીએ ભવિષ્યમાં બદલાની કિંમત પૂરી કરવા માટે જાળવી રાખવાની હોય છે. આ સંદર્ભમાં, અમદાવાદ મિસેલેનિયસ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ વર્ક્સ યુનિયન વિ. અમદાવાદ ઇલેક્ટ્રિસિટી કો. લિ., એ.આઇ.આર. ૧૯૬૨ એસ.સી. ૧૨૫૫ ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે અવમૂલ્યનથી યુટિલિટી વિજળી પુરવઠા બદલ ગ્રાહકો પાસેથી વસૂલ કરવાના શુલ્ક નક્કી કરી શકે છે અને વિજળી હિસાબી પદ્ધતિ હેઠળ ખર્ચની એક વસ્તુ તરીકે અવમૂલ્યનની ગણતરી કરતી વખતે તેને આવકવેરા અધિનિયમની જોગવાઈઓનું અનુસરણ કરવાની જરૂર નથી. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સ્વનિર્ભર શાળાના મામલાની હકીકતોમાં પણ ભવિષ્યમાં બદલાની કિંમત પૂરી કરી શકાય તે માટે શિક્ષણ આપવા માટેના આવશ્યક ખર્ચ તરીકે અવમૂલ્યનનો વિચાર કરવો જરૂરી છે, કારણ કે એવું કહી શકાય નહીં કે શાળાઓએ ફક્ત વાસ્તવમાં થયેલા ખર્ચને પૂરા કરવા માટે જ ફી વસૂલવી જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળાઓએ સંપત્તિના બદલાના હેતુસર પણ આવક ઉત્પન્ન કરવાની હોય છે અને તે સંદર્ભમાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ તથા યોજનાના અંતર્ગત અવમૂલ્યનને અમાન્ય ગણવાનું કલ્પી શકાય નહીં.

૩૩. આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૩૬ તેમજ એસ.એ. બિલ્ડર્સ લિ. વિ. કમિશનર ઓફ ઇનકમ ટેક્સ, જે (૨૦૦૭) ૨૮૮ આઈટીઆર ૧ (એસસી)

માં અહેવાલિત છે, તે સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર ઉછીના મૂડી પર વ્યાજની મંજૂરી અંગે આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૩૬(૧)(૩) ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતાં એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે કલમ ૩૬(૧)(૩) ની જોગવાઈમાં આવેલ “ધંધાના હેતુ માટે” શબ્દપ્રયોગનો વ્યાપ “આવક, નફો અથવા લાભ કમાવવાના હેતુ માટે” શબ્દપ્રયોગ કરતાં વધુ વિશાળ છે અને ત્યારબાદ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો આગોતરા રકમો ધંધાના હેતુ માટે મેળવવામાં આવી હોય તો ઉછીના ધિરાણ પરનું વ્યાજ મંજૂર કરવું જ પડે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે શાળાઓ શિક્ષણ આપવાના હેતુ માટે ધિરાણ લે છે, ત્યારે આવા ધિરાણ પર ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજને શાળાએ જે હેતુ માટે એવું ધિરાણ મેળવ્યું હોય તે સંપત્તિના આયુષ્યના સંદર્ભમાં નહીં પરંતુ પરતફેરની સમયસૂચિના સંદર્ભમાં મંજૂર ખર્ચ તરીકે ગણવામાં આવવું જરૂરી છે.

૩૪. સંબંધિત અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ધવલ દવે અને વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી પર્સી કવીના એ અન્ય વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો અપનાવી.

૪- દરેક અરજીમાં અન્ય મુદ્દાઓ માટે અરજદારોની રજૂઆતો:

૩૫. ત્યારબાદ, સંબંધિત અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી મિતુલ શેલાત તથા અન્ય વિદ્વાન વકીલોએ, જે મુદ્દાઓ સામાન્ય નથી તે સંબંધિત તથ્યોના સંદર્ભમાં નીચેની અરજીઓના તથ્યોનો ઉલ્લેખ કર્યો; જોકે, સામાન્ય મુદ્દાઓ સામેલ ધરાવતી અરજીઓનો અહીં નીચે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી.

૧) સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૫૬/૨૦૨૧

અ) નાસ્તા માટેના ખર્ચનો અસ્વીકાર:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફીનું પુનર્નિર્ધારણ

સમિતિએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ રદ કર્યો અને એફ.આર.સી.ને નાસ્તા તરફના ખર્ચનો સમાવેશ કર્યા વગર/તે માટે જોગવાઈ કર્યા વગર નવો ડી નોવો આદેશ પસાર કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે એફ.આર.સી.એ અગાઉનો આદેશ સંપૂર્ણપણે બદલી નાખ્યો અને તેણે અગાઉ નિર્ધારિત કરેલી ફીની રકમની સરખામણીએ તેમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો કર્યો. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ તેની સત્તાની મર્યાદામાં ન આવતું હોવા છતાં રૂપિયા ૩૦૦૦/- જેટલી નાસ્તાની જોગવાઈ અલગથી કરી હતી. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે પુનર્વિચાર સત્તાધિકારીએ મામલો માત્ર એટલી હદ સુધી જ પરત મોકલ્યો હતો કે જેમાં નાસ્તા તરફના વધારાના ખર્ચને ધ્યાનમાં લીધા વગર

આદેશ પસાર કરવો. તેમ છતાં, એફ.આર.સી.એ કોઈ વાજબી કારણ વિના ફી રૂપિયા ૨૧,૦૦૦/- માંથી ઘટાડીને રૂપિયા ૧૬,૦૦૦/- કરી દીધી. તેથી, રજૂ કરવામાં આવ્યું કે તે જ રદ કરવામાં આવે.

૨) વિશેષ દિવાળી અરજી નં.૨૧૩૧/૨૦૨૧

ક) નાસ્તા માટે થયેલા ખર્ચની અમાન્યતા:

એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી સુધારો

સમિતિએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશને રદ કર્યો અને એફ.આર.સી.ને નાસ્તો/બ્રંચ/ભોજન સાથે સંબંધિત ખર્ચને બાકાત રાખ્યા બાદ નવો ડી નોવો આદેશ પસાર કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો.

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ અગાઉનો આદેશ સંપૂર્ણપણે બદલી નાખ્યો હતો અને તેણે અગાઉ નક્કી કરેલી ફીની રકમની સરખામણીએ તેમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો કર્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ નાસ્તા માટે રૂ. ૩૦૦૦/-ની અલગ જોગવાઈ કરી હતી, જો કે તે તેના અધિકારક્ષેત્રમાં નહોતું. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે પુનર્વિચાર સત્તાધિકારીએ મામલો માત્ર એટલી હદ સુધી જ પરત મોકલ્યો હતો કે નાસ્તા તરફના વધારાના ખર્ચનો વિચાર કર્યા વગર આદેશ પસાર કરવામાં આવે. છતાં, એફ.આર.સી.એ રૂ. ૨૧,૦૦૦/-માંથી ફી ઘટાડીને રૂ. ૧૩,૦૦૦/- કરી દીધી હતી, તે માટે

કોઈ ચુકિતસંગત કારણ નહોતું. તેથી, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે તે જ રદ કરવામાં આવે.

૩) વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૩૯૫૯/૨૦૨૧

અ) સંબંધિત વર્ષના હિસાબોની અવગણના:

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.નો આદેશ ભૂલભર્યો છે, કારણ કે એફ.આર.સી.એ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ના લેખાપરીક્ષિત હિસાબોની બદલે ૨૦૧૬-૨૦૧૭ના લેખાપરીક્ષિત હિસાબોને ધ્યાનમાં લઈને કાર્યવાહી કરી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ અરજદાર-શાળાએ ઉઠાવેલા મુદ્દાઓનો વિચાર કર્યો નથી અને માત્ર એટલું જ ઠરાવ્યું છે કે જ્યાં સુધી એફ.આર.સી. દ્વારા ૨૦૧૬-૨૦૧૭ના આંકડા અપનાવવાનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી અરજદાર-શાળાના પ્રતિનિધિઓ મેળ બેસાડવા માટેની વિગતો અને આંકડા દર્શાવી શક્યા ન હતા, છતાં ૨૦૧૬-૨૦૧૭ને અનુરૂપ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા અપનાવવામાં પ્રત્યક્ષ ભૂલ છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સંબંધિત વર્ષના હિસાબોને ધ્યાનમાં ન લેવાના મુદ્દે, જે અરજદાર-શાળા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, તેના સંબંધમાં ફી રિવિઝન કમિટીએ કોઈ વિશિષ્ટ નિષ્કર્ષ આપ્યો નથી.

બ) કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં આર.ટી.ઈ.ના વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ:

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કુલ ૬૨૯ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાંથી આર.ટી.ઈ. હેઠળના વિદ્યાર્થીઓ ૧૧ હતા અને નિઃશુલ્ક વિદ્યાર્થીઓ ૨૬ હતા, તેથી વિદ્યાર્થીઓની વાસ્તવિક સંખ્યા ૫૯૨ થાય છે અને તેથી પ્રતિ વિદ્યાર્થી સરેરાશ ખર્ચ ૫૯૨ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાના આધારે ગણવો જોઈએ અને તે મુજબ પ્રતિ વિદ્યાર્થી સરેરાશ ખર્ચ રૂ. ૭૨,૭૮૫/- થાય. તેમ છતાં, એફ.આર.સી.એ કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાના ૪%ને શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળના વિદ્યાર્થીઓ ગણ્યા છે અને તે આધારે પ્રતિ વિદ્યાર્થી ખર્ચ નક્કી કર્યો છે, જે યોગ્ય પદ્ધતિ નથી અને તેને રદ કરવો જરૂરી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ આવા નિષ્કર્ષો તથા એફ.આર.સી. દ્વારા કરાયેલ ગણતરીનો વિચાર કર્યો નથી અને સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ આપી આવા આંકડા નક્કી કર્યા છે, જેમનો કોઈ આધાર જ નથી અને તેથી ફી રિવિઝન કમિટીએ પસાર કરેલો આક્ષેપિત આદેશ પણ રદ કરવો આવશ્યક છે.

ગ) રોકાણ પર વળતર (આર.ઓ.આઈ.):

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર શાળાના હિસાબી પુસ્તકોમાં સંપત્તિ તરીકે દર્શાવાતી કેટલીક સ્થિર સંપત્તિઓનો ઉપયોગ માત્ર શાળા દ્વારા જ કરવામાં આવે છે અને તે સમયબિંદુએ શાળાની પાસે પૂરતી વધિયાત નિધિ ઉપલબ્ધ ન હોસાથી, ઉક્ત સંપત્તિઓ અરજદાર શાળા દ્વારા ખરીદવામાં આવી હતી અને તેથી શાળાની માલિકીની ઉક્ત સ્થિર સંપત્તિઓનો હિસાબ હિસાબી

પુસ્તકોમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. આગળ એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સ્થિર સંપત્તિઓનો ઉપયોગ માત્ર શાળા દ્વારા જ થતો હોઈ, સમાજની માલિકીની એવી સ્થિર સંપત્તિઓના ખર્ચ મૂલ્ય પર તેના બદલે રોકાણ પર વળતર (આર.ઓ.આઈ.) મંજૂર થવું જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, તેમ છતાં, એફ.આર.સી.એ અરજદાર શાળાની આવી રજૂઆતનો વિચાર કર્યો ન હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિએ ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દા પર સ્વતંત્ર તારણો આપ્યા નથી અને એ ઠરાવ્યું છે કે અરજદાર-શાળાના કિસ્સામાં એફ.આર.સી. દ્વારા ગણી કાઢવામાં આવેલ રોકાણ પરનું વળતર ન્યાયસંગત અને યોગ્ય છે.

ડ) જાળવણી ખર્ચની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. એ નામંજૂર કર્યું છે અરજદાર દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલા જાળવણી ખર્ચના ૭૫%ને, અરજદાર-શાળા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓનો વિચાર કર્યા વિના, સ્વીકારવામાં આવ્યા હતા, જેને ફી સુધારણા સમિતિએ પણ સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષો નોંધ્યા વિના પુષ્ટિ કરી હતી.

ઈ) વૈકલ્પિક ખર્ચને મંજૂરી ન આપવી:

અરજીકર્તા શાળાએ કરેલા પ્રસ્તાવને ધ્યાનમાં લીધા વિના તથા તે નક્કી કરવા માટે કોઈપણ કારણો આપ્યા વિના, એફ.આર.સી. તેમજ ફી રિવિઝન કમિટીએ

શાળા દ્વારા શિક્ષણ આપવામાં આવતી વૈકલ્પિક પ્રવૃત્તિ માટેની ફી નિર્ધારિત કરી હોવાનું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

જ) વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૧૩૪૧/૨૦૨૨

ક) વિચારાધીન માન્ય વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા:

એવો પ્રતિવાદ કરવામાં આવ્યો હતો કે પુનર્વિચાર અરજીમાં એફ.આર.સી.એ શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા અંગે મનસ્વી આંકડો સ્વીકારી ફી નક્કી કરવાની કાર્યવાહી કરી છે. એવો પણ પ્રતિવાદ કરવામાં આવ્યો હતો કે એફ.આર.સી. દ્વારા વિચારણામાં લેવાયેલ આંકડો વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે ૮૧૭ વિદ્યાર્થીઓ અને વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦૨૦ માટે ૮૪૪ વિદ્યાર્થીઓનો છે, જ્યારે હકીકતમાં વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ દરમિયાન અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓની કુલ સંખ્યા માત્ર ૭૦૩ હતી અને તે મુજબ પ્રતિ વિદ્યાર્થી ફી રૂ. ૮૨,૮૫૦/- નક્કી કરવામાં આવી હતી. આથી, એફ.આર.સી.ની મનમાની અને ઈચ્છા મુજબ કલ્પિત આંકડાઓ અપનાવવામાં આવ્યા છે.

બ) વિદ્યાર્થીઓની કુલ સંખ્યામાં સ્ટાફના બાળકો એવા વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ:

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. એ આ હકીકત અવગણેલી છે કે શાળાના સ્ટાફના સભ્યોના બાળકોને શાળાની સમાવેશિતા અને પ્રોત્સાહન

નીતિના ભાગરૂપે નિશુલ્ક શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. ફીની વિચારણા કરવા માટે ફી ચૂકવતા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાને ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે. તેથી, સમીક્ષા દરમિયાન એફ.આર.સી. એ શિક્ષણના ખર્ચની પૂર્ણતા કરવા માટે શાળા દ્વારા પ્રતિ વિદ્યાર્થી ઉત્પન્ન થનારી આવક નક્કી કરવાની દૃષ્ટિએ શાળામાં અભ્યાસ કરતા પરંતુ ફી ન ચૂકવતા વિદ્યાર્થીઓને બહાર રાખવા જરૂરી હતું.

ક) ધોરણ ૬ થી ધોરણ ૮ માટે પ્રસ્તાવિત ફીની ખોટી ધારણા: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ તેના અગાઉના આદેશની સમીક્ષા કરતી વખતે ધોરણ-૬ થી ૮ માટે શિક્ષણ ખર્ચ રૂપિયા ૮૨,૫૦૦/- તરીકે ભૂલથી નિર્ધારિત કર્યો હતો. જોકે, એફ.આર.સી.એ એ નિષ્કર્ષ પર આવીને કે અરજદારે રૂપિયા ૮૦,૦૦૦/- ની ફી પ્રસ્તાવિત કરી હતી અને વિદ્યાર્થીદીઠ ખર્ચ અનુસાર એફ.આર.સી. દ્વારા નિર્ધારિત રૂપિયા ૮૨,૫૦૦/- ની ફી માંગવાનો અરજદાર હકદાર નથી, તે નિર્ધારણને અમલમાં મૂક્યું ન હતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હકીકતમાં અરજદાર શાળા દ્વારા રજૂ કરાયેલા પ્રસ્તાવમાં ધોરણ-૬ થી ૮ માટે પ્રસ્તાવિત ફી રૂપિયા ૧,૮૦,૦૦૦/- હતી. તેથી, કોષ્ટકમાં દર્શાવાયેલ રૂપિયા ૮૦,૦૦૦/- નો આંક માત્ર ટાઈપની ભૂલ હતી અને એફ.આર.સી.એ નોંધપાત્ર દસ્તાવેજી નોંધ પર સ્પષ્ટ દેખાતી ભૂલ કરી હતી.

ઘ) વૈકલ્પિક પ્રવૃત્તિઓની ફીનું નિર્ધારણ: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે અરજદાર શાળાએ હાથ ધરેલી વૈકલ્પિક પ્રવૃત્તિઓ માટે

અરજદાર શાળાએ કરેલા ખર્ચનો પુનર્વિચારમાં એફ.આર.સી. દ્વારા વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી અને તેથી પડકારાયેલ આદેશ રદ કરવો આવશ્યક છે.

૫) વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૪૫૪/૨૦૨૨ મકાન અને જાળવણી ખર્ચ તેમજ જાહેરાત ખર્ચનો અસ્વીકાર: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર શાળાને કોઈ પણ વિગતો/સ્પષ્ટતા રજૂ કરવાની કોઈ તક આપ્યા વિના એફ.આર.સી.એ મકાન જાળવણી ચાર્જસ માટે થયેલા કુલ ખર્ચના ૨/૩ ભાગનો તેમજ જાહેરાત ખર્ચના ૧૦૦% એટલે કે રૂપિયા ૧,૫૬,૬૧૨/- નો અસ્વીકાર કર્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ એ આધારે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી કે ફીના નિર્ધારણ માટેના દાવાને ન્યાયસંગત ઠેરવવું એ અરજદાર શાળાની ફરજ છે અને જે મથાળાં હેઠળ વિશિષ્ટ ખર્ચ ઓડિટ કરાયેલા હિસાબોમાં દર્શાવાયા છે તેમાંથી ભિન્ન કોઈ વિશેષ અથવા અનોખા તથ્યો હોય તો તે અદાલત સમક્ષ મૂકવાનો ભાર અરજદાર શાળાની ઉપર છે. તેમ છતાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદારોને અરજદાર શાળાએ દાવો કરેલા ખર્ચ અંગે કોઈ સમજૂતી આપવા અથવા પોતાનાં ઉપર રહેલો ભાર ઉતારવાની ક્યારેય તક આપવામાં આવી નહોતી.

૬) વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૩૩૪૧/૨૦૨૨ ક) પ્રતિ વિદ્યાર્થી નિર્ધારિત ફી સ્વીકાર્ય પ્રતિ વિદ્યાર્થી ખર્ચ કરતાં ઓછી છે: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી

કે પ્રતિ વિદ્યાર્થી શિક્ષણ ખર્ચ નક્કી કરવા માટે શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓની વાસ્તવિક સંખ્યા અંગે એફ.આર.સી.એ વિચાર કર્યો નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રાથમિક અને ઉચ્ચ પ્રાથમિક માટે એફ.આર.સી.એ પ્રતિ વિદ્યાર્થી ખર્ચ રૂપિયા ૬૮,૫૭૫/- નક્કી કર્યો છે, જ્યારે એફ.આર.સી. દ્વારા મંજૂર કરાયેલી ફી અનુક્રમે રૂપિયા ૪૧,૭૦૦/- અને રૂપિયા ૪૬,૨૦૦/- જેટલી નોંધપાત્ર રીતે ઓછી છે. તેથી એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ મુજબ, શાળાએ પ્રાથમિક વિભાગ માટે પ્રતિ વિદ્યાર્થી રૂપિયા ૨૬,૮૭૫/- અને ઉચ્ચ પ્રાથમિક વિભાગ માટે પ્રતિ વિદ્યાર્થી રૂપિયા ૨૨,૩૭૫/- નું નુકસાન સહન કરીને શાળા ચલાવવી પડે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. દ્વારા ફીનું આવું મનસ્વી અને અયોગ્ય રીતે કરાયેલ નિર્ધારણ, ખર્ચના આવા અસ્વીકારની પુષ્ટિ માટે કોઈ કારણ આપ્યા વિના અને પડકારાયેલ આદેશમાં કોઈ ચર્ચા કર્યા વિના, ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ યથાવત્ રાખ્યું હતું.

ખ) મકાન અને જાળવણી ખર્ચ, જાહેરાત ખર્ચ વગેરે જેવા ખર્ચનો અસ્વીકાર:
એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ મકાન અને જાળવણી ખર્ચના ૨/૩ ભાગનો તેમજ શાળા સંચાલન દ્વારા કરાયેલ રૂપિયા ૮૮૦૦/- ના જાહેરાત ખર્ચના ૧૦૦% નો અસ્વીકાર કર્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે મકાન જાળવણીનો અર્થ શાળાના મકાનની દેખભાળ અને જાળવણી માટે થયેલો ખર્ચ તેમજ વિદ્યુત અને યાંત્રિક સલામતી સુનિશ્ચિત કરવા માટે થયેલો

ખર્ચ થાય છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવા ખર્ચ શિક્ષણ માટે કરાયેલા નથી એમ માનીને તેનો અસ્વીકાર કરવો યોગ્ય નથી, કારણ કે જાળવણીમાં કોઈ બેદરકારી વિદ્યાર્થીઓના જીવનને જોખમમાં મૂકી શકે છે અને તેથી આવા ખર્ચનો અસ્વીકાર કરીને એફ.આર.સી.એ ભૂલ કરી છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ શાળાનું પ્રથમ વર્ષ હતું અને શાળાના પ્રારંભ તથા પ્રવેશ અંગે વાલીઓને જાણ કરવા માટે શાળાએ કેટલાક ખર્ચ કરવા પડ્યા હતા, તેનો એફ.આર.સી.એ વિચાર કર્યો નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે મુદ્દાઓ અંગે કોઈ ચર્ચા કર્યા વિના અથવા કોઈપણ કારણ દર્શાવ્યા વિના, ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની આ રીતે પુષ્ટિ કરી કે પડકારાયેલ આદેશમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર નથી, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે સમિતિએ હાલની અરજીમાં શાળા ચલાવતા ટ્રસ્ટ દ્વારા સંચાલિત અન્ય શાળાઓમાં ખર્ચના અસ્વીકાર અંગે સમાન દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો.

૭) વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૫૩૦૨/૨૦૨૦

ક) તબીબી ખર્ચની નામંજૂરી:

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે રૂ. ૧૯,૯૫,૫૧૦/- ના વિવિધ ખર્ચ સામે, રૂ. ૧૮,૩૪,૯૩૨/- ની રકમ એફ.આર.સી. દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી

હતી અને તબીબી ખર્ચ તરીકે રૂ. ૨૦,૧૨,૬૯૪/- ની રકમ, અભિલેખ પર કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ ન હોવાને કારણે, એફ.આર.સી. દ્વારા વિચારવામાં લેવામાં આવી નહોતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ આ પાસાનું બિલકુલ વિચારણું કર્યું નથી અને સીધા જ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખવા આગળ વધ્યું, જે ગેરકાયદેસર અને મનસ્વી છે.

બ) વૈકલ્પિક પ્રવૃત્તિઓની ફી નિશ્ચિત છે, ખાસ કરીને ભોજન ખર્ચના સંબંધમાં: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર-શાળાના પ્રસ્તાવ પત્રકમાં રૂ. ૨૨,૦૦૦/- ની રકમના ૫૦% નો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં બ્રંચ/ભોજન ખર્ચનો સમાવેશ થતો હતો અને અરજદાર-શાળાએ આપેલા પ્રસ્તાવમાં પ્રતિ વિદ્યાર્થી ખર્ચ રૂ. ૨૧,૩૫૮/- દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. એ ઠરાવ્યું છે કે અરજદાર-શાળાએ વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ ના હિસાબ ચકાસેલ હિસાબોમાં ભોજન ખર્ચ હેઠળ રૂ. ૨૮,૭૪,૦૦૦/- દર્શાવ્યા છે અને કારણ કે ૫૦% વિદ્યાર્થીઓ ભોજન લે છે, ૧૭૧૦ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૮૫૫ વિદ્યાર્થીઓ આવી ભોજન સુવિધાનો ઉપયોગ કરતા હશે અને તેથી એફ.આર.સી. મુજબ ભોજન ખર્ચ રૂ. ૩૩૬૧/- ગણવામાં આવશે. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. એ ઠરાવ્યું છે કે ભોજન ખર્ચ માટે અરજદાર-શાળાએ ખર્ચેલી રૂ. ૧,૬૩,૮૬,૮૮૮/- ની રકમનો આધાર નોંધપોથીમાંથી મળતો નથી અને તે અનુસાર એફ.આર.સી. એ વૈકલ્પિક ફી

રૂ.૩૫૦૦/- નિશ્ચિત કરી, જે અન્યાયી છે અને આવા નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે કોઈ કારણ આપ્યા વગર કરવામાં આવી છે. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી સુધારા સમિતિએ ૩૧.૩.૨૦૧૮ ની સ્થિતિએ હિસાબ ચકાસેલ હિસાબોને ધ્યાનમાં લઈ વૈકલ્પિક પ્રવૃત્તિઓ માટે માત્ર રૂ.૧૧,૩૧,૭૬૦/- મંજૂર કર્યા હતા, પરંતુ આ આંકડાએ પહોંચવા માટે કોઈ કારણ આપ્યું નહોતું અને તેથી ફી સુધારા સમિતિ દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ મનનો ઉપયોગ કર્યા વિના કરવામાં આવ્યો છે અને ન્યાયસંગત નથી.

૮) વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૬૮૫૪/૨૦૨૦ સાથે વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૪૨૩૬/૨૦૨૨ સાથે વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૪૩૮૫/૨૦૨૨

અ) ક્ષેત્રભ્રમણ ખર્ચ નામંજૂર કરવો:

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ ક્ષેત્રભ્રમણ ખર્ચના મથાળામાં થયેલા ખર્ચને નામંજૂર કર્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ ૧૦૫૩ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા પ્રાથમિક અને ઉચ્ચ પ્રાથમિક વર્ગ માટે ક્ષેત્રભ્રમણ ખર્ચ પેટે રૂ. ૬,૩૪,૩૮૭/- નામંજૂર કર્યા હતા અને ૨૭૬ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા માધ્યમિક વર્ગ માટે રૂ. ૧,૪૬,૪૮૭/- નામંજૂર કર્યા હતા. એફ.આર.સી.એ ૨૦૮ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગ માટે ક્ષેત્રભ્રમણ પેટે રૂ. ૧,૦૦,૪૦૩/- પણ નામંજૂર કર્યા હતા. એવી રજૂઆત

કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. ક્ષેત્રભ્રમણ બાળકોને વાસ્તવિક સમયનો અનુભવ પ્રદાન કરે છે, જે તેમના શિક્ષણના હેતુઓ માટે આવશ્યક છે, તે બાબતનું ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગયું અને કોઈપણ પ્રકારના ચુકિતસંગત કારણ વિના આવા ખર્ચને નામંજૂર કર્યો.

એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી

અરજદાર-શાળા દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોનો વિચાર કર્યા વિના અને કોઈ કારણો દર્શાવ્યા વિના, પુનર્વિચાર સમિતિએ માત્ર એટલું જણાવતાં એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખવાનો ઉપક્રમ કર્યો કે એફ.આર.સી.એ ઓડિટ અહેવાલના આધારે કેટલીક ખર્ચની રકમોની ગણતરી કરી અને કોઈપણ પ્રકારનું કારણદર્શન આપ્યા વિના ફી નક્કી કરી છે અને તેથી એવો આદેશ રદ કરવો આવશ્યક છે.

બ) શિક્ષણ ખર્ચની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ શિક્ષણ ખર્ચના મથક હેઠળ થયેલા ખર્ચને અમાન્ય ઠેરવ્યો છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ ૧૦૫૩ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા પ્રાથમિક અને ઉચ્ચ પ્રાથમિક વર્ગ માટે શિક્ષણ ખર્ચ બાબતે રૂ. ૯,૨૪,૦૦૦/- અને ૨૭૬ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા માધ્યમિક વર્ગ માટે રૂ. ૨,૨૨,૦૦૦/- અમાન્ય ઠેરવ્યા હતા. એફ.આર.સી.એ ૨૦૮ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગ માટે શિક્ષણ ખર્ચ બાબતે રૂ. ૧,૬૫,૦૦૦/- પણ અમાન્ય ઠેરવ્યા હતા. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે

કોઈપણ પ્રકારના ન્યાયસંગત કારણ વિના, એફ.આર.સી.એ આવા ખર્ચને અમાન્ય ઠેરવ્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ ઉક્ત મુદ્દા અંગે વિચાર કર્યો નથી અને એફ.આર.સી. દ્વારા નોંધાયેલા નિષ્કર્ષો સાથે માત્ર સહમતી દર્શાવી છે, પરંતુ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આવા આદેશની પુષ્ટિ કરવા માટે કોઈ કારણો આપ્યા નથી.

ક) પરામર્શ ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ પરામર્શ ખર્ચના મથાળા હેઠળ થયેલા ખર્ચને નામંજૂર કર્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ ૧૦૫૩ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા પ્રાથમિક અને ઉચ્ચ પ્રાથમિક વર્ગ માટે પરામર્શ ખર્ચ બાબતે રૂપિયા ૯,૪૨,૦૦૦/- નામંજૂર કર્યા હતા અને ૨૭૬ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા માધ્યમિક વર્ગ માટે રૂપિયા ૪,૯૫,૦૦૦/- નામંજૂર કર્યા હતા. એફ.આર.સી.એ ૨૦૮ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગ માટે પણ પરામર્શ ખર્ચ બાબતે રૂપિયા ૪,૫૦,૦૦૦/- નામંજૂર કર્યા હતા. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કોઈપણ પ્રકારના ન્યાયસંગત કારણ વિના એફ.આર.સી.એ આવા ખર્ચને નામંજૂર કર્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી પુનર્નિર્ધારણ સમિતિએ પણ કોઈ સ્વતંત્ર કારણો દર્શાવ્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આવા આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું.

ડિ) કમ્પ્યુટર ખર્ચની નામંજૂરી:

એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ કમ્પ્યુટર ખર્ચના મથાળાં હેઠળ થયેલા ખર્ચને નામંજૂર કર્યો છે. એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ ૧૦૫૩ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા પ્રાથમિક અને ઉચ્ચ પ્રાથમિક વર્ગો માટે કમ્પ્યુટર ખર્ચ પેટે રૂ.૮,૫૫,૦૦૦/- નામંજૂર કર્યા હતા અને ૨૭૬ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા માધ્યમિક વર્ગ માટે રૂ.૨,૦૩,૦૦૦/- નામંજૂર કર્યા હતા. એફ.આર.સી.એ ૨૦૮ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતા ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગ માટે કમ્પ્યુટર ખર્ચ પેટે રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/- પણ નામંજૂર કર્યા હતા. એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે કોઈપણ પ્રકારના ન્યાયસંગત કારણ વિના એફ.આર.સી.એ આવા ખર્ચને નામંજૂર કર્યો હતો. એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ ફી નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આવા આદેશને યથાવત્ રાખવામાં યોગ્યતા દાખવી નહોતી.

૯) વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૬૭૩૯/૨૦૨૦

ક) વિચારવામાં લેવામાં આવેલ વિદ્યાર્થીઓની કલ્પિત સંખ્યા: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિ વિદ્યાર્થી ખર્ચ નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી.એ વિદ્યાર્થીઓની મનસ્વી સંખ્યાને ધ્યાનમાં લીધી છે, કારણ કે ફી નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી.એ વર્ગમાં અનુમત્ય વિદ્યાર્થીઓની મહત્તમ સંખ્યાને આધારે વિચાર કર્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળામાં વર્ગબળ નક્કી કરવા માટે ઉક્ત આંકને મનસ્વી ૭૦% દ્વારા ગણતરીમાં લેવાયો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે દરેક શાળાને પોતાના વર્ગમાં વિદ્યાર્થીઓની

સંખ્યા નક્કી કરવાનો અધિકાર છે, જો કે તે અનુમત્ય મહત્તમ મર્યાદાથી વધુ ન હોવી જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વર્તમાન ૫૩૦ વિદ્યાર્થીઓની સામે એફ.આર.સી.એ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૬૦૦ ધારી છે, જે મનસ્વી હોવાને કારણે અનુમત્ય નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને એ માનીને પુષ્ટિ આપી છે કે એફ.આર.સી.એ વિદ્યાર્થીઓના પ્રમાણ અનુસાર ફી નક્કી કરી છે અને તેથી એફ.આર.સી.એ કોઈ ભૂલ કરી નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે સ્વતંત્ર મનનનો કોઈ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી, છતાં ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી.ના નિષ્કર્ષોની પુષ્ટિ કરી છે, જે ન્યાયસંગત નથી.

બ) કાનૂની ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ રૂ. ૧૨,૦૦,૦૦૦/- જેટલો કાનૂની ખર્ચ નામંજૂર કર્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ અભિગમ અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને નિયમો, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ છે. તેવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ અરજદાર શાળાએ ઉઠાવેલા મુદ્દાઓનું સ્વતંત્રપણે પરિશીલન કર્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલા આવા આદેશની પુષ્ટિ કરીને પણ ભૂલ કરી છે.

૧૦) વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૪૨૨૧/૨૦૨૧

અ) સંબંધિત વર્ષની હિસાબી નોંધોનો વિચાર ન કરવો: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ ની ઓડિટ થયેલી હિસાબી નોંધોને બદલે ૨૦૧૬-૨૦૧૭ વર્ષની ઓડિટ થયેલી હિસાબી નોંધોનો વિચાર કર્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ કોઈ આધાર વિના અને પોતાના સ્તરે જ પ્રતિ વિદ્યાર્થી ફી ગણતરી કરી હતી, અને કયા આધારે એફ.આર.સી. આવા આંકડા સુધી પહોંચ્યું તેની કોઈ સ્પષ્ટતા કરી નહોતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ તા. ૨.૧.૨૦૨૦ ના આદેશથી મામલો તાજો ડિ નોવો આદેશ પસાર કરવા માટે પાછો એફ.આર.સી. સમક્ષ મોકલી આપ્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આ આદેશ મુજબ આખી પ્રક્રિયા ડિ નોવો હાથ ધરવાની આવશ્યકતા હતી; પરંતુ અરજદારની ફરિયાદ માત્ર ૨૦૧૭-૨૦૧૮ વર્ષની ઓડિટ થયેલી હિસાબી નોંધોનો વિચાર ન કરવામાં આવવા સુધી મર્યાદિત હતી.

બ) કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં આર.ટી.ઈ. વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળા દ્વારા કરવાના ખર્ચનો વિચાર કર્યા પછી એફ.આર.સી. પ્રતિ વિદ્યાર્થી ફી રૂ. ૮૭,૯૧૯/- સુધી પહોંચ્યું હતું અને તે પછી આર.ટી.ઈ. વિદ્યાર્થીઓ બાબતે આવી ફીના ૪% ઉમેરતાં, જે રૂ. ૩૫૧૭/- થાય છે, તથા ૫% વિકાસ ખર્ચ ઉમેરતાં, પ્રતિ વિદ્યાર્થી ફી રૂ. ૯૫,૮૩૧/-

ગણવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.ના આદેશમાં એવો કોઈ સંકેત નથી કે પ્રતિ વિદ્યાર્થી ફી તરીકે આ રકમ કયા આધારે નક્કી કરવામાં આવી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ પ્રાથમિક, પૂર્વ-પ્રાથમિક, માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓ માટે પ્રતિ વિદ્યાર્થી ફી બાબતે જુદા જુદા આંકડા નક્કી કર્યા હતા. જોકે, આદેશમાં ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા કરવામાં આવેલી આવી ગણતરી પાછળની કોઈ પદ્ધતિશાસ્ત્ર અથવા તર્ક દર્શાવવામાં આવ્યો નથી. મામલો પરત મોકલ્યા પછી પણ, એફ.આર.સી.એ નવા ડિ નોવો આદેશમાં કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં આર.ટી.ઈ. વિદ્યાર્થીઓને ગણવામાં લેવા પાછળનો તર્ક પણ સ્પષ્ટ કર્યો નથી.

ક) રોકાણ પર પરતફેર: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ મિલકતની જંત્રી કિંમત અને બજાર કિંમતની સરખામણીએ રોકાણ પર પરતફેર તરીકે માત્ર ૭% ના દરે, અર્થાત રૂ. ૫૭,૬૩,૩૧૨/- જેટલી અત્યંત ન્યૂન રકમ મંજૂર કરી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ રોકાણ પર પરતફેર બાબતે આવી રકમ નક્કી કર્યા વિના મામલો ફરીથી એફ.આર.સી.ને પરત મોકલી આપ્યો હતો અને એફ.આર.સી.એ પુનર્વિચાર અરજીમાં શાળાના જુદા જુદા વિભાગો માટે રોકાણ પર પરતફેર બાબતે જુદા જુદા આંકડા નક્કી કર્યા હતા, પરંતુ આવી રકમ સુધી પહોંચવા માટે અપનાવવામાં આવેલી પદ્ધતિશાસ્ત્ર અંગે કોઈ સ્પષ્ટતા કરી નહોતી.

ડ) જાળવણી ખર્ચની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે પુનર્વિચાર અરજીમાં એફ.આર.સી.એ અરજદાર શાળાએ કરેલા જાળવણી ખર્ચમાંથી ૭૫% ખર્ચ નામંજૂર કર્યો હતો અને તેથી પૂર્વ-પ્રાથમિક વિભાગનો જાળવણી ખર્ચ રૂ. ૧૪,૫૪,૩૩૨/-, પ્રાથમિક વિભાગનો રૂ. ૨,૦૭,૨૯,૬૫૯/-, માધ્યમિક વિભાગનો રૂ. ૪૩,૯૫,૫૫૬/- અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગનો રૂ. ૪૦,૧૫,૬૯૩/- એમ કુલ રૂ. ૩,૦૫,૯૫,૨૪૦/- નામંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે પડકારાયેલ આદેશમાંથી આવા આંકડા સુધી પહોંચવા માટે કઈ પદ્ધતિ અથવા કયો આધાર અપનાવવામાં આવ્યો હતો તે સ્પષ્ટ થતું નથી.

ઈ) વીજળી ખર્ચની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે પુનર્વિચાર અરજીમાં એફ.આર.સી. દ્વારા પૂર્વ-પ્રાથમિક વિભાગ માટે રૂપિયા ૫,૨૮,૦૦૦/- , પ્રાથમિક વિભાગ માટે રૂપિયા ૨૬,૮૮,૦૦૦/- , માધ્યમિક વિભાગ માટે રૂપિયા ૭,૩૧,૨૫૦/- અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગ માટે રૂપિયા ૮,૧૬,૦૦૦/- એમ વીજળી ખર્ચમાં રહેલો તફાવત, કુલ રૂપિયા

કોઈપણ કારણ નિરૂપિત કર્યા વગર ૪૭,૬૩,૨૫૦/-.

૧૧) વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૧૨૭૨/૨૦૨૧

ક) સંબંધિત વર્ષની હિસાબી વિગતોનો વિચાર ન કરવો: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી નિયામક સમિતિએ ફી માળખું નક્કી કરવાનો હેતુ રાખીને માત્ર વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ માટેના ઓડિટ કરેલા હિસાબોનો જ વિચાર કર્યો હતો, જ્યારે વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ અને ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટેના ઓડિટ કરેલા હિસાબો નોંધ પર મૂકવામાં આવ્યા હતા. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ અને ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટેના ઓડિટ કરેલા હિસાબોનો વિચાર કર્યા વિના એફ.આર.સી. અને ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા પસાર કરાયેલ વિવાદિત આદેશ મનસ્વી છે અને મગજના ઉપયોગ વિના પસાર કરાયેલ છે, કારણ કે એવો આદેશ વિચારાધીન વર્ષોના વાસ્તવિક ખર્ચોની તપાસ કર્યા વિના પસાર કરવામાં આવ્યો છે.

બી) ખર્ચનું અમોર્ટાઇઝેશન: વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે એફ.આર.સી.એ વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ અને ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટે પોતાના દ્વારા કરવામાં આવેલ ખર્ચના અમોર્ટાઇઝેશન અને ફીમાં ઘટાડાના પ્રભાવને પણ ધ્યાનમાં લીધો નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે સંસ્થાનો સ્કૂલ વિભાગ ખાતરી કરે છે કે બધા શિક્ષકોને યોગ્ય રીતે તાલીમ આપવામાં આવે. આ કાર્ય માનવ સંસાધન દ્વારા પૂર્ણ કરવામાં આવે છે, જેઓને દર વર્ષે વેતન ચૂકવવું પડે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે એફ.આર.સી.એ આ બાબત અવગણી છે કે

આવો ખર્ચ વાર્ષિક અને પુનરાવર્તિત છે અને તે એવું મૂડીકરણ કરી શકાય તેવી સંપત્તિ નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે આવો ખર્ચ માત્ર શિક્ષણ આપવાના અને તેમાં સુધારો લાવવાના હેતુઓ માટે જ કરવામાં આવે છે અને તેથી આવો ખર્ચ વર્ષે વર્ષે પુનરાવર્તિત થાય છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ પોતાની બુદ્ધિ લાગુ કર્યા વિના અથવા અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોનો વિચાર કર્યા વિના કે આવા મુદ્દાઓ પર કોઈ ચર્ચા કર્યા વિના, માત્ર એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની એ કહીને પુષ્ટિ કરી છે કે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશમાં કોઈ ખામી નથી અને તેથી તેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી.

૧૨) વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૧૫૨૪૧/૨૦૨૧

ક) ફી નિર્ધારણ માટે વિદ્યાર્થીઓની જોડી સંખ્યા ધ્યાનમાં લેવાઈ: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલા ખર્ચના નિર્ધારણમાં અંકગણિતીય ભૂલ છે, કારણ કે એફ.આર.સી.એ પૂર્વ-પ્રાથમિક, પ્રાથમિક, માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગ માટે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ના આંકડાઓ મુજબ ધ્યાને લીધી છે અને વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટેની ફી નક્કી કરતી વખતે વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮માં વાસ્તવમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ધ્યાને લીધી નથી. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે તેથી એફ.આર.સી.એ વિવિધ વિભાગો માટે પ્રતિ વિદ્યાર્થી ફી નિર્ધારિત કરવા માટે

પ્રતિ વિદ્યાર્થી સરેરાશ ખર્ચની ગણતરી ખોટી રીતે કરીને ભૂલ કરી છે. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી પુનર્વિચાર સમિતિએ પણ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત રાખતી વખતે, શાળા દ્વારા રજૂ કરાયેલ પ્રસ્તાવ પણ આવા જ આંકડાઓ પર આધારિત છે તે આધાર પર, વિદ્યાર્થીઓની ખોટી સંખ્યા લેવામાં આવેલી આ ભૂલના પાસાને ધ્યાનમાં લીધો નથી. ૧૩) વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૧૬૫૮૫/૨૦૨૧ ક) વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ અને ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટે એફ.આર.સી. દ્વારા ફીનું નિર્ધારણ ન કરવું: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટેના નવા પ્રસ્તાવને ધ્યાનમાં ન લઈ ભૂલ કરી છે. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે આવશ્યકતા મુજબ શાળાએ શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ અને ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટેના ખર્ચના પ્રસ્તાવને અલગ-અલગ કર્યો હતો, જેથી એફ.આર.સી. શાળાની ફી નિર્ધારિત કરવા માટે તે અંગે વિચારણા કરી શકે. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી પુનર્વિચાર સમિતિએ અરજદાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ વિવાદનો વિચાર કર્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને પુષ્ટિ આપી હતી.

બ) વિદ્યાર્થીઓની ધારિત સંખ્યા: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ૨૦૧૯-૨૦૨૦ દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓની કુલ સંખ્યા ૪૦ વિદ્યાર્થીઓ અને વર્ગોની કુલ સંખ્યા ૨૧ ગણવામાં એફ.આર.સી. દ્વારા ભૂલ કરવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી. દ્વારા ૬૩૦ વિદ્યાર્થીઓની ધારિત સંખ્યા ધ્યાનમાં લઈ શકાતી ન હતી. એવી રજૂઆત

કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૪૦૪ ગણી અને તે મુજબ પ્રતિ વિદ્યાર્થી ફી ગણતરી કરીને એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ આદેશની પુષ્ટિ કરવી યોગ્ય નહોતી.

ક) ખર્ચાઓની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ રૂપિયા ૪,૧૩,૨૯૧/-ના જાહેરાત ખર્ચ, રૂપિયા ૩૧,૦૭,૭૨૯/-ના બસ (ગેસ અને પેટ્રોલ) ખર્ચ, રૂપિયા ૪૧,૬૨,૭૪૩/-ના બસ જાળવણી ખર્ચ, રૂપિયા ૩૩,૧૮,૭૧૬/-ની પરામર્શ ફીનો ખર્ચ, રૂપિયા ૧,૨૪,૮૧૭/-નું ટી.ડી.એસ. પર વ્યાજ, રૂપિયા ૩,૨૧,૩૭૫/-નો વીમા ખર્ચ, રૂપિયા ૩,૬૧,૪૯૪/-ના છાપકામ અને સ્ટેશનરી ખર્ચ, રૂપિયા ૧૩,૬૯,૪૦૪/-ના વિદ્યાર્થી પોષણ અને પીણાના ખર્ચ વગેરે નામંજૂર કરતાં ભૂલ કરી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર-શાળાએ અરજદાર-શાળાએ દાવો કરેલા આવા ખર્ચાના સમર્થનમાં લેજર હિસાબો નોંધ પર રજૂ કર્યા હતા. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ, કોઈ વિશિષ્ટ આધારના અભાવે કોઈપણ ખર્ચ આંશિક કે સંપૂર્ણપણે માન્ય છે કે કેમ તે અંગે કોઈ નિષ્કર્ષ નોંધવો શક્ય નથી એમ ઠરાવી, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશને સમર્થન આપતાં ભૂલ કરી હતી.

ડી) સોગંદ ચકાસેલા હિસાબો અંગેના નિષ્કર્ષો: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. તેમજ ફી રિવિઝન કમિટીએ એ રીતે ઠરાવ કરીને ભૂલ કરી

છે કે અરજદાર-શાળાએ સોગંદ ચકાસેલા હિસાબો પર મૂકેલ ભાર ગેરસ્થાને છે, કારણ કે હિસાબી પુસ્તકોની ચકાસણીનો વ્યાપ માત્ર એટલો જ મર્યાદિત છે કે હિસાબી પુસ્તકો પરથી તૈયાર કરાયેલા નાણાકીય હિસાબો સાચું અથવા ન્યાયસંગત દર્શન પ્રસ્તુત કરે છે કે નહીં તે અંગે હિસાબ ચકાસનાર દ્વારા પ્રમાણિત કરવું. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હિસાબોની સત્યતાની ચકાસણી કરવા માટે વધુ વિગતો મંગાવવી એ એફ.આર.સી.ની ફરજ હતી.

૧૪) વિશેષ દીવાની અરજી ક્રમાંક ૧૭૮૨૧/૨૦૨૧ વ્યવસ્થાપન ખર્ચાને નામંજૂર કરવું અને માત્ર પ્રાથમિક ધોરણોના ખર્ચાનો જ વિચાર કરવો:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે એફ.આર.સી. દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી ફીથી અરજદાર શાળાને આર્થિક નુકસાન થશે, કારણ કે ઓડિટ કરાયેલા આવક અને ખર્ચના હિસાબમાં દર્શાવાયેલા વાસ્તવિક ખર્ચને એફ.આર.સી. દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે એફ.આર.સી.ના આદેશમાં ફક્ત પ્રાથમિક ધોરણોના પ્રતિ વિદ્યાર્થી કુલ ખર્ચ નક્કી કરવા માટે કોઈ આધાર દર્શાવવામાં આવ્યો નથી. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે એફ.આર.સી.એ ખર્ચને મંજૂરી આપતાં ફી નક્કી કરતી વખતે વાસ્તવિક ખર્ચને નામંજૂર કર્યો છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એ માનવામાં ભૂલ કરી કે શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે મેનેજમેન્ટ ખર્ચ આવશ્યક નથી અને તેનો તે જ સાથે

કોઈ સંબંધ નથી, અને તેથી શાળા વ્યવસ્થાપન ફીમાં મેનેજમેન્ટ ખર્ચનો દાવો કરી શકતું નથી તથા તેનો ભાર વિદ્યાર્થીઓ પર મૂકી શકતું નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ કોઈ મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કર્યા વિના અને ઉઠાવવામાં આવેલા વિશિષ્ટ મુદ્દાઓ અંગે કોઈ કારણો આપ્યા વિના, માત્ર તેના વિવાદિત આદેશમાં એફ.આર.સી.એ જે કહ્યું છે તેને જ ચલાવતું રાખ્યું.

૧૫) વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૧૮૦૬૮/૨૦૧૯

ક) કમ્પ્યુટર ખર્ચની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ એવું ઠરાવ્યું છે કે રૂપિયા ૪,૯૯,૬૦૫/- જેટલો કમ્પ્યુટર પરનો ખર્ચ મૂડી ખર્ચ હોવાથી તેને પાંચ વર્ષમાં વહેંચીને ગણવામાં આવવો જોઈએ અને તે ખર્ચ નામંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે આવા ખર્ચ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવાની પ્રક્રિયા દરમિયાન કરવામાં આવ્યા હતા અને તેથી તેઓને મંજૂર કરવામાં આવવા જરૂરી હતા. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ કમ્પ્યુટર ખર્ચના મુદ્દાનો વિચાર કર્યો નથી અને કોઈ અલગ કારણો આપ્યા વગર માત્ર એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની જ પુષ્ટિ કરી છે.

બ) અન્ય ખર્ચોની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ રૂ. ૧,૧૪,૫૦,૮૦૩/- ના અન્ય ખર્ચાઓને નામંજૂર કરવામાં ભૂલ કરી છે, એવો ઠરાવ કરતાં કે અન્ય ખર્ચાઓની ચોક્કસ બાબતો શાળા દ્વારા દર્શાવવામાં આવી નથી અને તેથી આવી નામંજૂરીની રકમ નિશ્ચિત કરવી મુશ્કેલ છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ, એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશને યથાવત્ રાખવા માટે કોઈ કારણ આપ્યા વગર, એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી. સી) મરામત અને જાળવણી ખર્ચોની નામંજૂરી:

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. એ, આવા દાવાના સમર્થનમાં રજૂ કરાયેલા ઓડિટ કરાયેલા હિસાબો અને દસ્તાવેજોને ધ્યાનમાં લીધા વગર, રૂ.૬,૭૦,૧૪૭/- ના જાળવણી ખર્ચને મંજૂરી આપી નહોતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ, આવા દાવા અંગે કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વગર, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશને યથાવત્ રાખ્યો હતો.

૬) કર્મચારી લાભોના ખર્ચાની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. એ એવો અભિપ્રાય ધારણ કરીને કે આવી માંગણીના સંદર્ભે કોઈ વિગતો રજૂ કરવામાં આવી નથી, રૂ.૧,૮૧,૪૭,૨૭૬/- જેટલા કર્મચારી લાભ ખર્ચને નામંજૂર કરીને ભૂલ કરી છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે જરૂરી બધી વિગતો એફ.આર.સી. ને પૂરી

પાડવામાં આવી હતી, છતાં પણ એફ.આર.સી. એ એવો ખર્ચ નામંજૂર કર્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ ઉક્ત મુદ્દા પર વિચાર કર્યો નથી અને આ મુદ્દા અંગે કોઈ સ્વતંત્ર કારણો આપ્યા વિના માત્ર એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી છે.

ઈ) એફ.આર.સી. સમક્ષ સોગંદનામું અને દસ્તાવેજોમાં અસંગતિ: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ સોગંદનામામાં કરવામાં આવેલા કથનો એફ.આર.સી.ના મૂળ અભિલેખથી ભિન્ન છે એવો નિષ્કર્ષ આપી ભૂલ કરી છે. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ અરજદાર શાળાએ જ્ઞાતપૂર્વક એવા દસ્તાવેજો અભિલેખ પર મૂકવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, જે એફ.આર.સી. સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા, એવો ખોટો નિષ્કર્ષ આપ્યો છે.

૧૬) સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૮૦૭૬/૨૦૧૯

અ) મિલ્કતો સંબંધિત ખર્ચ નામંજૂર કરવો: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ ફી નક્કી કરતી વખતે કોઈપણ આધાર વિના એડ-હોક ધોરણે રૂપિયા ૨૦,૦૦,૦૦૦/- જેટલો મિલ્કતો સંબંધિત ખર્ચ નામંજૂર કર્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ કોઈ કારણ આપ્યા વિના અને અરજદારે કરેલી રજૂઆતોનો વિચાર કર્યા વિના, મિલ્કતો

સંબંધિત ખર્ચના નામંજૂરીના મુદ્દે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી.

બ) અભ્યાસક્રમ અને ઉન્નતીકરણ ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ એકેડેમિક એડવાઈઝરના પારિશ્રમિક તેમજ શૈક્ષણિક સંસાધન ઉન્નતીકરણ સામગ્રી સંબંધિત અભ્યાસક્રમ અને ઉન્નતીકરણ ખર્ચ માટે રૂપિયા ૩,૦૦,૦૦૦/-ની રકમ નામંજૂર કરી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર-શાળાએ એફ.આર.સી. દ્વારા કોઈ આધાર વિના કરવામાં આવેલી એડ-હોક નામંજૂરી અંગેનો આધાર ફી રિવિઝન કમિટી સમક્ષ ઉઠાવ્યો હતો, પરંતુ ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી.એ તમામ રજૂઆતોનો વિચાર કરી મુદ્દાઓની ચર્ચા કરીને ફી નક્કી કરવાનો આદેશ પસાર કર્યો હતો એવું કહી કોઈ કારણ આપ્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી છે. જોકે, એફ.આર.સી.ના આદેશમાં આવી કોઈ ચર્ચા જોવા મળતી નથી.

ક) ઉત્સવ ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ સમાન રીતે શિક્ષણ અને ફિલ્ડ ટ્રિપ ખર્ચ સંબંધિત ઉત્સવ ખર્ચમાંથી રૂપિયા ૫,૦૦,૦૦૦/- નામંજૂર કર્યા હતા, જે ખર્ચ અરજદારે કર્યો હતો, આ આધારે કે તે શિક્ષણ હેતુ માટે કડક અર્થમાં ગણવા યોગ્ય નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદારે કરેલા આવા ખર્ચને નામંજૂર કરવા માટે

કોઈ આધાર ન હોવા છતાં, એફ.આર.સી.એ માત્ર અનુમાન અને પૂર્વધારણા આધારે એવો ખર્ચ નામંજૂર કર્યો હતો.

૬) વિવિધ ખર્ચની નામંજૂરી:

૧) રૂપિયા ૧૦,૦૦,૦૦૦/-ના વિવિધ ખર્ચને પણ રૂપિયા ૨૭,૨૭,૫૮૦/- માંથી કોઈ વિગતવાર વિભાજન ઉપલબ્ધ ન હોવાના કારણે નામંજૂર કરવામાં આવ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વિવિધ ખર્ચની વિગતો એફ.આર.સી. સમક્ષ તેમજ ફી રિવિઝન કમિટી સમક્ષ આપવામાં આવી હતી, પરંતુ તે અંગે વિચારણા કરવામાં આવી નથી અને કોઈપણ આધાર વિના અંદાજિત ધોરણે નામંજૂરી કરવામાં આવી છે.

૨) વધુમાં એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. તથા ફી રિવિઝન કમિટીએ કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ પ્રવેશ અપાયેલા વિદ્યાર્થીઓનો ખોટી રીતે સમાવેશ કર્યો છે, જ્યારે આવા વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી ફી વસૂલવાની આવશ્યકતા નથી; માત્ર કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને રાહત આપવામાં આવી હોસાથી અન્ય વિદ્યાર્થીઓને એ જ ફી ચૂકવવા કહેવું જોઈએ નહીં, અને આવા તર્કના આધારે શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ પ્રવેશ અપાયેલા વિદ્યાર્થીઓ પર થયેલો ખર્ચ અન્ય વિદ્યાર્થીઓ પર લાદી શકાય નહીં, તેમ છતાં શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ

હેઠળ પ્રવેશ અપાયેલા વિદ્યાર્થીઓની કુલ સંખ્યા પણ શાળાના કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં સામેલ કરવામાં આવી છે.

ઈ) કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં આર.ટી.ઈ. વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ: અરજદાર-શાળા તરફથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ આ બાબત અવગણેલી છે કે જે વિદ્યાર્થીઓ શિષ્યવૃત્તિ પ્રાપ્ત થવાને કારણે અથવા શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ પ્રવેશિત હોવાને કારણે ફી ચૂકવતા નથી, તેઓ આવકમાં કોઈ ફાળો આપતા નથી અને તેથી શાળાને એ સુનિશ્ચિત કરવાનો અધિકાર છે કે તેને પ્રાપ્ત થતી આવક તેની ખર્ચ જરૂરિયાતોને પૂરી કરવા માટે પૂરતી હોય, તેમજ અરજદાર શાળાને તેની સંસ્થામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને શિષ્યવૃત્તિ/મફતશિક્ષણ આપવાની નીતિ નક્કી કરવાનો અધિકાર છે. વધુમાં એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી.એ શાળાની નિલવર્તમાન આવક અને ખર્ચનો વિચાર કરવો આવશ્યક છે અને શાળા સંચાલનની શિષ્યવૃત્તિ/મફતશિક્ષણ આપવાની નીતિઓ અંગે એફ.આર.સી. અપીલકારી સત્તા તરીકે બેસી શકતી નથી. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ પ્રવેશ અપાયેલા વિદ્યાર્થીઓ અને/અથવા અરજદાર દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને અપાયેલ શિષ્યવૃત્તિનો ફી નક્કી કરવા માટે કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં સમાવેશ કરવા અંગે આ મુદ્દે કોઈ નિષ્કર્ષ નોંધ્યો નથી.

૧૭) વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૧૯૦૬૩/૨૦૧૯

ક) હાઉસકીપિંગ, રસોડું, પરિવહન, સમારકામ અને જાળવણી, કાનૂની, પ્રવાસ, અખબાર, સામયિક, બગીચા કાર્યક્રમો, ઉજવણી ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળા સંચાલન દ્વારા હાઉસકીપિંગ ખર્ચ રૂપિયા ૧૨,૩૮,૭૭૬/-, રસોડા ખર્ચ રૂપિયા ૩૯,૩૮,૨૬૧/-, પરિવહન ખર્ચ રૂપિયા ૧,૦૯,૩૦,૫૭૯/-, સમારકામ અને જાળવણી ખર્ચ રૂપિયા ૧૭,૪૩,૬૭૪/- તેમજ કાનૂની ખર્ચ, પ્રવાસ ખર્ચ, અખબાર અને સામયિક ખર્ચ, બગીચા ખર્ચ તેમજ કાર્યક્રમ ઉજવણી ખર્ચનો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ શાળા સંચાલનની રજૂઆતોનો વિચાર કર્યા વિના એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે શાળા સંચાલન દ્વારા દાવો કરાયેલા કેટલાક ખર્ચ વધુ પ્રમાણમાં છે અને શિક્ષણ પ્રવૃત્તિ સાથે સીધો સંબંધ ધરાવતા નથી અને હકીકતમાં ખાધ ખર્ચ અને પરિવહન ખર્ચ શાળાના આવક-જાવક હિસાબનો ભાગ બનવા જોઈએ નહીં. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ આ હકીકત અવગણી છે કે શાળા સંચાલન દ્વારા દાવો કરાયેલ કાનૂની પ્રક્રિયા ફી અને અન્ય એવી ફીનો શાળાની શિક્ષણ પ્રવૃત્તિઓ સાથે સીધો સંબંધ છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ કાયદાની દૃષ્ટિએ ભૂલ કરી છે કારણ કે તેણે એ બાબત અવગણી છે કે એફ.આર.સી. દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ અભિગમ અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તથા નિયમો અને સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશોની જોગવાઈઓના વિરોધમાં હતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે રિવિઝન કમિટીએ કાર્યક્રમ અને ઉજવણી ખર્ચ, બગીચા

ખર્ચ, હાઉસકીપિંગ ખર્ચ, કાનૂની પ્રક્રિયા ફી, અખબાર અને સામયિક ખર્ચ, પ્રવાસ અને યાત્રા ખર્ચને શિક્ષણ પ્રવૃત્તિઓ સાથે જોડાવી શકાતાં નથી એમ માનવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે અને રિવિઝન કમિટીએ આવા ખર્ચને મંજૂરી આપવી જોઈતી હતી.

૧૮) વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૨૦૮૮૧/૨૦૧૯

ક) સભ્યપદ ખર્ચાની નામંજૂરી:

રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ શૈક્ષણિક હેતુઓ સાથે સંબંધિત હોય તેવી હકીકતનો વિચાર કર્યા વિના રૂપિયા ૩,૬૦,૦૦૦/- ના સભ્યપદ ખર્ચાને ખોટી રીતે નામંજૂર કર્યો છે. ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ પોતાની સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલ આવા મુદ્દા અંગે અલગ કારણો દર્શાવ્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલ આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી.

બી) કાનૂની ફીની ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ રૂ. ૫૯,૦૦૦/-ના કાનૂની ખર્ચને નામંજૂર કરવામાં ભૂલ કરી હતી, કારણ કે આવા ખર્ચ શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની પ્રક્રિયા દરમિયાન થાય છે તે બાબતનો વિચાર કરવામાં આવ્યો નહોતો. ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ સ્વતંત્ર

નિષ્કર્ષો આપ્યા નહોતા અને માત્ર એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી.

ક) સ્ટેમ્પ પેપર અને કાનૂની ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. એ નોંધ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજ પુરાવાઓનો વિચાર કર્યા વિના રૂપિયા ૮૬૭૪/- જેટલા સ્ટેમ્પ પેપર અને કાનૂની ખર્ચને નામંજૂર કર્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ અરજદાર-શાળા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓનો સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કર્યા વિના આવા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી.

ડી) મરામત અને જાળવણી ખર્ચની નામંજૂરી: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ આવા ખર્ચ શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે ઉપાડવામાં આવ્યા હતા તે બાબત ધ્યાનમાં લીધા વિના, જાળવણી ખર્ચમાંથી ૨૫% એટલે કે રૂપિયા ૧૧,૦૧,૨૬૫/- જેટલો ખર્ચ નામંજૂર કર્યો છે. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આવા આદેશને યથાવત્ રાખવા માટે કોઈ કારણદર્શન આપ્યા વિના, એવા આદેશને સમર્થન આપી ભૂલ કરી છે.

૧૯) વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૨૧૫૬૬/૨૦૧૯

ક) વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ના ઓડિટ કરાયેલા હિસાબોને વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ના બદલે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ ફીનું નિર્ધારણ માત્ર વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ના હિસાબોના આધારે કર્યું છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર-શાળાએ વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ અને ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટેના શાળાના ઓડિટ કરાયેલા હિસાબો રજૂ કર્યા હતા. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વિચારણા માટે ઓડિટ કરાયેલા હિસાબો ઉપલબ્ધ હોવા છતાં, જેમાં વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે શાળા સંચાલન દ્વારા કરાયેલ વાસ્તવિક ખર્ચ દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, તેમ છતાં એફ.આર.સી.એ ફીનું નિર્ધારણ માત્ર વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ના હિસાબોના આધારે જ કરવાની કાર્યવાહી કરી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સ્વીકાર્યા વિના માત્ર માન્યતા ધરીએ તો વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે સંબંધિત હિસાબો વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ના ગણાતા હોય, તો વર્ષ ૨૦૧૮-૨૦૨૦ માટે સંબંધિત હિસાબો વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ના થવા પાત્ર હતા, અને તેમ છતાં એફ.આર.સી.એ વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ના ઓડિટ કરાયેલા હિસાબોને ધ્યાનમાં લીધા નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિએ એફ.આર.સી. દ્વારા પૂર્વ-પ્રાથમિક, પ્રાથમિક, ઉચ્ચ પ્રાથમિક, માધ્યમિક, ઉચ્ચતર માધ્યમિક સામાન્ય અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિજ્ઞાન પ્રવાહ માટે અંતિમ ફી યોગ્ય રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવી હોવાનું મानी તેની દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી છે. ફી સુધારણા સમિતિ દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ વર્ષ ૨૦૧૫-૨૦૧૬, ૨૦૧૬-૨૦૧૭ અને

૨૦૧૭-૨૦૧૨૦૧૮દરમિયાન શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ધ્યાનમાં લીધી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે નોંધ પર ઉત્પન્ન કરાયેલા દસ્તાવેજોની મૂલવણી કર્યા વિના, ફી સુધારણા સમિતિએ એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે એફ.આર.સી.એ દસ્તાવેજ પુરાવા તથા શૈક્ષણિક વર્ષો ૨૦૧૬-૨૦૧૭, ૨૦૧૭-૨૦૧૨૦૧૮અને ૨૦૧૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટેની આવક અને ખર્ચને ધ્યાનમાં લીધા છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિએ સ્વતંત્ર મનન કર્યા વિના અને નોંધ પર ઉત્પન્ન દસ્તાવેજોની મૂલવણી કર્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરવાની કાર્યવાહી કરી, જે ગેરકાયદેસર અને અયોગ્ય છે.

ખ) કમ્પ્યુટર ખર્ચના અસ્વીકાર બાબતે:

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ અગાઉ કમ્પ્યુટર ખર્ચની રકમ રૂપિયા ૯,૨૮,૮૧૩/- સુધી ઘટાડેલી હતી અને પુનર્વિચાર અરજીમાં તેને વધુ ઘટાડીને રૂપિયા ૪,૨૮,૮૧૩/- કરવામાં આવી હતી અને તે મુજબ ફીનું નિર્ધારણ કરવામાં આવ્યું હતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કમ્પ્યુટર ખર્ચમાં આવો ઘટાડો કયા આધાર પર અથવા કઈ પદ્ધતિશાસ્ત્ર મુજબ કરવામાં આવ્યો તે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશમાંથી સ્પષ્ટ થતું નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિએ અરજદાર શાળાની તરફેણી કરવામાં આવેલી કોઈ રજૂઆતનો બિલકુલ વિચાર કર્યો નથી અને નોંધ પરના કોઈ દસ્તાવેજોનું પણ ધ્યાનમાં લીધું નથી અને સ્વતંત્ર મનન કર્યા વિના

એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરવાની કાર્યવાહી કરી છે, અને તેથી આક્ષેપિત આદેશ રદ કરવામાં આવવો જરૂરી છે.

૨૦) વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૨૨૯૩૯/૨૦૧૯ ખર્ચ અસ્વીકારવામાં આવ્યો નથી, તેમ છતાં ઉચ્ચતર માધ્યમિક (વિજ્ઞાન અને વાણિજ્ય) ની ફી ઘટાડવામાં આવી છે: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ ફીનો કામચલાઉ નિર્ધારણ કરતી વખતે પ્રાથમિક, પૂર્વ-પ્રાથમિક અને માધ્યમિક વિભાગો માટે પ્રસ્તાવમાં દર્શાવેલી ફી સ્વીકારી હતી, તેમ છતાં એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશમાં ઉચ્ચતર માધ્યમિક (૧૧-૧૨) (વિજ્ઞાન) માટે કામચલાઉ ફી રૂપિયા ૩૫,૦૦૦/- નક્કી કરવામાં આવી હતી, જ્યારે અરજદાર-શાળાએ પ્રસ્તાવિત ફી રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/- હતી; જ્યારે ઉચ્ચતર માધ્યમિક (૧૧-૧૨મું) (વાણિજ્ય) માટે એફ.આર.સી.એ કામચલાઉ ફી રૂપિયા ૩૦,૦૦૦/- નક્કી કરી હતી, જ્યારે પ્રસ્તાવિત ફી રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/- હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર-શાળાનો હેતુ નીચલા મધ્યવર્ગ અને સમાજના વંચિત વર્ગને શિક્ષણ પ્રદાન કરવાનો છે અને તેથી અરજદારે પ્રસ્તાવિત મુજબ ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગોની ફી નક્કી ન કરસાથે શાળાને વધુ ખાધ સહન કરવી પડશે અને જેના હેતુસર શાળાની સ્થાપના કરવામાં આવી છે તે હેતુ સાથે કાર્ય ચાલુ રાખવામાં તે અસમર્થ બનશે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદારે પ્રસ્તાવિત કરેલી ફી નામમાત્ર છે, કારણ કે તે છતાં અરજદારે વર્ષ ૨૦૧૮-૨૦૧૯ અને ૨૦૧૯-

૨૦૨૦ માટે ખાધ સહન કરવી જ પડશે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. દ્વારા નક્કી કરેલી ફી અમલમાં મૂકવામાં આવશે તો ટ્રસ્ટને વાર્ષિક ખાધ વેઠવી પડશે અને તે હાલમાં જે રીતે શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ ચલાવી રહ્યું છે તે રીતે આગળ ચાલુ રાખવામાં અસમર્થ રહેશે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિએ અરજદાર-શાળા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાદોને, કોઈ નિશ્ચિત કારણ આપ્યા વિના અથવા તેના સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ અંગે કોઈ ચર્ચા કર્યા વિના, અવગણ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિએ એફ.આર.સી.ના આદેશની માત્ર આ કારણસર પુષ્ટિ કરી છે કે એફ.આર.સી.એ શાળાના પૂર્વ-પ્રાથમિક, પ્રાથમિક અને માધ્યમિક વિભાગ માટેની ફી-રચનામાં કોઈ ફેરફાર કર્યો નથી અને વિજ્ઞાન તથા વાણિજ્ય શાખાવાળા ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગ અંગે માત્ર નાનાં ફેરફારો કર્યા છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આક્ષેપિત આદેશો ૨૬ કરવામાં આવવા જરૂરી છે. ૨૧) વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૬૧૮૬/૨૦૨૧

ક) કાલ્પનિક ભાડાની મંજૂરીનો ઇનકાર: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. એ ગેસ્ટ હાઉસના ભાડા તરીકે રૂ. ૧,૦૮,૭૯,૭૪૭/- ગણતરીમાં લીધા હતા, પરંતુ કાલ્પનિક ભાડા તરીકે રૂ. ૮૯,૨૧,૯૦૦/- મંજૂર કર્યા હતા. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ આવા

આદેશને સમર્થન આપવા માટે કોઈ અલગ કારણ દર્શાવ્યા વગર, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આવા આદેશને ચથાવત્ રાખ્યો હતો.

બ) પગારની ચુકવણી માટે કરવામાં આવેલી જોગવાઈ: રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અરજદાર શાળાએ ડમા પગાર પંચના ધોરણો અનુસાર શિક્ષકોને પગાર ચુકવવા માટે રૂપિયા ૧,૪૯,૭૬,૪૮૬/- જેટલી કરેલી જોગવાઈને એફ.આર.સી.એ તે કેમ નામંજૂર કરવામાં આવી છે તે અંગે કોઈ ચર્ચા કર્યા વગર સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરી દીધી. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરતાં એવું ઠરાવ્યું કે આ માત્ર એક જોગવાઈ છે, જેને શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની હેતુસર થયેલા વાસ્તવિક ખર્ચ સાથે સમકક્ષ ગણી શકાતી નથી, જે યોગ્ય નથી, કારણ કે આવો ખર્ચ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો. ક) શિક્ષણ ખર્ચની નામંજૂરી: રજૂ કરવામાં આવ્યું કે શિક્ષણ ખર્ચ તરીકે દાવો કરાયેલા રૂપિયા ૬૪,૫૦,૧૮૫/-માંથી એફ.આર.સી.એ માત્ર ૫૦% જ મંજૂર કર્યો છે અને આવી આંશિક નામંજૂરી માટે કોઈ સપ્રમાણ કારણો આપ્યા નથી. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી નિયમન સમિતિએ એવું ઠરાવ્યું કે કેટલા શિક્ષકોના કેટલા બાળકો માટે આ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે અંગે કોઈ વિગતો રજૂ કરવામાં આવી નહોતી. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અન્ય મથકોના સંદર્ભમાં એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ જરૂરી નથી. ડ) કાનૂની, વ્યાવસાયિક અને પરામર્શી ખર્ચની નામંજૂરી: રજૂ કરવામાં આવ્યું કે કાનૂની, વ્યાવસાયિક અને પરામર્શી ખર્ચ તરફના કુલ રૂપિયા

૫૫,૩૭,૯૮૦/-ના ખર્ચમાંથી એફ.આર.સી.એ કુલ ખર્ચનો માત્ર ૫૦% જ મંજૂર કર્યો. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે આવા ખર્ચને આંશિક રીતે મંજૂર કરવા માટે એફ.આર.સી.એ કોઈ કારણ આપ્યું નથી. ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ એફ.આર.સી. દ્વારા મંજૂર કરાયેલા ૫૦% ખર્ચને પણ આ આધાર પર સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કર્યો કે આવા ખર્ચનો શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની પ્રવૃત્તિ સાથે કોઈ સંબંધ નથી અને ખર્ચને શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટેના ખર્ચ તરીકે પાત્ર ઠરવું આવશ્યક છે.

ઈ) સમારકામ અને જાળવણી ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સમારકામ અને જાળવણી માટેના કુલ રૂ.૧,૪૮,૦૧,૬૪૧/-ના ખર્ચમાંથી, એફ.આર.સી.એ આવી નામંજૂરી માટે કોઈપણ કારણ દર્શાવ્યા વિના માત્ર ૫૦% એટલે કે રૂ.૭૪,૦૦,૦૮૦/- જ મંજૂર કર્યું છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એવો અનુમાન ધરીને કે દાવો કરાયેલ તમામ ખર્ચ આવક ખાતા હેઠળ આવી શકતો નથી અને તે મૂડી ખર્ચ હેઠળ જ આવવાનો બંધાયેલો હતો, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી, જે અનુમત્ય નથી અને તેથી પડકારાયેલ આદેશ રદ કરવામાં આવવો જરૂરી છે.

એફ) સહપાઠ્યક્રમિક અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓના ખર્ચને નામંજૂર કરવું: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે એફ.આર.સી.એ સહપાઠ્યક્રમિક પ્રવૃત્તિઓ અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ માટે રૂ.૨૧,૯૭,૮૨૧/-નો ખર્ચો કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના અને

ખર્ચાના આવા મથક અંગે કોઈ ચર્ચા કર્યા વિના સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કર્યો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એવા ખર્ચા અંગે નોંધ પર કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ નહોતી તે આધારે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી.

જી) પરિવહન ખર્ચાને નામંજૂર કરવું: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે અરજદાર શાળાએ દાવો કરેલા આવા ખર્ચા અંગે કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના કે કોઈ ચર્ચા કર્યા વિના એફ.આર.સી.એ રૂ.૨૪,૨૫,૮૧૭/- જેટલો પરિવહન ખર્ચો સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કર્યો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ આ મંતવ્ય સાથે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશની પુષ્ટિ કરી કે અરજદાર શાળાએ ઉઠાવેલો દાવો સ્વીકારવા યોગ્ય નથી, કારણ કે જે વિદ્યાર્થીઓ પરિવહનની સુવિધાનો લાભ લેતા નથી, તેઓ પર શિક્ષકો અને અન્ય લોકોને મફત પરિવહન આપવા માટે થયેલા પરિવહન ખર્ચાનો બોજો મૂકી શકાય નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી રિવિઝન કમિટી અરજદાર શાળાએ કરેલી રજૂઆતોનું મૂલવણ કર્યા વિના માત્ર અનુમાન અને અનુધારણા પર આવા નિષ્કર્ષે પહોંચી છે.

૨૨) વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૬૧૮૫ ઓફ ૨૦૨૧

ક) શિક્ષકોને પગાર ચૂકવવા માટેની જોગવાઈ: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ ૭મા પગાર પંચ મુજબ શિક્ષકોને પગાર ચૂકવવા માટે કરવામાં આવેલી રૂપિયા ૨,૮૧,૩૧,૭૧૩/- ની જોગવાઈને કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના અથવા ખર્ચના ઉક્ત મથક અંગે કોઈ ચર્ચા કર્યા વિના સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરી હતી. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને એ આધારે સમર્થન આપ્યું હતું કે તે માત્ર એક જોગવાઈ છે, જેને શિક્ષણ પ્રદાન કરવાના હેતુસર વાસ્તવમાં થયેલા ખર્ચ સમકક્ષ ગણાવી શકાય નહીં. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ આ બાબતનું મૂલવણું ન કરીને ભૂલ કરી હતી કે શિક્ષકોને પગારની ચુકવણી વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે હતી અને તેથી આવી ખર્ચની બાબત નામંજૂર કરવામાં ફી રિવિઝન કમિટી ન્યાયસંગત નહોતી.

બ) શિક્ષણ ખર્ચની મંજૂરી ન આપવી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ આવા ખર્ચને નામંજૂર કરવા બાબતે કોઈપણ નિષ્કર્ષ આપ્યા વિના રૂપિયા ૧,૪૪,૫૮,૭૬૬/- જેટલો શિક્ષણ ખર્ચ સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કર્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આ આધાર પર પુષ્ટિ આપી હતી કે કેટલા શિક્ષકોના કેટલા બાળકો માટે આ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે અંગે કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ થઈ નહોતી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું

હતું કે અરજદાર શાળા દ્વારા દાવો કરાયેલા ખર્ચ અંગે વિચારણા કર્યા વિના એફ.આર.સી.એ માત્ર એટલું જ નોંધ્યું હતું કે કોઈ હસ્તક્ષેપ જરૂરી નહોતો.

ક) કાનૂની, વ્યાવસાયિક અને પરામર્શ ખર્ચનો નામંજૂર કરવો: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે કાનૂની, વ્યાવસાયિક અને પરામર્શ ખર્ચ માટે કુલ રૂ.૫૫,૩૭,૯૮૦/- પૈકી, એફ.આર.સી.એ આવા ખર્ચમાંથી માત્ર ૫૦% એટલે કે રૂ.૨૭,૬૮,૯૯૦/- જ મંજૂર કર્યા, અને ખર્ચની આવી આંશિક મંજૂરી માટે કોઈ કારણ દર્શાવ્યું નથી. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ, આવા ખર્ચનો શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની પ્રવૃત્તિ સાથે કોઈ સંબંધ નથી એવા આધારે, એફ.આર.સી. દ્વારા મંજૂર કરાયેલ આવા ૫૦% ખર્ચને પણ નામંજૂર કર્યો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ આ બાબતનું મૂલવણ ન કરીને ભૂલ કરી કે આવા ખર્ચ શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની પ્રક્રિયા દરમિયાન કરવામાં આવ્યા હતા અને તેથી તે મંજૂર થવા યોગ્ય હતા. ડ) પાઠ્યેતર અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓના ખર્ચનો નામંજૂર કરવો: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે એફ.આર.સી.એ પાઠ્યેતર અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ સંબંધિત રૂ.૩૦,૦૮,૪૨૧/- જેટલો સંપૂર્ણ ખર્ચ કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વગર અથવા આવા ખર્ચ અંગે કોઈ ચર્ચા કર્યા વગર સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કર્યો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ, આવા ખર્ચ અંગે નોંધ પર કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ ન હતી એવા આધારે, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી. ઇ) પરિવહન ખર્ચનો નામંજૂર કરવો:

એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ રૂપિયા ૩૪,૪૨,૫૮૦/- ના પરિવહન ખર્ચને કોઈ કારણ સોંપ્યા વિના અથવા ખર્ચના આવા મથક અંગે કોઈ ચર્ચા કર્યા વિના સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કર્યો હતો. એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલ ખર્ચ ભ્રામક અને અવિશ્વસનીય હોવાનું કારણ દર્શાવીને એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી. એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટી માટે એવું અવલોકન કરવું યોગ્ય નહોતું કે દાવો સ્વીકારને પાત્ર નથી, કારણ કે જે વિદ્યાર્થીઓ પરિવહન સુવિધાનો લાભ લેતા નથી તેઓ પર શિક્ષકો તથા અન્યને મફત પરિવહન માટે થયેલ પરિવહન ખર્ચનો બોજો મૂકી શકાય નહીં. ફ) દાન ખર્ચની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ રૂપિયા ૧,૩૧,૬૬,૦૦૦/- જેટલા દાન ખર્ચને આવી નામંજૂરી માટે કોઈપણ નિષ્કર્ષ આપ્યા વિના નામંજૂર કર્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ પણ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું અને એવું ઠરાવ્યું હતું કે દાનનો ખર્ચ મૂડીરોકાણ છે અને શિક્ષણ પૂરું પાડવા સાથે સીધો સંબંધ ધરાવતો ખર્ચ નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે આવા ખર્ચ શિક્ષણ પૂરું પાડવા સંબંધિત ખર્ચ હતા અને તેથી, તે જ મંજૂર થવા જોઈએ હતા.

ગ) અતિથિ ગૃહ ભાડાની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ રૂ. ૯,૦૦,૦૦૦/- ના અતિથિ ગૃહ ભાડાના ખર્ચને આવા ખર્ચની નામંજૂરી અંગે કોઈ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા વિના નામંજૂર કર્યો હતો. એવી

રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવાના હેતુસર એવો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો નથી, તે આધારે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવા ખર્ચો શિક્ષણ આપવાની પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત છે અને તેથી, તે મંજૂર થવા યોગ્ય હતા. હ) હાઉસકીપિંગ અને સુરક્ષા ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હાઉસકીપિંગ અને સુરક્ષા બાબતે કુલ રૂ. ૧,૭૩,૧૮,૧૩૩/- ના ખર્ચમાંથી માત્ર ૫૦% એટલે કે રૂ. ૮૬,૫૯,૦૬૭/- જ એફ.આર.સી. દ્વારા એ અંગે કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા કે અરજદાર શાળા દ્વારા વાસ્તવમાં થયેલ ખર્ચ કેમ મંજૂર ન થવો જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ નોંધોમાંથી વિગતો ઉપલબ્ધ ન હોવાના આધારે એફ.આર.સી. દ્વારા થયેલી આવી આંશિક ખર્ચ મંજૂરીને યથાવત રાખી હતી. વધુમાં એમ પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સી.સી.ટી.વી.ની સ્થાપના એક વખતનો ખર્ચ હતો અને કેટલા રક્ષકો નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા તથા સુરક્ષા અને હાઉસકીપિંગ માટે કોઈ બાહ્ય સંસ્થાને કરાર આપવામાં આવ્યો હતો કે નહીં તે બાબતે કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવા અસ્પષ્ટ વિચારાધારોના આધારે એવો ખર્ચ નામંજૂર કરવામાં ફી રિવિઝન કમિટી ન્યાયસંગત ન હતી. ૨૩) વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૭૨૩૨/૨૦૨૧ ક) અનુપાઠ્યક્રમિક અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર દ્વારા અનુપાઠ્યક્રમિક પ્રવૃત્તિઓના મથાળા હેઠળ દાવો કરાયેલ રૂ. ૩,૫૮,૦૩૭/-

ની રકમ અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલા આવા ખર્ચ અંગે કોઈ ચર્ચા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. ફી રિવિઝન કમિટીએ અરજદાર શાળા દ્વારા કરાયેલા દાવાને સમર્થન આપતી કોઈ વિગતો નોંધોમાં ઉપલબ્ધ ન હોવાનું કારણ દર્શાવી એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી.

બી) પરિવહન ખર્ચની નામંજૂરી (વૈકલ્પિક પ્રવૃત્તિ): એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે અરજદારો દ્વારા પરિવહન ખર્ચના મથાળા હેઠળ માત્ર રૂ. ૯,૪૭,૬૫૫/- નો જ દાવો કરવામાં આવ્યો હતો, તેમ છતાં એફ.આર.સી.એ પોતાના આદેશ દ્વારા રૂ. ૩૧,૫૮,૮૩૯/- ની રકમ નામંજૂર કરી હતી, જે ન્યાયસંગત નહોતું. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું કે રકમોમાં તફાવત કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયો તે અંગે પુરાવો રજૂ કરવાની જવાબદારી અરજદાર ઉપર મૂકી, ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરીને ભૂલ કરી હતી. આગળ એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી કે જે વિદ્યાર્થીઓ પરિવહન સુવિધાનો લાભ લેતા નથી, તેમને શિક્ષકો તથા અન્ય માટે મફત પરિવહન માટે થયેલા પરિવહન ખર્ચનો બોજો મૂકવામાં આવી શકે નહીં, આ કારણસર દાવો સ્વીકાર્ય ગણવા યોગ્ય નથી એવું માનવામાં ફી રિવિઝન કમિટીએ ભૂલ કરી હતી. ૨૪) વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૮૪૫૭/૨૦૨૧ અને વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૧૭૯૫૭/૨૦૨૧

ક) છાપકામ અને સ્ટેશનરી ખર્ચનો અમાન્યકરણ: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે એફ.આર.સી.એ રૂ. ૩૭,૧૪,૮૮૬/- જેટલો છાપકામ અને સ્ટેશનરી ખર્ચ અમાન્ય કર્યો હતો, જ્યારે કુલ દાવો કરાયેલ ખર્ચ રૂ. ૫૭,૨૪,૫૨૦/- હતો. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે પુસ્તકો અને સ્ટેશનરીને વૈકલ્પિક ગણવામાં એફ.આર.સી.એ ગંભીર ભૂલ કરી હતી અને કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને તે સુવિધા લેવાની તથા તેના માટે ફી ચુકવવાની બળજબરી કરી શકાય નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ આવા નિષ્કર્ષે પહોંચવા અંગે કોઈપણ પ્રકારના કારણો દર્શાવ્યા વિના અથવા સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષો નોંધ્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશને યથાવત્ રાખ્યો હતો. ખ) જાળવણી અને ઉપક્રીપનો અમાન્યકરણ:

એ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર શાળાએ ખર્ચનો દાવો કર્યો હતો, તેમ છતાં

જાળવણી અને સંભાળ ખર્ચ બાબતે રૂ.૮૮,૯૩,૫૪૩/- માટે, એફ.આર.સી.એ ૭૫% ની હદ સુધી કપાત મંજૂર કરી હતી અને ૨૫% એટલે કે રૂ.

૨૨,૨૩,૦૦૦/- . એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે દાવો કરાયેલ ખર્ચને પૂર્ણપણે મંજૂરી આપવી જોઈતી હતી, કારણ કે અરજદાર શાળાએ હાઉસકીપિંગ માટે કરાર કર્યો છે અને ચુકવણી બેંક ખાતા મારફતે કરવામાં આવી છે તથા જરૂરી

નોંધો હિસાબની પુસ્તકોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી

એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને અલગથી કારણો દર્શાવ્યા વગર કે નિષ્કર્ષ નોંધ્યા વગર પુષ્ટિ કરવા માટેનો આદેશ પુનર્વિચાર સમિતિએ પુષ્ટિ કર્યો એફ.આર.સી.

૨૫) વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૧૮૭૨૨ સન ૨૦૨૧

અ) પગારની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર—

શાળાએ રકમને ડેબિટ કરી હતી

રૂ.૧,૦૦,૬૫,૪૨૪/— પગાર તરફ. તથાપિ, અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલા પગાર અંગે કોઈ ન્યાયસંગતતા નથી એવું ધારણ કરીને એફ.આર.સી.એ પગાર બાબતના ખર્ચની પોતાની રીતે ગણતરી કરી રૂ.૨૪,૩૬,૦૦૦/— મંજૂર કર્યા અને બાકી રકમ એટલે કે રૂ.૭૬,૨૯,૪૨૪,/— નામંજૂર કરી, જે અન્યાયી હતું અને આવી રકમ સુધી પહોંચવા માટે કોઈ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી નહોતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. દ્વારા આપવામાં આવેલ આદેશને યથાવત્ રાખવામાં ફી રિવિઝન કમિટી ન્યાયસંગત નહોતી. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦(૬) પર

આધાર રાખીને ફી રિવિઝન કમિટીએ નોંધ્યું હતું કે જો ૧૦૬ વિદ્યાર્થીઓ માટે ૨૭ શિક્ષકોની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો દરેક ત્રણ વિદ્યાર્થીઓ પાછળ એક શિક્ષકનું પ્રમાણ બને, જે મંજૂર કરી શકાય તેમ નથી. વધુમાં એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પગાર ખર્ચના સમર્થનમાં તમામ દસ્તાવેજ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં, એક્સિસ બેન્ક દ્વારા પગાર સંબંધે અપાયેલા પ્રમાણપત્રમાં વિગતોના અભાવે, એફ.આર.સી. દ્વારા આપવામાં આવેલા આદેશમાં કોઈ ખામી નથી એવું ફી રેગ્યુલેશન એડમિશન કમિટીએ ધારણ કરવું યોગ્ય નહોતું.

બી) વિવિધ ખર્ચોની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. રૂ. ૧૮,૮૨,૨૧૭/- જેટલા વિવિધ ખર્ચને નામંજૂર કરવામાં ન્યાયસંગત નહોતું. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટી એ એવું ઠરાવવામાં યોગ્ય નહોતી કે થયેલા ખર્ચનો શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની પ્રવૃત્તિ સાથે કોઈ સંબંધ નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટી એ એવું ઠરાવવામાં ભૂલ કરી હતી કે કોઈ વિશિષ્ટ ખર્ચ ઓડિટ કરેલા હિસાબોમાં એક અથવા બીજા મથાળા હેઠળ આવતો હોય, તો એવો ખર્ચ તે કારણે આપોઆપ શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની કિંમત બની જતો નથી.

૨૬) વિશેષ દીવાની અરજી નં.૧૧૮૧૩/૨૦૨૦ અ) વાહનના લખી નાખવા પર મૂડી ગુફસાન:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર શાળાએ તેની ફી પ્રસ્તાવનામાં વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે રૂપિયા ૭,૨૦,૪૩૭/- ના વાહન ખર્ચના લખાણબાકી ખાતામાં મૂકી દેસાથે થયેલ મૂકી નુકસાનનો દાવો કર્યો હતો, જેને એફ.આર.સી. દ્વારા કોઈ કારણ નિર્દેશ્યા વગર અથવા નામંજૂરી માટે કોઈ ચુકિત આપ્યા વગર નામંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ અરજદાર-શાળાએ દાવો કરેલા ખર્ચના મથાળાં અંગે સ્વતંત્ર રીતે તારણો આપ્યા વગર એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી. બ) મકાન મરામત અને જાળવણીની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. એ ઈમારતની મરામત અને જાળવણી બાબતે વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે કુલ રૂપિયા ૧૩,૧૮,૮૨૦/- માંથી રૂપિયા ૬,૫૮,૪૧૦/- નો ખર્ચ આવા નામંજૂરી માટે કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના ભૂલપૂર્વક નામંજૂર કર્યો છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ, નોંધ પર રજૂ કરાયેલા હિસાબ-તપાસ કરાયેલા હિસાબોને ધ્યાનમાં લીધા વિના અને આવા નિષ્કર્ષો માટે કોઈ ચુકિત દર્શાવ્યા વિના, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી.

ક) જાહેરાત ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર શાળાએ તેની ફી દરખાસ્તમાં વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે જાહેરાત ખર્ચ બાબતે રૂપિયા ૭૭,૪૭૩/- નો દાવો કર્યો હતો, જેમાંથી રૂપિયા ૨૫,૦૦૦/- ની

રકમ એફ.આર.સી. દ્વારા કોઈપણ ચુકિતપૂર્ણ કારણ દર્શાવ્યા વિના અથવા નોંધ પર રજૂ કરાયેલા હિસાબ ચકાસાયેલા હિસાબોને ધ્યાનમાં લીધા વિના નામંજૂર કરવામાં આવી છે. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ ખર્ચના આવા મથાળાને લગતા કોઈ સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ આપ્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલ એવો આદેશ યથાવત્ રાખ્યો હતો. ૨૭) વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૧૫૮૬૬/૨૦૧૯

અ) વિચારવામાં લેવામાં આવેલ વિદ્યાર્થીઓની ધાર્ય સંખ્યા : એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ શાળાએ કરેલ કુલ ખર્ચ રૂ. ૯૬,૮૬,૫૫૩/- ગણ્યો છે, જ્યારે અરજદાર-શાળાએ કુલ રૂ. ૭૬,૦૮,૩૦૦/- જેટલી ફી વસૂલ કરી હતી અને તેથી અરજદાર શાળાનો ખર્ચ ઓછો પડી રહ્યો છે અને તેને તુકસાન થયું છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ વિદ્યાર્થીઓની ધાર્ય સંખ્યાના આધારે ફી નક્કી કરી છે, જે અયોગ્ય છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર શાળાએ ઉઠાવેલા મુદ્દાઓ અંગે સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ આપ્યા વિના ફી સુધાર સમિતિએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખવામાં યોગ્યતા દાખવી નથી. ૨૮) વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૧૫૬૫૬/૨૦૧૯

અ) જાહેરાત ખર્ચ નામંજૂર કરવો: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર શાળાએ જાહેરાત ખર્ચ બાબતે રૂ. ૧૨,૮૭,૬૧૧/- નો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો.

તેમ છતાં, એફ.આર.સી.એ કોઈપણ ન્યાયસંગત કારણ દર્શાવ્યા વિના રૂ. ૨,૮૭,૬૧૧/- ની રકમ મંજૂર કરી હતી અને રૂ. ૧૦,૦૦,૦૦૦/- નામંજૂર કર્યા હતા. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખવા માટે કોઈ કારણદર્શન આપ્યું નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જાહેરાત ખર્ચનો લેજર, બિલોની અને વાઉચરોની નકલ સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જેનો ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા વિચાર કરવામાં આવ્યો નહોતો. બ) કન્સલ્ટન્સી ચાર્જસ નામંજૂર કરવી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે એફ.આર.સી.એ આવી નામંજૂરી માટે કોઈ કારણદર્શન આપ્યા વિના સલાહકાર શુલ્ક બાબતે રૂ. ૫,૫૩,૦૮૪/- ની સંપૂર્ણ માંગણી નામંજૂર કરી છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એવો આધાર લઈ કે આવા ખર્ચનો દાવો કરવા માટે કોઈ સમર્થક પુરાવો નહોતો, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશની પુષ્ટિ કરી હતી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે સલાહકાર શુલ્કના લેજર હિસાબો બિલો અને વાઉચરો સાથે અભિલેખ પર રજૂ કરવામાં આવ્યા હોસાથી, ફી રિવિઝન કમિટી એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશની પુષ્ટિ કરવામાં ચુકિતસંગત નહોતી. ક) હાઉસ કીપિંગની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર-શાળાએ હાઉસ કીપિંગ માટે રૂ.૬,૯૩,૩૬૭/- નો પ્રસ્તાવ કર્યો હતો, પરંતુ એફ.આર.સી. એ કલ્પિત

ધોરણે રૂ.૧,૧૫,૦૦૦/- ની રકમ માન્ય રાખી હતી અને રૂ.૫,૭૮,૩૬૭/- નામંજૂર કરી હતી, જે અન્યાયસંગત હતું. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને ભૂલવશ પુષ્ટિ આપી હતી, છતાં અરજદાર-શાળાએ બિલો અને વાઉચરો સાથે લેજર હિસાબો રજૂ કર્યા હતા અને તમામ ચુકવણીઓ બેંક મારફતે કરવામાં આવી હતી. ડી) પરિવહન ખર્ચની નામંજૂરી (વૈકલ્પિક પ્રવૃત્તિ):

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ કોઈપણ કારણ આપ્યા વિના રૂપિયા ૧૯,૦૮,૯૯૧/- જેટલી પરિવહન ફી સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટી એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરવામાં ન્યાયસંગત નહોતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળાએ વાસ્તવમાં પરિવહન ખર્ચ કર્યો હતો, જેમાંથી ૨૦% શિક્ષક અને બિન-શિક્ષક સ્ટાફના આવાગમન માટેનો છે. ઇ) સામાન્ય ખર્ચની નામંજૂરી:

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર-શાળાએ સામાન્ય ખર્ચ તરફ રૂ.૧૦,૯૦,૦૦૦/- નો પ્રસ્તાવ કર્યો હોવા છતાં, એફ.આર.સી.એ કોઈપણ ચુકિતપૂર્ણ કારણ આપ્યા વિના માત્ર રૂ.૧,૭૨,૫૦૦/- મંજૂર કર્યા અને બાકી રહેલી રકમ નામંજૂર કરી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી સુધારણા સમિતિએ તે માટે કોઈપણ ચુકિતપૂર્ણ કારણ આપ્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને સમર્થન આપી ભૂલ કરી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે

અરજદાર-શાળાએ આવા દાવાના સમર્થનમાં બીલો અને વાઉચરો સાથે લેજર ખાતાઓ રજૂ કર્યા હતા, જેના પર ફી સુધારણા સમિતિએ વિચારણા કરી નહોતી.

ફ) છપાઈ અને સ્ટેશનરીના ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર દ્વારા છપાઈ અને સ્ટેશનરી માટે પ્રસ્તાવિત રૂ. ૭,૫૧,૪૬૭/- માંથી એફ.આર.સી.એ માત્ર રૂ. ૧,૧૫,૦૦૦/- જ મંજૂર કર્યા છે, જે અન્યાયપૂર્ણ છે, કારણ કે અરજદારે આ માટે પહેલેથી જ લેજર ખાતાં રજૂ કર્યા હતા, જેમાં શાળાએ વાસ્તવમાં કર્યો હોય તે ખર્ચ દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી સુધારણા સમિતિએ આવા ખર્ચના મથક સાથે સંબંધિત બાબતમાં સ્વતંત્ર રીતે મનન કર્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને સમર્થન આપી ભૂલ કરી છે. જ) પગારની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદારે પગાર તરફ કુલ રૂ. ૭૭,૫૧,૩૧૮/- નો ખર્ચ કર્યો હતો, જેમાંથી એફ.આર.સી.એ કલ્પિત ધોરણે શિક્ષકને દર મહિને રૂ. ૧૫,૦૦૦/- ના દરે પગાર મંજૂર કર્યો હતો. ૨૯) વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૧૫૬૫૭/૨૦૧૮

ક) જાહેરાત ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર શાળાએ જાહેરાત ખર્ચ માટે રૂપિયા ૧૧,૬૫,૮૬૫/-નો પ્રસ્તાવ કર્યો હતો. પરંતુ, એફ.આર.સી.એ કોઈપણ ચુકિતપૂર્ણ કારણ આપ્યા વિના રૂપિયા ૩,૬૫,૮૬૫/-ની રકમ મંજૂર કરી અને રૂપિયા ૮,૦૦,૦૦૦/- નામંજૂર કર્યા

હતા. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખવા માટે કોઈ કારણદર્શન આપ્યું નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જાહેરાત ખર્ચનો લેજર બિલો અને વાઉચરોની નકલ સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, જેના પર ફી રિવિઝન કમિટીએ વિચાર કર્યો નહોતો. ખ) કન્સલ્ટન્સી ચાર્જસની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ કન્સલ્ટન્સી ચાર્જસ માટેના રૂપિયા ૩૪,૬૪,૪૦૦/-ના સંપૂર્ણ દાવાને આવી નામંજૂરી માટે કોઈ કારણ આપ્યા વિના નામંજૂર કર્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એવો આધાર લઈને કે આવા ખર્ચનો દાવો કરવા માટે કોઈ સમર્થક પુરાવો ઉપલબ્ધ નહોતો, એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખ્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કન્સલ્ટન્સી ચાર્જસના લેજર હિસાબો બિલો અને વાઉચરો સાથે નોંધપત્રક પર રજૂ કરાયેલા હોવા છતાં, ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા એફ.આર.સી.ના આદેશને યથાવત્ રાખવું યોગ્ય ન હતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. તેમજ ફી રિવિઝન કમિટી બન્નેએ આ બાબતનું ધ્યાનમાં ન લઈને ભૂલ કરી હતી કે કન્સલ્ટન્સી ચાર્જસ મુખ્યત્વે શિક્ષણ અને બિનશિક્ષણ સ્ટાફ માટેના જાહેરાતકાર સંબંધિત તેમજ તાલીમ ખર્ચ સંબંધિત હતા, અને અરજદાર-શાળાએ વાસ્તવમાં એવા ખર્ચ કર્યા હોવા છતાં, જે શિક્ષણ ખર્ચ સાથે સંબંધિત હતા, તે બાબત પર વિચાર કરવામાં આવ્યો નહોતો. ગ) સામાન્ય ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ સામાન્ય ખર્ચ માટેના રૂપિયા ૧૦,૦૮,૧૩૩/-ના

સંપૂર્ણ દાવાને આવી નામંજૂરી માટે કોઈ કારણ આપ્યા વિના નામંજૂર કર્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ તે માટે કોઈ કારણ આપ્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખવામાં ભૂલ કરી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર-શાળાએ આવા દાવાના સમર્થનમાં બિલો અને વાઉચરો સાથે લેજર હિસાબો રજૂ કર્યા હતા, જેના પર ફી રિવિઝન કમિટીએ વિચાર કર્યો નહોતો.

ડિ) કોમ્પ્યુટર ખર્ચનો અસ્વીકાર : એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર શાળાએ કોમ્પ્યુટર ખર્ચ હેઠળ રૂ.૨૯,૨૫,૫૨૮/- નો પ્રસ્તાવ કર્યો હતો. તેમ છતાં, એફ.આર.સી.એ કોઈપણ ન્યાયસંગત કારણ દર્શાવ્યા વિના રૂ.૨૦,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ મંજૂર કરી હતી અને ઉક્ત મથાળાની નીચે દાવો કરાયેલ બાકીના ખર્ચને અસ્વીકાર કર્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ આદેશની પુષ્ટિ કરવા માટે કોઈ કારણ દર્શાવ્યું નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સોફ્ટવેર ખર્ચ અને કોમ્પ્યુટર ખર્ચ સંબંધિત લેજર ખાતું તેમજ બિલો અને વાઉચરોની નકલો નોંધ પર રજૂ કરવામાં આવી હતી અને કોમ્પ્યુટર ખર્ચમાં અરજદાર-શાળાએ વાસ્તવમાં ચૂકવેલા સોફ્ટવેર ખર્ચ અને કોમ્પ્યુટર ખર્ચનો સમાવેશ થતો હતો. તેમ છતાં, ન તો એફ.આર.સી.એ અને ન તો ફી રિવિઝને અરજદાર-શાળાની આવી રજૂઆતનો વિચાર કર્યો અને અરજદાર-શાળાનો દાવો આંશિક રીતે મંજૂર કર્યો. ૩૦) વિશેષ દીવાની અરજી નં.૨૦૪૦૦/૨૦૧૯

અ) જાહેરાત અને મુદ્રણ ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી. એ રૂપિયા ૧૦,૭૦,૧૨૦/- જેટલો જાહેરાત અને મુદ્રણનો સંપૂર્ણ ખર્ચ આ કારણસર નામંજૂર કર્યો હતો કે આ ખર્ચ શિક્ષણ પ્રદાન કરવાના હેતુસર કરવામાં આવ્યો હોવાનું કહી શકાય નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ ખર્ચના ઉક્ત મથાળાને લગતા કોઈ સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ આપ્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરીને ભૂલ કરી હતી.

બ) બાગબાની ખર્ચની નામંજૂરી: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે શાળાના શૈક્ષણિક હેતુ માટે આવા ખર્ચ થયેલા ગણાવી શકાય નહીં, આ કારણસર રૂપિયા ૨,૪૧,૮૪૦/- જેટલો બાગબાની ખર્ચ નામંજૂર કરવામાં એફ.આર.સી. યોગ્ય નહોતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા ખર્ચના મથાળાની ચર્ચા કર્યા વિના તથા અલગ કારણો આપ્યા વિના ફી રિવિઝન કમિટી એ એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરી શકતી નહોતી. સી) ખર્ચ મંજૂર કરવામાં આવ્યો પરંતુ ફી નક્કી કરતી વખતે અમલમાં લેવામાં આવ્યો નહીં: એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ અનુમાન અને કલ્પના આધારે અન્ય માન્ય ખર્ચમાં રૂપિયા ૮,૯૫,૭૭૬/- ની રકમ ઉમેરેલી અને તેથી માન્ય ખર્ચમાં સુધારો કરી તેને રૂપિયા ૭,૯૫,૬૩,૧૬૧/- નક્કી કર્યો. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.એ પ્રતિ વિદ્યાર્થી ખર્ચ રૂપિયા ૫૧,૧૮૮/- ગણ્યો હોવા

છતાં વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે માત્ર રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/- અને વર્ષ ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટે તેમાં ૫% વધારો જ મંજૂર કર્યો, જે ન્યાયસંગત અને યોગ્ય નહોતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અનુમાન અને કલ્પના આધારે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની પુષ્ટિ કરવામાં ફી રિવિઝન કમિટી યોગ્ય નહોતી.

ડિ) વૈકલ્પિક ખર્ચ નામંજૂર કરવામાં આવ્યો પરંતુ વૈકલ્પિક આવક ધ્યાનમાં લેવામાં આવી: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. દ્વારા એવું ધારણ કરવામાં આવ્યું યોગ્ય નહોતું કે શાળાએ વૈકલ્પિક સેવાઓ આપતી વખતે વધારાવધારાો મેળવ્યો હતો અને તેથી વર્ષ ૨૦૧૮-૨૦૧૯ ની ફી નક્કી કરવા માટે વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે નિર્ધારિત અંતિમ ફીમાં ૫% નો વધારો કરવો યોગ્ય નથી. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલું આ અનુમાન ભૂલપૂર્ણ છે, કારણ કે વૈકલ્પિક સેવાઓ સંબંધિત ખર્ચ સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરવામાં આવે ત્યારે વૈકલ્પિક સેવાઓમાંથી થતી આવકને પણ દ્વિગુણ અન્યાય ટાળવા માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવવી નહીં જોઈએ. ૩૧)

વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૨૧૩૮૪/૨૦૧૯

ક) ફીની નિર્ધારણ: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી.એ શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ માટે નિર્ધારિત અંતિમ ફીમાં ૫% વધારાના બદલે ૧૦% વધારો આપી શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૮-૨૦૧૯ માટેની ફીને મંજૂરી આપી હતી અને તે

મુજબ એફ.આર.સી.એ શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૭-૨૦૧૮ તથા ૨૦૧૮-૨૦૧૯ બન્ને માટે ફી નિર્ધારિત કરી હતી. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એફ.આર.સી. દ્વારા નિર્ધારિત અંતિમ ફી નક્કી કરવા માટે દર્શાવવામાં આવેલા કારણો ન્યાયસંગત અને યોગ્ય છે એવું ઠરાવીને એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખવામાં ફી રિવિઝન કમિટીએ ભૂલ કરી હતી. ૩૨) સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં.૧૮૮૯૫/૨૦૧૯ ક) સફાઈ ખર્ચ નામંજૂર કરવો: રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર-શાળાએ દરખાસ્તમાં રૂ.૧૧,૫૧,૬૫૯/-નો સફાઈ ખર્ચ દાવો કર્યો હતો, છતાં એફ.આર.સી.એ માત્ર ઉક્ત રકમનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો પરંતુ અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલા ઉક્ત ખર્ચ અંગે કોઈ વિચારણા કરી નહોતી. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી રિવિઝન કમિટીએ સફાઈ ખર્ચ સંબંધે કોઈ અવલોકન કે ચર્ચા કર્યા વિના એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને યથાવત્ રાખ્યો હતો.

૫. પ્રતિવાદીઓની રજૂઆતો:

૩૬. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી મનીષા લવકુમાર શાહ, જેમને વિદ્વાન વકીલ શ્રી કે.એમ. અંતાણીની સહાય પ્રાપ્ત હતી, તેમણે રજૂ કર્યું કે અરજીઓના આ સમગ્ર સમૂહમાં અરજદારોએ એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ આદેશને પડકાર્યો છે, જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ રચવામાં આવેલી કાયદેસરની સત્તાઓ છે. ત્યારબાદ વિદ્વાન

પરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ના ઉદ્દેશ્યોનો ઉલ્લેખ કર્યો અને રજૂ કર્યું કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ નો હેતુ એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી રિવિઝન કમિટી મારફતે સાકાર થવાનો છે, જેઓની સત્તાઓ અને અધિકારક્ષેત્ર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૪, ૮ અને ૧૨ હેઠળ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે.

૩૭. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદી સત્તાધિકારીઓએ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(૭) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા વસૂલવાપાત્ર શાળાની ફીનો નિર્ધારણ/નક્કીકરણ/ચકાસણી ઉક્ત અધિનિયમમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ કરવો આવશ્યક છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સંબંધિત સમિતિઓમાં નિહિત સત્તાઓ આ અરજીઓના આ સમૂહમાં વિવાદગ્રસ્ત નથી, કારણ કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની વૈધતા સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વ્યાપક રીતે વિચારાધીન છે, જેમાં આ અદાલતે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની વૈધતા ચથાવત રાખતો આપેલો ચુકાદો અને આદેશ એસ.એલ.પી.(સી) ક્રમાંક ૩૧૪/૨૦૧૮ તથા સંલગ્ન બાબતોમાં પડકારવામાં આવ્યો છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઊભો થતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું પ્રતિવાદી સત્તાધિકારીઓએ ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ, અને વિશેષ કરીને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ હેઠળ નિર્ધારિત પરિબળો અનુસાર, તેમની સત્તાઓનો ઉપયોગ કર્યો છે કે નહીં.

૩૮. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે ત્યારબાદ ઇસ્લામિક અકેડેમી ઓફ એજ્યુકેશન એન્ડ અનધર (પૂર્વોક્ત) થી માંડીને મોડર્ન ડેન્ટલ કોલેજ એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર એન્ડ અદર્સ વિ. સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ એન્ડ અદર્સ, જે (૨૦૧૬) ૭ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૩૫૩ માં અહેવાલિત છે, સુધીના કેસકાયદાઓનો ઉલ્લેખ કરીને રજૂ કર્યું કે સર્વોચ્ચ અદાલતે સતત માત્ર કાનૂની સમિતિઓની રચનાને માન્ય રાખી નથી, પરંતુ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફીઓના નિયમન બાબતે આવી સમિતિઓ દ્વારા સત્તાઓના ઉપયોગના મહત્વને પણ સ્વીકાર્યું છે.

૩૯. એવું નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે સર્વોચ્ચ અદાલતે વ્યાવસાયિક તબીબી સંસ્થાઓના સંદર્ભમાં ફીની નિર્ધારણ માટેના માપદંડો નિર્ધારિત કર્યા છે, જેને આ અદાલતે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની વૈધતા યથાવત રાખતાં વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૧૦૦૩૫/૨૦૧૭ તથા સંબંધિત બાબતોમાં તા. ૨૭.૧૨.૨૦૧૭ના રોજ આપવામાં આવેલ ચુકાદામાં લાગુ પડતા તરીકે માન્ય ઠેરવ્યા છે.

૪૦. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સર્વોચ્ચ અદાલતે વસાવી એન્જિનિયરિંગ કોલેજ એસોસિએશન વિ. સ્ટેટ ઓફ તેલંગાણા, અહેવાલિત ૨૦૧૯ (૭) એસ.સી.સી. ૧૭૨, ના કેસમાં એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી રિવિઝન કમિટી જેવી નિષ્ણાત સંસ્થાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા ફી નિર્ધારણ

અંગે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગની વ્યાપ્તિ નિર્ધારિત કરી છે.

૪૧. સુપ્રીમ કોર્ટના મોડર્ન સ્કૂલ (ઉપરોક્ત) ના કેસના નિર્ણય પર આ રજૂઆત કરવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો કે ફીની નિર્ધારણના હેતુ માટે હિસાબોની મૂલવણી કરવા માટે અપનાવવામાં આવેલા સિદ્ધાંતોનો અમલ તે કાયદાના સંદર્ભમાં થવો જોઈએ, જેના હેઠળ આવી મૂલવણી હાથ ધરવામાં આવે છે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સ્વવિત્તપોષિત શાળાઓની ફી નક્કી કરતી વખતે, એફ.આર.સી. તેમજ ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા અધિનિયમ, ૨૦૧૭ના હેતુને સિદ્ધ કરવા માટે જરૂરી મુજબ ફી નિર્ધારણ/નક્કી/ચકાસણી કરવા માટે શાળાઓના હિસાબોની તપાસ કરવામાં ન્યાયસંગતતા હતી.

૪૨. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ તેના તા. ૨૫.૪.૨૦૧૮ના આદેશમાં એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો છે કે શાળાઓને સુવિધાઓ અને ધોરણો પૂરા પાડવાના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે ફીનું માળખું નક્કી કરવાનો અધિકાર હોવો જોઈએ.

૪૩. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ગુજરાત રાજ્યભરની ૧૪૯૦૨ શાળાઓમાંથી માત્ર ૧૮૬૪ શાળાઓએ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે દરખાસ્તો રજૂ કરી હતી અને તેવી શાળાઓમાંથી માત્ર ૫૭ શાળાઓએ પ્રતિવાદી સત્તાવાળાઓ દ્વારા સત્તાના ઉપયોગમાં થયેલી

અનિયમિતતાઓનો આક્ષેપ કરીને આ અદાલતનો શરણો લીધો છે. એ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે તમામ અરજદારો પણ એફ.આર.સી. અને ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને પડકારતાં આ અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વધુ કે ઓછી સમાન આધારોએ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની વૈધતા પડકારતાં સર્વોચ્ચ અદાલતનો પણ શરણો લીધો છે.

૪૪. વિદ્વાન પરિષ્ઠ એડવોકેટ સુશ્રી શાહે, અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા સામાન્ય મુદ્દાઓ અને આધાર તરફ અવલોકન કરતાં પહેલાં, રજૂ કર્યું કે વિશાળ પરિપ્રેક્ષ્યમાં નિર્ધારણની પ્રક્રિયા અથવા તેની માન્યતા પર પ્રશ્ન ઉઠાવતાં અને/અથવા એફ.આર.સી./ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી પ્રક્રિયામાં ખામી દર્શાવતાં, અરજદારોએ આવા મુદ્દાઓ એ પૂર્વધારણા પર ઉઠાવ્યા છે કે આવી નિર્ધારણ પ્રક્રિયા આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ હેઠળ સ્વીકારવામાં આવેલા હિસાબી ધોરણો સાથે સુસંગત નથી અને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે પૂર્વશરત તરીકે નફાખોરીના તત્વની હાજરી હોવી આવશ્યક છે, તે સિવાય શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમની લાગુ પડતાશ, મૂડી ખર્ચ, ફીનું મથાળું, કોરમ વગેરે જેવા મુદ્દાઓ પણ સામેલ છે, જે મૂળતઃ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની માન્યતા સામેના પડકાર સાથે પરસ્પર આરછાદિત થાય છે. તેથી, એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અરજદારોએ એફ.આર.સી./ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા કરાયેલા ફીના નિર્ધારણ/નિયમન પ્રક્રિયા પર પ્રશ્ન ઉઠાવવાના બહાને, મૂળભૂત રીતે

કાયદાના એવા આધાર પર આધારિત પડકારને ગતિ આપી છે, જે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની બંધારણીય માન્યતાની તપાસ કરતી વખતે વિચારાધીન છે. તેથી, એવી પ્રાર્થના કરવામાં આવી કે ફીના નિયમન પર પ્રશ્ન ઉઠાવવાના હેતુસર અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત ફી નિર્ધારણ પ્રક્રિયા સંબંધિત કોઈપણ ન્યાયનિર્ણય અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની લાગુ પડતાશમાં હસ્તક્ષેપ સમાન ઠરી શકે હોસાથી, અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલો પડકાર આ અરજીઓના આ સમૂહમાં ઉઠાવવામાં આવેલા આધારના આધારે નામંજૂર કરવામાં આવવો જરૂરી છે.

૪૫. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી./ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા ફી નિર્ધારણ કરવાની પ્રક્રિયા સામેના પડકારની પરિધિ પરિણામે, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ સામે પડકાર ઊભો થશે, કારણ કે આ અરજીઓમાં ફી નિર્ધારણ બાબતે એફ.આર.સી.ના આદેશોને પ્રશ્નિત કરવા માટે ઉઠાવવામાં આવેલા આધાર અને માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ બાકી રહેલી એસ.એલ.પી.માં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની વૈધતાને પ્રશ્નિત કરવા માટે ઉઠાવવામાં આવેલા આધાર પરસ્પર આવરી લેતા છે.

૪૬. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે ત્યારબાદ અરજદારો દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની માન્યતાને પડકારતી દાખલ કરાયેલ એસ.એલ.પી.ના મેમોમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વિવિધ આધારોનો ઉલ્લેખ કરીને

દર્શાવ્યું કે આ અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા સમાન આધાર અરજદારો દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ ચાલતી બાકી કાર્યવાહીમાં પહેલેથી જ લેવામાં આવ્યા છે.

૪૭. આગળ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે અહીં મોટાભાગે તથ્યો અંગે વિવાદિત પ્રશ્નો છે અને કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ માત્ર એફ.આર.સી. તથા ફી રિવિઝન કમિટીએ લીધેલા અભિપ્રાયોનો બદલો લાવવા માટે જ કરવામાં આવી છે, જે મંજૂર થઈ શકે તેમ નથી, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે એફ.આર.સી. અને ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશો અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા પર આધારિત છે. તેથી, તથ્યો અંગેના વિવાદિત પ્રશ્નોને અને એફ.આર.સી. દ્વારા ફી નિર્ધારણની પ્રક્રિયાને ધ્યાનમાં રાખતાં, જે અરજદારોની ધારણા કરતાં ભિન્ન હોઈ શકે છે, આ અદાલત લેખિત પરિપત્ર અધિકારક્ષેત્રનો એવો ઉપયોગ ન કરે કે એક તરફ એફ.આર.સી./ ફી રિવિઝન કમિટીઓના અભિપ્રાયો અને બીજી તરફ દરેક અરજીના કેસના ભિન્ન તથ્યોમાં અરજદારોના અભિપ્રાયો તથા ધારણાઓનું વિશ્લેષણ કરે. તેથી, અરજીઓ પોષણક્ષમ ન હોવાના કારણે નામંજૂર કરવામાં આવે તેવી પ્રાર્થના કરવામાં આવી.

૪૮. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે તે બાદ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ના ઉદ્દેશોથી શરૂઆત કરીને અધિનિયમની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કર્યો. એફ.આર.સી.ઓ. સમક્ષ તેમજ ફી રિવિઝન કમિટી સમક્ષ દાખલ કરાયેલા પ્રસ્તાવો અંગે ૨૦૧૭-૨૦૧૮ થી પ્રાપ્ત આંકડાકીય માહિતીનો ઉલ્લેખ કરીને એ દર્શાવવામાં આવ્યું કે

કુલ ૧૪૯૦૨ શાળાઓ માટે ફી નક્કી કરવામાં આવી હોવા છતાં માત્ર ૫૭ બાબતો જ દાખલ કરવામાં આવી છે.

૪૯. વિદ્વાન પરિષ્ઠ એડવોકેટ સુશ્રી શાહે રજૂ કર્યું હતું કે, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(જી) ને કલમો ૨(એચ)(૩), ૨(આર), ૩, ૮(પ), ૧૦, ૧૧ સાથે વાંચતાં, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે વિગતવાર યોજના પ્રદાન કરવામાં આવી છે અને એફ.આર.સી. તેમજ ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ તે યોજનાનું પાલન કરતાં ફીનું નિર્ધારણ કર્યું છે અને તેથી, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ના ઉદ્દેશ અને યોજનાને ધ્યાનમાં રાખીને ફીનું નિર્ધારણ કરવામાં એફ.આર.સી. તરફથી કોઈ ભૂલ થયેલ નથી.

૫૦. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઇન્ડિયન સ્કૂલ, જોધપુર અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, જેનો ઉદ્દેશ ૨૦૨૧ (૧૦) એસસીસી ૫૧૭ માં થયેલ છે, તે મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે, તેની માન્યતા અંગે વિચારણા કરતી વખતે

રાજસ્થાન શાળાઓ (ફીનું નિયમન) અધિનિયમ,

૨૦૧૬ અને તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો તેમજ મહામારીના લોક-ડાઉનના અનુપરિણામોને કારણે સંબંધિત બોર્ડો દ્વારા અભ્યાસક્રમમાં ઘટાડો કરવામાં આવેલ હોવાને ધ્યાનમાં રાખીને ફીમાં ઘટાડા અંગેનો આદેશ, થી

માર્ચ ૨૦૨૦એ સમગ્ર યોજનાનું મૂલવણ કર્યું છે

રાજસ્થાન અધિનિયમ, ૨૦૧૬ અને આ સંદર્ભમાં, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :

૪૩. પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા અનુસરવામાં આવવાની પ્રક્રિયા ૨૦૧૬ ના અધિનિયમની કલમ ૧૧ માં નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, અને તે જોગવાઈથી સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે પુનરીક્ષણ સમિતિનો નિર્ણય અંતિમ અને નિષ્કર્ષરૂપ રહેશે તથા ત્રણ શૈક્ષણિક વર્ષો માટે પક્ષકારો પર બંધનકારક રહેશે. શાળાના સંચાલન દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી માળખાથી અતિનફાખોરી થાય છે કે કેમ તે પ્રશ્નના વિચાર માટે વિશેષરૂપે રચવામાં આવેલી સ્વતંત્ર અંતિમ નિરાકરણકારી સત્તા સ્થાપિત કરસાથે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) હેઠળ શાળાના સંચાલનને બાંહેધરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકાર પર કોઈ આંચકો પડતો નથી.

૫૧. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સમાન અનુરૂપતાના આધારે, એક વાર ફી સુધારો

સમિતિએ નિર્ણય લીધો છે, તો તે જ નિર્ણય ત્રણ શૈક્ષણિક વર્ષો સુધી પક્ષકારો પર બાધ્યક રહેશે અને નિવૃત્ત દ્વારા અધ્યક્ષસ્થાને રહેલી એવી સ્વતંત્ર અંતિમ નિર્ધારક સત્તા

શાળાના સંચાલન દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી માળખાથી અતિનફાખોરી થાય છે કે અન્યથા, તે પ્રશ્નના વિચાર માટે વડી અદાલતના ન્યાયાધીશની રચના કરવામાં આવી છે.

પર. વિધાવાન વરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે ત્યારબાદ, ફી અથવા ફી માળખું નિર્ધારિત કરવા માટે એફ.આર.સી. દ્વારા અપનાવવાની પ્રક્રિયા અંગે, નિયમો ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭(૩) અને નિયમ ૭(૪) પર આધાર રાખી એ રજૂ કર્યું કે એફ.આર.સી.એ, અધિનિયમ અને નિયમોમાં જોગવાઈ મુજબ દર્શાવાયેલા તમામ સંબંધિત પરિબલોને ધ્યાનમાં લઈને, એકમાત્ર મથાળા હેઠળ નિર્ધારિત થનારી કુલ ફી અંગેના પ્રસ્તાવ પર એવો નિર્ણય લેવાનો રહે છે કે જે વસૂલ અથવા સંકલિત કરી શકાય અને જે ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે અમલમાં રહે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે વિવાદિત આદેશો એફ.આર.સી. દ્વારા સંબંધિત શાળાઓએ એકમાત્ર મથાળા હેઠળ વસૂલવાની અને ઉઘરાવવાની ફી ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે અમલમાં રહે તેવી રીતે નિર્ધારિત કરીને પસાર કરવામાં આવ્યા છે અને અનુરૂપે, એફ.આર.સી. દ્વારા ફી નિર્ધારણની પ્રક્રિયામાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવો ન જોઈએ, કારણ કે આવી પ્રક્રિયા ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો વિષય બની શકતી નથી.

પ૩. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી તથા ફી માળખાનું નિર્ધારણ કરવા માટે એફ.આર.સી. દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતો અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તાઓ, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તથા નિયમોના ઉપબંધો અનુસાર છે; તેથી, અરજદારોએ

પરોપકારી સંસ્થાની હિસાબી તૈયારીઓ માટે નિર્ધારિત માપદંડોને ધ્યાનમાં રાખીને તેમણે ગણતરી કરેલા હિસાબો પર રાખેલો આધાર, કારણ કે આવી બધી શાળાઓ ટ્રસ્ટ દ્વારા સંચાલિત છે, ગેરસ્થાને છે; અને તેથી, શાળાઓ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલા હિસાબો એફ.આર.સી. અથવા ફી પુનર્વિચાર સમિતિ પર બંધનકારક નથી અને તેઓ અધિનિયમ તથા નિયમોના ઉદ્દેશ અને યોજનાને ધ્યાનમાં રાખીને ફી અથવા ફી માળખાનું નિર્ધારણ કરી શકે છે.

૫૪. ત્યારબાદ વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે અરજદારો દ્વારા અરજીઓના આ સમૂહમાં ઉઠાવવામાં આવેલા દરેક સામાન્ય આધાર અથવા મુદ્દાઓ અંગે રજૂઆત કરી:

૧) અરજદારે ઉઠાવેલા આ આધાર અંગે કે નફાખોરી બાબતે કોઈ નિષ્કર્ષના અભાવે, અધિનિયમ અને નિયમો હેઠળ એફ.આર.સી. દ્વારા ફીનું નિયમન કરવા માટેની સત્તાઓનો ઉપયોગ માન્ય નથી, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે એફ.આર.સી. અને ફી પુનઃવિચાર સમિતિ પર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮(૨)(બી) દ્વારા આ ફરજ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે કે પ્રસ્તાવિત ફી યોગ્ય છે તેની ખાતરી કરે અને તે સાથે આ પણ ચકાસે કે આવી પ્રસ્તાવિત ફી નફાખોરી સમાન છે કે અતિશય ફી વસૂલવામાં આવે છે કે કેમ; અને તેથી, અધિનિયમના હેતુ સાથે સુસંગત રીતે તેની જોગવાઈઓ અને યોજનાના અર્થઘટનથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે કાયદેસર ફરજ નફાખોરીને અટકાવવાની છે, પરંતુ તેની ઘટના થવી એ

અધિનિયમ હેઠળ ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે પૂર્વશરત નથી. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી માળખાની ચકાસણી અને મંજૂરી એ એફ.આર.સી.નું પ્રાથમિક કાર્ય છે, જે પુનઃવિચાર સમિતિ દ્વારા પુનઃવિચારાધીન છે, અને આવા કાર્યના નિર્વહ દરમિયાન એફ.આર.સી. પર આ ફરજ આવે છે કે સ્વવિત્તપોષિત શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની કિંમતના દૃષ્ટિકોણે યોગ્ય છે અને તેનાથી નફાખોરી કે અતિશય ફી વસૂલી થતી નથી તેની ખાતરી કરે; તેથી, એફ.આર.સી. અને ફી પુનઃવિચાર સમિતિએ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલી તેમની સત્તાઓનો, સ્વવિત્તપોષિત શાળાઓ દ્વારા વસૂલાતી ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરનાર નિયમનકારી સત્તા તરીકે, ઉપયોગ કર્યો છે અને આવી સત્તાનો ઉપયોગ નફાખોરીની કોઈ ઘટના બનવા પર આધારિત પણ નથી અને તે માટે આવશ્યક પણ નથી. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની યોજનાના મુજબ એફ.આર.સી. ઉપર મૂકવામાં આવેલી ફરજ એ છે કે શાળાઓ દ્વારા વસૂલાતી ફીનું નિયમન કરે અને શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની કિંમતને ધ્યાનમાં લઈને ફી યોગ્ય ઠરે તે સુનિશ્ચિત કરે, અને આવી ફરજ બજાવવા માટે એફ.આર.સી.એ એ ખર્ચને યોગ્ય રીતે નામંજૂર કર્યો છે, જે એફ.આર.સી.ના મત મુજબ શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની કિંમત તરીકે યોગ્ય ઠરતો નથી અને જે ફીમાં વધારો કરે તેવો છે. તેથી એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ફી યોગ્ય ઠરે તે માટે એફ.આર.સી. માટે આ નક્કી કરવું આવશ્યક બને છે કે શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની કિંમત પણ યોગ્ય છે, કારણ કે ફીનું નિર્ધારણ યોગ્ય શિક્ષણ ખર્ચ પર આધારિત રહેશે.

૨) શાળાઓ દ્વારા વધુ સારા શૈક્ષણિક તથા સંબંધિત સુવિધાઓ અને/અથવા શ્રેષ્ઠતા હાંસલ કરવા માટેની પદ્ધતિ વિકસાવવા અનુરૂપ માનવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓ માટે થયેલા ખર્ચને, તે અનાવશ્યક છે અથવા કાયદાની આવશ્યકતાઓની બહાર છે એવા આધાર પર નામંજૂર કરવાની સામાન્ય બાબત અંગે, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અધિનિયમની યોજના મુજબ ફી માળખાની ચકાસણી અને મંજૂરી એ એફ.આર.સી. અને ફી પુનઃવિચાર સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવાની બાબત છે અને એફ.આર.સી. આ કાર્ય એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે બજાવે છે કે સ્વવિત્તપોષિત શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની કિંમતને અનુરૂપ એવા ખર્ચના પરિમાણમાં યોગ્ય હોય, જેથી આવી ફી નિર્ધારણથી નફાખોરી કે અતિશય ફી વસૂલી ન થાય. તેથી એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અરજદાર શાળાઓ માટે આવશ્યક છે કે તેઓ જે સુવિધાઓ અને/અથવા જે પદ્ધતિ અપનાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને શ્રેષ્ઠતા પ્રાપ્ત કરવા માટે જેનો દાવો કરે છે તેની યોગ્યતા દર્શાવે, તથા સંસ્થા જેને માન્યતા આપે છે તે બોર્ડની આવી પદ્ધતિ અંગે મંજૂરી લેવામાં આવી છે કે નહીં તે પણ દર્શાવે. શાળાની ઉપર આ દર્શાવવાની ફરજ પણ હતી કે આવી સુવિધાઓ ફરજિયાત છે કે વૈકલ્પિક. તેથી એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે માત્ર વધુ સારી શૈક્ષણિક સુવિધાઓ અને/અથવા પદ્ધતિ પ્રદાન કરવાની આડમાં કરવામાં આવેલ દાવો માત્રથી ખર્ચને યોગ્ય ઠરાવવા પૂરતું ન ગણાય અને વિશેષ કરીને, એવી ફી વસૂલવાનો આધાર યોગ્ય ઠરાવવા માટે અને એફ.આર.સી. દ્વારા તેની નિર્ધારણ માટે ફીમાં વધારો

કરવાનો હક શાળાને એવો ખર્ચ દાવો કરવા માટે આપતો નથી.

૩) અરજદારની આ દલીલ અંગે કે શાળા દ્વારા થયેલા જે ખર્ચો પહેલેથી જ હિસાબી તપાસનો વિષય છે, તેવા ખર્ચોને એફ.આર.સી. નામંજૂર કરવાની હકદાર નથી, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે હિસાબી તપાસકર્તાની ભૂમિકા અને ફરજ ફક્ત હિસાબી સિદ્ધાંતોના માપદંડ પર અરજદારના હિસાબોની સત્યતા અને ચોકસાઈની ચકાસણી સુધી મર્યાદિત છે, જ્યારે એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી પુનઃવિચાર સમિતિના કાર્ય અને ફરજો અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ના હેતુ અને યોજનાને અનુરૂપ છે, જેમાં શાળાએ શિક્ષણ ખર્ચના શીર્ષક હેઠળ કરેલા ખર્ચોની સંબંધિતતા નક્કી કરવાની રહે છે અને એવો ખર્ચનો ભાર સંબંધિત વિદ્યાર્થીઓ પર મૂકવામાં આવી શકે છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરવાની રહે છે. તેથી એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે માત્ર એટલા માટે કે હિસાબી તપાસમાં કોઈ ખર્ચ આક્ષેપપાત્ર જણાતો નથી, તેથી આપોઆપ અરજદારોને આવા ખર્ચને શિક્ષણ ખર્ચ તરીકે ફી નિર્ધારિત કરવા માટે ગણતરીમાં લેવા હક મળે છે, એવી બાબત એફ.આર.સી.એ આંખ મીંચીને સ્વીકારી લેવી શક્ય નથી; અને તેથી, આ અદાલતે જેના માન્યતાને સમર્થન આપ્યું છે એવા અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ નિર્ધારિત કાર્યો બજાવતી એફ.આર.સી.ને પરોક્ષ રીતે પ્રશ્નિત કરી શકાય નહીં.

૪) અરજદારે ઉઠાવેલા એફ.આર.સી.ના ગણપૂર્તિના અભાવ અંગે, જેથી એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો અમાન્ય ઠરે, એવું રજૂ કરવામાં

આવ્યું કે એફ.આર.સી.ના મામલે મૂળ આદેશો પર એફ.આર.સી.ના તમામ સભ્યોના હસ્તાક્ષર છે, જે મૂળ ફાઈલો મંગાવીને અદાલત દ્વારા ચકાસી શકાય છે. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે આવી પદ્ધતિ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૬(૩)ના આદેશ પરથી આધારિત છે, જે મુજબ નિર્ણયોનું પ્રમાણીકરણ એફ.આર.સી.ના મુખ્ય સંયોજક/અધ્યક્ષ દ્વારા થવું આવશ્યક છે. એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અધ્યક્ષ અથવા મુખ્ય સંયોજક દ્વારા પ્રમાણીકૃત કરીને અરજદારોને પાઠવવામાં આવેલી આદેશની નકલ બાબતે અરજદાર કોઈ વાંધો ઉઠાવી શકતા નથી. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અરજદારોએ ગણપૂર્તિનો મુદ્દો માત્ર અનુમાન અને કલ્પના પર ઉઠાવ્યો છે કે અરજદારોને આપવામાં આવેલી આદેશની નકલ પર એફ.આર.સી.ના તમામ સભ્યોના હસ્તાક્ષર જોવા મળતા નથી. તેથી એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ગણપૂર્તિ સંબંધિત એવો મુદ્દો ટકાઉ નથી અને કાયદા અનુસાર પણ નથી.

૫) ફી રિવિઝન કમિટીના ગણપૂર્તિના મુદ્દા અંગે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફી રિવિઝન કમિટીએ એવો ઠરાવ પસાર કર્યો છે કે પક્ષકારોને સંદેશિત કરવામાં આવતા આદેશોમાં માત્ર અધ્યક્ષની સહી જ હશે, જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો અનુસાર છે. એફ.આર.સી.ના મામલે નિયમ ૫ અને ફી રિવિઝન કમિટીના મામલે નિયમો, ૨૦૧૭ના નિયમ ૧૫ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જેમાં અન્ય બાબતો સાથે એ નિર્દેશિત કરવામાં આવ્યું છે કે બેઠકોના કારોબારમાં ગણપૂર્તિ કમિટીઓની કુલ સંખ્યાબળના ૨/૩ જેટલી

રહેશે અને ખાસ કરીને તમામ સત્તાવાર પત્રવ્યવહાર એફ.આર.સી.ના મામલે સંયોજક દ્વારા અને ફી રિવિઝન કમિટીના મામલે સભ્ય સચિવ દ્વારા કરવામાં આવશે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ ગણપૂર્તિનો મુદ્દો કોઈ આધાર વિના છે, કારણ કે એફ.આર.સી. તેમજ ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા તમામ નિર્ણયો સર્વ સભ્યો મળીને લેવામાં આવે છે. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે ઉપરોક્ત દલીલોને અહિંત કર્યા વિના વધુમાં રજૂ કર્યું કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૫(૨) એ ફરજિયાત કરે છે કે એફ.આર.સી. દ્વારા આદેશો પસાર કરવાનું સહિતનું કોઈ કાર્ય અથવા કાર્યવાહી ખાલી જગ્યા અસ્તિત્વમાં હોવાના આધાર પર પડકારવામાં નહીં આવે અથવા અમાન્ય ઠરાવવામાં નહીં આવે અને તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૫(૨) મુજબ એફ.આર.સી. અથવા ફી રિવિઝન કમિટી પૈકી કોઈની ગણપૂર્તિની પૂરકતા તેના કાર્યોને અમાન્ય ઠેરવવા માટેનો આધાર બની શકતી નથી. ૬) શાળાઓ દ્વારા થયેલા ખર્ચને શિક્ષણ આપવાના કાર્ય સાથે કોઈ સંબંધ નથી એવા આધાર પર નકારી શકાય કે નહીં, એ સામાન્ય મુદ્દા અંગે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે માત્ર એટલા માટે કે ખર્ચ કરવામાં આવ્યો છે અને તે સંબંધિત શાળાઓએ ફી નક્કી કરવાની દરખાસ્તો સાથે રજૂ કરેલા હિસાબોના ભાગરૂપે દાખલ કર્યો છે, એટલા માત્રથી એફ.આર.સી. ફી નિર્ધારણ માટે તેવા હિસાબનો ભાગ બનેલા આવા ખર્ચને મંજૂરી આપવા બંધાયેલ નથી, કારણ કે આવા ખર્ચનો શિક્ષણના ખર્ચ પર શું પ્રભાવ પડે છે અને તે વિદ્યાર્થીઓ પર મૂકવો શક્ય છે કે નહીં, તે બાબતોનો વિચાર એફ.આર.સી.એ

શાળા દ્વારા વસૂલવામાં આવતી ફી યોગ્ય છે કે નહીં તેની તપાસ કરતી વખતે કરવો આવશ્યક છે, અને તેવી ફીનો પરિણામ નફાખોરી અથવા અતિશય ફી સ્વરૂપે ન આવવો જોઈએ. તેથી રજૂ કરવામાં આવ્યું કે નકારવામાં આવેલ ખર્ચને શિક્ષણ આપવાના ખર્ચ સાથે અસંબંધિત માનવામાં આવી શકતો નથી, કારણ કે આવી પ્રક્રિયા અધિનિયમના હેતુને આગળ ધપાવનાર છે. ૭) શિક્ષણનો અધિકાર અધિનિયમના આદેશનું પાલન કરવા માટે થયેલા શિક્ષણના ખર્ચની વસૂલી બાબતે કમિટીઓ હસ્તક્ષેપ કરી શકે કે નહીં, એ સામાન્ય મુદ્દા અંગે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે આર.ટી.ઈ. અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષણ આપવાનો ખર્ચ સંસ્થા પર મૂકવામાં આવેલી કાયદેસરની ફરજ છે અને એવો ખર્ચ સંબંધિત શાળાઓએ જ વહન કરવાનો છે, અને તેનો ખર્ચ ખર્ચના મથાળે દાખલ કરી ખાસ કરીને તમામ વિદ્યાર્થીઓની ફી નક્કી કરતી વખતે વસૂલવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે તો તેમાં એફ.આર.સી. તથા ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા હસ્તક્ષેપ કરવો જરૂરી બને. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે કાયદેસર આદેશ અને/અથવા ફરજના પાલનનો ખર્ચ શાળાઓ દ્વારા અન્ય તમામ વિદ્યાર્થીઓ પર લાદી શકાતો નથી અને/અથવા તેમ પર પસાર કરી શકાતો નથી. ૮) ભાડાપટ્ટાની શરતોના વિરુદ્ધ શાળા દ્વારા મેદાન તેમજ મકાન માટે ચૂકવવામાં આવેલા ભાડાને નકારવાનો સામાન્ય મુદ્દો અને/અથવા “જંત્રી”ના દરોના સંબંધમાં ભાડું નક્કી કરવાનો મુદ્દો અથવા ભાડાપટ્ટાનો એવો વ્યવહાર સ્વતંત્ર વાણિજ્યિક આધારે થયો હતો કે નહીં તેની ચકાસણી કરવાનો મુદ્દો અંગે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે વિવિધ શાળાઓ ફી નક્કી કરવાની રજૂઆતમાં ભાડાને ખર્ચ તરીકે

દર્શાવે છે, તેથી શાળાઓ દ્વારા વસૂલવામાં આવનાર ફીને યોગ્ય ઠેરવવા માટે, જે નફાખોરી અથવા અતિશય ફી તરફ દોરી ન જાય, એફ.આર.સી. માટે ભાડાના ખર્ચની ન્યાયસંગતતા અને વાજબીપણાની ચકાસણી કરવી ફરજિયાત બને છે અને તેથી ભાડા કરારની શરતો, વ્યવહારનો સ્વભાવ સ્વતંત્ર વાણિજ્યિક આધારે છે કે નહીં અને ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજની શરતો હોવા છતાં ભાડાની ન્યાયસંગતતા — આ બધું અધિનિયમ, ૨૦૧૭ના હેતુ અને યોજનાને ધ્યાનમાં રાખીને, તેને મંજૂર ખર્ચ તરીકે વિચારતી વખતે, એફ.આર.સી. પર મુકાયેલી ફરજ અનુસાર છે અને તેથી આવી પ્રક્રિયા એફ.આર.સી. તથા ફી રિવિઝન કમિટીના અધિકારક્ષેત્રમાં આવે છે. ૯) ફી નિર્ધારણ માટે ઘસારોને શિક્ષણ આપવાના ખર્ચ તરીકે ન ગણવાના મુદ્દા અંગે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ઘસારો સંપત્તિના મૂલ્યમાં ઘટાડો છે અને તે નગદ વિનાનો ખર્ચ છે, જેને કાયદેસર સ્વરૂપની છૂટ તરીકે મંજૂર કરી શકાય, પરંતુ એવો ખર્ચ નફા-નુકસાન ખાતામાં દાખલ કરાતો ધારિત ખર્ચ હોવાને કારણે નગદ/બેંક જથ્થામાં વાસ્તવિક ઘટાડો કરતો નથી અને તેથી તે નગદ/વધારાવધારાને અસર કરતો નથી. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ઘસારો સંપત્તિના મૂલ્યમાંથી ધારિત કપાત હોસાથી, ફી નિર્ધારણ સમયે ઘસારાને ધ્યાનમાં લેવાની પ્રાસંગિકતા યોગ્ય રીતે અવગણવામાં આવી છે, કારણ કે તે શાળાના વધારાવધારાને અસર કરતી નથી તેમજ તે વાસ્તવિક રીતે થયેલો ખર્ચ પણ નથી. તેથી વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અરજદારોએ ઘસારાને મંજૂર ખર્ચ તરીકે દાવો કરવા જે ચુકાદાઓનો આધાર લીધો છે તે અરજદારોના કેસને આગળ ધપાવતાં નથી,

કારણ કે આધારરૂપ એવા ચુકાદાઓ આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ના સંદર્ભમાં છે, જ્યાં હિસાબી હેતુ માટે ઘસારો ધારિત ખર્ચ હોવા છતાં કરજવાબદારીના આકલન માટે વાસ્તવિક આવક નક્કી કરવા છૂટ તરીકે દાવો કરી શકાય છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા વસૂલવાની ફી નક્કી કરતી વખતે વાસ્તવિક આવકની સંકલ્પના લાગુ પડતી નથી, કારણ કે ફી નિર્ધારણનો એકમાત્ર માપદંડ એ છે કે આવી ફી ન્યાયસંગત હોવી જોઈએ અને વધુમાં તેનાથી નફાખોરી અથવા અતિશય ફી વસૂલાતી ન હોવી જોઈએ.

૧૦) શાળાના ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે લેવામાં આવેલી લોન પર ચૂકવાયેલા વ્યાજને ખર્ચ તરીકે દાવો કરી શકાય કે નહીં તે અંગે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે લોન પર ચૂકવાયેલ વ્યાજનો ખર્ચ તરીકે દાવો કરી શકાય છે; જોકે તેની ચુકિતસંગતતા અને તેનું અમોર્ટાઇઝેશન, એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે આપું અમોર્ટાઇઝેશન એવા ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરના આયુષ્ય સાથે સંબંધિત રહેશે, તે એફ.આર.સી. અને ફી રિવિઝન્સ કમિટી દ્વારા ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય સંબંધિત પરિબલો છે. રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે માત્ર એટલા કારણો કે એવી લોન પરનું વ્યાજ નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલી લોનની મુદત દરમિયાન ચૂકવવામાં આવે છે, તેથી એફ.આર.સી. અથવા ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા તેને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું નથી અને આવા વ્યાજને એવા ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરના આયુષ્ય દરમિયાન અમોર્ટાઇઝ કરવામાં આવે છે, જેથી લોનની પરતફેરની મુદત દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓ પર ફીનો ભાર ન પડે. તેથી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી

કે એવા ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સાથે તેના આયુષ્યને અનુરૂપ સંબંધિત ખર્ચ, એવા વ્યાજના ખર્ચનો ભાર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરના આયુષ્યકાળ દરમિયાન વહેંચવા માટે, અને લોનની પરતફેરની અવધિ દરમિયાન તે જ ભાર સીધો વિદ્યાર્થીઓ પર ન મૂકાશે તે માટે, એફ.આર.સી. તેમજ ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા વિચારવા યોગ્ય આવશ્યક પાસું છે, કારણ કે વિદ્યાર્થીઓ જ એવા ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરના અંતિમ લાભાર્થી છે. ૧૧) એફ.આર.સી. દ્વારા નામંજૂર કરાયેલા જાહેરાતના ખર્ચ અંગે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એવો ખર્ચ, સ્ટાફની ભરતી વગેરે જેવી શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની પ્રક્રિયા સાથે સંબંધ અથવા નાતો હોય તેવા કિસ્સાઓ સિવાય, ખર્ચ ગણાવી શકાય નહીં; તેથી તેને યોગ્ય રીતે નામંજૂર કરવામાં આવ્યો છે. ૧૨) સ્ટાફ સભ્યોને પ્રોત્સાહન આપતી વખતે થયેલા ખર્ચ અંગે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સ્ટાફ સભ્યોને અપાતા પ્રોત્સાહનનો ખર્ચ શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત માનવામાં આવી શકતો નથી. તેથી ફી નિર્ધારિત કરતી વખતે તે યોગ્ય રીતે નામંજૂર કરવામાં આવ્યો છે. ૧૩) ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, અર્થાત્ ખુદ્દી જગ્યા/રમતોના મેદાન, બાબતે શાળાના જાળવણી ખર્ચ, જે નામંજૂર કરવામાં આવ્યો છે, તે અંગે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરની જાળવણી માટે દાવો કરાયેલા ખર્ચની ચુકિતસંગતતા દરેક કિસ્સામાં, સંબંધિત શાળાના વિશિષ્ટ તથ્યોને આધારે, અલગથી વિચારવાની આવશ્યકતા છે અને તેથી એવો મુદ્દો આવા ખર્ચને ન્યાય્ય ઠેરવવા માટે સામાન્ય મુદ્દા તરીકે વિચારવા યોગ્ય નથી. ૧૪) અભ્યાસક્રમની તૈયારી અને નવી શૈક્ષણિક પદ્ધતિઓ અમલમાં મૂકવાના ખર્ચના નામંજૂરી અંગે રજૂઆત કરવામાં

આવી હતી કે જો આવા ખર્ચ શાળાને માન્યતા આપતા બોર્ડ દ્વારા મંજૂર કરાયેલા અભ્યાસક્રમ/શૈક્ષણિક પદ્ધતિ સંબંધે થયા હોય, તો તે મંજૂર થઈ શકે, કારણ કે એવો અભ્યાસક્રમ અથવા પદ્ધતિ વિદ્યાર્થીઓ માટે ફરજિયાત હશે. જોકે, જો એવો અભ્યાસક્રમ અથવા પદ્ધતિ વૈકલ્પિક હોય, તો સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્દેશ મુજબ, એવી ફીનો વસૂલાત શાળા દ્વારા અલગથી કરવામાં આવશે અને તે ફીનો ભાગ ગણાશે નહીં, કારણ કે એવો અભ્યાસક્રમ અથવા એવી શૈક્ષણિક પદ્ધતિ અપનાવવા માટે વિદ્યાર્થીઓને વિકલ્પ આપવામાં આવે છે.

૫૫. ઉપરોક્ત રજૂઆતોના સમર્થનમાં વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે નીચે દર્શાવેલ નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો, જેમાંથી મોટા ભાગના નિર્ણયોનો અરજદારો દ્વારા ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તેમના પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે :

૧) ટી.એમ.એ. પાઈ ફાઉન્ડેશન અને અન્ય વિ. કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૨) ૮ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૪૮૧ માં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

૨) ઇસ્લામિક એકેડેમી ઓફ એજ્યુકેશન અને અન્ય વિ. કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય, અહેવાલિત (૨૦૦૩) ૬ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસેસ ૬૯૭

૩) મોડર્ન સ્કૂલ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૪) ૫ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૫૮૩ માં પ્રકાશિત થયો છે.

૪) પી.એ. ઇનામદાર અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૫) ૬ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૫૩૭ માં પ્રસિદ્ધ થયો છે.

૫) એક્શન કમિટી, અનએડેડ પ્રાઇવેટ સ્કૂલ્સ ઓફ દિલ્લી વિ. ડિરેક્ટર ઓફ એજ્યુકેશન, જેનો અહેવાલ ૨૦૦૮(૧૦) એસ.સી.સી. ૧ માં પ્રકાશિત થયેલ છે.

૬) મોડર્ન ડેન્ટલ કોલેજ એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર તથા અન્ય વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય તથા અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૧૬) ૭ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૩૫૩ માં પ્રકાશિત થયો છે.

૭) તમિલ નાડુ નર્સરી મેટ્રિક્યુલેશન એન્ડ હાયર સેકન્ડરી સ્કૂલ્સ એસોસિએશન વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલ નાડુ, જે ૨૦૧૦ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન મદ્રાસ ૩૦૮૨ માં અહેવાલિત છે.

૮) વસાવી એન્જિનિયરિંગ કોલેજ એસોસિએશન વિ. તેલંગાણા રાજ્ય, ૨૦૧૮ (૭) એસ.સી.સી. ૧૭૨ માં અહેવાલિત.

૯) અતુલકુમાર નિરંજનભાઈ દવે વિ. ગુજરાત રાજ્ય, ગુજરાત વડી અદાલતની રિટ અરજી ક્રમાંક ૧૩૨ ઓફ ૨૦૧૭ માં.

૧૦) ઈન્ડિયન સ્કૂલ, જોધપુર અને અન્ય વિ. રાજ્ય રાજસ્થાન, જેનો ઉલ્લેખ ૨૦૨૧ (૧૦) એસ.સી.સી. ૫૧૭ માં નોંધાયેલ છે.

૫૬. અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દરેક બાબતમાંના અન્ય અલગ મુદ્દાઓ સંબંધે, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે આવા મુદ્દાઓ હકીકતના વિવાદિત પ્રશ્નો બને છે અને તેથી, એકવાર એફ.આર.સી.એ અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા આવા નિર્દિષ્ટ મુદ્દાઓ અંગે પોતાની સત્તા અને અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો હોય, ત્યારે રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે કોઈ દખલ કરવી ન જોઈએ.

૫૭. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી શાહે પણ તા. ૨૫.૪.૨૦૧૮ના આદેશના અનુસંધાને માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલા લેવામાં આવેલી કાર્યવાહી અહેવાલ પર આધાર મૂક્યો હતો, જેના દ્વારા પક્ષકારોને યોજના તૈયાર કરવા અને આદેશમાં જે પાસાઓ સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવ્યા હતા તેના વિચાર માટે પરસ્પર તે જ એકબીજાને આપલે કરવા નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ઉક્ત લેવામાં આવેલ પગલાં અંગેના અહેવાલ અનુસાર, ગુજરાત રાજ્યના માનનીય મુખ્યમંત્રીના અધ્યક્ષસ્થાને રાજ્ય સરકાર સ્વનિર્ભર શાળાઓના ફેડરેશન તેમજ માતા-પિતાના એસોસિએશન સાથે બેઠકો યોજતી રહી છે.

૫૮. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે, વધારાવધારાં અંગે, સ્વનિર્ભર શાળા સંચાલનના ફેડરેશનના આ સૂચનના વિરોધમાં કે ૧૫% થી વધુ વધારાવધારાં અંગેની જોગવાઈઓ એફ.આર.સી.ની મંજૂરીને આધીન હોવી જોઈએ, રાજ્ય સરકારે વધારાવધારાં ૫% થી ૧૫% વચ્ચે નક્કી કરવાની ભલામણ કરી છે, જે વધુ લવચીક અને ચુકિતસંગત છે.

૫૯. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વધારાવધારાંની જોગવાઈ અંગેનો પ્રશ્ન માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ લંબિત કાર્યવાહી માં વ્યાપકપણે વિચારાધીન છે.

૬૦. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જોશીએ પ્રતિઉત્તરમાં રજૂ કર્યું કે એફ.આર.સી. દ્વારા ફીની નિર્ધારણ કરવાની વ્યાપ્તિ એટલી જ છે કે નફાખોરી અથવા કેપિટેશન ફી છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરવી અને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ તથા યોજનાનુસાર ફી અતિશય નથી તે ન્યાયસંગત ઠેરવવું. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે સર્વોચ્ચ અદાલતના વિવિધ ચુકાદાઓમાં નિર્ધારિત અનુપાતને ધ્યાનમાં રાખતાં, અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને યોજનાના વિરોધમાં ફીને નિયમિત કરવાની અધિકારિતતા અથવા સત્તાઓ એફ.આર.સી.ને હોઈ શકતી નથી અને તેથી, સમતાના બહાને, શિક્ષણ આપવા માટે શાળાએ વાસ્તવમાં કરેલા ખર્ચને, શિક્ષણ હેતુસર એવો ખર્ચ કરવા પાછળની ઉત્પત્તિ અથવા સંબંધની એફ.આર.સી. દ્વારા ચકાસણી કર્યા વિના, પોતાની મનમાની અને મરજી મુજબ

નામંજૂર કરવાની સત્તા એફ.આર.સી.ઓને હોઈ શકતી નથી. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૮(૨)(બી) મુજબ અતિશય ફીનો અર્થ શાળા દ્વારા વસૂલ કરવાનારી ફીમાથી ઉદ્ભવતો અતિશય વધારાવધારો થાય છે. તેથી રજૂ કરવામાં આવ્યું કે પ્રતિવાદી સત્તાધિકારીઓ તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલો તર્ક અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ અને યોજનાના તેમજ નફાખોરી અને કેપિટેશન ફી અંગે સર્વોચ્ચ અદાલતે ટી.એમ.એ. પાઈ ફાઉન્ડેશન એન્ડ અધર્સ (ઉપરોક્ત)થી શરૂ થતાં અનેક નિર્ણયોમાં પ્રતિપાદિત કરેલા અનુપાતના વિરોધમાં છે.

૬- વિશ્લેષણ:

૬૧. અરજીઓનો આ સમૂહ એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા ફી નક્કી કરતાં પસાર કરાયેલા આદેશમાંથી ઉદ્ભવે છે

અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળની સ્વવિત્તપોષિત શાળાઓ દ્વારા, વિવિધ સામાન્ય મુદ્દાઓ તેમજ અન્ય મુદ્દાઓ પર ફી કઈ રીત અને પદ્ધતિથી નક્કી કરવામાં આવે છે તે અંગે, આ આધાર પર પડકાર કરવામાં આવ્યો છે કે એફ.આર.સી.એ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ અને તે હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો સાથે વાંચતાં, ફી નક્કી કરતી વખતે તેને સોંપાયેલા અધિકારક્ષેત્રનો અતિરેક કર્યો છે. વ્યાપક રીતે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એફ.આર.સી.ઓએ, યોગ્ય ફી માળખું નિશ્ચિત કરવા અંગેના સર્વોચ્ચ

અદાલતના ચુકાદાઓમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંત તેમજ ફી નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાના પરિબલોને વિચાર્યા વિના, વિવાદિત આદેશો પસાર કર્યા હતા.

૬૨. સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા ફીનું નિર્ધારણ કરવામાં આવે ત્યારે તેઓ નફાખોરી ન કરે અથવા અતિશય ફી વસૂલ ન કરે તે માટે ફી નિશ્ચિત કરવાની કોઈ કાનૂની વ્યવસ્થા નહોતી. તેથી, સ્વનિર્ભર શાળાઓ અતિશય ફી વસૂલ ન કરે અથવા નફાખોરીમાં પ્રવૃત્ત ન થાય અને આવી શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ યોગ્ય ફી ભરે તે હેતુસર, ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળા (ફીનું નિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ઘડવામાં આવ્યો છે, જેના હેઠળ નિવૃત્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ અથવા નિવૃત્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશની અધ્યક્ષતામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર સ્વનિર્ભર શાળાઓ માટે ફી માળખું નક્કી કરવા જુદા જુદા ઝોન માટે ફી નિયમન સમિતિઓ (એફ.આર.સી.) ની રચના કરવામાં આવે છે. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓમાં ફી નક્કી કરવા માટેના પરિબલો સાથે એફ.આર.સી.ની રચના, અધિકારક્ષેત્ર, પ્રક્રિયા, સત્તાઓ અને કાર્યોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશ વિરુદ્ધ નિવૃત્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશની અધ્યક્ષતામાં ફી પુનરાવર્તન સમિતિની રચના કરીને પુનરાવર્તનની જોગવાઈ પણ કરવામાં આવી છે. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ના અધ્યાય-૨ માં રહેલી કલમો ૩ થી ૧૧ સુધી એફ.આર.સી.ની રચના, ફીનું નિર્ધારણ અને વધારાની ફી વસૂલવા પર પ્રતિબંધ અંગે જોગવાઈ કરે છે, જ્યારે કલમ ૧૨ ફી પુનરાવર્તન સમિતિ અંગે જોગવાઈ કરે

છે. અધ્યાય-૩ માં કલમ ૧૩ છે, જે મુજબ સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા હિસાબોના નિયમન અને અભિલેખોની જાળવણી નિર્ધારિત કરવામાં આવે તે રીતે કરવાની જોગવાઈ છે, અને કલમ ૧૩ ની ઉપકલમ (૩) માં તેમાં ઉલ્લેખિત વિવિધ પ્રકારના વ્યવહારો માટેના હિસાબો જાળવવા અને તેમનું ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ દ્વારા હિસાબી પરીક્ષણ કરાવવાની જોગવાઈ છે, જ્યારે અધ્યાય-૪ માં કલમો ૧૪ અને ૧૫ ઉલ્લંઘનો અને દંડ તથા દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર પર પ્રતિબંધ અંગે છે.

૬૩. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨૦ અનુસાર, રાજ્ય સરકારને અધિનિયમના હેતુઓ અમલમાં મૂકવા માટે નિયમો બનાવવાની સત્તાઓ છે અને તે અનુસાર ગુજરાત સ્વનિર્ભર શાળાઓ (ફીની નિયમન) નિયમો, ૨૦૧૭ ઘડવામાં આવ્યા છે, જેમાં ફી અથવા ફી માળખું નિર્ધારિત કરવા માટે સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા દરખાસ્ત રજૂ કરવાની પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે અને ફી અથવા ફી માળખું નિર્ધારિત કરવા માટે એફ.આર.સી. દ્વારા અપનાવવામાં આવનારી પ્રક્રિયાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. નિયમો, ૨૦૧૭ માં એફ.આર.સી. તેમજ ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા કાર્ય વ્યવહાર ચલાવવાની પ્રક્રિયા સાથે સ્વનિર્ભર શાળાઓની ફરજો અંગેની પ્રક્રિયા પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે.

૬૪. આ મુજબ, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તેમજ નિયમો, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ એફ.આર.સી. દ્વારા ફી અથવા ફી માળખાના નિર્ધારણ માટે વિગતવાર પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે, જે પુનર્વિચારને પણ આધીન છે. તેથી, એફ.આર.સી. તેમજ ફી પુનર્વિચાર સમિતિએ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ અને તેના હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોના પરિમાણોની અંદર રહીને કાર્ય કરવું આવશ્યક છે.

૬૫. ટી.એમ.એ. પાઈ ફાઉન્ડેશન અને અન્યના કેસમાં (ઉપરોક્ત) સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે શૈક્ષણિક સંસ્થા સ્થાપવાનો હક્ક યોગ્ય શૈક્ષણિક ધોરણો, વાતાવરણ અને માળખાકીય સુવિધાઓનું જતન, તેમજ લાયકાત ધરાવતા સ્ટાફની ઉપલબ્ધતા અને વ્યવસ્થાપનના હવાલેદારો દ્વારા થતા દુર્વહીવટના નિવારણને સુનિશ્ચિત કરવા માટે નિયમિત કરી શકાય છે. તેમ છતાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ભારપૂર્વક ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે શિક્ષણનું વ્યવસાયરૂપે આયોજન, એક અર્થમાં, સેવાભાવી ગણવામાં આવે છે અને તેથી સરકાર એવા નિયમો બનાવી શકે છે જે શિક્ષણમાં શ્રેષ્ઠતા સુનિશ્ચિત કરે, સાથે સાથે કોઈપણ સંસ્થા દ્વારા કેપિટેશન ફી વસૂલવી અને નફાખોરી કરવી તે પ્રતિબંધિત કરે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એ બાબત પર પણ ભાર મૂક્યો હતો કે, ફીની કઠોર રચના નક્કી કરવી અથવા સરકારની કોઈ સંસ્થાની રચના અને બંધારણ અંગે હુકમ આપવો, નિયુક્તિ માટે શિક્ષકો અને સ્ટાફની ફરજિયાત નિમણૂંક કરવી અથવા પ્રવેશ માટે વિદ્યાર્થીઓને નામનિર્દેશિત કરવા જેવી બાબતો સ્વીકાર્ય ન હોય, તો પણ એ જ સમયે શૈક્ષણિક સંસ્થાઓનો હેતુ નફો કમાવાનો હોવો

જોઈએ નહીં, કારણ કે શિક્ષણ મૂળભૂત રીતે સેવાભાવી સ્વરૂપનું છે અને માત્ર એટલો જ વાજબી આવક-વધારો થઈ શકે જે શૈક્ષણિક સંસ્થા દ્વારા શિક્ષણના વિકાસ અને સંસ્થાના વિસ્તરણના હેતુ માટે ઉત્પન્ન કરવામાં આવે. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલતે આ સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કર્યો છે કે શૈક્ષણિક સંસ્થા દ્વારા વસૂલવામાં આવતી ફી એટલી વાજબી હોવી જોઈએ કે જેથી માત્ર શિક્ષણના વિકાસ અને સંસ્થાના વિસ્તરણના હેતુ માટે વાજબી વધારાવધારાનો પ્રાપ્ત થઈ શકે, અને તેમાં નફાખોરી, કેપિટેશન ફી વસૂલાત અથવા અતિશય ફી વસૂલસાથે તે સંસ્થાના વ્યવસ્થાપન પાસે સંપત્તિ એકત્ર થતી હોય તેવી સ્થિતિ ન સર્જાય.

૬૬. ઇસ્લામિક એકેડેમી ઑફ એજ્યુકેશન અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના પ્રકરણમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે, એક કોલેજની ફી રચનાના નિર્ધારણ અંગે, એવો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કર્યો છે કે ફીનું નિર્ધારણ ઉપલબ્ધ સુવિધાઓ, ઉપલબ્ધ કરાયેલ આધારભૂત માળખું, સંસ્થાની વય, કરવામાં આવેલ મૂડીરોકાણ, વિસ્તરણ તથા શૈક્ષણિક ધોરણોના સુધારણા માટેની ભાવિ યોજના વગેરે સહિતના અનેક પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું જોઈએ; અને યોગ્ય સમિતિએ, સંબંધિત પરિબલો તેમજ તેવી સંસ્થા દ્વારા જાળવવામાં આવેલ હિસાબી પુસ્તકોને પણ ધ્યાનમાં લઈને, દરેક સંસ્થાનો મામલો વિચારવો જોઈએ.

૬૭. વધુમાં, ઉપરોક્ત ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું પણ ઠરાવ્યું હતું કે, ફીનું માળખું નક્કી કરતી વખતે, સમિતિએ અન્યો ઉપરાંત, શિક્ષકવર્ગના સભ્યો તથા અન્ય કર્મચારીઓને ચૂકવવામાં આવતો પગાર અથવા મહેનતાણું, તેવી સંસ્થાએ કરેલ મૂડીરોકાણ, ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલ આધારભૂત સુવિધાઓ તથા ભાવિ વિકાસ અને શૈક્ષણિક સંસ્થાના વિસ્તરણ માટેની યોજના પણ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.

૬૮. ઇસ્લામિક એકેડેમી ઓફ એજ્યુકેશન અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયના પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૧૫૬ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ફી માળખા બાબતે નિશ્ચિત માર્ગદર્શિકાઓ નક્કી કરવામાં આવી નથી, તેમ છતાં વાજબી વધારાવધારાો સામાન્ય રીતે ૬% થી ૧૫% સુધી હોવો જોઈએ, જેનો ઉપયોગ વ્યવસ્થાના વિસ્તરણ અને શિક્ષણના વિકાસ માટે થવો જોઈએ.

૬૯. પી.એ. ઇનામદાર અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફી નિયંત્રણના મુદ્દાનો વિચાર કરતી વખતે પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૧૩૯ માં એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે વાજબી ફી માળખું નક્કી કરવું પણ ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૦(૧) ના અર્થક્ષેત્રમાં “સંસ્થા સ્થાપવાની અને તેનું સંચાલન કરવાની હક” નો એક ઘટક છે, જેમ કે ટી.એમ.એ. પાઈ ફાઉન્ડેશન અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે જાહેર કરેલા કાયદા મુજબ છે.

૭૦. સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું હતું કે દરેક સંસ્થા પોતાની ફી-રચના નક્કી કરવામાં સ્વતંત્ર છે, પરંતુ નફાખોરી અટકાવવાના હિતમાં તેની નિયમન કરી શકાય છે અને કોઈપણ સંસ્થા દ્વારા કેપિટેશન ફી વસૂલવામાં આવી શકતી નથી. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ફી

નિયમનકારી સમિતિઓ પાસેથી એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે તેઓ હકીકતોનું યોગ્ય ધ્યાન રાખીને વધુ સંવેદનશીલ રહે અને તર્કસંગત તથા વાજબી રીતે કાર્ય કરે, ફી માળખાઓનું સામાન્યીકરણ કરસાથેી પરહેઝ રાખે અને જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં કોઈ વ્યક્તિગત સંસ્થાનું આદર્શ અને વાજબી ફી માળખું શું હોવું જોઈએ તે જાણવા માટે તેની હિસાબી નોંધો, યોજનાઓ, આયોજન અને અંદાજપત્રોમાં પ્રવેશ કરે. ઉક્ત ચુકાદાના ફક્ત ક્રમાંક ૧૫૦ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે એ પણ ઠરાવ્યું છે કે કોઈ વ્યક્તિગત સંસ્થાના મામલે, જો સમિતિઓમાંથી કોઈએ બિનઅનુદાનિત ખાનગી વ્યાવસાયિક સંસ્થાઓના વહીવટી અને આર્થિક મામલાઓમાં અયોગ્ય રીતે હસ્તક્ષેપ કરીને પોતાની સત્તાઓનો અતિરેક કર્યો હોવાનું જાણવા મળે, તો સમિતિનો નિર્ણય અર્ધ-ન્યાયિક સ્વરૂપનો હોસાથેી, તે હંમેશા ન્યાયિક સમીક્ષાના આધીન રહેશે.

૭૧. આમ, ઉપરોક્ત નિર્ણયોના અનુપાતમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કર્યું મુજબ, ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) હેઠળ સ્વવિત્તપોષિત શાળાઓને પોતાની ફી નિર્ધારિત કરવાનો અધિકાર છે, તેમ છતાં, ફી નક્કી કરવા પર માત્ર એટલો જ પ્રતિબંધ છે કે તેનાથી નફાખોરી,

વ્યાપારીકરણ અથવા કેપિટેશન ફી વસૂલાત, અથવા અતિશય ફી વસૂલવામાં ન આવે; જે બાબત એફ.આર.સી. દ્વારા તપાસ અને ચકાસણીના ક્ષેત્રમાં આવશે.

૭૨. એફ.આર.સી.નું અધ્યક્ષપદ સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્દેશ મુજબ નિવૃત્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ અથવા નિવૃત્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ કરે છે, અને તેમને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩ હેઠળ નિયુક્ત નિષ્ણાતો, જેમ કે ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ, સિવિલ એન્જિનિયર, સ્વનિર્ભર શાળા સંચાલનમાંથી પ્રતિનિધિ અને શિક્ષણવિદ દ્વારા સહાય આપવામાં આવે છે. એફ.આર.સી.ને વિવાદ કરતા બન્ને પક્ષકારો, એટલે કે શાળા સંચાલન તેમજ વાલીઓની સુનાવણી કરવાની સત્તા પણ પ્રાપ્ત છે અને તેથી, એફ.આર.સી.ઓએ વધુ સંવેદનશીલ રહીને અને તર્કસંગત તથા વાજબી રીતે વાસ્તવિક પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને કાર્ય કરવું આવશ્યક છે, અને નિયમો, ૨૦૧૭ હેઠળ જોગવાઈ મુજબ સંબંધિત શાળાએ રજૂ કરેલા હિસાબો વગેરેની ચકાસણી કર્યા વિના ફીનું માળખું સામાન્યકરણ કરવું નહીં. આ હિસાબો વગેરે સાથે ફીનો પ્રસ્તાવ પણ રજૂ કરવાનું રહે છે, જે નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૬(૧) મુજબ નિર્ધારિત નમૂના ફોર્મ-૨ માં રજૂ કરવાનું હોય છે. ત્યારબાદ, એફ.આર.સી.એ ફી નક્કી કરતી વખતે નોંધપોથીની ચકાસણીના આધારે મૂલવણી કરવી આવશ્યક છે કે શાળા સંચાલન દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફીનું માળખું અતિરિક્ત નફાખોરી, વ્યાપારીકરણ અથવા કેપિટેશન ફી ની માંગણીમાં પરિણમે છે કે નહીં અને અતિશય ફી વસૂલ ન થાય તે દૃષ્ટિએ તે યોગ્ય અને ન્યાયસંગત છે કે નહીં.

૭૩. ‘પ્રોફિટીયરિંગ’ ની વ્યાખ્યા અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(આર) માં આપવામાં આવી છે. કલમ ૨(આર) મુજબ, ‘પ્રોફિટીયરિંગ’ નો અર્થ એવો થાય છે કે રોકડ અથવા વસ્તુરૂપે, સીધી રીતે અથવા પરોક્ષ રીતે, એવો કોઈપણ રકમ સ્વીકારવામાં આવે જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ નક્કી કરાયેલ અથવા મંજૂર કરાયેલ ફીથી વધુ હોય અને તેમાં શાળા સાથે કોઈપણ રીતે સંકળાયેલા ટ્રસ્ટ અથવા કંપની દ્વારા શાળામાંથી પ્રાપ્ત કરાયેલ નફાનો પણ સમાવેશ થશે. એફ.આર.સી. નિશ્ચિતરૂપે શાળા દ્વારા શિક્ષણ માટે કરાયેલ ખર્ચની વાસ્તવિકતા અને હેતુ અંગે ચકાસણી, પૂછપરછ અથવા તપાસ કરી શકે છે, તેમ છતાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮(૨)(બી) ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતા, કરાયેલ ખર્ચની વાજબીતા નક્કી કરવાનો તેને અધિકારક્ષેત્ર નથી અને તે પોતાના માપદંડોના આધારે એવું કહી શકતું નથી કે એવો ખર્ચ યોગ્ય નથી, કારણ કે ઉક્ત જોગવાઈ સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી યોગ્ય છે કે નહીં અને ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે અધિનિયમની કલમ ૧૦ માં આપવામાં આવેલા પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખીને તે પ્રોફિટીયરિંગ કે અતિશય ફી વસૂલાત સમાન છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે.

૭૪. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ માં સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવી ફી નક્કી કરવા માટે એફ.આર.સી. દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવનાર પરિબળોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જેમાં સ્થાન, મૂડીરોકાણ, પાયાગત સુવિધાઓ, વહીવટ પરનો ખર્ચ, સેવાઓના જતન-નિર્ભરનો ખર્ચ, શાળાની

ઉપયોગિતા સેવાઓ, વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા, અભ્યાસના વર્ગો અને શાળા દ્વારા આપવામાં આવતા અભ્યાસક્રમો, બિનનિવાસી ભારતીયોમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ વધારાનો ભંડોળ, શિક્ષક અને બિન-શિક્ષક કર્મચારીઓની લાયકાત, શાળાની કુલ આવકની સરખામણીએ વિદ્યાર્થીઓ પર થયેલો ખર્ચ, જેમાં એવી શાળા સાથે સંકળાયેલ ટ્રસ્ટ અથવા કંપનીને શાળામાંથી પ્રાપ્ત થયેલો નફો પણ સમાવેશ પામશે, વિકાસ, શિક્ષણ અને શાળાના વિસ્તરણના હેતુસર ચુકિતસંગત આવક-વધારો અને સરકાર દ્વારા સમયાંતરે નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવા અન્ય પરિબલોનો સમાવેશ થાય છે. તેથી, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ મુજબ, તેમાં નિર્ધારિત આશરે ૧૦ પરિબલો અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી. દ્વારા ધ્યાનમાં રાખવા આવશ્યક છે.

૭૫. ઉપરોક્ત અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની યોજનાને ધ્યાનમાં લેતાં, એફ.આર.સી.નો અધિકારક્ષેત્ર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ તથા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો મુજબ દર્શાવેલ વાજબી ફી માળખું નક્કી કરવાનો છે, કારણ કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) હેઠળ આવી સંસ્થા ચલાવવાનો મૂળભૂત અધિકાર ધરાવતી અનુદાનરહિત ખાનગી શાળાને ફી નક્કી કરવાનો અધિકાર અનુચ્છેદ ૧૯(૬)ની શરતો મુજબ માત્ર એટલી હદ સુધી નિયમિત કરી શકાય છે કે રાજ્ય સરકારને નફાખોરી અને કેપિટેશન ફી પર નિયંત્રણ રાખવાનો અધિકાર અપાય,

સાથે સાથે આવી સંસ્થાના વિકાસ અને વિસ્તરણ માટે વાજબી નફો/અધિશેષ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે.

૭૬. એફ.આર.સી. અને ફી રીવિઝન કમિટી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા આદેશોની સમીક્ષા કરતાં એવું જણાય છે કે, ફી નિર્ધારણના બહાને, એફ.આર.સી.એ સંસ્થાની નાણાકીય સ્વાયત્તતા પર અંકુશ મૂકી શાળાઓના વ્યવસાય અને વહીવટનું નિયમન કરવાનો દેખીતી રીતે આશય રાખીને વિવિધ મથકો હેઠળ સ્વનિર્ભર શાળાઓના ખર્ચમાં ઘટાડો કર્યો છે.

૭૭. આ અદાલતની ક્લિન્યાયાધીશ પીઠે તા. ૨૭.૧૨.૨૦૧૭ ના પોતાના ચુકાદામાં, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની બંધારણીય માન્યતા ચથાવત્ રાખતાં, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦(૧)(૧૦) ની જોગવાઈઓના પરિપ્રેક્ષ્યમાં વાજબી આવકવધારાના પાસાને ધ્યાનમાં લીધો છે અને એવું નિર્ધારિત કર્યું છે કે કલમ ૨(આર) મુજબ ‘નફાખોરી’ ની વ્યાખ્યા, સંચાલન અથવા ટ્રસ્ટને શાળાના વિકાસ, શિક્ષણ અને વિસ્તરણના હેતુસર વાજબી આવકવધારો સમાવતી ફી વસૂલવામાં અવરોધરૂપ બનશે નહીં. તેથી, જ્યારે ક્લિન્યાયાધીશ પીઠના ચુકાદા અંગે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની બંધારણીય માન્યતા સંબંધિત મુદ્દે સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ તપાસ ચાલી રહી છે, ત્યારે આ તબક્કે, વધુ વિશ્લેષણમાં પ્રવેશ્યા વિના, મેં એફ.આર.સી. અને ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર તથા સત્તાઓના ઉપયોગને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને તે હેઠળ

બનાવવામાં આવેલ નિયમોની જોગવાઈઓની મર્યાદાઓની અંદર વિચારમાં લીધા છે.

૭૮. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮ ની જોગવાઈઓ ફી નિયમન સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો નિર્ધારિત કરે છે. કલમ ૮ ની જોગવાઈઓ મુજબ, એફ.આર.સી. એ શાળાઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલ પ્રસ્તાવિત ફી માળખાના આધારે તેમજ સંબંધિત દસ્તાવેજો અને હિસાબના પુસ્તકોની તપાસ કરીને ફી નક્કી કરવાની રહે છે, અને તે દરમિયાન સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી વાજબી છે કે કેમ અને તે નફાખોરી અથવા અતિશય ફી વસૂલાત સમાન છે કે કેમ તેની ચકાસણી કરીને, ત્યારબાદ આવી ફી માળખાને મંજૂરી આપવાની અથવા આવી શાળા સક્ષમ રાજ્ય દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત છે કે કેમ તેની ચકાસણી કર્યા પછી વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી વસૂલ કરી શકાય તેવી ફી નિર્ધારિત કરવાની રહે છે

શૈક્ષણિક સત્તાધિકારી છે કે નહીં અને એવી શાળા તેવા સત્તાધિકારી દ્વારા નિર્ધારિત સૂચનાઓ આપે છે કે નહીં, તેની ચકાસણી કરવા માટે. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮(૨)(બી) માં જોગવાઈ મુજબ ચકાસણી કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા હેતુસર તપાસ ચલાવતી વખતે, એફ.આર.સી.ને કોઈપણ સાક્ષીને સમન્સ પાઠવવા અને તેની હાજરી અમલમાં લાવવા તથા તેને શપથ પર તપાસવા, કોઈપણ દસ્તાવેજની શોધખોળ અને રજૂઆત કરાવવા, સોગંદનામા દ્વારા કોઈપણ પુરાવો સ્વીકારવા અને સ્થાનિક નિરીક્ષણ માટે સાક્ષીઓની તપાસ કરવા કમિશન બહાર પાડવાની, નાગરિક અદાલત જેવી સત્તાઓ પણ છે.

૭૯. નિયમો, ૨૦૧૭ નો નિયમ ૭, સ્વવિત્તપોષિત શાળા દ્વારા નિયમ ૬ મુજબ દરખાસ્ત રજૂ કરવામાં આવ્યા પછી ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરવા માટે એફ.આર.સી. દ્વારા અપનાવવાની પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરે છે.

૮૦. અરજદારો સ્વનિર્ભર શાળાઓ છે, જે એવી ફી વસૂલ કરે છે કે જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૯ મુજબ મુક્તિપ્રાપ્ત નથી, અને જે કલમમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા રાજ્ય સરકાર નિર્ધારિત કરેલી ફી કરતાં ઓછી રકમની ફી વસૂલ કરતી સ્વનિર્ભર શાળાઓને મુક્તિ આપવામાં આવે; જે રકમ હાલમાં રૂ. ૧૫,૦૦૦/- પ્રતિ વર્ષ છે. તેવી જ રીતે, ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ, જેના અધ્યક્ષ પણ વડી અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ છે અને જેમને ગુજરાત સરકારના શિક્ષણ વિભાગના સચિવ, ગુજરાત સરકારના નાણાં વિભાગના સચિવ, ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડના સચિવ, સ્વનિર્ભર શાળાઓમાંથી એક પ્રતિનિધિ અને સરકાર દ્વારા નિમણૂક કરાયેલ એક ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટની સહાય છે, તેને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ હેઠળ એફ.આર.સી. દ્વારા કરાયેલા આદેશથી વ્યથિત કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા પુનરીક્ષણનો નિર્ણય કરવાની સત્તા અપાયેલ છે.

૮૧. નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૧૬ માં ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા પુનરીક્ષણ અરજીનો નિર્ણય કરવાની પ્રક્રિયા અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. નિયમ ૧૭ માં પુનરીક્ષણ સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

૮૨. આ રીતે, એફ.આર.સી. તેમજ ફી પુનરીક્ષણ સમિતિનો અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તાઓ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ તથા યોજનાના અધિન હેઠળ સુસ્પષ્ટ રીતે નિર્ધારિત થયેલા છે, અને એફ.આર.સી. તથા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ અધિનિયમ અને નિયમો દ્વારા નિર્ધારિત પરિમાણોની અંદર, તેમજ બિનઅનુદાનિત સ્વવિત્તપોષિત શૈક્ષણિક સંસ્થા દ્વારા ફી નક્કી કરવાની બાબતમાં નફાખોરી, કેપિટેશન ફી અને/અથવા અતિશય ફી વસૂલાતના પાસાઓ અંગે સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કરેલા પરિમાણોને ધ્યાનમાં રાખી કાર્ય કરવાનું રહે છે, જેથી સ્વવિત્તપોષિત શાળાની ફી અથવા ફી માળખું માત્ર આવી સંસ્થાના વિકાસ અને વિસ્તરણ માટે ચુકિતસંગત વધારાવધારા માટે જ જોગવાઈ કરે, અને તે પણ તેની સમક્ષ રજૂ કરાયેલા આંકડાઓના આધારે, જેનું ચકાસણ નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭ મુજબ એફ.આર.સી. દ્વારા અને નિયમ ૧૬ મુજબ ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર કરવામાં આવે છે. સાથે સાથે, અરજદારો તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી એ દલીલ બાબતે કે શું એફ.આર.સી. અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ સ્વવિત્તપોષિત શાળા દ્વારા કરાયેલા ખર્ચની તપાસ કરી શકે કે નહીં, જેથી તે ચકાસી શકાય કે શાળા દ્વારા વસૂલ થનારી ફી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ હેઠળ નિર્ધારિત પરિબળો મુજબ

નફાખોરી અથવા અતિશય ફીનું પરિણામ લાવતી નથી, તે અંગે મારું માનવું છે કે શિક્ષણ પ્રદાન કરવાના હેતુ માટે શાળા દ્વારા કરાયેલા ખર્ચનું ચકાસણ કરવા એફ.આર.સી. યોગ્ય ઠરે, અને જો એફ.આર.સી. ચકાસણ કર્યા પછી તથા નિરીક્ષણ સહિત જરૂરી તપાસ હાથ ધરી એ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે શાળા દ્વારા કરાયેલો ખર્ચ શિક્ષણના હેતુ માટે નથી, તો એવો ખર્ચ ફી અથવા ફી માળખું નિર્ધારિત કરવા માટે પાત્ર માનવો નહીં, જોકે આ શરત સાથે કે ફી નિર્ધારણ માટે આવા ખર્ચને પાત્ર ન ગણવાના કારણો એફ.આર.સી.એ દર્શાવવાના રહેશે અને કોઈ યોગ્ય કારણદર્શન વિના પોતાના અંદાજ મુજબ તે ખર્ચ નામંજૂર કરી શકશે નહીં.

૮૩. પ્રતિવાદી સત્તાધિકારીઓ તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલો એવો વિવાદ કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની બંધારણીય માન્યતા સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ બાકી છે અને તેથી અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ સમાન છે અને એફ.આર.સી. તથા ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને પડકારતાં અરજદારોને તે જ મુદ્દાઓ ઉઠાવવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી, તે અંગે એટલું સાચું છે કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની માન્યતા જાળવી રાખતો આ અદાલતનો વિભાગીય ખંડપીઠનો ચુકાદો સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વિચારાધીન છે, પરંતુ દરેક કેસના તથ્યોમાં પડકાર અધિનિયમની જોગવાઈઓને નથી, પરંતુ એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને નિયમો, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ ફી અથવા ફી માળખું નિર્ધારિત કરતાં

આપવામાં આવેલા આદેશને છે, તે આ આધારે કે એફ.આર.સી. અને ફી રિવિઝન કમિટીએ શાળાના વહીવટી તથા આર્થિક મામલાઓમાં અતિશય હસ્તક્ષેપ કરીને પોતાની સત્તા મર્યાદા વટાવી છે અને તેથી, અર્ધ-ન્યાયિક સ્વરૂપ ધરાવતા આવા વિવાદિત આદેશો ન્યાયિક પુનર્વિલોકનને આધીન રહેશે, જેમ સર્વોચ્ચ અદાલતે પી.એ. ઇનામદાર અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસના નિર્ણયના પરિણેદ ક્રમાંક ૧૫૦ માં ઠરાવ્યું છે.

૭-નિષ્કર્ષ:

૮૪. ઉપરોક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને યોજનાની મૂલવણીને, તેમજ અહીં ઉપર ઉલ્લેખિત વિવિધ નિર્ણયો માં સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા સિદ્ધાંતને સાથે વાંચતા, એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી રિવિઝન કમિટીએ વિવિધ એવા પ્રશ્નો અંગે, જે કાં તો સામાન્ય છે અને/અથવા વિશિષ્ટ છે, પારિત કરેલા વિવાદિત આદેશોનો નીચે મુજબ વિચાર કરવામાં આવે છે:

અ) ભાડાપટ્ટા (ભાડું: ૧) પડકારાયેલ આદેશોના અવલોકનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મોટાભાગના કેસોમાં એફ.આર.સી.એ શાળા દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલ ભાડાપટ્ટા ભાડું શા માટે નામંજૂર કરવું જરૂરી છે તે બાબતે કોઈ કારણ દર્શાવ્યું નથી, તેમજ શાળા દ્વારા જમીન અને ઇમારત માટે ચૂકવાયેલ ભાડું શાળાનું સંચાલન કરતી ટ્રસ્ટ અથવા કંપનીને કોઈ પણ રીતે નફાખોરી તરફ દોરી ગયું છે કે કેમ તે બાબતે

પણ કોઈ કારણ દર્શાવ્યું નથી. ૨) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮ સાથે નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭નું સંયુક્ત વાચન કરતાં જે રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે મુજબ એફ.આર.સી. શાળા દ્વારા કરવામાં આવેલા ભાડાપટ્ટાના વ્યવહારનું વિશ્લેષણ અને ચકાસણી પૂછપરછ કરીને કરી શકે છે. શાળા દ્વારા ચૂકવાયેલ ભાડાપટ્ટા ભાડું સ્વતંત્ર વ્યાવસાયિક ધોરણે છે કે નથી અથવા શાળા સંચાલન દ્વારા ભાડાપટ્ટાનો વ્યવહાર ગોપનીય અથવા કપટપૂર્ણ રીતે કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ તેની ચકાસણી કરવા માટે એ બાબતે વિશિષ્ટ નિષ્કર્ષ હોવો આવશ્યક છે, જેથી એ તારણ પર આવી શકાય કે ભાડાપટ્ટા ભાડાની ચૂકવણી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(આર) મુજબ ‘નફાખોરી’ સમાન બને છે. તેમ છતાં, ભાડાપટ્ટા ભાડું બેંકિંગ માધ્યમથી ચૂકવવામાં આવે છે અને ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ દ્વારા હિસાબી પુસ્તકોનું પરિક્ષણ થયા બાદ તે યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ છે છતાં, એફ.આર.સી. દ્વારા આ વ્યવહારની વાસ્તવિકતા ચકાસવા માટે કોઈ પૂછપરછ કરવામાં આવી હોય તેમ લાગતું નથી. ૩) કેટલાક કેસોમાં એફ.આર.સી.એ ભાડાપટ્ટાનો વ્યવહાર સ્વતંત્ર વ્યાવસાયિક ધોરણે નહોતો થયો એવો નિષ્કર્ષ નોંધ્યા વિના જ મિલકતના “જંત્રી” મૂલ્યના આધારે ભાડાપટ્ટા ભાડાની પુનઃગણતરી કરીને તેને નામંજૂર કર્યું છે. જો એફ.આર.સી. દસ્તાવેજ અને મૌખિક પુરાવાના આધારે, નોંધ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખી, સબળ કારણોસર આ નિષ્કર્ષ પર આવે કે ભાડાપટ્ટાનો વ્યવહાર શાળા દ્વારા ફી રૂપે વસૂલ કરાયેલ નાણાંનું “નફાખોરી” સ્વરૂપે વિમુખીકરણ કરે છે, તો તે આદર્શ રીતે શાળાએ કેટલું ભાડું ચૂકવવું જોઈએ તે નિર્ધારિત કરવા મિલકતનું

બજારમૂલ્ય ગણી શકે છે; પરંતુ શાળાએ રજૂ કરેલા દસ્તાવેજોની સંપૂર્ણ અવગણના કરીને અને શાળાએ રજૂ કરેલા દસ્તાવેજો ખોટા, ભ્રામક અથવા કોઈ પણ રીતે “નફાખોરી”ના હેતુથી અમલમાં મૂકાયેલા છે એવી કોઈ પૂછપરછ કર્યા વિના, ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ મુજબ શાળાએ ચૂકવેલું ભાડું નામંજૂર કરવું કે તેના સ્થાને બીજું મૂકી દેવું જરૂરી નથી. આવા આધારરૂપ સામગ્રીના અભાવે, અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓ એફ.આર.સી. અથવા ફી રિવિઝન કમિટીને ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ જેવા દસ્તાવેજો તથા ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ દ્વારા પરિક્ષિત હિસાબી પુસ્તકોમાં દર્શાવેલ વાસ્તવિક ભાડાની ચુકવણીની અવગણના કરીને શાળાએ યોગ્ય અને ચૂકવપાત્ર ભાડું નક્કી કરવાની સત્તા કે અધિકારક્ષેત્ર આપતી નથી. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦માં નિર્ધારિત પરિબળો જેવા કે શાળાનું સ્થાન, શાળાની માળખાકીય સુવિધાઓ વગેરેને અવગણીને, તે માટે કોઈ કારણ આપ્યા વિના, એફ.આર.સી. પોતાનાં મનસ્વી ધોરણે ભાડું ઘટાડીને શકતી ન હતી. જ) અનેક કેસોમાં એફ.આર.સી.એ ભાડું ઘટાડવાનો પોતાનો નિષ્કર્ષ મિલકતના “જંત્રી” મૂલ્ય અથવા મૂલ્યાંકન અહેવાલ લાગુ કરીને આધારિત કર્યો છે, પરંતુ શાળાને એવો અહેવાલ તપાસવાની અથવા મૂલ્યાંકનકર્તાની જિરહ કરવાની કોઈ તક આપવામાં આવી નહોતી; તેમજ કોઈ મૂલ્યાંકનકર્તા દ્વારા મિલકતનું નિરીક્ષણ પણ કરવામાં આવ્યું નહોતું, અને શાળાઓને શાળાએ હકીકતમાં ચૂકવેલ ભાડાને સમર્થન આપવા પોતાનો મૂલ્યાંકન અહેવાલ રજૂ કરવાની પણ પરવાનગી આપવામાં આવી નહોતી. નોંધ પર આવેલા તથ્યો અથવા તેના વિરુદ્ધ કોઈ નિષ્કર્ષ વિના, કે ભાડાપટ્ટા

ભાડાનો વ્યવહાર ખોટો, ભ્રામક અથવા નફાખોરીના હેતુથી કરાયેલ છે, એફ.આર.સી. “જંત્રી” દરોને આધારે પોતાના નિષ્કર્ષ નોંધવી અને મંજૂરપાત્ર ભાડું ઘટાડવી શક્તી ન હતી. કેટલાક કેસોમાં એફ.આર.સી.એ શાળા દ્વારા રજૂ કરાયેલ મૂલ્યાંકન અહેવાલ પણ વિચાર્યો નથી. એ પણ જણાય છે કે એફ.આર.સી.એ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની બંધારણીય માન્યતાને પડકારતી લંબિત કાર્યવાહીમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે તા. ૨૫.૪.૨૦૧૮ ના રોજ આપેલા આદેશનો પણ વિચાર કર્યો નથી, જેમાં આ રીતે નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે કે “ગુજરાત રાજ્ય કોઈ પણ શાળા દ્વારા પોતાની શાળામાં શિક્ષણ આપવા માટે યોગ્ય માને તે પ્રકારની કોઈ ચોક્કસ સુવિધા અથવા વસ્તુઓ કોઈ ચોક્કસ ગુણવત્તા કે ધોરણમાં આપવાનો નિર્ણય કરવામાં પ્રશ્ન ઉભો કરશે નહીં. શાળાઓને તે જે શિક્ષણધોરણો પૂર્ણ કરવાનો દાવો કરે છે, તે માટે યોગ્ય માને તેવી સુવિધાઓ આપવાનો અધિકાર રહેશે.” (ભારપૂર્વક નોંધાયેલ) ૫) અરજદારો તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ આ દલીલો પણ એફ.આર.સી.એ વિચારેલી નથી કે જ્યાં ટ્રસ્ટી અથવા શાળા સંચાલને શાળા ચલાવવા માટે મિલકત ભાડે આપી હોય ત્યાં વાજબી ભાડું મંજૂર થવું જોઈએ અને વૈકલ્પિક રીતે, રોકાણ પર વાજબી પરત (આર.ઓ.આઈ.) ગણીને તેને શાળાના ખર્ચ તરીકે ફી માળખાનો ભાગ ગણવો જોઈએ. ૬) તેથી એવું જણાય છે કે એફ.આર.સી. અને ફી રિવિઝન કમિટીએ કોઈ પૂછપરછ કર્યા વિના અને/અથવા શાળા સંચાલનને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના, પોતાના મનસ્વી ધોરણે શાળા દ્વારા જમીન અને ઇમારત માટે ચૂકવાયેલ ભાડું ઘટાડ્યું છે અને/અથવા

અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓ મુજબ કલ્પિત પૂછપરછ કર્યા વિના “જંત્રી” મૂલ્યના આધારે તેની પુનઃગણતરી કરીને તેનાં સ્થાને બીજું ભાડું મૂક્યું છે. ૭) એફ.આર.સી.એ એ વિચારવું આવશ્યક છે કે શાળાએ ભાડાપટ્ટા ભાડા માટે કરેલો ખર્ચ ભાડાપટ્ટા કરાર મુજબ છે કે નહિ, અને આવું ભાડાપટ્ટા ભાડું શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે જ કરવામાં આવ્યું છે કે નહિ તેની ચકાસણી કરવી જરૂરી છે; કોઈ કારણ આપ્યા વિના અથવા આવા ઘટાડાને ટેકો આપતા દસ્તાવેજોની ચકાસણી કર્યા વિના, સ્વપ્રેરિત અને મનસ્વી રીતે તેમાં ફેરફાર કરવો નહિ. એકવાર ભાડાપટ્ટા ભાડાનો ખર્ચ શાળાએ સામાન્ય બેંકિંગ માધ્યમથી ચૂકવ્યો હોય અને તે પરિક્ષિત હિસાબી પુસ્તકોમાં યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ હોય, ત્યારબાદ એફ.આર.સી.એ એ ચકાસણીના આધીન રહીને શાળા દ્વારા ચૂકવાયેલું તે ભાડાપટ્ટા ભાડું સ્વીકારવું આવશ્યક છે કે એવું ભાડાપટ્ટા ભાડું શાળાને મળનારી પ્રસ્તાવિત ફીનું ટ્રસ્ટ અથવા શાળાથી સંકળાયેલી કંપની તરફ એવું વિમુખીકરણ તો નથી કરતા જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(આર)ની વ્યાખ્યા મુજબ “નફાખોરી” સમાન બને. ૮) એફ.આર.સી. શાળા દ્વારા ચૂકવાયેલ ભાડાપટ્ટા ભાડાના સ્થાને શાળાએ મેળવેલી જમીનના બજારમૂલ્ય તરીકે “જંત્રી” દર અપનાવી તેને બદલી શકતી નથી. તેથી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮(૩) દ્વારા તેને સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓને ધ્યાનમાં રાખી, એફ.આર.સી.એ માહિતી મંગાવીને અને/અથવા સાક્ષીઓને સમન્સ પાઠવીને ચકાસણી કરવી આવશ્યક છે. એફ.આર.સી.એ કલમ ૮ હેઠળ સોંપવામાં આવેલી આવી સત્તાઓ અને કાર્યોનો ઉપયોગ અધિનિયમ, ૨૦૧૭

ની કલમ ૧૦ મુજબના પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખીને કરવો જોઈએ, જેમાં સ્વનિર્ભર શાળાનું સ્થાન પણ સામેલ છે, જેથી શાળાએ જમીન અથવા ઇમારત મેળવવા માટે ચૂકવેલ ભાડું તથા, જો હોય તો, ઇમારતના ભાડાના ચુકિતકરણ અંગે વિચારતી વખતે શાળાની માળખાકીય સુવિધાઓને ધ્યાનમાં લઈ શકાય. ભાડાપટ્ટા ભાડાના પ્રશ્ન પર વિચારતી વખતે ચાલતી શાળાના ટ્રસ્ટી અથવા સંચાલનનો કોઈ હિતસંઘર્ષ છે કે નહિ તે પણ એફ.આર.સી.એ વિચારવું આવશ્યક છે. ૯) સાથે સાથે, શાળા સંચાલને પણ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે જો એવું જણાય કે આવા ભાડાપટ્ટા ભાડાની ચુકવણીથી એવી શાળાથી સંકળાયેલી ટ્રસ્ટ અથવા કંપનીના હાથે નફાખોરી થાય છે, તો એફ.આર.સી. આવા ભાડાપટ્ટા ભાડાને મંજૂર કરી શકશે નહિ; અને તે હેતુ માટે, શાળા સંચાલને એફ.આર.સી. દ્વારા માંગવામાં આવે તેવી બધી આવશ્યક વિગતો રજૂ કરવી જરૂરી છે, અન્યથા નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭(૧)(બી) મુજબ શાળાની અસહકારિતાના અભાવે, એફ.આર.સી. માટે એવા ભાડાપટ્ટા ભાડાને નામંજૂર કરવું ન્યાયસંગત થશે, અને તે માટે બજારમૂલ્ય તરીકે “જંત્રી” દર અપનાવવો અથવા કોઈ તુલનાત્મક કેસ મુજબ તેને વાજબી ભાડાની રકમથી બદલવી યોગ્ય ગણાશે. ૧૦) સ્વનિર્ભર શાળાઓએ પણ તેઓ દ્વારા ચૂકવાયેલ ભાડાપટ્ટા ભાડાનું ચુકિતકરણ, એફ.આર.સી.ને જરૂરી હોય તેવી માહિતી અને ચુકિત રજૂ કરીને કરવું આવશ્યક છે, જેથી એફ.આર.સી. એ નિષ્કર્ષ પર આવી શકે કે એવું ભાડાપટ્ટા ભાડું શાળાથી સંકળાયેલી ટ્રસ્ટ અથવા કંપની દ્વારા કોઈ પણ રીતે “નફાખોરી” સમાન બનતું નથી. ૧૧) તેથી, ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં

રાખીને, તમામ અરજીઓમાં ભાડાપટ્ટા ભાડાના પાસાનું એફ.આર.સી.એ નવેસરથી પુનર્વિચાર કરવો આવશ્યક છે અને ભાવિમાં પણ જ્યારે શાળા શિક્ષણ પ્રદાન કરવાના હેતુસર ખર્ચ તરીકે ભાડાપટ્ટા ભાડાનો દાવો કરે, ત્યારે ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને એફ.આર.સી.એ આવા ખર્ચની ચકાસણી કરવી આવશ્યક છે.

બી) ઘસારો:

૧) અરજદારોની તરફેથી કરવામાં આવેલી દલીલ મુજબ, સંબંધિત શાળાઓએ પોતાના હિસાબ પુસ્તકોમાં દર્શાવેલ ઘસારો સમયગાળા દરમિયાન સંપત્તિઓના બદલાવાનો ખર્ચ છે, જ્યારે બીજી તરફ પ્રતિવાદીઓની તરફેથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ઘસારો રોકડ વિના થતો ખર્ચ છે અને તેથી, સ્વનિર્ભર શાળાઓની ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરવા માટે તેનો વિચાર કરી શકાતો નથી, કારણ કે તે કોઈ માપદંડ વિના કલ્પિત આધારે આપવામાં આવે છે, કેમ કે કેટલીક શાળાઓ આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ હેઠળ નિર્ધારિત દરો મુજબ ઘસારો વસૂલ કરતી હતી, જ્યારે કેટલીક શાળાઓ કંપનીઝ અધિનિયમ, ૨૦૧૩ હેઠળ નિર્ધારિત દરો મુજબ ઘસારાની જોગવાઈ કરતી હતી, જ્યારે કેટલીક શાળાઓ ઘસારાની કોઈ જોગવાઈ કરતી જ નહોતી. ફી પુનર્વિચાર સમિતિએ આ આધારે ઘસારાને નામંજૂર કર્યો કે ફી નક્કી કરવા માટે ઘસારો આવશ્યક ખર્ચ નથી, કારણ કે શિક્ષણના ખર્ચ તરીકે ઘસારાનો વિચાર કરતી વખતે કોઈ રોકડ નિષ્ક્રમણ થતું નથી, જેથી અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓ મુજબ

શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટેના ખર્ચને પૂરો કરવા ફી નક્કી થાય અને તેના પરિણામે રોકડ પ્રવાહ પ્રાપ્ત થાય.

૨) કોઈપણ સંસ્થાની વાસ્તવિક આવક નક્કી કરવા માટે અવમૂલ્યન એ પૂરી પાડવાનો કલ્પિત ખર્ચ છે, તે સાચું છે. ગુજરાત પ્રોફેશનલ મેડિકલ કોલેજ અધિનિયમ હેઠળ મેડિકલ કોલેજોની ફી નક્કી કરવાની બાબતમાં પણ ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે અવમૂલ્યનને એક પરિબલ તરીકે ધ્યાનમાં લેવા અંગે રાજ્ય સરકારે સૂચનાઓ જારી કરી છે.

૩) ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે ઘસારા માટે મંજૂરી આપવાના પાસા અંગે અરજદારોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૩ હેઠળ હિસાબો અને રેકૉર્ડ જાળવવા અંગે જોગવાઈ કરતી નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૧૨ નો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે. નિયમ ૧૨(૧) (એ) તેમાં દર્શાવેલ વિવિધ પ્રકારના ખર્ચ અને વ્યવહારો અંગે જોગવાઈ કરે છે. એ સાચું છે કે ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ દ્વારા જારી કરાયેલ હિસાબી ધોરણો અનુસાર તથા સુસંગત હિસાબી પ્રથાના અનુસંધાને, કંપનીઝ એક્ટ, ૨૦૧૩ મુજબ સંસ્થાએ કમાયેલ નફાનું સચ્ચું અને વાજબી ચિત્ર નિર્ધારિત કરવા અને ઇન્કમ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૬૧ ની જોગવાઈઓ મુજબ કરલાયક વાસ્તવિક આવક નક્કી કરવા માટે ઘસારો દર્શાવવો આવશ્યક છે; તેમ છતાં, ફીનું નિર્ધારણ કરવા માટે ઘસારો, જે નગદ રહિત ખર્ચ છે અને ભલે તે કાયદાકીય

સ્વરૂપની છૂટ તરીકે મંજૂર થતો હોય, તે શૈક્ષણિક સંસ્થાના રોકડ/બેંક બેલેન્સમાં ઘટાડો લાવતો નથી અને તેથી ખર્ચોને પહોંચી વળવા અથવા વાજબી વધારાવધારાો સર્જવા માટે થતી રોકડ આવક પર તેનો કોઈ પ્રભાવ પડતો નથી. શૈક્ષણિક સંસ્થાએ શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે થતા ખર્ચને પહોંચી વળવા વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી ફી વસૂલવી આવશ્યક છે. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦(૧)(૧૦) ની જોગવાઈઓ મુજબ વિકાસ, શિક્ષણ અને શાળાના વિસ્તરણના હેતુ માટે આવી શૈક્ષણિક સંસ્થા જે વાજબી વધારાવધારાો એકત્રિત કરી શકે, તે સમયગાળા દરમિયાન સંપત્તિઓના સ્થાને બદલાવ કરવાની જરૂરિયાતનું પણ ધ્યાન રાખશે. તેથી, ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી. અને ફી રિવિઝન કમિટીએ ઘસારાને મંજૂરપાત્ર ખર્ચ તરીકે ગણતરીમાં લીધેલો નથી તે યોગ્ય છે, કારણ કે તે વાજબી વધારાવધારાાનો ભાગ બનશે, જેને શૈક્ષણિક સંસ્થાના વિકાસ અને વિસ્તરણના હેતુ માટે નક્કી થનારી ફી અથવા ફી માળખાના ભાગરૂપે ધ્યાનમાં લેવો યોગ્ય છે. સ્વવિત્તપોષિત શાળાઓ એક તરફ પોતાના ખર્ચના ભાગરૂપે ઘસારાનો દાવો કરી શકતી નથી અને બીજી તરફ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦(૧)(૧૦) ની જોગવાઈઓ મુજબ શાળાના વિકાસ, શિક્ષણ અને વિસ્તરણના હેતુ માટે વાજબી વધારાવધારાો ઉપલબ્ધ રાખવા પર આગ્રહ પણ રાખી શકતી નથી. વાજબી આવક વધારાવધારાો એ હેતુને ધ્યાનમાં લેશે, જેના માટે સંસ્થાના હિસાબી પુસ્તકોમાં ઈન્કમ ટેક્સ એક્ટ, કંપનીઝ એક્ટ અથવા બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ

એક્ટની જોગવાઈઓ મુજબ અથવા હિસાબી નીતિઓ અનુસાર ઘસારો દર્શાવવાનો હોય છે.

૪) એફ.આર.સી. દ્વારા ફી નક્કી કરતી વખતે, શાળાએ કરેલો ખર્ચ શાળાની તરફથી અતિશય ફી વસૂલવામાં પરિણમે છે કે નહીં તેની ચકાસણી માટે હિસાબી પુસ્તકોને આધાર તરીકે ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય છે, પરંતુ જ્યારે ફી વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી વસૂલવાની નક્કી કરવામાં આવે છે, જેનાથી શિક્ષણ આપવા માટે થનારા ખર્ચ અને વાજબી આવક વધારાવધારા માટે શાળાની રોકડ અથવા બેંક બેલેન્સમાં વધારો થવાનો હોય, ત્યારે તેમાં બિન-રોકડ મુદ્દાઓનો સમાવેશ કરી શકાય નહીં. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરવા માટે સંબંધિત શાળા દ્વારા કરાયેલા મૂલ્યહાસના દાવાને નામંજૂર કરવામાં એફ.આર.સી. અથવા ફી રિવિઝન કમિટી તરફથી કોઈ ભૂલ નથી.

૫) એ વિચારવાનું આવશ્યક છે કે વ્યાપારિક સંસ્થામાં નફાની ગણતરી અથવા કરપાત્ર આવકની ગણતરી અનુક્રમે કંપનીઝ અધિનિયમ, ૨૦૧૩ અથવા આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની સંબંધિત જોગવાઈઓ મુજબ કરવામાં આવે છે, પરંતુ વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી વસૂલ કરવાની ફીની નિર્ધારણ માટે ઘસારો જેવી બિન-રોકડ બાબતને ખર્ચ તરીકે ગણવી શક્ય નથી, કારણ કે જેના માટે ઘસારોની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે તે હેતુની પૂરતી કાળજી શાળાના વિકાસ,

શિક્ષણ અને વિસ્તરણ માટે યુક્તિસંગત આવક વધારાવધારાં અંગેની જોગવાઈ દ્વારા લેવામાં આવે છે.

૬) એ પણ નોંધનીય છે કે ઘસારો ખર્ચ નથી, પરંતુ ભાવિ વિસ્તરણ અને વિકાસની જરૂરિયાતોને ધ્યાનમાં લેવા માટે નફામાંથી કરવામાં આવતી જોગવાઈ અથવા સમાયોજન છે, જે વાજબી આવક વધારાવધારાં પર વિચારણા કરીને નક્કી થનારી ફીમાં જોગવાઈ કરવાનો સમકક્ષ છે. તેથી, ઘસારાની જોગવાઈ કરવી એ ફરી એકવાર વાજબી વધારાવધારાં પૂરો પાડવા સમાન ગણાશે, જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોની વ્યાપ્તિ અને યોજનામાં આવતું નથી. તેથી, ઘસારાનો અલગથી કરાયેલ દાવો ટકી શકતો નથી, કારણ કે તે વાજબી આવક વધારાવધારાં અંગેની વિચારણામાં અંતર્નિહિત રહેશે.

૭) ઉપરોક્ત વિશ્લેષણ અને નિષ્કર્ષને ધ્યાનમાં લેતા, અરજદારોની તરફથી હિસાબી પુસ્તકોમાં અવમૂલ્યન માટેની જોગવાઈ અંગે વિવિધ નિર્ધારિત નિર્ણયો અને સામગ્રી પર રાખવામાં આવેલો આધાર સંબંધિત નથી અને તેથી, તેની વિગતવાર ચર્ચા તથા વિશ્લેષણ કરવામાં આવતું નથી.

૮) આથી, ઉપર અહીં નોંધવામાં આવ્યું છે તે મુજબ, અવમૂલ્યન વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી શાળાઓ દ્વારા વસૂલવામાં આવનાર પ્રસ્તાવિત ફીમાં સમાવેશ પામનાર

વાજબી વધારાવધારા નો ભાગ બનશે અને તેથી, શાળાઓ દ્વારા દાવો કરાયેલ આવું અવમૂલ્યન જુદા શીર્ષક હેઠળ મંજૂર કરવામાં આવશે નહીં. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપર અહીં વર્ણવેલ વિવિધ નિર્ણયો માં ધારણ કર્યું છે તે મુજબ, વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપી શકાય અને શાળા વ્યવસ્થાપન દ્વારા જે નક્કી કરવામાં આવે તે મુજબ શાળાના વિસ્તરણ અને વિકાસ માટે જોગવાઈ થઈ શકે તે હેતુસર, વાજબી વધારાવધારા નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી.એ અવમૂલ્યનના પાસાને ધ્યાનમાં લેવું આવશ્યક છે. સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ એફ.આર.સી.ને માનકીકૃત સ્વરૂપમાં ફી નક્કી કરવાની કોઈ સત્તા આપતી નથી, પરંતુ માત્ર એટલી સત્તા આપે છે કે શાળાએ પ્રસ્તાવિત કરેલી ફી ચુકિતસંગત છે કે નહીં અને આવી ફી નફાખોરી સમાન બને છે કે અતિશય ફી વસૂલવા સમાન બને છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરી શકે. તેથી, શાળા દ્વારા વસૂલવામાં આવતી પ્રસ્તાવિત ફી ચુકિતસંગત છે તે જોવાના હેતુસર, એફ.આર.સી. ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરતી વખતે પોતાની મનમાની અને મરજી મુજબ કાર્ય કરી શકતી નથી, કારણ કે તેનાથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) હેઠળ સ્વનિર્ભર શાળાઓને, સંબંધિત બોર્ડો દ્વારા શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટેના નિર્ધારિત માપદંડોની અંદર પોતાની પસંદગી મુજબ શાળા ચલાવવાના મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન થાય. તેથી, ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાતી વાજબી વધારાવધારાની ટકાવારી પર વિચાર કરતી વખતે, શાળાની સંપત્તિઓ પર

અવમૂલ્યનનો વાજબી દર એફ.આર.સી.એ ધ્યાનમાં લેવો જરૂરી છે જેથી નિયમિત અંતરે તે જ સંપત્તિઓનું સ્થાનાપન થઈ શકે.

સી) ગણપૂર્તિ: ૧) એફ.આર.સી.ની ગણપૂર્તિના પ્રશ્ન અંગે, અરજદારો તરફથી એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે નિર્ણય પર માત્ર સમિતિના મુખ્ય સંયોજકની સહી છે અને સુનાવણી દરમિયાન સમિતિના બધા સભ્યો હાજર નહોતા અને તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩ ની જોગવાઈઓ મુજબ સમિતિ દ્વારા સુનાવણી આપવામાં આવી હતી, જે એફ.આર.સી.ની રચના માટે જોગવાઈ કરે છે, અને મુદ્દાની સુનાવણી એફ.આર.સી. જ કરે છે, તેથી સુનાવણીના સમયે બધા સભ્યોની હાજરી આવશ્યક છે. વધુમાં એવો દાવો પણ કરવામાં આવ્યો હતો કે અમદાવાદની એફ.આર.સી.ના સભ્યોમાંના એકની વય ૬૫ વર્ષથી વધુ હતી અને એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આક્ષેપિત આદેશોમાં બધા સભ્યોની સહીઓ સમાવિષ્ટ નથી. ૨) બીજી તરફ, પ્રતિવાદી સત્તાધિકારીઓની દલીલનો સાર એવો છે કે મૂળ આદેશો પર એફ.આર.સી.ના બધા સભ્યોની સહીઓ છે અને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૬(૩) ની જોગવાઈઓ અનુસાર, જેમાં એફ.આર.સી.ના મુખ્ય સંયોજક/અધ્યક્ષ દ્વારા નિર્ણયનું પ્રમાણિકરણ કરવાનું આવશ્યક બનાવવામાં આવ્યું છે, સંપ્રેષિત થતા આદેશો એફ.આર.સી.ના કિસ્સામાં મુખ્ય સંયોજક અથવા અધ્યક્ષ અને ફી પુનરીક્ષણ સમિતિના કિસ્સામાં સભ્ય સચિવ દ્વારા સહી કરાયેલા હોય છે. પ્રતિવાદી સત્તાધિકારીઓ તરફથી આપવામાં આવેલા સ્પષ્ટીકરણને ધ્યાનમાં

લેતાં કે બધા મૂળ આદેશો એફ.આર.સી. અને/અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિના બધા સભ્યો દ્વારા સહી કરાયેલા છે, તેથી અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ દાવો નામંજૂર કરવો જરૂરી બને છે. વધુમાં, એફ.આર.સી.ના કિસ્સામાં નિયમ ૫(૫), ૫(૭), ૮(૧) અને ફી પુનરીક્ષણ સમિતિના કિસ્સામાં નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૧૫(૫) અને ૧૫(૭) પર મુકાયેલ આધાર મુજબ સમિતિની બેઠકોના કાર્યમાં ગણપૂર્તિ સમિતિની મૂળ સંખ્યાબળના ૨/૩ ભાગ જેટલી રહેશે. જોકે, અરજદારે દલીલ કરી હતી કે બેઠકોના કાર્યમાં એફ.આર.સી. અને ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા ફી નિર્ધારણ માટેની સુનાવણીનો સમાવેશ થતો નથી અને તેથી ઉપરોક્ત નિયમો પર મુકાયેલ આધારને એફ.આર.સી. અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિની ગણપૂર્તિમાં કોઈ શિથિલતા આપનાર તરીકે માનવામાં આવી શકશે નહીં, કારણ કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩ મુજબ એફ.આર.સી.ની રચના પાંચ વ્યક્તિઓની હશે અને રચનાત્મક સભ્યો કરતાં ઓછી સંખ્યાવાળી એફ.આર.સી. દ્વારા આપવામાં આવેલી સુનાવણી ગણપૂર્તિના અભાવમાં પરિણમશે અને એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો માન્ય રહેશે નહીં. ૩) એફ.આર.સી.ના સભ્યોની કાર્ય બેઠકમાં સુનાવણીનો સમાવેશ થતો નથી, કારણ કે કાર્ય બેઠક અને ફી નિર્ધારણ માટે એફ.આર.સી. દ્વારા આપવામાં આવતી સુનાવણી વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ છે; ફી નક્કી કરવા માટે એફ.આર.સી. દ્વારા આપવામાં આવતી સુનાવણીને એફ.આર.સી.ના કાર્યોમાંથી એક તરીકે માનવામાં આવી શકતી નથી અને તેથી ગણપૂર્તિ અંગે જોગવાઈ કરતા નિયમો શાળાઓની ફી નક્કી કરવા એફ.આર.સી. દ્વારા

આપવામાં આવતી સુનાવણી પર લાગુ પડશે નહીં. અરજદારો દ્વારા પી.એ. ઈનામદાર અને અન્ય (ઉપરોક્ત) તેમજ કર્નાલ ઈમ્પ્રુવમેન્ટ ટ્રસ્ટ વિ. સુશ્રી પારકાશ વાંતી (મૃત) અહેવાલિત ૧૯૯૫ (૫) એસ.સી.સી. ૧૫૯ માં મુકાયેલ આધાર લાગુ પડશે, કારણ કે એફ.આર.સી. ફી નિર્ધારણ માટે અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકાર છે અને તેથી એફ.આર.સી. નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૫(૫) નો આશ્રય લઈ શકતી નથી, કેમ કે ગણપૂર્તિ અંગેના આવા નિયમોથી વિસંગત પરિસ્થિતિ ઊભી થશે, કારણ કે નિયમ ૫ ના ઉપનિયમ (૫) મુજબ સમિતિની બેઠકમાં ગણપૂર્તિ સમિતિની કુલ સંખ્યાબળના ઓછામાં ઓછા બે-તૃતીયાંશ સભ્યોની રહેશે અને જો બેઠકમાં ગણપૂર્તિ ન હોય તો તે બેઠક અડધા કલાક માટે મુલતવી રાખવામાં આવશે અને તે પછી તેના કાર્યના વ્યવહાર માટે બેઠક યોજાશે; તેનો અર્થ એવો થાય કે જો ફી નિર્ધારણના કેસની સુનાવણી માટે એફ.આર.સી.નો માત્ર એક જ સભ્ય હાજર હોય અને અડધો કલાક સુધી અન્ય કોઈ સભ્ય ઉપસ્થિત ન થાય, તો એક સભ્યને સુનાવણી આગળ વધારવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થશે, જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩(૪) મુજબ પાંચ વ્યક્તિઓથી બનેલી, નિવૃત્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ અથવા નિવૃત્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશના અધ્યક્ષસ્થાને, અને ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ, સિવિલ એન્જિનિયર, શાળા સંચાલનના પ્રતિનિધિ તથા પ્રતિષ્ઠિત શિક્ષણવિદની સહાયથી રચાયેલ એફ.આર.સી.ની રચનાના વિરુદ્ધ રહેશે; તેથી નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ શાળા દ્વારા રજૂ કરાયેલા ફી પ્રસ્તાવની સુનાવણી માટે એફ.આર.સી.ની રચના કરતા બધા પાંચ સભ્યો હાજર હોય ત્યારે જ

એફ.આર.સી.એ શાળા સંચાલનને સુનાવણીની તક આપવી આવશ્યક છે. ૪) નોંધનીય છે કે નિયમ ૫ મુજબની બેઠક અને નિયમ ૭ હેઠળ એફ.આર.સી. દ્વારા આપવામાં આવતી સુનાવણી બે અલગ પાસાં છે. એફ.આર.સી. ફી નક્કી કરતી અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકાર છે અને તેથી જ્યારે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ જોગવાઈ કરે છે કે એફ.આર.સી. તેના ઘટક તરીકે પાંચ વ્યક્તિઓથી બનેલી હશે, ત્યારે એફ.આર.સી.ની કોઈપણ સુનાવણી/નિર્ણય સંયુક્ત રીતે ૪ હાથ ધરવાનો રહેશે. ૫) એ સારું છે કે નિયમ ૧૭ મુજબ શાળા સંચાલનને મોકલવામાં આવતો આદેશ એફ.આર.સી.ના અધ્યક્ષ અથવા સચિવ અથવા સંયોજક દ્વારા સહી કરાયેલ હોય છે અને મૂળ આદેશ પર બધા સભ્યોની સહીઓ હોય છે; તેથી અરજદારોનો એ દાવો ફગાવી દેવામાં આવે છે કે આદેશની નકલ પર એફ.આર.સી.ના બધા સભ્યોની સહીઓ હોવી આવશ્યક છે. ૬) તેથી, એફ.આર.સી. તેમજ ફી પુનરીક્ષણ સમિતિએ ફી પ્રસ્તાવના નિર્ધારણ માટે એફ.આર.સી. અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિની રચના કરતા બધા સભ્યોની હાજરીમાં શાળા સંચાલનને સુનાવણી આપવી આવશ્યક છે. ૭) જોકે, ઉપરોક્ત આવશ્યકતા ભવિષ્યલક્ષી ધોરણે લાગુ પડશે અને તેથી એફ.આર.સી. અથવા ફી પુનરીક્ષણ સમિતિ દ્વારા પહેલાથી પસાર કરાયેલા આદેશોને ઉપરોક્ત પ્રમાણેની પ્રક્રિયા અનુસર્યા વિના પસાર કરાયેલા ગણવામાં આવશે નહીં અને આવા આદેશો અમલમાં ચલાવત્ રહેશે. તે જ રીતે, એફ.આર.સી.માંથી એકના અધ્યક્ષની વચમર્યાદા અંગે ઉઠાવવામાં આવેલ મુદ્દો પણ કોઈ પરિણામકારક નથી, કારણ કે એવી એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો અમલમાં છે

અને તેથી આવી એફ.આર.સી. માટેની વયમર્યાદાના કારણે તેઓ બિનઅમલી બનશે નહીં.

ડી) ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચ: ૧) જ્યાં સુધી ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી તેના સમર્થનમાં કોઈ કારણના અભાવે તે બાબતનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો નથી. ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચને મંજૂરી ન આપવી, ફીનું ચકાસણું કરીને તે ન્યાયસંગત છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવા માટે અને જેથી નફાખોરી અને/અથવા અતિશય ફી વસૂલાતનું પરિણામ ન આવે તે હેતુથી એફ.આર.સી. દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાય તેવી સત્તાઓ અને અધિકારક્ષેત્રને વિરુદ્ધ છે. ૨) તેથી, શાળાઓ દ્વારા દાવો કરાયેલ વ્યાજબી વધતરાના સ્વરૂપમાં ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચને વ્યક્તિગત અભિપ્રાયના આધારે ૫% સુધી મર્યાદિત કરી શકાય નહીં, અને વિશેષ કરીને ત્યારે નહીં જ્યારે વિવિધ ઝોનની અલગ અલગ એફ.આર.સી.ઓ અલગ અભિગમ અપનાવે છે. ફી નક્કી કરતી વખતે આર્થિક વ્યવસ્થામાં મોંઘવારીના દરને ધ્યાનમાં રાખીને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦(૧)(૧૦) ની જોગવાઈઓ અનુસાર વ્યાજબી આવક વધતરાના ભાગરૂપે ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચ મંજૂર કરવો આવશ્યક છે. એફ.આર.સી.એ પણ ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચને ૫% સુધી મર્યાદિત કરવાનો કોઈ કારણ આપ્યું નથી. ૩) એફ.આર.સી. દ્વારા આપવામાં આવનારા ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચ અથવા વ્યાજબી વધતરાના સંબંધમાં, કોઈપણ સ્વવિત્તપોષિત શાળા માટે એવો કોઈ કડક અને એકસરખો સૂત્ર લાગુ કરી શકાય નહીં કે જેમાં ૫% ને જ વ્યાજબી વધતરું ગણવું

અથવા એફ.આર.સી. દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલ કોઈ અન્ય ટકા માનવો. વ્યાજબી વધતરું અને/અથવા ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચનો વિચાર કેસ મુજબ કેસના આધારે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦(૧૦) હેઠળ આપવામાં આવેલા પરિબળો અનુસાર કરવો જરૂરી છે, જે શાળાના વિકાસ, શિક્ષણ અને વિસ્તરણના હેતુસર વ્યાજબી આવક વધતરાની જોગવાઈ કરે છે. તેથી, સમયગાળામાં સંપત્તિના બદલી ખર્ચને ધ્યાનમાં રાખીને, જે અવમૂલ્યનના પ્રશ્ન તેમજ આર્થિક વ્યવસ્થામાં પ્રવર્તમાન મોંઘવારીના દર બંનેનું ધ્યાન રાખે, દરેક શાળાના વિકાસ, શિક્ષણ અને વિસ્તરણ માટેની યોજનાનો એફ.આર.સી.એ અલગથી વિચાર કરવો આવશ્યક છે, જેથી શાળા આવનારા વર્ષોમાં વધતા ખર્ચો પૂરા કરી શકે અને ભવિષ્યમાં વિકાસ તથા વિસ્તરણ માટે અનામત ઊભી કરી શકે, જેથી ભવિષ્યમાં કરવાના વિકાસ અને વિસ્તરણ માટે શાળાને કોઈ આર્થિક તંગીનો સામનો ન કરવો પડે. એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવિધ આદેશોમાંથી એવું જોવામાં આવે છે કે ફીના ૫% ને વ્યાજબી વધતરું માનવામાં આવે છે, જે ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચ અથવા વ્યાજબી વધતરાના સંદર્ભે માત્ર વ્યક્તિગત અને માનક વિચારના આધારે કરાયેલ લાગુકરણ છે, અને એફ.આર.સી.નો આવો એડ-હોક અભિગમ કોઈ આધાર વગરનો છે. જ) તેથી એવી આશા રાખવામાં આવે છે કે રાજ્ય સરકાર વિકાસ અથવા શિક્ષણના હેતુસર વ્યાજબી વધતરાનો વિચાર કરવા માટે માર્ગદર્શક નીતિ ઘડશે, જેથી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ માં દર્શાવેલા પરિબળો અનુસાર દરેક શાળાની ભવિષ્યની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને તે એફ.આર.સી. માટે

માર્ગદર્શક પરિબળ તરીકે લાગુ પડી શકે. ઉદાહરણ તરીકે, રાજ્ય સરકારે તા. ૨૯.૦૯.૨૦૧૧ ના ઠરાવ દ્વારા શાળાને વર્ષ પ્રતિ વર્ષના આધારે ૧૦% સુધી ફી વધારો કરવાની મંજૂરી આપી હતી. તેમ છતાં, સંબંધિત સરકારી ઠરાવ એફ.આર.સી. દ્વારા એ વિચાર્યા વગર લાગુ કરવામાં આવ્યો નથી કે શાળાએ દર વર્ષની ધોરણે કર્મચારીઓને ૮% થી ૧૦% ની મર્યાદામાં પગારમાં વધારો આપવો પડે છે અને સમયગાળામાં મોંઘવારીમાં પણ વધારો થાય છે, અને તેથી શાળાને ભારે આર્થિક નુકસાન વેઠવું પડે. તેથી, નફાખોરી અથવા અતિશય ફી વસૂલાતનું પરિણામ ન આવે તેવી રીતે ન્યાયસંગત ફી નક્કી કરવા માટે, શાળાઓને યોગ્ય ન્યાયસંગતતા સાથે ભવિષ્ય વિકાસ માટેની પોતાની યોજના રજૂ કરવા આમંત્રણ આપી, એફ.આર.સી.એ વ્યાજબી વધતરનું અથવા ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચના પાસાંનો વસ્તુનિષ્ઠ રીતે વિચાર કરવો આવશ્યક છે. તે જ સમયે, એ પણ સાચું છે કે વ્યાજબી વધતરના મથાળા હેઠળ શાળાને નફાખોરીમાં પ્રવૃત્ત થવાની પરવાનગી આપી શકાતી નથી અને તેથી, સીધાસાદા એકસરખા સૂત્ર અથવા વ્યાજબી વધતરના કે ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચના સમાન દરને અપનાવવાને બદલે, દરેક શાળાના તથ્યોનું ચકાસણું કરીને શાળા દ્વારા વસૂલવાની ફીમાં ઉમેરવાના વ્યાજબી વધતરની મંજૂરી અંગે ન્યાયસંગત નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે એફ.આર.સી.એ સંતુલન જાળવવું આવશ્યક છે. ૫) ફી નક્કી કરતી વખતે લાગુ પાડવાનો સુવર્ણ સિદ્ધાંત એ છે કે પ્રસ્તાવિત ફી નફાખોરી સમાન બને છે કે નહીં અથવા અતિશય ફી સમાન બને છે કે નહીં અને તેથી તે ન્યાયસંગત ગણાય કે નહીં, તેનું ચકાસણું કરવું, અને તે હેતુસર અધિનિયમ,

૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ એફ.આર.સી.ને સોંપાયેલ સત્તાઓ સાથે નિર્ધારિત પરિબલો અને પ્રક્રિયાનો અમલ કરવો આવશ્યક છે. એવું જણાય છે કે એફ.આર.સી. સર્વોચ્ચ અદાલતની તે ટિપ્પણીઓથી પ્રેરિત છે કે જેના દ્વારા સ્વવિત્તપોષિત સંસ્થાઓને ૫% થી ૧૫% વધતરું સર્જવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે, પરંતુ શાળાઓ દ્વારા તેમના પોતાના ધોરણો મુજબ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા માટે હાથ ધરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓનો વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી. એફ.આર.સી.એ પણ પોતાના સંબંધિત ઝોન હેઠળની તમામ શાળાઓમાં વ્યાજબી વધતરાનો વિચાર કરવા માટે એકસરખી ટકાવારી લાગુ કરતી વખતે મોંઘવારીના ખર્ચને ધ્યાનમાં લીધો નથી અને અલગ અલગ એફ.આર.સી.ઓએ વ્યાજબી વધતરું આપતી વખતે અલગ અભિગમ અપનાવ્યો છે. ૬) નોંધવું યોગ્ય છે કે એફ.આર.સી. રાજકોટએ ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચ અથવા વ્યાજબી વધતરાના મથાળા હેઠળ ૧૦% મંજૂર કર્યું છે, જ્યારે સુરતમાં એફ.આર.સી.એ ૭% વધારો મંજૂર કર્યો છે. તેથી, વ્યાજબી વધતરું અને ભવિષ્ય વિકાસ ખર્ચનો પાસો, ફી અથવા ફી માળખું નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી. દ્વારા ચકાસવાના દરેક શાળાના તથ્યો પર આધારિત રહેશે.

ઈ) ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફી: ૧) ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફી અંગે, અરજદારો દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે એફ.આર.સી.એ શાળાને આવી ફી વસૂલવામાં મર્યાદિત કરી છે, જ્યારે આવી ફી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(જી) મુજબ “ફી અથવા ફીનું માળખું” નો ભાગ છે. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(જી)

ની જોગવાઈઓના અવલોકનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેમાં ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફીનો સમાવેશ વિચારવામાં આવ્યો છે, તેથી તેમાં નિર્ધારિત ઉચ્ચતમ મર્યાદાને આધીન રહીને તેવી ફી વસૂલવા પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો અધિકારક્ષેત્ર કે સત્તા એફ.આર.સી.ને નથી. ૨) ઉપરોક્ત દલીલોના વિરોધમાં, પ્રતિવાદી સત્તાધિકારીઓએ રજૂ કર્યું કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૧ ની જોગવાઈઓ મુજબ વિદ્યાર્થીઓ પર વધારાનો બોજ પડે તે રીતે, શાળા કોઈપણ મથાળામાં નિર્ધારિત કરાયેલ ફીથી વધુ કોઈ ફી વસૂલ કરી શકતી નથી. ૩) કલમ ૧૧ ના અવલોકનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એફ.આર.સી. દ્વારા નિર્ધારિત થનાર ફી સંચિત ફી હશે; છતાં, ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફી બાબતે, જે શાળા દ્વારા એક વખત લાદવામાં આવતી વસૂલાત છે, તે કલમ ૨(જી) હેઠળ અલગ મથાળારૂપે ફીના ભાગ તરીકે જોગવાયેલ છે, અને તેથી અધિનિયમ હેઠળ સ્પષ્ટપણે જોગવાયેલ આવી ફી પર એફ.આર.સી. પ્રતિબંધ મૂકી શકતું ન હતું. નોંધવું આવશ્યક છે કે કેટલીક એફ.આર.સી.ઓ પ્રવેશ ફી અને ટર્મ ફી વસૂલવાની મંજૂરી આપે છે. આ રીતે, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૧ ના બહાને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(જી) મુજબ ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફી વસૂલવાની મંજૂરી આપવા બાબતે એફ.આર.સી.ઓ વચ્ચે અસંગતતા છે. ૪) તેથી, નિયમ ૭(૪) હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ એફ.આર.સી. દ્વારા નિર્ધારિત થનાર ફી, શાળાને ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફી વસૂલસાથે મર્યાદિત કરશે નહીં, જે એક મહિનાની ટ્યુશન ફી કરતાં વધુ નહીં હોય. તેથી, શાળાએ વસૂલ કરેલ પ્રવેશ ફી અને ટર્મ ફી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(જી) મુજબ નિર્ધારિત સમયમર્યાદા/મર્યાદામાં છે કે નહીં

તેની ચકાસણી એફ.આર.સી.એ કરવી આવશ્યક છે. તેથી, સ્વનિર્ભર શાળાઓ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(જી) માં નિર્ધારિત મર્યાદાઓને આધીન રહીને, એફ.આર.સી. દ્વારા નિર્ધારિત ફી ઉપરાંત પ્રવેશ ફી અને ટર્મ ફી વસૂલ કરી શકે.

ફ) અભ્યાસક્રમ ખર્ચ: ૧) સંબંધિત શાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા અભ્યાસક્રમ ખર્ચને એફ.આર.સી. દ્વારા નામંજૂર કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં આવર્તિત કર્મચારી ખર્ચ વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે, આ બહાને કે શાળાઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી આવી પ્રવૃત્તિ શિક્ષકો માટે છે, પરંતુ તેનો શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની પ્રક્રિયા સાથે કોઈ સંબંધ નથી. એફ.આર.સી. દ્વારા આપવામાં આવેલ તર્ક અધિનિયમ, ૨૦૧૭ના મૂળભૂત ઉદ્દેશ તથા તે હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો વિરુદ્ધ છે, કારણ કે ફી નક્કી કરતી વખતે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૧૦ની જોગવાઈઓ મુજબના પરિબળો ધ્યાનમાં લેવા આવશ્યક છે, જેમાં કલમ (૩) માં ગુણવત્તાસભર શિક્ષણ માટે વિદ્યાર્થીઓને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલ માળખાગત સુવિધાઓ, શાળાના પ્રોસ્પેક્ટસ અથવા વેબસાઈટમાં દર્શાવેલ સુવિધાઓ, જેમાં તમામ ધોરણો માટે અભ્યાસક્રમની સામગ્રી તૈયાર કરવાનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે બાબત સ્પષ્ટપણે નિર્દેશિત છે, તેમજ તેની કલમ (૮) માં શિક્ષક તથા બિન-શિક્ષક કર્મચારીઓની લાયકાત, તેમના વેતનના ઘટકો અને વાર્ષિક વેતનવધારા માટેની વાજબી રકમ બાબત પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. તેથી, એફ.આર.સી.ને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તથા તે હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ પોતાનો તર્ક અથવા દાર્શનિક

અભિગમ પ્રતિસ્થાપિત કરીને આવા ખર્ચને નામંજૂર કરવાની અધિકારિતા સ્વીકારી શકાતી નહોતી. તેથી, ચકાસણી કરતાં જો એવું જણાય કે આવો અભ્યાસક્રમ ખર્ચ શાળાએ શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે કર્યો છે, તો તેની વાજબીતા અંગે વધુ તપાસમાં પ્રવેશ્યા વિના એફ.આર.સી.એ એવો ખર્ચ માન્ય રાખવો આવશ્યક છે.

જી) લોન પર વ્યાજ: ૧) લોન પર વ્યાજના મુદ્દા અંગે, કેટલાક કેસોમાં, એફ.આર.સી.એ એવી પદ્ધતિ અપનાવી છે કે, સંબંધિત વર્ષ દરમિયાન શાળાએ લોન પર ચૂકવેલ વ્યાજની માંગણી મંજૂર કરવાની જગ્યાએ, સંપત્તિના આયુષ્યકાળ દરમિયાન વ્યાજનું હમાવાર વિતરણ ગણતરીમાં લીધું છે, એ આધારે કે વિદ્યાર્થીઓ પર માત્ર કોઈ નિશ્ચિત વર્ષમાં શાળાઓ દ્વારા ચૂકવાયેલ લોન વ્યાજનો બોજો નાખી શકાય નહીં અને આવી લોન જે સંપત્તિ માટે લેવામાં આવી હોય તેના આયુષ્યકાળના ગાળામાં તે વ્યાજનું વહેંચાણ કરવું જરૂરી છે. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને તે હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોની જોગવાઈઓ એફ.આર.સી.ને આવી પદ્ધતિ અપનાવવાની પરવાનગી આપતી નથી, કારણ કે કોઈ નિશ્ચિત વર્ષમાં શાળાઓ દ્વારા ચૂકવાયેલ વ્યાજ વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી વસૂલ થનારી ફીમાંથી વસૂલ થવાનું હોય છે. એફ.આર.સી. પોતાની તર્કપદ્ધતિ લાદીને ફી વસૂલવાના ધોરણો નક્કી કરીને શાળાના સંચાલનસ્થાને બેસી શકે નહીં, કારણ કે લોન લેવી અને તેના પર વ્યાજ ચૂકવવું તે સંબંધિત શાળાઓનો અધિકારક્ષેત્ર છે અને એફ.આર.સી.નો એકમાત્ર સંબંધ એ ચકાસવાનો છે કે

આવો ખર્ચ શાળાએ કર્યો છે કે નહીં અને તે હિસાબી પુસ્તકોમાં યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ છે કે નહીં, જેનું ઓડિટ થયેલું છે; અને વ્યાજને સંબંધિત સંપત્તિના આયુષ્યકાળ દરમિયાન હમાવાર વહેંચવા અંગે તે પોતાનો તર્ક તેના સ્થાને મૂકી શકતી નથી. ૨) તેથી, એફ.આર.સી. સંબંધિત સંપત્તિના આયુષ્યકાળ દરમિયાન હમાવાર વિતરણ કરીને લોન પરનું વ્યાજ અમાન્ય ઠરાવી શકતી નહોતી, કારણ કે એફ.આર.સી.એ લીધેલો અભિગમ ટકાઉ નથી; વ્યાજ તો લોન પરતફેરના ગાળામાં શાળાએ ચૂકવવાનું જ હોય છે અને તેથી એવી લોનની મદદથી શાળાએ મેળવેલી સંપત્તિના આયુષ્યકાળ દરમિયાન તેનું હમાવાર વિતરણ કરી શકાય નહીં. વ્યાજ એ મૂળતઃ નાણાકીય સંસ્થા પાસેથી જમીન, ઇમારત અથવા આધારીય સુવિધાઓ કે કાર્યકારી મૂડી મેળવવા માટે નાણાકીય સગવડો ઉપભોગ કરવા બદલ શાળાએ ચૂકવેલ નાણાકીય ખર્ચ સિવાય બીજું કંઈ નથી. તેથી, આવી લોનથી પ્રાપ્ત કરાયેલ સંપત્તિના આયુષ્યકાળ દરમિયાન આ વ્યાજનું હમાવાર વિતરણ કરવું, એ તર્ક પર કે જ્યારે આવી લોન લેવામાં આવી હોય તે સમયગાળા દરમિયાન અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ પર વધુ ફીનો બોજો નાખી શકાય નહીં, તે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮(૨)(બી) મુજબ ફી નિર્ધારણના મૂળ હેતુને વિરુદ્ધ છે. પુનરુક્તિનો ભોગ બનીને પણ ફરીથી દોહરાવવામાં આવે છે કે એફ.આર.સી.એ ફીનું એવું નિર્ધારણ કરવાનું છે કે જેથી તે નફાખોરી અથવા અતિશય ફી તરફ દોરી ન જાય. સ્વનિર્ભર શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને તેઓને મળનાર સુવિધાઓ વિશે જાણ હોય છે અને આ હકીકત વિશે પણ જાણ હોય છે કે કોઈ શાળા જો નાણાકીય સહાયથી શરૂ

કરવામાં આવી હોય, તો તેને દર વર્ષે લોન પર વ્યાજ ચૂકવવું પડે છે અને જો આવું વ્યાજ ફીમાંથી વસૂલ ન થાય, તો શાળા ચલાવવી અશક્ય બની જાય, કારણ કે વ્યાજ એ આવી શાળા દ્વારા થયેલો નિશ્ચિત ખર્ચ છે, જે સમયાંતરે અને અનિવાર્ય રીતે ચૂકવવાનો જ હોય છે જેથી શાળા શિક્ષણ આપવાનું ચાલુ રાખી શકે; અને વ્યાજની ચુકવણીના અભાવે નાણાકીય સંસ્થા શાળાને ચલાવવાની મંજૂરી આપશે નહીં. તેથી, એફ.આર.સી.એ લીધેલો એવો અભિગમ કે વિદ્યાર્થી પર લોનની નિશ્ચિત પરતફેર અવધિ માટેના વ્યાજનો ખર્ચ મૂકી શકાય નહીં અને તે લોનથી પ્રાપ્ત થયેલી સંપત્તિના આયુષ્યકાળ દરમિયાન ફેલાવવો જોઈએ, એ શિક્ષણ પ્રદાન કરતી સ્વનિર્ભર સંસ્થાની ફી નિર્ધારણ બાબતે સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કરેલ કાયદાને વિરુદ્ધ એવો અતિશય સમાજવાદી અભિગમ છે.

એચ) પગાર: ૧) શાળાએ શિક્ષણ આપવા માટે કરેલો પગાર ખર્ચ મંજૂર થવો આવશ્યક છે અને ચકાસણી બાદ, જો એફ.આર.સી. ને એવું જણાય કે શાળાએ કરેલો પગાર ખર્ચ શાળાથી સંકળાયેલા ટ્રસ્ટ અથવા કંપની તરફ નાણાં વાળવાના હેતુથી કરવામાં આવ્યો છે, જે નફાખોરી સમાન બને, તો જ એવો ખર્ચ નામંજૂર કરવો આવશ્યક છે. આવી ચકાસણીના અભાવે અને કોઈપણ તપાસના અભાવે, શાળાએ વિદ્યાર્થીઓની અમુક સંખ્યાને અનુલક્ષીને અમુક સંખ્યાના શિક્ષકોની જરૂર નથી, તેવા આધાર પર એફ.આર.સી. દ્વારા શાળાએ ચૂકવેલો પગાર નામંજૂર કરવો જરૂરી નથી. વિદ્યાર્થીઓ માટે કેટલા શિક્ષકો જરૂરી છે તે નક્કી કરવાનું શાળાનું કાર્ય છે અને વિશેષ કરીને, જ્યારે શાળા નવી હોય ત્યારે, શાળા

દ્વારા ભવિષ્યમાં શૈક્ષણિક સુવિધાઓના વિસ્તરણને ધ્યાનમાં રાખીને, શિક્ષકોની નિમણૂક અગાઉથી કરવામાં આવી શકે છે. તેથી, એફ.આર.સી. એ આ બાબતની ચકાસણી કરવી આવશ્યક છે કે શિક્ષકો વાસ્તવમાં અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં, તેઓ શિક્ષણ આપી રહ્યા છે કે નહીં અને શાળા દ્વારા તેમને વાસ્તવિક પગાર ચૂકવવામાં આવે છે કે નહીં, તે દસ્તાવેજોની ચકાસણી દ્વારા અથવા નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭(૧)(સી) હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ સ્થળ તપાસ કરવા યોગ્ય અધિકારીની નિયુક્તિ કરીને ચકાસવું જરૂરી છે. એકવાર ચકાસણીમાં એવું જાણવા મળે કે શિક્ષકો શાળાએ શિક્ષણ આપવા માટે નિયુક્ત કર્યા છે, પછી એફ.આર.સી. શાળાનું સંચાલન પોતાના હાથમાં લઈ શકતી નથી અને પોતાના દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવિધ આદેશોમાંથી સ્પષ્ટ જણાતી રીતે પ્રતિકૂળ અનુમાન દોરીને, વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા અથવા શાળા દ્વારા ચલાવવામાં આવતી વર્ગોની સંખ્યાને ધ્યાનમાં લઈને શિક્ષકો જરૂરી નથી, એવા નિષ્કર્ષે પહોંચી પગાર ખર્ચ નામંજૂર કરી શકતી નથી, જ્યાં સુધી આવી કોઈ ચકાસણી કરવામાં આવી ન હોય કે આવા શિક્ષકો શાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપે છે કે નહીં. આશ્ચર્યની બાબત એ છે કે સામાન્ય રીતે એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોના અવલોકન પરથી જણાય છે કે શાળાએ કરેલો અને ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ દ્વારા યોગ્ય રીતે હિસાબી પુસ્તકોમાં નિરીક્ષિત દર્શાવાયેલ પગાર ખર્ચ નામંજૂર કરવા માટે કોઈ ચકાસણી કરવામાં આવતી નથી. તેથી, ઉદાહરણરૂપ, એફ.આર.સી. એવું કહી શકતી નથી કે શાળાને માત્ર ૮ શિક્ષકો અને ૫ બિન-શૈક્ષણિક કર્મચારીઓ જ જરૂરી હતા, જ્યારે શાળાએ

પોતાની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને વધુ શિક્ષકો અને કર્મચારીઓની નિમણૂક કરી હોઈ શકે. તેથી, એફ.આર.સી. નો એવો અભિગમ મનમાનો સ્વભાવ ધરાવે છે અને સ્વનિર્ભર શાળાની મૂળભૂત સ્વાયત્તતામાં ખલેલ પહોંચાડે છે. ૨) એ નોંધવામાં દુઃખ થાય છે કે સામાન્ય રીતે એફ.આર.સી. એ આક્ષેપિત આદેશો એવી રીતે પસાર કર્યા છે જાણે સ્વનિર્ભર શાળાઓ સરકારશાળાની જેમ નિયમો અને વિનિયમોથી બંધાયેલા ઢાંચામાં ચલાવવાની હોય. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓના સાધારણ અવલોકન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એફ.આર.સી. ને સ્વપ્રેરિત રીતે, કોઈ ચકાસણી વિના અથવા એવો ઘટાડો શા માટે કરવામાં આવે છે તેના સમર્થનમાં કોઈ કારણ આપ્યા વિના, શાળાએ ખરેખર કરેલા પગાર ખર્ચને નામંજૂર કરવાનો અથવા ઘટાડવાનો કોઈ અધિકાર નથી, જેથી તે એવો નિષ્કર્ષ આપી શકે કે એવો ખર્ચ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા માટે આવશ્યક નથી. ૩) એફ.આર.સી. એ આ બાબત પણ અવગણી છે કે વિવિધ સ્વનિર્ભર શાળાઓ દરેક વિદ્યાર્થીના સર્વાંગી વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે પોતાનો સ્વનિર્મિત અભ્યાસક્રમ વિકસાવે છે, જે દરેક શાળાનો વિશિષ્ટ સ્વરૂપ ધરાવે છે અને જેના કારણે વિદ્યાર્થીઓ અને માતા-પિતા આવી સ્વનિર્ભર શાળામાં અભ્યાસ માટે આકર્ષાય છે, અને તેઓ વિદ્યાર્થીઓની અનન્ય ક્ષમતાના વિકાસ તેમજ તેમને જીવનકૌશલ્યમાં ૨૧મી સદીના દૃષ્ટિકોણથી સજ્જ કરવા માટે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવતી સુવિધાઓને અનુરૂપ ફી ચૂકવવા તૈયાર રહે છે, જેથી તેઓ ઝડપથી બદલાતા વિશ્વની જટિલતા અને વિવિધતામાં સફળતાપૂર્વક માર્ગદર્શન મેળવી શકે. ૪) તેથી, સંબંધિત શાળાઓ દ્વારા અપનાવવામાં

આવેલી શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની રીતો અને પદ્ધતિઓને અવગણીને અને ખર્ચ નામંજૂર કરીને એકસરખો અભિગમ અપનાવી ફી ભારે પ્રમાણમાં ઘટાડવી, જેના પરિણામે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ નિર્ધારિત પરિમાણોની અંદર પોતાની કાર્યપદ્ધતિ મુજબ શાળા ચલાવવાનો શાળાને પ્રાપ્ત મૂળભૂત અધિકાર ભંગ થાય, તે એફ.આર.સી. માટે યોગ્ય નથી. ૫) દરેક શાળા દ્વારા ઘડાયેલા અભ્યાસક્રમ માટે સ્વનિર્ભર શાળાએ શિક્ષકોની નિમણૂક કરવી આવશ્યક છે; આ સંદર્ભમાં અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ મુજબ એફ.આર.સી. એ જે પરિબળો ધ્યાનમાં લેવા જરૂરી છે, તે મહત્વપૂર્ણ છે. કલમ ૧૦(૧) ની ઉપકલમ (૮) સંબંધિત ધોરણો મુજબ શિક્ષક અને બિન-શૈક્ષણિક કર્મચારીઓની લાયકાત, તેમના પગારના ઘટકો અને વાર્ષિક પગારવધારાની વાજબી રકમને ધ્યાનમાં લેવા માટે જોગવાઈ કરે છે. તેથી, કોઈ ચકાસણી વિના અથવા એવો પગાર ખર્ચ કેમ ઘટાડવામાં આવે છે તેના માટે કોઈ કારણ આપ્યા વિના, શાળાએ ચૂકવેલા પગારને બદલી મૂકવાનો એફ.આર.સી. નો અભિગમ યોગ્ય નથી. તેથી, એફ.આર.સી. એ આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને કે એવી શાળા પોતાના દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલા અભ્યાસક્રમ મુજબ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા માટે પોતાની જરૂરિયાત અનુસાર શિક્ષકોની નિમણૂક કરવાની હકદાર છે, શાળાએ કરેલા પગાર ખર્ચની ચકાસણી કરવી આવશ્યક છે; અને જો ચકાસણી પછી એફ.આર.સી. એવો નિષ્કર્ષ પર પહોંચે કે શાળાએ કરેલો પગાર ખર્ચ શાળાથી સંકળાયેલા ટ્રસ્ટ અથવા કંપનીના હિત માટે ફીનું વળતર કરવા સિવાય બીજું કંઈ નથી અને તેથી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની

કલમ ૨(આર) મુજબ “નફાખોરી” બને છે, તો જ કારણો દર્શાવીને એફ.આર.સી. પગાર ખર્ચ નામંજૂર કરવામાં ન્યાયસંગત ગણાશે. પરંતુ આક્ષેપિત આદેશોમાં આવા કોઈ પાસાઓ પ્રતિબિંબિત ન થતાં, પગાર ખર્ચ નામંજૂર કરીને એફ.આર.સી. દ્વારા કરાયેલ ફીનું નિર્ધારણ ટકાઉ નથી. તેથી, ઉપરોક્ત અવલોકનો અને માર્ગદર્શિકાઓના પ્રકાશમાં એફ.આર.સી. એ પગાર ખર્ચના મુદ્દે પુનર્વિચાર કરવો જરૂરી છે.

૧) એક વર્ગમાં વિદ્યાર્થીઓની વાસ્તવિક સંખ્યાનો વિચાર ન કરવો: ૧) એફ.આર.સી. એ વિવિધ કેસોમાં શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાને અવગણી છે અને શાળાએ કરેલા ખર્ચને મંજૂરી આપવાના હેતુસર વર્ગની માનક સંખ્યાનો વિચાર કર્યો છે. આ આશ્ચર્યજનક છે કે એક વર્ગમાં કેટલા વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરશે તે અંગેનો નિર્ણય સંબંધિત શાળાએ લેવો હોય છે અને એફ.આર.સી. ને શાળાના વર્ગની માનકીકૃત સંખ્યા નક્કી કરવાની તથા ત્યારબાદ આવી સંખ્યાને શાળાએ કરેલા ખર્ચ પર લાગુ કરીને, એફ.આર.સી. દ્વારા નક્કી કરાય તેવી પ્રતિ વર્ગ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાની સરખામણીએ અસંગત હોય એવો ખર્ચ અમાન્ય ઠરાવવાની કોઈ સત્તા સોંપવામાં આવી નથી. તેથી, એફ.આર.સી. માટે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦(૧) ના ખંડ (૬) મુજબ, જે સ્વનિર્ભર શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા નિર્દેશિત કરે છે, અને ખંડ (૭) મુજબ, જે શાળા દ્વારા આપવામાં આવતા અભ્યાસના વર્ગો અને અભ્યાસક્રમો વિશે જોગવાઈ કરે છે, તે પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓની વાસ્તવિક સંખ્યાનો વિચાર કરવો આવશ્યક છે.

એવું જણાય છે કે એફ.આર.સી. એ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ હેઠળ નિર્દેશિત પરિબલોને, તેના પર કલમ ૮ દ્વારા સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓ અને કાર્યોને અવગણીને, પોતાનું તર્ક અને કારણદર્શન પ્રતિસ્થાપિત કરીને ગેરસમજ કરી છે. તેથી, શાળાએ પ્રસ્તાવિત કરેલી ફી નિર્ધારિત કરવાની દૃષ્ટિએ, એફ.આર.સી. એ શાળામાં અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓની વાસ્તવિક સંખ્યા લેવી આવશ્યક છે.

જે) કામચલાઉ ફીનું નિર્ધારણ: ૧) શાળા દ્વારા ફી નિર્ધારણ માટેનો પ્રસ્તાવ રજૂ થતા, એફ.આર.સી. પ્રસ્તાવમાંથી અનુપાતીય ખર્ચ નામંજૂર કરીને અને તે મુજબ ફી નિર્ધારિત કરીને કામચલાઉ આદેશ કરે છે, પરંતુ કામચલાઉ આદેશ પસાર કરતી વેળાએ આવી પ્રસ્તાવિત નામંજૂરી માટે કોઈ કારણ આપતું નથી. એફ.આર.સી. માટે આવશ્યક છે કે તે ફીનો પ્રસ્તાવ જે રીતે રજૂ થયો છે તે રીતે જ વિચારણા કરે અને ચકાસણી કર્યા વિના, કોઈ કારણ આપ્યા વગર ચોક્કસ ખર્ચ નામંજૂર કરીને શાળાએ પ્રસ્તાવિત કરેલી ફી પોતાની તરફથી ઘટાડે નહીં. એફ.આર.સી. માટે આવશ્યક છે કે તે પ્રથમદર્શી નિષ્કર્ષે આવે કે પ્રસ્તાવ મુજબ જે ખર્ચ નામંજૂર કરવાનો પ્રસ્તાવ છે, તેવા ખર્ચનો શાળા ચલાવવાની પ્રક્રિયા સાથે કોઈ સંબંધ નથી અથવા તે ગેરવાજબી વધારાવધારાને સમાન છે. જોકે, અંતિમ નિર્ધારણ બાકી હોય ત્યારે કામચલાઉ ફી નક્કી કરતાં જે આદેશો નોંધ પર મૂકવામાં આવ્યા છે, તેમના અવલોકન પરથી જણાય છે કે એફ.આર.સી.એ આવા કામચલાઉ આદેશો પસાર કરવા માટે કોઈ કારણ આપ્યું નથી અને તેણે

શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી કામચલાઉ આદેશમાં મનસ્વી રીતે કોઈ તર્કસંગત આધાર વિના ઘટાડી છે. તે પણ જોવામાં આવે છે કે કામચલાઉ આદેશ પસાર થયા પછી, એવો ભાર શાળાની ઉપર ખસેડવામાં આવે છે કે અંતિમ આદેશમાં આવી નામંજૂરી યથાવત કેમ રાખવી નહીં તે શાળાએ સમર્થિત કરવું પડે છે. ૨) તે આશ્ચર્યજનક છે કે ચકાસણી અથવા કોઈ કારણ વિના, એફ.આર.સી. પ્રથમ તબક્કે જ ખર્ચ નામંજૂર કરે છે અને કામચલાઉ આદેશ પસાર કરતી વેળાએ શાળાએ પ્રસ્તાવિત કરેલી ફી ઘટાડે છે, અને ત્યારબાદ અંતિમ આદેશ પસાર કરતી વેળાએ શાળાએ સમર્થિત કરવું પડે છે કે આવી નામંજૂરી શા માટે કાઢી નાખવી જોઈએ અને ફી નિર્ધારણ માટે સમગ્ર ખર્ચ એફ.આર.સી. દ્વારા માન્ય કરવો જોઈએ. એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલા વિવિધ આદેશોમાં તો અંતિમ આદેશ પણ એવા ખર્ચને નામંજૂર કરવાની દિશામાં આગળ વધ્યો છે, જેનો કામચલાઉ આદેશમાં ઉલ્લેખ પણ કરવામાં આવ્યો ન હતો, અને આવા અંતિમ આદેશો એ તપાસ્યા વિના પસાર કરવામાં આવ્યા છે કે એવો ખર્ચ અતિશય છે કે નહીં, જેનાથી અતિશય ફી ઊભી થાય. તેથી, એફ.આર.સી. માટે આવશ્યક છે કે તે સ્વનિર્ભર શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની ફી નિર્ધારિત કરતી વખતે નફાખોરી, કેપિટેશન ફી અથવા અતિશય ફી વસૂલાત અટકાવવા માટે ફીનું નિયમન થાય તે હેતુથી, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પ્રતિપાદિત કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની જોગવાઈઓ હેઠળ તેને સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓ અને ફરજોનો ઉપયોગ કરે. ૩) તેથી, એફ.આર.સી. માટે આવશ્યક છે કે તે તેના ઉપર સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ અત્યંત સંતુલિત રીતે કરે,

જેથી એક તરફ શાળા સંચાલનને વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી વસૂલ કરી શકાય તેવી કાયદેસર ફીથી પણ વંચિત ન થવું પડે અને બીજી તરફ વિદ્યાર્થીઓએ સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા વસૂલાત થતી અતિશય ફી ચૂકવીને પીડા સહન ન કરવી પડે.

કે) અન્ય ખર્ચ:

૧) વિવિધ મથકો હેઠળ શાળાએ કરેલા અન્ય ખર્ચ અંગે, એફ.આર.સી.એ કોઈપણ ચકાસણી અથવા ચુકિતદર્શન વિના આ ખર્ચો નામંજૂર કર્યા છે, અને તે નોંધ્યું છે કે શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે એવો ખર્ચ આવશ્યક નથી. તેનું કર્તવ્ય છે

એફ.આર.સી.એ સંબંધિત શાળા સંચાલનને સાંભળવાની તક આપ્યા પછી અને યોગ્ય ચકાસણી કર્યા બાદ તે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે કારણો નોંધવાના રહેશે કે શાળાએ કર્યોલો ખર્ચ શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે નથી. આવી ચકાસણીના પરિણામે લેખિતરૂપે નોંધવાના કારણો વિના અને તેવી કારણોની નોંધ થાય ત્યાં સુધી, એફ.આર.સી.એ શાળાએ વાસ્તવમાં કર્યોલો અને વિધિવત્ ઓડિટ કરાયેલા હિસાબી પુસ્તકોમાં દર્શાવેલો ખર્ચ નામંજૂર કરવો જોઈએ નહીં. આવા ખર્ચની નામંજૂરી એ ૨૦૧૭ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ શાળાએ પ્રસ્તાવિત કરેલી ફી નક્કી કરવાની ન્યાયસંગતતા દર્શાવવાના બહાને એફ.આર.સી.ને સોંપાયેલી સત્તાઓના દુરુપયોગમાં પરિણમતું, એફ.આર.સી. તરફથી કરવામાં આવેલ મનસ્વી કૃત્ય સિવાય બીજું કંઈ નથી.

૨) એફ.આર.સી.એ, નિયમો ૨૦૧૭ મુજબ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર તેને સોંપાયેલ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને ખર્ચની ચકાસણી કરવી આવશ્યક છે અને, જો શાળા એવો ખર્ચ કરવાનું યોગ્ય ઠેરવી શકતી ન હોય, તો એફ.આર.સી.એ નોંધ પર રજૂ થયેલા પુરાવાના આધારે, વિષયલક્ષી ધોરણે કોઈ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા વિના, એવો ખર્ચ મંજૂર ન કરવાનો લેખિત કારણો નોંધાવી નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું આવશ્યક છે.

૩) તેથી, એફ.આર.સી. દ્વારા જાળવણી અને ઉપકીપ ખર્ચ, સ્થળાંતર ખર્ચ, વિવિધ ખર્ચ, કાનૂની ખર્ચ, વ્યવસાયિક ફી, આહાર ખર્ચ વગેરે જેવા વિવિધ ખર્ચો અંગે તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા નામંજૂરીના નિર્ણય પર પુનર્વિચાર કરવો આવશ્યક છે અને આ પ્રમાણે, અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા પરિણેદ નં. ૩૫(૧) થી ૩૫(૩૨) માં ઉલ્લેખિત અન્ય દરેક મુદ્દાઓનો અલગથી નિવેડો કરવામાં આવતો નથી.

એલ) મામલાને ફરીથી એફ.આર.સી. પાસે પરત મોકલવા બાબતે ફી રિવિઝન કમિટીએ અપનાવેલી પ્રક્રિયા: ૧) મામલાઓને ફરીથી એફ.આર.સી. પાસે પરત મોકલવા માટે ફી રિવિઝન કમિટીએ અપનાવેલી પ્રક્રિયા અંગે એવું નિરીક્ષણ થાય છે કે ઘણા કેસોમાં એફ.આર.સી.ઓ તેમજ ફી રિવિઝન કમિટી સમક્ષ સુનાવણીના બે ચક્ર થાય છે, જેના પરિણામે ફી નક્કી કરવામાં અતિશય વિલંબ થાય છે. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ ફી ત્રણ વર્ષના બ્લોક માટે

નક્કી થવાની હોય છે અને ઘણા કેસોમાં, રિમાન્ડના પરિણામે એફ.આર.સી.થી ફી રિવિઝન કમિટી અને પાછું એફ.આર.સી. સુધી જતા-આવતા રહેવાને કારણે, ત્રણ વર્ષ માટે પણ ફી નક્કી થતી નથી, જેના પરિણામે ફીનું અનિર્ધારણ રહે છે અને અંતે જે સૌથી વધુ ભોગવે છે તેઓ વિદ્યાર્થીઓ છે, કારણ કે ફી અંગે કોઈ અંતિમ નિર્ધારણના અભાવે તેઓ ફી ચૂકવતા રહે છે. ૨) તેથી, એફ.આર.સી. તેમજ ફી રિવિઝન કમિટી માટે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ તથા તેની હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોમાં નિર્ધારિત સમયમર્યાદાનું પાલન કરીને ફીનું અંતિમ નિર્ધારણ પૂર્ણ કરવું આવશ્યક છે. ૩) નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૧૬ હેઠળ ફી રિવિઝન કમિટીને એ સત્તા પણ પ્રદાન કરવામાં આવી છે કે તે સ્વનિર્ભર શાળા તરફથી કરવામાં આવેલી અરજીના નિરાકરણ માટે આવશ્યક હોય તેવી માહિતી અને પુરાવા નિશ્ચિત સમયમર્યાદામાં રજૂ કરાવવા બોલાવી શકે અને આવી રિવિઝન અરજી પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ૯૦ દિવસની અંદર તે અંગે નિર્ણય લેવા જરૂરી ગણાતી અન્ય બાબતો પર પણ વિચારણા કરી શકે. તેથી, મામલાને પરત મોકલવાને બદલે, ફી રિવિઝન કમિટી સંબંધિત શાળાથી વધુ માહિતી માંગાવી શકે, એફ.આર.સી.નો રેકૉર્ડ અને કાર્યવાહી પણ મંગાવી શકે અને એફ.આર.સી.એ ફી માળખું નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં લીધેલા પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખીને, મામલો ફરીથી એફ.આર.સી.ને પરત મોકલવાને બદલે, શાળાઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા ફી પ્રસ્તાવની મૂળ અરજીનો નિર્ણય કરી શકે. ૪) નોંધપાત્ર છે કે ફી રિવિઝન કમિટી માત્ર અપીલ સત્તાધિકારી જ નથી, પરંતુ તે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ એફ.આર.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશ સામે

શાળાઓની રજૂઆતોના સંદર્ભમાં એફ.આર.સી. દ્વારા નિર્ધારિત ફીના પુનર્વિચારના હેતુસર રચાયેલ સમિતિ છે. ૫) શાળા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા કોઈપણ તથ્યાત્મક પાસા અંગે રિવિઝન અરજીમાં દર્શાવાયેલા આધારના સમર્થન માટે ફી રિવિઝન કમિટી એફ.આર.સી. પાસેથી “રિમાન્ડ અહેવાલ” મંગાવી શકે છે. ૬) તેમ છતાં, એવું જણાય છે કે ઘણા કેસોમાં, ફી નક્કી કરતી વખતે એફ.આર.સી.એ ખર્ચને નામંજૂર કરવા માટે કોઈ કારણ દર્શાવ્યું ન હોસાથી, ફી રિવિઝન કમિટીને મામલો એફ.આર.સી.ને પરત મોકલવો પડ્યો હતો. પરંતુ મામલો એફ.આર.સી.ને પરત મોકલવાને બદલે, ફી રિવિઝન કમિટી નિર્દિષ્ટ મુદ્દાઓ પર ‘રિમાન્ડ અહેવાલ’ મેળવીને રિવિઝન અરજીનો નિર્ણય કરી શકતી હતી. આશા રાખવામાં આવે છે કે ભવિષ્યમાં ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા રિમાન્ડની કાર્યવાહી ન્યૂનતમ રહેશે અને/અથવા રેકૉર્ડ તથા કાર્યવાહી તેમજ “રિમાન્ડ અહેવાલ” સ્વરૂપે એફ.આર.સી.ની ટિપ્પણીઓ મંગાવવાની યોગ્ય પદ્ધતિ વિકસાવીને રિમાન્ડની સત્તાનો ઉપયોગ સાવ નહીં કરવામાં આવે અને મામલાને એફ.આર.સી.ને પરત મોકલ્યા વિના રિવિઝન અરજીનો અંતિમ નિર્ણય કરી શકાશે.

૮૫. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં લેતા, અહીં સંકળાયેલા તમામ પક્ષોના હિતમાં આ અરજીઓના આ જૂથનો નીચે દર્શાવેલ માર્ગદર્શક સૂચનો/ભલામણોના સ્વરૂપની દિશાનિર્દેશો સાથે નિકાલ કરવો યોગ્ય રહેશે, જેથી એફ.આર.સી. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ અને નિયમો, ૨૦૧૭ની યોજનાનુસાર સ્વનિર્ભર શાળાઓ

દ્વારા રજૂ કરાનાર ફી નિર્ધારણના પ્રસ્તાવનો વિચાર કરી શકે, અને ઉપરોક્ત પેરા ૮૪માં કરવામાં આવેલા અવલોકનોને, જે આ અરજીઓના જૂથમાં ઉઠાવવામાં આવેલા સામાન્ય મુદ્દાઓ સંબંધિત છે, ધ્યાનમાં રાખી નીચે મુજબ કાર્યવાહી કરે:

૧) એફ.આર.સી.નું ગઠન અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૩ હેઠળ કરવામાં આવે છે, જેમાં (૧) નિવૃત્ત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ અથવા નિવૃત્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ (૨) ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ (૩) સિવિલ એન્જિનિયર (૪) સ્વનિર્ભર શાળા સંચાલન તરફથી પ્રતિનિધી અને (૫) એક શિક્ષણવિદનો સમાવેશ થાય છે. તેથી, એફ.આર.સી.ને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮ મુજબ અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા તરીકે સત્તાઓ અને કાર્યોનો ઉપયોગ કરવો આવશ્યક છે અને તેથી, એફ.આર.સી.ના તમામ સભ્યો અપીલકર્તાને આપવામાં આવતી સુનાવણીના સમયે હાજર રહેવા અનુમાનિત છે

નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૬(૧) મુજબ સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા ફોર્મ-૩ માં રજૂ કરવામાં આવેલ ફી પ્રસ્તાવ મુજબ ફી અથવા ફી માળખાની ચકાસણી કરીને તેને મંજૂર કરવા અથવા નિર્ધારિત કરવા માટે શાળાનું સંચાલન.

૨) એફ.આર.સી.એ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળની ફી નક્કી કરવા માટે, તે અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ તેને સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓ અનુસાર, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૦ માં સૂચિત ફી નિર્ધારણના પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખીને, નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭(૪) મુજબ પ્રાર્થ-૩ માં આદેશ

પારિત કરવો આવશ્યક છે; તેમ છતાં, એવો આદેશ પારિત કરતા પહેલાં, માહિતી અને નિવેદન મંગાવીને, અને વધુ ચકાસણીની જરૂર જણાય તેવા કિસ્સામાં, દસ્તાવેજો અને શાળાની ઇમારતો વગેરેની સ્થળ પર ચકાસણી માટે કોઈપણ સભ્ય અથવા કોઈ અધિકારીને સત્તાપ્રદાન કરીને, શાળા વ્યવસ્થાપન દ્વારા પ્રસ્તાવ સાથે અથવા નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭(૧)(બી) ની આવશ્યકતા અનુસાર રજૂ કરાયેલી વિગતો અને માહિતીની ચકાસણી કરવાના હેતુસર, નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭(૧) થી નિયમ ૭(૩) સુધીનું પાલન કરવું આવશ્યક છે.

૩) શાળાનું સંચાલન તેમજ એફ.આર.સી. એ પણ નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭ ના ઉપનિયમ(૨) અને ઉપનિયમ(૩) હેઠળ નિર્ધારિત સમયમર્યાદાનું પાલન કરવું આવશ્યક છે.

૪) નિયમ ૭ ના ઉપનિયમ (૪) મુજબ એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે એફ.આર.સી. એક જ મથક હેઠળ વસૂલવામાં આવી શકે અથવા સંકલિત કરી શકાય તેવી કુલ ફીની નિર્ધારણા કરશે અને ફોર્મ-૩ માં કુલ ફી નિર્ધારિત કરતો આદેશ પસાર કરશે, જે ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે અમલમાં રહેશે, પરંતુ તે છતાં તેમાં કલમ ૨(૭) અનુસાર ટર્મ ફી અને પ્રવેશ ફીનો સમાવેશ થતો નથી, જેમાં “ફી અથવા ફી માળખું” ની વ્યાખ્યા એવી રીતે કરવામાં આવી છે કે આવી

ફી એકમાત્ર વખતની ફી હશે અને તે વધુમાં વધુ એક મહિનાની શિક્ષણ ફી સુધી મર્યાદિત રહેશે.

પ) તે જ રીતે, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલી દિશા મુજબ, શાળા સંચાલનને વૈકલ્પિક પ્રવૃત્તિ માટેની ફી અલગથી વસૂલવી જરૂરી છે અને, તેથી, આવી ફી તથા તે સંબંધિત ખર્ચ એફ.આર.સી. દ્વારા હાથ ધરવાની ફી નિર્ધારણ પ્રક્રિયાનો ભાગ બનશે નહીં.

ક) એફ.આર.સી. દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવિધ આદેશોમાંથી જણાય છે કે, ફીની નિર્ધારણ માટે કોઈપણ વ્યક્તિગત મત ઘડ્યા વિના અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું આવશ્યક છે. એફ.આર.સી. પર એવો વિચાર કરવો આવશ્યક છે કે સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા રજૂ કરાયેલા પ્રસ્તાવોનું પરીક્ષણ કરે જેથી સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી યોગ્ય છે કે નહીં અને આવી ફી “નફાખોરી” અથવા “અતિશય ફી વસૂલાત” સમાન ઠરે છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરી શકાય. આવી સત્તા અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮(૨)(બી) મુજબ એફ.આર.સી. ને સોંપવામાં આવી છે. તેથી, ફી નિર્ધારિત કરવા માટે, એફ.આર.સી. માટે તે સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલા દસ્તાવેજ પુરાવાના આધારે ફી પ્રસ્તાવની ચકાસણી કરવી તેમજ હાથ ધરવાની ચકાસણી પ્રક્રિયા, જેમાં દસ્તાવેજોની અને શાળાની ઈમારતો વગેરેની સ્થળ ઉપર ચકાસણીનો પણ

સમાવેશ થાય છે, નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૭(૧)(સી) હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ કરવી ફરજિયાત બનશે.

૭) વિવિધ એફ.આર.સી.ઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા આક્ષેપિત આદેશોના પરિશીલન પરથી જણાય છે કે કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના અથવા આવી નામંજૂરી માટે કોઈ તપાસ કે સમર્થન વિના, ખર્ચમાંથી તદર્થ નામંજૂરી કરવામાં આવી છે. શાળાએ કરેલો એવો ખર્ચ, જે એફ.આર.સી.ના મતે શિક્ષણ પ્રદાન કરવાનો હેતુ સિદ્ધ કરવા માટેનો નથી, તેની નામંજૂરી એફ.આર.સી.એ દરેક શાળા સંબંધે અલગથી હાથ ધરાયેલી તપાસ તથા તેની સમક્ષ રજૂ કરાયેલા પુરાવા આધારિત દઢ કારણો આપીને સમર્થિત કરવી આવશ્યક છે; એફ.આર.સી.ની વ્યક્તિનિષ્ઠ માન્યતા મુજબ એકરૂપ તદર્થ નામંજૂરી કરવી યોગ્ય નથી અને વિવિધ ઝોનની તમામ એફ.આર.સી.ઓ વચ્ચે સુસંગતતા હોવી આવશ્યક છે.

૮) વિવિધ ચુકાદાઓમાં, જેનો ઉપર અહીં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તબીબી મહાવિદ્યાલયો અને અન્ય સંસ્થાઓ દ્વારા ફીની નિર્ધારણા અંગેનો નિર્ણય કરતા સર્વોચ્ચ અદાલતે જે ઠરાવ્યું છે તે અનુસાર, એફ.આર.સી.એ અનુચ્છેદ ૧૯(૧) (જી) હેઠળની સ્વનિર્ભર શાળાની શાળાઓ ચલાવવાની અને ફી વસૂલ કરવાની મૂળભૂત હકોને ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ અને તેથી, એફ.આર.સી.એ સ્વનિર્ભર શાળાઓ માટે એકસરખું ફી માળખું નિર્ધારિત કરીને ફી નક્કી કરવા માટે વ્યવસ્થાપનની બેઠક પર બેસવાની જરૂર નથી, કારણ કે દરેક શાળાની શિક્ષણ

આપવાની પોતાની આગવી પદ્ધતિ હોય છે, જે ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ અથવા અન્ય કોઈ બોર્ડ દ્વારા અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮(૨) ના ખંડ(ડી) મુજબ નિર્ધારિત સૂચનાઓ અનુસાર હોય છે. તેથી, એફ.આર.સી.ના મત મુજબ, જો ખર્ચ શિક્ષણ આપવાના હેતુ માટે ન હોય, તો જરૂરી ચકાસણી હાથ ધરવામાં આવે અને ત્યારબાદ તે માટે કારણો દર્શાવીને એવો નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવે કે આવા ખર્ચ શિક્ષણ માટે આવશ્યક ગણાવી શકાય એવા નથી અને સ્વનિર્ભર શાળાએ પ્રસ્તાવિત કરેલી ફીને ન્યાયસંગત ઠેરવવા માટે તે જરૂરી નથી, તો તે “નફાખોરી” અને “કેપિટેશન ફી” અથવા “અતિશય ફી વસૂલવી” માં પરિણમશે નહીં, અને એફ.આર.સી.એ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૨(આર) હેઠળ નિર્ધારિત “નફાખોરી” ની વ્યાખ્યા મુજબ “નફાખોરી” અંગે સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા સિદ્ધાંતો લાગુ કરવા આવશ્યક છે.

૯) તેથી, એફ.આર.સી. એ તેની ચકાસણી કરવી જરૂરી છે કે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ નક્કી કરાયેલ ફી કરતાં વધુ કોઈ નગદ રકમ અથવા વસ્તુરૂપે રકમ શાળાએ પ્રાપ્ત કરી છે કે નહીં અને વધુમાં તેની પણ ચકાસણી કરવી જરૂરી છે કે શાળા સાથે સંકળાયેલ ટ્રસ્ટ અથવા કંપની આવી શાળાની કોઈપણ પ્રવૃત્તિમાંથી કોઈપણ રીતે નફો કમાઈ રહી છે કે નહીં; તો આવી પ્રકારની ફી વસૂલાતને સ્વનિર્ભર શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફી નક્કી કરતી વખતે મંજૂરી આપવી જરૂરી નથી. તે જ રીતે, એફ.આર.સી. નું કાર્ય એ પણ રહેશે

કે શાળા અતિશય ફી વસૂલ કરે છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરે, જેનો અર્થ એવો થાય કે શાળા દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફીમાં ચુકિતસંગત વધારાવધારા કરતાં વધુ વધારો સમાવેશ પામે છે કે નહીં, જેથી દરેક કેસની હકીકતોના આધારે એ ન્યાયોચિત ઠરી શકે કે પ્રસ્તાવિત ફીમાં શિક્ષણ આપવાના હેતુસર શાળાના વિકાસ, ભાવિ વિસ્તરણ અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ માટે ચુકિતસંગત વધારાવધારાો સમાવેશ પામે છે કે નહીં.

૧૦) તેથી, એફ.આર.સી.ને અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૮ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓ અને કાર્યોનો, સ્વનિર્ભર શૈક્ષણિક સંસ્થા દ્વારા શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે નક્કી કરવામાં આવતી ફીનું નિર્ધારણ કરતાં, તેના સાચા પરિપ્રેક્ષ્યમાં ઉપયોગ કરવો આવશ્યક છે, જેથી એ જોવામાં આવે કે આવી ફીનો પરિણામ અતિનફાખોરી અથવા કેપિટેશન ફી રૂપે ન આવે અને આવી ફીમાં માત્ર વાજબી વધારાવધારાો જ સમાવેશ પામે, જેમાં ભવિષ્યના વિકાસ માટેની મિલકતના સ્થાને નવી મિલકત મૂકવાની જરૂરિયાત, શૈક્ષણિક સંસ્થાના વિસ્તરણ, મૂલ્યવૃદ્ધિનો દર વગેરેનો વિચાર કરવામાં આવેલ હોય.

૮૬. તેથી, એફ.આર.સી.એ ફી નક્કી કરતી વખતે ઉપરોક્ત અવલોકનો/માર્ગદર્શિકાઓ/સૂચનોનું પાલન કરવું આવશ્યક છે, જેથી તે ચકાસી શકે કે આવી ફી નફાખોરી સમાન થાય છે કે અતિશય ફી વસૂલવામાં આવે છે કે નહીં, અને તે અનુસાર આવી ફી ન્યાયસંગત ગણાય છે કે નહીં. રાજ્ય સરકાર પણ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ના હેતુઓ સિદ્ધ કરવા માટે આવી

માર્ગદર્શિકાઓ આપતી નીતિ ઘડી શકે છે, જેના માટે વિવિધ એફ.આર.સી.ઓએ સ્વનિર્ભર શાળાઓ દ્વારા વસૂલવાની ફી નક્કી કરવા માટે એકરૂપ અભિગમ અપનાવવો આવશ્યક બનશે.

૮૭. ઉપરોક્ત કારણોને ધ્યાનમાં રાખતાં, એફ.આર.સી. તથા ફી રિવિઝન કમિટી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા આક્ષેપિત આદેશો અત્રે રદ કરવામાં આવે છે અને બાબતોને ફી પ્રસ્તાવોનો નવેસરથી નિર્ણય કરવા માટે એફ.આર.સી. સમક્ષ પરત મોકલવામાં આવે છે. એફ.આર.સી.ને સૂચના આપવામાં આવે છે કે શાળાને પોતાનો પક્ષ રજૂ કરવાની મંજૂરી આપી દરેક કેસનું પુનર્વિચારણ કરે અને દરેક શાળા દ્વારા રજૂ કરાયેલા ફી પ્રસ્તાવનો નવેસરથી નિર્ણય કરે, અને તે દરમિયાન, એફ.આર.સી. દ્વારા આવી કાર્યવાહી પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી શાળાઓને હાલમાં જે રીતે ફી વસૂલ કરવામાં આવી રહી છે તે મુજબ ફી વસૂલ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે. એફ.આર.સી. આ આદેશની પ્રાપ્તિની તારીખથી ૧૨ અઠવાડિયાની અવધિમાં અરજીઓના આ સમૂહમાં આવતી શાળાઓની ફીનો નિર્ધાર પૂર્ણ કરશે. તે મુજબ અરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

(ભાર્ગવ ડી. કારિયા, માનનીય ન્યાયમૂર્તી)

રઘુનાથ આર. નાયર

વિષય : સ્વનિર્ભર શાળાઓની ફી નક્કી/પુનઃનિર્ધારિત કરવા અંગે ફી નિયમન સમિતિના આદેશોની કાયદેસરતા.

*The translation of this judgment has been provided by
M/s.Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.